Bilim ve Gelecek

Aylık bilim, kültür, politika dergisi • Nisan 2009 • 7,50 TL (KDV Dahil)

62

GALİLEO'NUN AVUKATI CAMPANELLA

Campanella'nın eseri
ilk kez Türkçede:
Galileo Savunusu

Savunma 1616'da yazılıyor.
İkisi de engizisyonda:
Galileo mahkemede,
Campanella zindanda

Büyük bilginin özyaşamöyküsü
ilk kez Türkçe'de
Darwin kendini anlatıyor

Ortaçağ Doğu
uygarlığının
büyük ismi:
İbn Sina

Bilim ve Gelecek
SAYI: 62 / NİSAN 2009

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Ender Helvacıoğlu

YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
Nalân Mahsereci

İDARİ İŞLER
Baha Okar

GRAFİK-TASARIM
Baha Okar
Ali Ağrı

KAPAK İLLÜSTRASYON
Başak Günsaçan

ADRES
Sakızağacı Cad. Nane Sok. 15/4 Beyoğlu
TEL: (0212) 244 97 95

www.bilimvegelecek.com.tr
E-posta: bilgi@bilimvegelecek.com.tr

Internet grubumuza üye olmak için
bilimgelecekdergisi-subscribe@yahoogroups.com
adresine eposta göndermeniz yeterlidir

İZMİR TEMSİLCİLERİ
Levent Gedizlioğlu
Tel: (0232) 463 98 57

Uluğ İlve Yücesoy
Tel: (0542) 775 01 12
E-posta: ulugilve@yahoo.com

SAMSUN TEMSİLCİSİ
Hasan Aydın
Tel: (0505) 310 47 60
E-posta: hasanaydn@hotmail.com

BARTIN TEMSİLCİSİ
Barbaros Yaman
Tel: (0506) 601 64 50
E-posta: yamanbar2000@yahoo.com

BURSA TEMSİLCİSİ
Ayten Zipak Erçel
Tel: (0537) 793 74 82
E-posta: aytenzipak@yahoo.com

DENİZLİ TEMSİLCİSİ
Fahri Doğancı
Tel: (0555) 988 47 60

KKTC TEMSİLCİSİ
Kağan Güner
Tel: (0533) 836 84 87
E-posta: guner16@mynet.com

İTALYA TEMSİLCİSİ
Aslı Kayabal
E-posta: aslikayabal@hotmail.com

YURTİÇİ ABONE KOŞULLARI
1 yıllık: 75 YTL / 6 aylık: 40 YTL
(Abonelikle ilgili bilgi almak için,
0212.244 97 95 no'lu telefonu arayınız)

YURTDIŞI ABONE KOŞULLARI
Avrupa ve Ortadoğu için 60 Euro
Amerika ve Uzakdoğu için 120 Dolar

7 RENK BASIM YAYIN FİLMCİLİK LTD. ŞTİ. ADINA SAHİBİ ve SORUMLU YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
Volkan Tozan

BASILDIĞI YER
Ezgi Matbaacılık
Sanayi Cad. Altay Sok. No: 10, Çobançeşme
Yeni Bosna / İstanbul Tel: (0212) 452 23 02

DAĞITIM ŞİRKETİ
Merkez Dağıtım
ISSN: 1304-6756

YAYIN TÜRÜ: Yerel - Süreli

Campanella, Galileo, Darwin, İbn Sina, Steinbeck ve Cemal Yıldırım…

Campanella, Galileo, Darwin, İbn Sina, Steinbeck ve Cemal Yıldırım… Elinizdeki sayının içeriği böyle. Bu isimler birbirine çok yakıştı. Batı Uygarlığının bilimsel devriminin simgeleri… Ortaçağ Doğu Uygarlığının önde gelen bir filozofu ve bilgini… Ünlü bir edebiyatçı… Ve bilimin öncüleriyle birlikte anılmayı en başta hak etmiş, ama hiç arzu etmediğimiz bir biçimde bu sayımızda yer alan sevgili Cemal Öğretmen… Evet, ülkemizin önde gelen bilim felsefecisi ve bilim tarihçisi, eserleri, mücadelesi, örnek kişiliği, yaşam anlayışıyla hepimizin öğretmeni Prof. Dr. Cemal Yıldırım ani ölüm haberiyle girdi bu sayımıza. Acımız büyük.

Elinizdeki sayıda iki geniş dosya var. İkisi de Türkçede ilk kez yayımlanıyor. İlki kapak dosyamız: "Galileo'nun avukatı Campanella". Galileo ve Astronomi Yılı dolayısıyla bazı Galileo dosyaları hazırlığı içindeyken Campanella'nın "Galileo Savunusu" adlı bir eserinden haberdar olduk. Büyük bilgin Galileo Galilei, Kopernik'in Güneş-merkezli evren modelini savunduğu ve "Dünya dönüyor" dediği için engizisyon mahkemesinde yargılanmaya başlamıştı ve avukatlığını da yine Katolik Kilisesi'nin hışmına uğramış olan bir diğer büyük bilgin ve filozof Tommaso Campanella üstlenmişti. Campanella "Galileo Savunusu" adlı eserini, 1616 yılında Roma'da Galileo davası başladığında, engizisyon zindanlarındayken yazmıştı. Bundan daha anlamlı bir Galileo dosyası (aynı zamanda bir Campanella dosyası) olamazdı. İlgiyle ve yeni bilgiler edinerek okuyacağınızı düşünüyoruz. Galileo dosyalarımız önümüzdeki sayılarda da sürecek.

İkinci geniş dosyamız, yine Türkçede ilk kez yayınlanan "Darwin'in otobiyografisi." Daktylos Yayınevi tarafından yakında basılacak olan kitaptan bazı bölümleri okuyacaksınız. Yaşamöyküsünü, çocukluk ve okul yıllarını, Beagle gezisini, "Türlerin Kökeni"ni hazırlayışını ve yaşam anlayışını büyük bilgin Darwin'in kendi kaleminden okumak, eminiz ilginizi çekecektir.

***

Geçtiğimiz ay bilim camiası TÜBİTAK'taki Darwin skandalıyla sarsıldı. Devletin bilim kurumunun 42 yıllık dergisi Bilim ve Teknik'in Darwin'i ve evrim kuramını konu edinen kapak dosyası, TÜBİTAK yetkilileri tarafından son anda yayından kaldırıldı ve derginin yayın yönetmeni görevden alınmak istendi. Bu, tam bir skandaldır! Darwin ve evrim kuramı sansür edilerek ne bilim yapılabilir ne de bilim etkinliği sürdürülebilir. AKP iktidarı altında Türkiye'nin nerelere sürüklenebileceğinin en çarpıcı göstergelerinden biridir bu gerici ve bilim düşmanı uygulama. Bilim ve Gelecek'in yöneticileri, yazarları ve okurları olarak Darwin ve evrim sansürünü kınıyoruz ve TÜBİTAK yöneticilerini istifaya davet ediyoruz. Böyle bir uygulamayı yapanların adları, "bilim", "teknoloji", "araştırma" gibi kavramlarla birlikte anılamaz.

***

23 Mart akşamı İstanbul'da yemekli bir dayanışma toplantısı düzenledik ve Bilim ve Gelecek'in 5. yaşını dolduruşunu kutladık. Yazar, okur ve dostlarımızla hem sohbet ettik, yeni projeler ürettik, hem de eğlendik. Böyle kaynaşmış ve elbirliği etmiş bir topluluğa sahip oldukça, dergimiz 10., 50., 100. yaşını da aynı coşkuyla kutlayacaktır.

18-26 Nisan tarihlerinde gerçekleşecek İzmir TÜYAP Kitap Fuarı'nda dergilerimiz ve kitaplarımızla yer alacağımızı da belirtelim. İzmirli okurlarımızı standımıza bekliyoruz.

Dostlukla kalın…

Bilim ve Gelecek

İçindekiler

Bilim ve Aydınlanma savaşçısı
Prof. Dr. Cemal Yıldırım'ı kaybettik 4

PARANTEZ / Ender Helvacıoğlu
Din ile bilimi kim uzlaştırıyor? 8

KAPAK DOSYASI
Sunuş: Galileo'nun avukatı Campanella 10

Vedat Günyol
Tommaso Campanella kimdir?
'Ben doğacak yeni sabahların çan sesiyim' 11

Richard J. Blackwell
Campanella'dan Galileo Savunusu 14

Tommaso Campanella
Galileo Savunusu
(Campanella'nın kitabından seçmeler) 27

Büyük bilginin özyaşamöyküsü ilk kez Türkçe'de
Charles Darwin kendini anlatıyor 39

Hasan Torlak
Anadolu'nun derde derman endemik bitkileri 52

Prof. Dr. Mehmet Dağ
Doğu İslam dünyasında Aristocular - 4
İbn Sina - 1 60

Prof. Dr. Altay Gündüz
Korkular ülkesi Amerika 66

Ali Timuçin
Birey-toplum diyalektiğinde
Steinbeck'in sanatı - 1 70

YAYIN DÜNYASI / Güner Or 84

MATEMATİK SOHBETLERİ / Ali Nesin 86

SATRANÇ / İzlem Gözükeleş 88

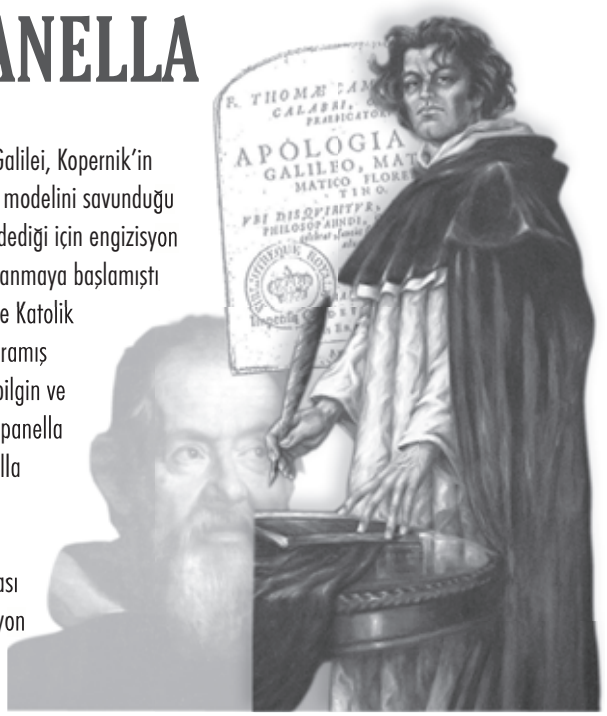
BRİÇ / Lütfi Erdoğan 90

FORUM 91

BULMACA / Hikmet Uğurlu 96

KAPAK DOSYASI — Türkçede ilk kez — **10**

Galileo'nun avukatı CAMPANELLA

Büyük bilgin Galileo Galilei, Kopernik'in Güneş-merkezli evren modelini savunduğu ve "Dünya dönüyor" dediği için engizisyon mahkemesinde yargılanmaya başlamıştı ve avukatlığını da yine Katolik Kilisesinin hışmına uğramış olan bir diğer büyük bilgin ve filozof Tommaso Campanella üstlenmişti. Campanella *Galileo Savunusu* adlı eserini, 1616 yılında Roma'da Galileo davası başladığında, engizisyon zindanlarındayken yazdı...

Campanella'nın *Galileo Savunusu*

Richard J. Blackwell'in sunuşu

1616 yılında tam da Katolik Kilisesi Kopernikçiliği mahkûm eden önemli kararını vermekteyken yazılmış bu kitabın konusu, Tommaso Campanella'nın Galileo davasında düşünce özgürlüğü için yaptığı olağanüstü savunmadır. Cezaevinde en ağır koşullarda ve kişisel olarak büyük bir tehlikeye göğüs gererek yazılan *Galileo Savunusu*, Galileo'nun Kiliseyle çatışmasının özgünlüklerinin çok ötesinde düşünce özgürlüğü için bir yakarış oldu.

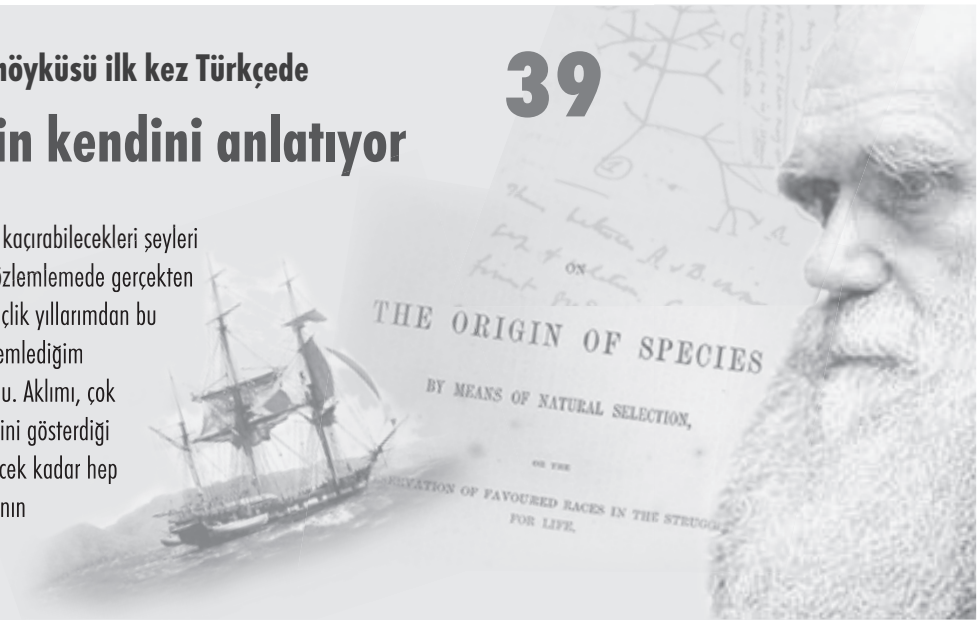
Campanella'nın kitabından seçmeler

"Önümüzde duran soru şudur: Galileo tarafından savunulan felsefi görüş *Kutsal Kitap* yazılarıyla uyumlu mudur ya da onlara ters mi düşmektedir? Bu soruyu beş bölüm içinde bütünüyle yanıtlayacağım.

Büyük bilginin özyaşamöyküsü ilk kez Türkçede

Charles Darwin kendini anlatıyor

39

"İnsanların dikkatlerinden kolayca kaçırabilecekleri şeyleri fark etmede ve onları dikkatlice gözlemlemede gerçekten iyi olduğumu düşünüyorum. İlkgençlik yıllarımdan bu yana, en çok arzuladığım şey gözlemlediğim her şeyi anlamak ve açıklamak oldu. Aklımı, çok bağlanmış olsam bile, kanıtlar tersini gösterdiği an herhangi bir hipotezi bırakabilecek kadar hep özgür bıraktım. Aklı kalıplara almanın bilimin gelişmesine zarar vereceğine inanırım."

Prof. Dr. Mehmet Dağ'ın makalesi

Doğu İslam dünyasında Aristocular: İbn Sina

60

İbn Sînâ hem bir filozof hem de bir tabip olarak ün kazanmıştır. Tıbba ait eserlerinin büyük bir bölümüyle felsefeye ilişkin eserlerinin çoğu Latinceye çevrilmiştir. *El-Kânûn fî't-Tıbb*'ı Latin tıp okullarında uzun süre okutulmuştur. Felsefesi kimi çevrelerde tepkiyle karşılandığı halde, kendisini eleştirenler üzerinde bile etkisini bıraktı.

Hasan Torlak yazdı

Anadolu'nun derde derman endemik bitkileri

52

Anadolu halkı, dertlerine dermanı binlerce yıldır bitkilerinde bulur. Zeytin yaprağı şekere iyi gelir, aksöğüt ağacı iltihaplı yaralara... Kızılçam bağırsak düzenler, alıç sakinleştirir... Kekik hem mide rahatsızlıklarında kullanılır, hem öksürük, nefes darlığı ve bronşitte... Sarımsak enfeksiyona karşı mücadelede ve tansiyon düşürmekte... Ve binlerce yıldır bu böyledir.

Ali Timuçin'in makalesi

Birey-toplum diyalektiğinde Steinbeck'in sanatı

70

Bu makalede, Amerikan edebiyatının dünyaca sevilen yazarlarından John Steinbeck'in bireye ve topluma bakışı belli açılardan dönem dönem inceleniyor. İlk bölümde, yazarın yapıtlarından *Altın Kupa, Bilinmeyen Bir Tanrıya, Yukarı Mahalle, Sardalye Sokağı, Tatlı Perşembe, Bitmeyen Kavga* ve *Gazap Üzümleri* birey-toplum diyalektiği bağlamında ele alınıyor.

Prof. Dr. Altay Gündüz yazdı

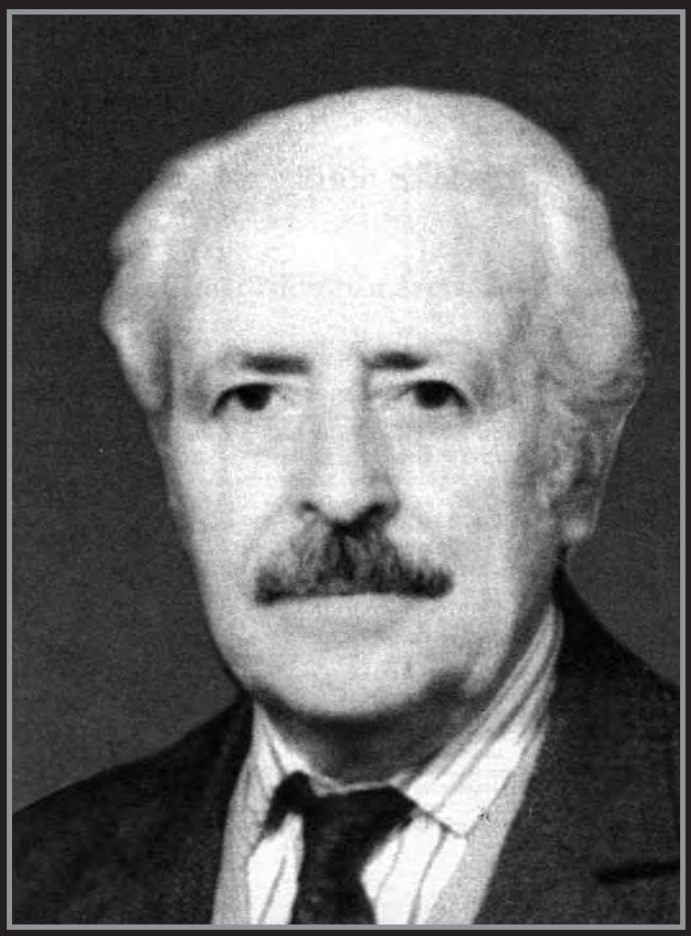
Korkular ülkesi Amerika

Amerika korkar, korku üretir, halkının korkular içinde yaşamasını ister. Romanlar, filmler gibi popüler kültür ürünleriyle korkuları halkına iyice yerleştirir. Amerikan toplumu, düşünme ve sorgulama yetenekleri geliştirilmemiş standart bireylerden oluşan bir kitle toplumudur ve çıkar gruplarınca desteklenen iktidarlarca bu doğrultuda yönetilir.

66

Bilim ve Aydınlanma savaşçısı Prof. Dr. Cemal Yıldırım'ı kaybettik

Ülkemizin önde gelen bilim felsefecisi ve bilim tarihçisi, yaşamı boyu bilimsel düşüncenin yaygınlaştırılması ve Aydınlanma hedefi için mücadele etmiş değerli bilim insanı, Bilim ve Gelecek dergisi ile Bilim ve Gelecek Kitaplığı'nın yazarı Sevgili Cemal Öğretmenimizi kaybettik. Cemal Yıldırım 20 Mart günü uykuda geçirdiği kalp krizi sonucu 84 yaşında hayata veda etti.

Cemal Yıldırım yazdığı eserlerle birçok kuşağı bilimsel düşünceyle tanıştırdı, onların yüreğine ve beynine bilim ateşinin düşmesine aracı oldu. Bizler Cemal Öğretmen'in öğrencileri olmaktan gurur duyuyoruz. Ona layık olmaya çalışacağız. Yaşamı boyunca verdiği mücadele ve hiçbir zaman taviz vermediği onurlu duruşu mirasımızdır, yol göstericimizdir.

Türkiye bilim dünyasının, hepimizin başı sağ olsun.

Cemal Yıldırım yaşamını ve yaşam anlayışını anlatıyor:

‘Entelektüel birikim ve gücümü ülkemin aydınlık geleceği için seferber ettim’

“Mutluluğu gösterişte, görkemli yaşamda aramadım. Arayamazdım da, çünkü yaşam boyu beni tutsak alan saplantım salt kendi gücümle bir yerlere ulaşmak, bir şeyler ortaya koymaktı. Övünerek söyleyebilirim: Meslek yaşamımda ilerlemek için kimseye sığınmadım; etkili ya da yetkililerin lütfunu aramadım. Sonunda bir yere ulaşabildiysem, bunu sarp kayalara tırmanma direncime borçluyum. İkiyüzlülük, yaranma, ikbal arayışı, en başta da ilkesizlik uzak durduğum, dahası kimi kez mesleğimden kovulma riskini göze alarak karşı çıktığım davranışlar olmuştur.”

1925 yılında Doğu Anadolu’nun küçük bir kasabası Kulp’ta dünyaya gelmişim, İlköğrenimimi Kulp İlkokulu’nda, ortaöğrenimimi Akçadağ Köy Enstitüsü’nde, yükseköğrenimimi Yüksek Köy Enstitüsü’nde tamamladım. Köy okullarında üç yıl süren denetim görevimden sonra, 1959’da Milli Eğitim Bakanlığı’nca uzmanlık öğrenimi için İngiltere’ye gönderildim. İki yıl sonra, Londra Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nden diploma alarak yurda döndüm. Bir süre Ankara Ticaret Yüksek Öğretmen Okulu’nda eğitim felsefesi dersleri verdim. 1960 yılı başında doktora öğrenimi için ABD’ye gittim. Doktora çalışmamı Indiana Üniversitesi’nde eğitim felsefesi (ana dal) ile bilim felsefesi (yan dal) alanlarında tamamladım. 1963-1985 döneminde Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde mantık, bilim felsefesi ve bilim tarihi öğretim üyesi olarak çalıştım. 1964’te Asistan Profesör, 1968’te Asosye Profesör, 1974’te Full Profesör unvanını aldım. 1983-85 yıllarında California State University - Northridge’de konuk öğretim üyesi olarak iki yıl çalıştım. 1985 sonunda ODTÜ’nden kendi isteğimle emekli oldum.

Üniversite kariyerimde, öğretim ve araştırma çalışmalarım dışında 2 yıl (1966-68) Akademik Konsey Üyeliği, 8 yıl (1966-73) ODTÜ Giriş Sınavları İhtisas Komisyonu Başkanlığı, 9 yıl (1974-82) Üniversitelerarası Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi Yönetim Kurulu üyeliği görevlerinde bulundum.

Türkiye Felsefe Kurumu kurucu üyesiyim. 1975’te merkezi İtalya’da bulunan, “Centro Superiore Di Logica E Scienze Comparate” adlı derneğin Türkiye Temsilcisi olarak seçildim.

Yerli ve yabancı dergilerde çıkan çok sayıda inceleme yazılarım ile uluslararası felsefe kongrelerine sunduğum bildirilerimin yanı sıra dördü İngilizce, 11’i dilimizde yayımlanmış 15 telif ve iki çeviri kitabım vardır.

Evli ve iki çocuk babasıyım. Kaz Dağı’nın eteğinde bir tatil köyünde yaşamaktayım.

Yaşam anlayışım

Yaşam pek çok kimse için olduğu gibi benim için de bir didinme, bir sonu gelmez sıkıntılar yumağı olmuştur. “Yakınmadım, yakınmıyorum” diyemem, ama hiçbir zaman yılmadım. Yaşamın anlamını sorunlarla boğuşmada buldum.

Kuşkusuz, farkında olalım ya da olmayalım, hemen hepimizin birtakım beklentileri, hayalleri vardır. Kişinin mutluluğu, öncelikle beklentilerinde gerçekçi olması, yaşam koşullarını tanıması, iyi değerlendirmesiyle olasıdır. Belki de içinden geldiğim çetin koşullar nedeniyle olmalı, mutluluğu gösterişte, görkemli yaşamda aramadım. Arayamazdım da, çünkü yaşam boyu beni tutsak alan saplantım salt kendi gücümle bir yerlere ulaşmak, bir şeyler ortaya koymaktı. Övünerek söyleyebilirim: Meslek yaşamımda ilerlemek için kimseye sığınmadım; etkili ya da yetkililerin lütfunu aramadım. Sonunda bir yere ulaşabildiysem, bunu sarp kayalara tırmanma direncime borçluyum. İkiyüzlülük, yaranma, ikbal arayışı, en başta da ilkesizlik uzak durduğum, dahası kimi kez mesleğimden kovulma riskini göze alarak karşı çıktığım davranışlar olmuştur. Yaşamımın her cephesinde özentiye kaçmayan, yalın bir tutum içinde kalmak istedim. Başlıca kaygım çocuklarımın iyi yetişmesini sağlamak, ülkeme borcumu ürettiğim şeylerle ödemekti. Var olduğu kadarıyla entelektüel birikim ve gücümü ülkemin aydınlık geleceği için seferber ettiğimi söyleyebilirim. Bu çabalarımda bir yere ulaştım mı, bilmiyorum; ama misyonum buydu ve beni bu misyona yönelten etkenler arasında Antikçağ’ın üç filozofunun belleğime yerleşen sözleri büyük yer tutmuştur:

1) 2400 yıl önce ölüm cezasıyla yargılanan, jüri önündeki savunmasını bugün de hayranlıkla okuduğumuz

Socrates'in eşsiz yargısı: "Sorgulanmayan yaşam, yaşanmaya değmez."

2) İmparator Nero'ya suikast düzenleme suçuyla tutuklu Seneca'nın son anında yanında bekleyen çocuklarına seslenişi: "Beni bağışlayın, size mal mülk türünden bir şey bırakamıyorum. Ama bıraktığım bir şey var, daha değerli olduğuna inanıyorum: Erdemli bir yaşam örneği!"

3) Prangaya vurulduğunda kemiklerini kıran gardiyanlara, "Fazla sıkmayın diye sizi uyarmıştım" demekle yetinen Epictetus'un hepimizi içten sarsması gereken iletisi: "Ölmek mi, ölürüm, ama inleyerek değil; hapiste çürümek mi, çürürüm, ama yakınarak değil; sürgün mü, giderim, kimse beni gülümseyerek yoluma koyulmaktan alıkoyamaz; istenileni söylemezsem, zincire mi vurulacağım? Kimse bana yalan söyletemez! İstencimi değil, ayaklarımı zincire vurabilirler ancak!"

Erdem ve bilgeliğin bileşkesi bu sözlerde onurlu bir yaşam çağrısı yok mudur, duyarlı herkes için?

Kaynak: *Cemal Yıldırım'a Armağan: Bir Us ve Bilim Savaşçısı,* İmge Kitabevi, Haziran 2008, s.25-28. Uzun bir metnin ilk sayfaları.

Cemal Yıldırım'dan ne öğrendik?

Ender Helvacıoğlu

Bilim ve Gelecek Dergisi Genel Yayın Yönetmeni

Ben Cemal Yıldırım'ın gerçekte hiçbir zaman öğrencisi olmadım, ama ona "Sayın Hocam" diye hitap edebilirim. Çünkü Cemal Yıldırım, bizim kuşağın bilime az-çok ilgi duyanlarının bir şekilde öğretmeni olmuştur. Onun *Bilim ve Teknik*'teki yazıları, popüler bilim ve bilim-düşün tarihi kitapları, bizim gibi aç gençlerin yüreğine bilim ateşini düşürmüştür. Biz 40'ımızı, Cemal Yıldırım da 70'ini epey aştı; ama biliyorum Sevgili Hocamız yeni gençlere öğretmeye devam ediyor hâlâ.

Peki, biz Cemal Yıldırım'dan ne öğrendik? Archimedes, Galilei, Newton, Einstein, Curie gibi "bilimin öncüleri"nin düşsel ve imrendirici yaşamlarını mı? Bu büyük bilim insanlarının neler keşfettiklerini ve neler kurduklarını mı? Bunların fazla bir önemi yok, herhangi bir kitaptan da öğrenebilirsiniz; ezberleyebilirsiniz… Cemal Yıldırım'dan ne öğrendiğimi, yaşam deneyimim arttıkça daha iyi kavrıyorum.

İyi öğretmen esas olarak bilgi değil, yöntem verir; öğrenciyi "kâşif" yapar. Böyle öğretmenler çok az; günümüzün hâkim eğitim anlayışı da bu tarzı dışlıyor. Bu nedenle "Bilgi Çağı"ndayız belki ama, "Bilim Çağı-"na giremedik henüz. İşte biz Cemal Yıldırım'dan bilimsel yöntemi öğrendik. Yöntem öğreten hocadır Cemal Yıldırım. Yarınki sınavda doğru şıkkı işaretlememiz için gerekli olan ama öbür gün unutacağımız bilgiyi değil, bilimsel bilgilere kendi emeğimizle ulaşmamızı sağlayacak yöntemi öğretti bize Cemal Hoca. Bize sadece Archimedes'i, Galilei'yi, Einstein'ı öğretmedi; bizi biraz da olsa bir Galilei, bir Einstein yaptı. Bu nedenle yaşamımız boyu "Sevgili öğretmenimiz"dir Cemal Hoca.

Bu kadarı Cemal Yıldırım'ı sadece iyi bir öğretmen yapar; ondan bir şeyler kaptıysak eğer, bizi de iyi bir öğrenci. Ama yıllar geçtikçe ve bilim yayıncılığı biçiminde de olsa bilim etkinliğinin içinde bulundukça, Cemal Hoca'dan daha fazla bir şey öğrendiğimi seziyorum ve kavrıyorum. Cemal Yıldırım bize, sadece bir yöntem değil, onun da üstünde bir "refleks" kazandırdı. Yöntem, bilgi kadar olmasa da, yine de dışardan edindiğiniz bir şey; ama refleks sizin kişiliğinizin bir parçası oluyor, deyim yerindeyse genomunuza giriyor.

Benim için Cemal Yıldırım adı, "bilimsel refleks"le eşdeğer. Bilim dışılığa, doğaüstülüğe, hurafeye, metafiziğe karşı ani bir tepki vermek… Gelin buna "Cemal Yıldırım refleksi" diyelim. Bu reflekse sahipseniz eğer, bilimi sadece öğrenip öğretmiyorsunuz, yaşıyorsunuz. İşte bunu kazandırdı bize Cemal Hoca; bize bir yaşam verdi, yaşamımızı değiştirdi. Bu nedenle sadece hocamız değil babamız da sayılır bizim.

***

Cemal Yıldırım, Türkiye Aydınlanma tarihinin köşe taşlarından biri. Mücadeleci ve tavizsiz bir bilim insanı. Fakat ilginçtir, hiçbir zaman bir "vitrin adamı" olmadı Cemal Yıldırım. En önde koşup çabuk yorulanlardan olmadı. Cemal Hoca bir

100 metreci değil, bir maraton koşucusu. Hâlâ koşuyor…

Ne zaman kafamız karışsa, ne zaman temel bir konuda sağlam bir tavır almamız gerekse, Cemal Yıldırım'a başvururuz. Onun dediği doğrudur, güveniriz. Hani Kızılderililerin kritik kararlar öncesinde danıştıkları "Oturan Boğa"ları, yani bilgeleri vardır ya, Cemal Hoca bizim için öyledir. Öğretmen (bilgi), bilimci (yöntem), bilge (refleks) basamaklarının en üstüne ulaşmıştır Cemal Yıldırım.

Ne mutlu bize! Bizler Cemal Hoca'nın öğrencileriyiz.

***

El öpmekten hiç hoşlanmadım. Cemal Yıldırım gibi insanlardan öğrendiğim bir tutum da bu. Rahmetli dedem, "El öpenlerden değil, el tutanlardan ol oğlum" demişti, hiç unutmam. Eli öpülesi bir insan değil Cemal Yıldırım, eli tutulası bir insan. Kul olunası bir insan değil, eş olunası bir insan…

Aydınlanmanın ve emeğin insanıdır Cemal Yıldırım.

Biz ondan bu refleksi öğrendik!

Sadece insan olmayı değil, insanlık olmayı öğrendik!

Çok teşekkür ederiz, Sayın Hocam… Umarım size layık oluruz…

Kaynak: Cemal Yıldırım'a Armağan: Bir Us ve Bilim Savaşçısı, İmge Kitabevi, Haziran 2008, s.143-145

Bilim nedir, ne değildir?

Cemal Yıldırım

Bilim basit bir tanımla açıklanmaya elveren tekdüze bir etkinlik değildir; olgu-kuram bağlamında çok yönlü, karmaşık bir olaydır. Bilimin, ussal ve nesnel boyutları yanında, değer yargısı, yaratıcı imgelem, hatta düpedüz duygusallık içeren boyutları da vardır. Çoğu kez bilim bir bilgi birikimi ya da düzenli güvenilir bilgi olarak tanımlanır. Bu yüzeysel bir anlayıştır. Bilime bir yanıyla düzenli, güvenilir bilgi olarak bakılabilir, kuşkusuz. Ama, "bilim" dediğimiz etkinliğin asıl özelliğini ürettiği bilgiden çok bilgi üretme yönteminde aramalıyız. Bilim özünde bir arayıştır; gerçeği bulmaya, olgusal dünyayı açıklamaya yönelik bilişsel bir arayış!

Bilim teoloji ya da herhangi bir ideoloji türünden "yanılmaz" dogmalar içeren bir öğreti değildir; tutarlılık ölçütüne bağlı bir sınama-yanılma, yanılgıyı ayıklama sürecidir. Olgusal yoklanmaya, ussal eleştiriye kapalı hiçbir ilke ya da varsayıma bilimde yer yoktur. Bilim bir inanç dizgesi olmadığı gibi, sanat gibi spontane bir yaratıcılık da değildir. Gelişmesi bir yanıyla devrimsel atılıma, kavramsal açılıma dayanan bilim birikimseldir; özellikle güvenilir gözlem ve deney sonuçları belli dönem ya da yaklaşım biçimlerine göreceli değildir. Her kuşak problemlere çözüm arayışında, dahası kendine özgü yeni atılımlarında bile, daha önce kazanılan deneyim ve bilgi birikimini göz önünde tutmak zorundadır.

Cemal Yıldırım oğulları Cem Yalçın ve Elçin 'le, ODTÜ lojmanlarında.

Bilimin yenilenmeye açık dinamik yapısı önemli bir özelliğidir, kuşkusuz; ama bir ölçüde de tutucu olduğu söylenebilir. Pek çoğumuz için alışık olduğumuz bir inançtan, koşullandığımız bir ideolojiden kopmamız ne denli zorsa, bilimde de yerleşik bir varsayım ya da kuramı (bu kuram kimi yeni gözlem verilerini açıklama işlevinde yetersiz kalsa da) değiştirmek o denli güçtür.

Güçtür, ama, bilim tarihinde örnekleri az olan bir olay da değildir. Bilim bir yanıyla normlara bağlı kurumsal bir etkinliktir, kuşkusuz; bilim insanları çoğunluk çalışmalarını bu normlar çerçevesinde sürdürür. Ne var ki, öncü bilim insanlarının performansına baktığımızda, yerleşik normları aşan, dahası onlara kimi kez ters düşen atılımlara tanık olmaktayız. Bilim tarihinde "devrim" diye geçen büyük dönüşümlerin kişide üstün yetenek, derin sezgi ve geniş imgelem gücü gibi özelliklerin yanı sıra yüreklilik isteyen **bireysel** atılımların ürünü olduğu söylenebilir. Aslında bilimsel gelişme karmaşık bir süreçtir: Ne salt bireysel atılımlara ya da kendi iç dinamizmine, ne de salt sosyal ya da ekonomik koşulların etkisine indirgenebilir. Bilimsel gelişmeyi tek boyutlu bir yaklaşımla açıklayamayız. Tüm kültürel etkinlikler gibi bilim de üstün yetenekli kişilerin gerçeğe yönelik arayışlarına elveren bir ortamın ürünüdür.

Şimdi değineceğimiz bir nokta da yaygın bir anlayışa ilişkindir. Buna göre, bilim çeşitli araç ve düzeneklerle yaşamımıza giderek daha fazla giren teknolojiden başka bir şey değildir. Kökü daha eskilere uzanan başka bir görüşe göre de bilim fildişi kulesine ya da laboratuvarına kapanmış kimi "garip" kişilere özgü bir bakıma gizemli bir düşün etkinliğidir. Hemen söyleyelim: Teknoloji, bilimin pratik uygulaması olmakla birlikte, bilim değildir. Aynı şekilde, tüm soyut kavramsal yapısına, günlük yaşam pratiğinden uzak tutumuna karşın bilime temelde sağduyunun daha düzenli ve tutarlı bir uzantısı diye bakılabilir. Ne olağanüstü yetenekli küçük bir kesime özgü, ne de ortalama kavrayış gücümüzü aşan gizemli bir etkinliktir. Bilimi ayrıca astroloji, parapsikoloji, frenoloji türünden uğraşlarla da karıştırmamak gerekir. Bu tür uğraşlar ne amaçları ne de yöntemleri açısından bilim sayılabilir. Amaçları gerçeği tanımak, güvenilir bilgi üretmek değil, insanları birtakım "uydurma" açıklamalarla oyalamak, aldatmaktır. "Sahte bilim" denen bu uğraşların olgusal yoklanmaya elveren, ussal eleştiriye açık hiçbir sonucu gösterilemez.

Cemal Yıldırım, Felsefe Bölümü Başkanı Prof. Dr. Teo Grunberg ile ODTÜ'de, Ekim 1986.

Kaynak: Cemal Yıldırım, *Bilimin Öncüleri,* Bilim ve Gelecek Kitaplığı, Kasım 2008, s.11-13.

Din ile bilimi kim uzlaştırıyor?

Sistemin sürdürülebilmesi için din ile bilimin uzlaştırılması lazım. Sisteme bir sentez gerek. Madem sistemin devamı için birbiriyle çatışan bu iki araçtan da vazgeçilemiyor, ikisi birbirine karıştırılmalı: Bilimsel bir din! Veya dinsel bir bilim! Şimdi uğraş bu yönde. Bu sentez nasıl gerçekleşecek? Bilimi felsefesinden ve halktan koparak. Yani bir yandan felsefesinden koparıp basitleştirerek (teknolojiye indirgeyerek), diğer yandan halktan koparıp "yüceleştirerek". İkili bir yozlaştırma... Bilimci dikkat etmeli: Sistem atık Mevlana'nın kucağı gibi. Günümüzün engizisyon zindanı da bir Panoptikon'dur artık!

Ender Helvacıoğlu

Din ile bilimin uzlaşıp uzlaşamayacağı sorusu günümüzde sıkça tartışılır oldu. 2009 Darwin Yılı dolayısıyla din ile bilimin en büyük çatışma noktalarından biri olan evrim kuramının gündemde oluşu da bu tartışmaya ivme kazandırdı. Bilim kurumlarının ve bilim insanlarının yanı sıra çeşitli din kurumları da bu soruya farklı düzlemlerde yanıtlar/yaklaşımlar ürettiler, üretiyorlar. Bu konu, bir bilim-düşün dergisi olan *Bilim ve Gelecek*'in de doğal olarak temel tartışmalarından biri. Gerek bu köşede gerekse kapak dosyalarımızda konuyu farklı boyutlarıyla sıkça ele alıyoruz.

Bu yazıda konuya başka bir düzlemde yaklaşmak istiyoruz. Din ile bilimi kim uzlaştırmak istiyor? Bu uzlaşma kimin ihtiyacı? Din mi bilimle uzlaşmak istiyor, bilim mi dinle? Yoksa bu ikisini uzlaştırmaya çalışan bir başka güç odağı mı var? Tartışma din ile bilim arasında mı, yoksa bu bir yanılsa(t)ma mı?

Yozlaştırarak uzlaştırma

Son derece "makyavelist" bir çağda yaşıyoruz. Öyle ki, Machiavelli günümüzde yaşasaydı, bir "etikçi" olmak ve gemi azıya almış "pragmatizm"e karşı savaş açmak ihtiyacı duyabilirdi! Çağımızda politika teoriyi, güç hakkı, çıkar değeri, teknoloji bilimi yemiştir.

Din bir araçtır artık (aslında hâkim sınıflar açısından hep öyleydi, ama dozu hiç bu kadar artmamış, hiç bu kadar apaçık olmamıştı); dolayısıyla bir inanç konusu olmaktan çıkmış bir politika malzemesine dönüşmüştür. Bilim de bir araçtır; dolayısıyla topluma, doğaya ve evrene yönelik bir bakış açısı olmaktan çıkmış, teknolojiye dönüşmüş/indirgenmiştir. İkisi de eğilip bükülebilirler, şekilden şekile sokulabilirler; çıkar neyi gerektiriyorsa, çatıştırılabilirler veya uzlaştırılabilirler. Plastik bir dinimiz var artık; ve plastik bir bilimimiz! Duruma göre her kalıba uyabilen plastik bir teorimiz!

Diyebiliriz ki, çağımızda din de yozlaşmıştır, bilim de… Yozlaştırılarak uzlaştırılıyorlar! Felsefelerinden kopartılarak birbirlerine benzetiliyorlar. Yoksa ne mümkün…

Önce yak, sonra heykelini dik!

Feodal çağda bilim dinle uzlaşmaya çalışıyordu, kendine alan açmak, bir çıkış noktası bulabilmek için. Elinizdeki sayıda Rönesans düşünürü Campanella'nın 1616 yılında yazdığı *Galileo Savunusu*'nu kapak yaptık. Campanella savunmasını şu eksende kuruyor: "Önümüzde duran soru şudur: Galileo tarafından savunulan felsefi görüş *Kutsal Kitap* yazılarıyla uyumlu mudur ya da onlara ters mi düşmektedir?" Campanella, bütün entelektüel gücüyle, Kopernik ve Galileo'nun önerdiği Güneş-merkezli evren modelinin *Kutsal Kitap*'a aykırı olmadığını kanıtlamaya çalışıyor. Ama şunu söylemeden de edemiyor: "Aykırı olsa ne olur ki?" Ve kritik soruyu soruyor: "Aykırıysa hangisini kabul edeceğiz? Doğayı mı, kitabı mı?" Sonra fazla ileri gittiğini sezerek yine bilime bir çıkış noktası bulmaya çalışıyor: "Doğa da Tanrının kitabı sayılmaz mı? Onu kavramaya çalışmak niye suç olsun?"

Kilisenin babaları, dönemin hâkim sınıfının temsilcileri tabii ki bunları yutmadılar! Yıl 1616. Tommaso Campanella 17 yıldır engizisyon zindanlarındadır, en ağır işkenceler altında ve daha 10 yıl yatacaktır. Galileo Galilei'nin çilesi henüz başlamaktadır. Uzlaşmayı reddeden Giordano

Bruno'nun ise Roma meydanında yakılan bedeni hâlâ kor halindedir!

Gün oldu devran döndü, geldik 21. yüzyıla. Bruno'nun yakıldığı meydanda, Campanella'nın atıldığı zindanın önünde heykelleri var artık. Sistem, yakarak, işkence yaparak öldüremediklerini, heykellerini dikerek öldürme "yüce gönüllülüğü"nü öğrenmiştir artık! Galileo'lar ise iktidarı tattılar; alıştılar… Peki şimdi ne uzlaşması?

Bilimin kabul edeceği Tanrılarımız da var!

Tam tersine, asıl uzlaşma şimdi lazım! Sisteme bir din lazım. Bilimle çatışmayacak, onunla uzlaşacak, "plastik" bir din. Sisteme bilim de lazım. Bilim 400 yıldır öyle yol aldı ki, artık eski Kilise babaları gibi davranamazlar. Kısacası sistemin devamı için din ile bilimin uzlaştırılması lazım. Sisteme bir sentez gerek. Madem sistemin devamı için birbiriyle çatışan bu iki araçtan da vazgeçilemiyor, ikisi birbirine karıştırılmalı: Bilimsel bir din! Veya dinsel bir bilim! Şimdi uğraş bu yönde.

Bu sentez nasıl gerçekleşecek? Bilimi felsefesinden ve halktan koparark. Yani bir yandan felsefesinden koparıp basitleştirerek, diğer yandan halktan koparıp "yüceleştirerek". İkili bir yozlaştırma…

Sistemde Tanrı çok! Halkın Tanrısı gibi kaba saba, yobaz ve tutucu değil; her şekle girer. Bilimin de kabul edebileceği türden bir şekil bulunur. Örneğin Big Bang'e ne dersiniz? t=0'dan sonrası sizin; istediğiniz gibi at koşturabilirsiniz. Ama şu 0'ı kabul edin. (Yani hizaya girin!) Sayın kuantumcular, sizin için olasılıkçı Tanrılarımız mevcut. Ama birinin de zarı atması lazım, değil mi? Akıllı tasarım ilginizi çeker mi? Akılsız da olabilir. Ama bir tasarımcı olsun, sizi de rahatlatır. Evrimci bir Tanrı? Bakın, bu da olabilir. Newton'un saatçisi gibi… İlk tohumu atmış, sonra keyfine bakmış! Deist misiniz, panteist misiniz, Budist misiniz, agnostik misiniz; hepsi uyar. Hatta çok zorlarsak ateist bir Tanrı bile kurgular bizim uyanık ideologlarımız. Yeter ki gelin. Eskisi gibi değil, Mevlana'nın kucağı gibidir artık sistemimiz. Bakın Papa bile Galileo'dan özür diledi, Darwin'in sırtını sıvazladı.

Yukarıdaki paragraf şaka değil. Sistemin hâkim sınıfları açısından Tanrının şekilden şekile girmesinin hiçbir sakıncası yok. Yeter ki bilim ve bilimciler sisteme entegre olsunlar. Yeter ki uzlaşı platformunun bir köşesinde yerlerini alsınlar. Bu noktadan sonra bilim işine bakacaktır. Tabii sistemin kendisine verdiği işine. Bilimin teknolojiye indirgenmesinden kastettiğimiz de budur. Eleştirel, devrimci ve toplumcu yönü törpülenen bir bilim, teknolojiden ibaret kalır.

Kısacası, din ile bilimi uzlaştırma projesi halka karşı ittifak projesidir. Bilimi, toplumu aydınlatma ve dünyayı değiştirme perspektifinden uzaklaştırma, sistemin girdabına çekme projesidir. Bu tür uzlaştırma platformlarına davet edilen ve giden bilimcilerimiz bu konuya dikkat etmelidirler. Çünkü sistem açısından bilimcinin o platforma gitmesi önemlidir; gittikten sonra orada ne söyleyeceğinin fazla bir önemi yok, zararı da yok. Bir kez daha tekrar edelim: Sistem artık Mevlana'nın kucağı gibi. O kucağa oturduktan sonra, Darwinci de olsanız, hatta Marksçı da, sakıncası yok.

Din ile bilimi uzlaştırma projesi halka karşı ittifak projesidir. Bilimi, toplumu aydınlatma ve dünyayı değiştirme perspektifinden uzaklaştırma, sistemin girdabına çekme projesidir.

Sistemin dini de bilimi de paradır. Bize inanmıyorsanız Napolyon'a sorun. Din ile bilimi uzlaştıran da paranın çekim gücüdür.

Günümüzün engizisyon zindanı, bir Panoptikon!

Aslına bakarsanız, içinde yaşadığımız dönemin 1616'dan fazla bir farkı yok, sadece araçlar ve mekanizmalar farklı. 400 yıl önce teleskobunu göğe çeviren Galileo iki binyıllık dinsel dogmaların doğru olmadığını kendi gözleriyle gördü. Ama gördüğü ve ifşa ettiği bu gerçek, onu engizisyona sürükledi. Yıllar süren yargılamadan sonra, yaşlı Galileo hayatını kurtarabilmek için mahkeme önünde Dünyanın dönmediğini söylemek zorunda kaldı. Olabilir, Galileo da bir insandı. Mahkeme kapısından çıkarken "Ama yine de dönüyor" diye fısıldayabildi mi, bilinmez. Fakat insanlık ona bu büyük sözü atfetti. Bilim, Galileo'nun mahkeme önünde söylemek zorunda kaldığı sözden değil, bu atfedilen sözden kendisine bir çıkış yolu bulabildi.

Günümüzün Galileo'ları da benzer bir konumda. Belki diri diri yakılma, zindanlara atılma, işkence görme tehdidi artık yok. Ama daha kötüsü var: Beyinlerin metalaştırılması! Alınır-satılır kılınması. Paranın gücüyle sistemin içselleştirilmesi. Günümüzün engizisyon zindanı, bir Panoptikon'dur artık!

Gel de Cemal Yıldırım'ı arama… Ne demiş değerli hocamız kendi yaşam anlayışını anlatırken:

"Mutluluğu gösterişte, görkemli yaşamda aramadım. Arayamazdım da, çünkü yaşam boyu beni tutsak alan saplantım salt kendi gücümle bir yerlere ulaşmak, bir şeyler ortaya koymaktı. Övünerek söyleyebilirim: meslek yaşamımda ilerlemek için kimseye sığınmadım; etkili ya da yetkililerin lütfunu aramadım. Sonunda bir yere ulaşabildiysem, bunu sarp kayalara tırmanma direncime borçluyum. İkiyüzlülük, yaranma, ikbal arayışı, en başta da ilkesizlik uzak durduğum, dahası kimi kez mesleğimden kovulma riskini göze alarak karşı çıktığım davranışlar olmuştur."

Merak etme Cemal öğretmen. İnsanlık, eminiz söyleyecektir: "Dünya yine de dönüyor!"

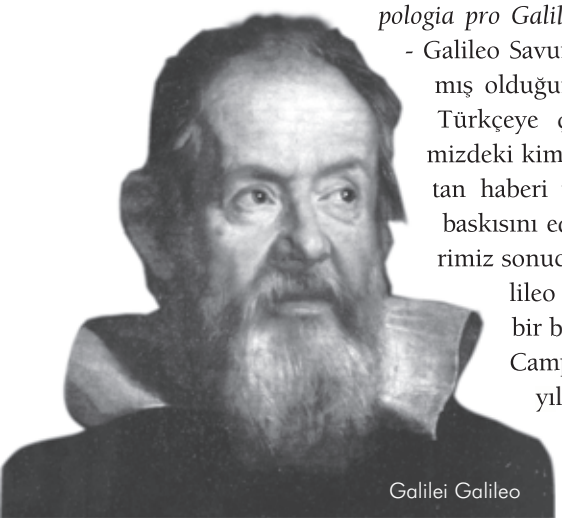
Galileo'nun avukatı Campanella

Büyük bilgin Galileo Galilei, Kopernik'in Güneş-merkezli evren modelini savunduğu ve "Dünya dönüyor" dediği için engizisyon mahkemesinde yargılanmaya başlamıştı ve avukatlığını da yine Katolik Kilisesi'nin hışmına uğramış olan bir diğer büyük bilgin ve filozof Tommaso Campanella üstlenmişti. Bundan daha anlamlı bir Galileo dosyası (aynı zamanda bir Campanella dosyası) olamazdı. Campanella, "Galileo Savunusu" adlı eserini, 1616 yılında Roma'da Galileo davası başladığında, Engizisyon zindanlarındayken yazmış.

Tommaso Campanella adını, biz de çoğu kişi gibi ünlü eseri *Güneş Ülkesi*'ni (*Civitas Solis*) okuyarak öğrenmiştik. Bu büyük Rönesans filozofunun, aynı zamanda tavizsiz bir eylem adamı olduğunu, yaşamının 27 yılını ağır işkenceler altında engizisyon zindanlarında geçirdiğini, ama asla düşüncelerinden vazgeçmediğini de yine aynı kitabın önsöz ve notlarından öğrenmiş, kendisine hayranlık duymuştuk. Fakat diğer eserlerinden habersizdik.

Galileo'nun teleskobunu gökyüzüne çevirişinin 400. yıldönümü olan 2009'un "Galileo ve Astronomi Yılı" ilan edilişi nedeniyle *Bilim ve Gelecek*'e birkaç tane Galileo dosyası hazırlığına girişmiştik. İncelemelerimiz sırasında Campanella'nın *Apologia pro Galileo* (*A Defense of Galileo* - Galileo Savunusu) adlı bir kitap yazmış olduğunu şaşkınlıkla öğrendik. Türkçeye çevrilmemişti ve çevremizdeki kimsenin de böyle bir kitaptan haberi yoktu. Kitabın İngilizce baskısını edindik ve ilk incelemelerimiz sonucunda olağanüstü bir Galileo savunusu ve çok önemli bir belge olduğunu fark ettik. Campanella bu eseri, 1616 yılında, Roma'da Galileo davası başladığında, engizisyon zindanlarındayken yazmıştı.

Galilei Galileo

Büyük bilgin Galilei Galileo, Kopernik'in Güneş-merkezli evren modelini savunduğu ve "Dünya dönüyor" dediği için engizisyon mahkemesinde yargılanmaya başlamıştı ve avukatlığını da yine Katolik Kilisesi'nin hışmına uğramış olan bir diğer büyük bilgin ve filozof Tommaso Campanella üstlenmişti. Bundan daha anlamlı bir Galileo dosyası (aynı zamanda bir Campanella dosyası) olamazdı.

Dosyamızda temel aldığımız kitap *A Defense of Galileo - the mathematician from Florence* adını taşıyor. Richard J. Blackwell tarafından İngilizceye çevrilmiş ve 1994 yılında Notre Dame Üniversitesi Yayınları tarafından basılmış. Blackwell çeviriye geniş bir giriş yazmış ve notlar eklemiş.

R. J. Blackwell'in yazdığı giriş metninin, kitabın yazılış tarihine ilişkin yaptığı tartışma bölümü hariç, tamamını dosyamızda okuyabilirsiniz. Giriş metnini Baha Okar Türkçeleştirdi. Campanella'nın savunusundan da bazı önemli bölümleri dosyaya ekledik. Aralarından seçme yaptığımız bu metinleri de Deniz Şahin, Deniz Gedizlioğlu, Yusuf Öngel, Orkan Bayram, Turgay Dağıstanlı ve Burcu Koçyiğit arkadaşlarımız çevirdi. Kendilerine teşekkür ediyoruz. Ayrıca Campanella'nın ünlü eseri *Güneş Ülkesi*'nin Sosyal Yayınları'ndan çıkan çevirisine Vedat Günyol'un yazdığı güzel Önsöz'ün bir bölümünü de dosyamıza ekledik.

Şimdi gelin, Galileo davasını bir de avukatı Campanella'nın kaleminden izleyelim.

Tommaso Campanella kimdir? ‘Doğacak yeni sabahların çan sesiyim’

Campanella’nın hapislik hayatı 27 yıl sürdü. Böylesine uzun bir işkence hayatına onun gibi ruh ve kafaca sağlam, inançlarında sarsılmaz bir insan dayanabilirdi ancak. Nitekim işkencecilerine karşı başı hep havada kaldı, onlardan ne bağışlanmasını istedi, ne de yardım bekledi. İstediği tek şey, kitap, kâğıt ve kalem; yani kafasını beslemek ve kafasının ürünlerini dışarıya saçmaktı. Campanella’ya göre felsefe, tabiatın sırlarına yönelmiş bir araştırma olarak, Kutsal Kitaplar’ın ve her türlü otoritenin baskısından kendini kurtarmalıdır.

Vedat Günyol

Okuyacağınız makale, Campanella’nın Sosyal Yayınları’ndan çıkan *Güneş Ülkesi* (*Civitas Solis*) adlı eserine Vedat Günyol’un yazdığı Önsöz’den alınmıştır (Tommaso Campanella, *Güneş Ülkesi*, Çevirenler: Haydar Kazgan - Vedat Günyol, 1. Baskı, Mart 1985). Başlığı ve arabaşlıkları biz koyduk.

Tommaso Campanella (1568-1639), düşüncelerini 27 yıllık hapis hayatıyla ödemiş bir düşünce kahramanıdır. Onun yaşadığı dönem, Avrupa Katolik dünyasının parçalanmaya başladığı, modern dünyayı hazırlayan politik, ekonomik ve kültürel olayların oluştuğu günlere rastlar. Daha 14. ve 15. yüzyıllarda, Katolik Kilisesinin katı dogmalarına, büyük ve haksız zenginliğine, derebeylik düzeninin kötülüklerine karşı, çeşitli tarikatların önderliğinde, yer yer baş gösteren ayaklanmalar Avrupa’yı baştanbaşa saran bir nitelik kazanmıştı. Bir yandan Kilisenin, bir yandan da Kral kuvvetlerinin bastırıp ortadan kaldırdığı bu tarikat ayaklanmaları, başka başka yerlerde, başka adlarla yeniden örgütlenip harekete geçiyordu. İşte, Bohemya’da uzun süre etkin olan Picard’lar ya da Adamist’ler! İşte, İtalya, Fransa ve Almanya’da “insanın bu dünyada mutlu olmasını” isteyen Beggard’lar! İşte, İngiltere’deki Wyclif’çiler, orta Avrupa’daki Hus’cular! Bütün bu tarikatlar, dinsel yenilikler yanında, daha haklı bir toplumsal düzen kurma çabası içindeydiler. Hus’cuların bir kolu olan Taborit’ler, dinsel törenlerin birçoğunu atmakla kalmıyor, din reformunu mal ortaklığına dayanan toplumsal bir devrimle tamamlamak istiyorlardı.

İşte, Campanella bu toplumcu görüşten, bu devrimci ilkelerden yola çıkar ve “Ben doğacak yeni sabahların çan sesiyim” der. Ne yazık ki, ufukta beliren bu yeni sabahı göremeyecektir. Ama onun adı felsefe ve sosyal doktrinler tarihinde, bir müjdeci olarak, yaşamış ve yaşayacaktır.

F. THOMÆ CAMPANELLÆ
Appendix Politica
CIVITAS
SOLIS
IDEA
REIPVBLICÆ PHILO-
SOPHICÆ.
FRANCOFVRTI
Typis Egenolphi Emmelii, Impensis vero Godofredi
Tambachii, Anno Salutis
M. DC. XXIII.

Campanella’nın büyük eseri *Güneş Ülkesi*.

“Anlayışım arttıkça, bilgim eksiliyor”

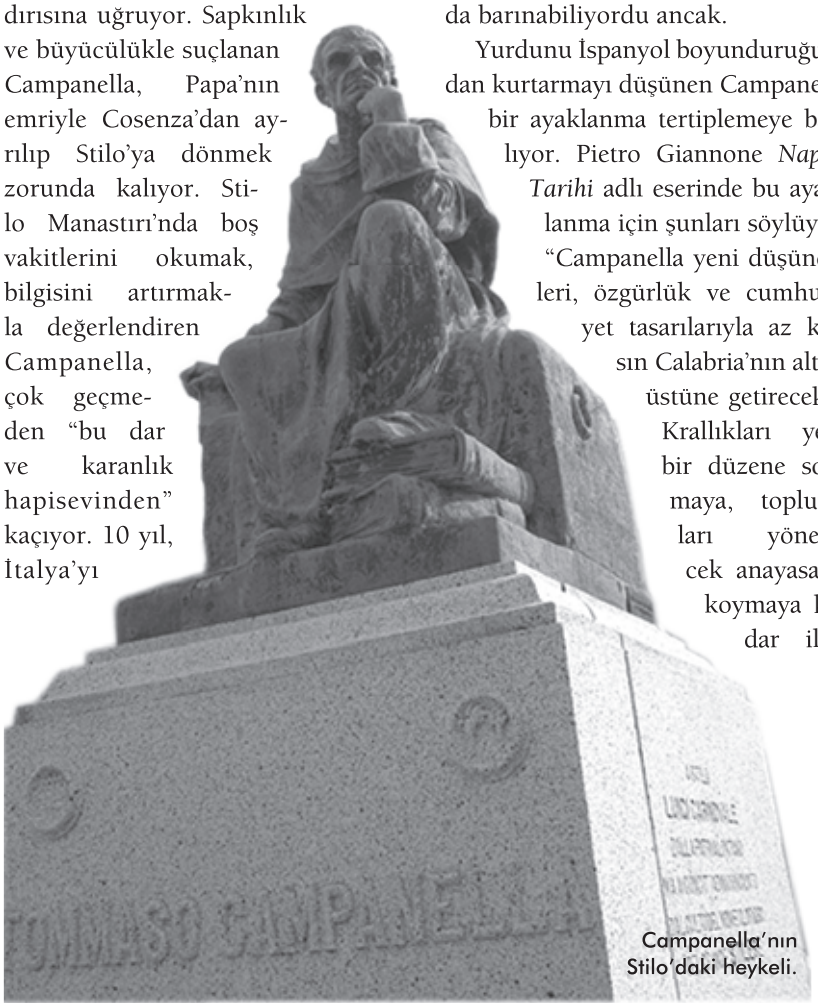
Campanella, İtalya’da Calabria bölgesinde Stilo Kasabası’nda dünyaya geliyor. Daha küçük yaştan, üstün zekâsı ve okumaya olan aşırı tutkunluğuyla dikkati çekiyor. 13 yaşında çeşitli konular üstüne şiirler yazıyor, uzun uzun söylevler veriyor. 15 yaşında Cosenza Dominiken Manastırı’na giriyor ve orada Aquinolu ermiş Augustinus’un *Somma Theologica*’sını defalarca okuyor. Çok geçmeden manastırda okumadığı eser kalmıyor. Bilgiye olan susuzluğunu bir şiirinde şöyle dile getiriyor: “Dünyanın

bütün kitapları doyuramaz kafamın açlığını. Neler neler okumadım! Ama yine de kafamın açlığından ölüyorum... Anlayışım arttıkça, bilgim eksiliyor..."

Dinsel konulardan az zamanda bıkan Campanella, felsefeye veriyor kendini. Büyük İtalyan filozofu Telesio'da aradığı önderi buluyor. Doğruyu kitaplardan çok, tabiatın gözleminde arayan Telesio, Aristoteles'in bütün bir çağı etkileyen felsefesine karşı tabiat felsefesini savunuyordu. Bu amaçla da "Academia Telesiana" adıyla bir felsefe derneği kurmuştu. Telesio'nun temel düşüncesi şuydu: Bilim soyut kavramlardan değil, gerçek varlıklardan yola çıkmalıdır; deney, bilimin başvurması gereken temel kuraldır.

Campanella 22 yaşında ilk eserini yazıyor. Bu, Telesio'yu düşmanlarına karşı savunmak ve Aristoteles felsefesini çürütmek amacıyla kaleme aldığı *Philosophia sensibus demostratat*'tır. Eser Cizvitlerin saldırısına uğruyor. Sapkınlık ve büyücülükle suçlanan Campanella, Papa'nın emriyle Cosenza'dan ayrılıp Stilo'ya dönmek zorunda kalıyor. Stilo Manastırı'nda boş vakitlerini okumak, bilgisini artırmakla değerlendiren Campanella, çok geçmeden "bu dar ve karanlık hapisevinden" kaçıyor. 10 yıl, İtalya'yı baştanbaşa dolaşıyor. Venedik'te Galilei'yle, daha birçok tarihçi ve filozofla tanışıyor. Uğradığı yerlerde, alışılmış düşüncelerle, kör inançlarla savaşıyor. İtalya'nın hemen bütün büyük kentlerini gördükten sonra, savaşkan ve kararlı, Stilo'ya dönüyor.

"Dünyanın bütün kitapları doyuramaz kafamın açlığını..."

Campanella'nın Stilo'daki heykeli.

Devrimci Campanella

Campanella'nın hayat dramı burada başlıyor. 1600'larda bütün güney İtalya, İspanya'nın bir sömürgesi haline gelmişti. Özellikle Calabria bölgesi, din adamlarının elinde daha da yoksullaşmıştı. Bir yandan engizisyon vahşeti, bir yandan yoksulluk, toplumsal isteklere yol açmaktaydı. Kültür merkezleri olan kitaplıklar ve akademiler kapatılmıştı. Serbest düşünce manastırlarda barınabiliyordu ancak.

Yurdunu İspanyol boyunduruğundan kurtarmayı düşünen Campanella bir ayaklanma tertiplemeye başlıyor. Pietro Giannone *Napoli Tarihi* adlı eserinde bu ayaklanma için şunları söylüyor: "Campanella yeni düşünceleri, özgürlük ve cumhuriyet tasarılarıyla az kalsın Calabria'nın altını üstüne getirecekti. Krallıkları yeni bir düzene sokmaya, toplumları yönetecek anayasalar koymaya kadar ileri götürmüştü işi." Anlaşılan, Campanella, sonradan hapiste yazacağı *Güneş Ülkesi*'nin toplum düzenini daha o zamandan tasarlamış, politik ayaklanmayı, daha önceki sapkın tarikatların yaptığı gibi, toplumsal bir reformla tamamlamaya kalkmıştı.

Papa Paulus V, Urbanus VII, Bacon ve Richelieu gibi astrolojinin özel etkilerine inanan Campanella, yıldızlardaki birtakım belirtilere bakıp, dünya yüzünde, özellikle Napoli Krallığı'nda ve Calabria'da devrimler olacağını söylüyordu. Dinsel ve toplumsal alanda gerekli saydığı yenilik düşüncelerini birçok manastır rahiplerine benimsetmişti. Giannone'ye bakılırsa, 300'ü aşkın rahip bu ayaklanmaya katılıyor. Birçok vaiz halkın arasına girip "Özgürlüğe kavuşmak, parayla insan kanı akıtan, yoksulları ezen kral adamlarının işkencelerine son vermek için birleşmeye" çağırıyorlar onu. Napolili birçok soylularla birlikte bir hayli piskopos da bu ayaklanmayı destekliyor. Bu ara, bir Türk donanmasının yardımı da sağlanıyor.

"Bildiklerimi öğrenmek için, içtiğiniz şarapların on misli kandil yağı harcadım"

Ama ayaklanma önceden haber alınarak önleniyor ve bir Türk gemisine kaçmak üzere anlaştığı kayıkçıyı bekleyen Campanella bir kulübede yakalanarak Napoli'ye götürülüyor. Atıldığı hapishanede korkunç işkencelere uğruyor. *Atheimus triumphatus* adlı eserinin önsözünde

Campanella çektiği işkenceleri şöyle anlatıyor:

"50 hapishaneye girdim çıktım. Yedi kez, tüyler ürpertici işkencelere uğradım. Son işkence 40 saat sürdü. Bedenimi iplerle sıkı sıkı sarıp kan revan içinde bıraktılar. Ellerimi arkaya bağlayıp, sivri bir kazığın üstüne sallandırdılar beni. 40 saat sonra beni öldü sandılar, işkenceyi durdurdular. İşkencecilerimden bazıları, canımı daha da yakmak için, asılı bulunduğum ipi habire oynatıyor, boyuna küfür savuruyorlardı. Bazıları da, 'Yaman adam, doğrusu' demekten kendilerini alamıyorlardı; Hiçbir şeyle sarsamadılar, alt edemediler beni, bir tek söz bile alamadılar ağzımdan (1) Tam altı ay süren bir hastalıktan, bir mucizeyle kurtulduktan sonra, bir çukura attılar beni. 15 ay kaldım orada. Sonra yargıç önüne çıkarıldım. Önce bana: 'Öğrenmediğin şeyi nasıl bilebilirsin? Şeytan mı var senin emrinde?' diye sordular. Ben de: 'Bildiklerimi öğrenmek için, sizin içtiğiniz şarapların 10 misli kandil yağı harcadım' diye karşılık verdim. *Üç Düzmeci* adlı kitabı yazmakla suçladılar beni. Oysa ben daha dünyaya gelmeden basılmıştı bu kitap. Beni Demokritos'un düşüncelerini benimsemekle, kiliseye karşı düşmanca duygular beslemekle, din kurallarının dışına çıkmakla suçladılar. Güneş'te, Ay'da ve yıldızlarda devrimleri haber veren belirtileri ileri sürüp ayaklanmalar hazırlamakla, dünyayı sonsuz ve bozulmaz gösteren Aristoteles'e karşı çıkmakla suçladılar beni. Bütün bunlardan ötürü, beni tıpkı Jeramiah gibi, havasız, ışıksız bir çukura tıktılar."

Campanella'nın hapislik hayatı 27 yıl sürdü. Böylesine uzun bir işkence hayatına Campanella gibi ruh ve kafaca sağlam, inançlarında sarsılmaz bir insan dayanabilirdi ancak. (İllüstrasyon: Başak Günsaçan)

Campanella'nın hapislik hayatı 27 yıl sürüyor. Böylesine uzun bir işkence hayatına Campanella gibi ruh ve kafaca sağlam, inançlarında sarsılmaz bir insan dayanabilirdi ancak. Nitekim işkencecilerine karşı başı hep havada kalıyor, onlardan ne bağışlanmasını istiyor, ne de yardım bekliyor. İstediği tek şey, kitap, kâğıt ve kalem; yani, kafasını beslemek ve kafasının ürünlerini dışarıya saçmak.

Campanella'nın hapis hayatı 1926'da sona eriyor. İspanya Kralı Philip III'ün ölümünden sonra (1621), Papa Urbanus VIII'in beş yıl süren çabasıyla serbest bırakılıp Roma'ya gidiyor. Çok geçmeden, pusuda bekleyen düşmanlarının saldırısına uğruyor ve Fransız elçisinin yardımıyla Fransa'ya kaçıyor. Kardinal Richelieu ve Louis XIII.'den yakınlık ve yardım gören Campanella ömrünün geri kalan kısmını Paris'te Dominken Manastırı'nda sessiz ve rahat geçiriyor. 1639'da, 71 yaşında ölüyor.

Felsefe, Kutsal Kitaplar'ın ve her türlü otoritenin baskısından kurtarılmalı

Campanella, hemen hepsi Latince olan sayısız eserler yazmıştır. Felsefe tarihinde Campanella'nın adı, Aristoteles felsefesinin düşmanı ve deneysel yöntemin öncüsü olarak anılmaktadır. Bacon'dan önce, fizik alanında, gözlem olmadan, varsayımlar deneylemeyle kontrol edilmeden sağlam hiçbir bilgiye varılamaz, diyen o olmuştur (G. Fonsgrive), Calabrialı filozof, her şeyden önce, felsefeyle Tanrıbilimi birbirinden ayırmak gerektiğini ileri sürüyor. Ona göre, felsefe duygu ve akıl yoluyla varılan tabiat bilgisidir, *İncil*'se imanla tabiat-üstü dünyasını tanımayı amaç edinmiştir. Tabiatı öğrenmek, günlük yaşayışımızda ondan faydalanmak anlamına geldiği halde, Tanrıbilim sadece ruhun kurtuluşuyla ilgilenmektedir. Onun için, felsefe, tabiatın sırlarına yönelmiş bir araştırma olarak, *Kutsal Kitaplar*'ın baskısından kendini kurtarmalıdır. Çünkü bu kitapların böylesi bilgiyle hiçbir ilişkisi yoktur. Ayrıca felsefe, kendini insandan (örneğin, Aristoteles'ten) gelen her türlü otoriteden de kurtarmalıdır (Bruna Widmar).

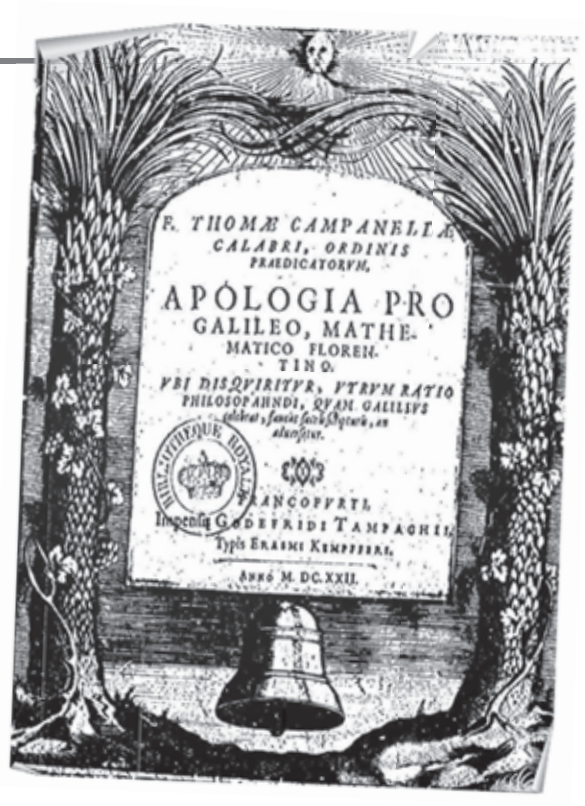
Felsefe eserlerinin değeri ne denli büyük olursa olsun, Campanella'dan bugüne kalan, adını ölümsüzleştiren şey, hiç şüphe yok ki, *Güneş Ülkesi*'nde dile getirdiği toplumsal bir düzen düşüncesidir. İlk defa Utrecht'de 1643'de basılmış olan *Güneş Ülkesi* (*Civitas Solis*), Platon'un *Devlet*'i ve Thomas More'un *Utopia*'sıyla aynı düşünce çizgisi üzerinde, insanoğlunu mutlu bir yaşayışa kavuşturma yolundaki isteklerin en temiziyle yazılmış eserlerin başında gelir.

DİPNOT

1) Campanella'nın çağdaşı Rossi adında bir yazar şöyle yazıyor: Campanella'ya 35 saat boyunca yaptıkları işkence öylesine vahşiceydi ki kıçının bütün kan damarları kopmuş, açılan yaralardan durmadan kanlar boşanıyordu. Bununla beraber, dişlerini sıkıp işkenceye öylesine dayandı ki, ağzından, bir filozofa yakışmayacak tek kelime bile alamadılar.

Campanella'dan *Galileo Savunusu*

1616 yılında tam da Katolik Kilisesi Kopernikçiliği mahkûm eden önemli kararını vermekteyken yazılmış bu kitabın konusu, Tommaso Campanella'nın Galileo davasında düşünce özgürlüğü için yaptığı olağanüstü savunmadır. Campanella "Savunu"yu yazdığı dönemde sapkınlık ve komploculuk suçlamasıyla çarptırıldığı ceza sonucu 17 yıldır engizisyon zindanlarında yatmaktaydı. Campanella Güneş-merkezli evren modelini henüz şüpheli ve ispata muhtaç buluyordu. Ama Galileo'nun fikirlerini özgürce geliştirmesine, tartışabilmesine ve yayımlamasına izin verilmesi yönünde kesin bir kanaate sahipti. Cezaevinde en ağır koşullarda ve kişisel olarak büyük bir tehlikeye göğüs gererek yazılan Galileo Savunusu, Galileo'nun kiliseyle çatışmasının özgünlüklerinin çok ötesinde düşünce özgürlüğü için bir yakarış oldu.

Richard J. Blackwell
Çeviren: Baha Okar

Galileo olayı üzerine son yıllarda geniş kapsamlı çalışmalar yapılmış olmasına rağmen, hâlâ, en azından İngilizce konuşulan dünyada, bu davayla ilgili pek dikkate alınmamış önemli belgeler bulunmaktadır. Bu bilimsel incelemelerden biri, 1616 yılında tam da Katolik Kilisesi Kopernikçiliği mahkûm eden önemli kararını vermekteyken yazılmış ve ilk defa 1622'de yayımlanmış olan, Tommaso Campanella'nın *Galileo Savunusu*'dur (*Apologias pro Galileo, mathematica florentino*).

Tommaso Campanella

Bu ihmalin iki sebebi var. Birincisi, Campanella'nın *Apologia*'sının pek de anlaşılamayan nedenlerle, Galileo olayıyla ilişkili belgeler üzerine yürütülmüş sonraki tüm çalışmalar için temel kaynak olan Antonio Favera'nın 20 ciltlik *Le Opere di Galileo Galilei* adlı eserine dahil edilmemiş olmasıdır. İkinci ve belki de daha önemli neden ise, Campanella'nın bu çalışmasının bugüne kadarki tek İngilizce çevirisinin (*The Defense of Galileo*, Grant Mc Colley, Smith College Studies in History, Vol.22 içinde), herkesçe paylaşılan bir değerlendirmeyle, sadece sıradan okuyucu için değil araştırmacılar için de faydalı olamayacak kadar hatalı olmasıdır.

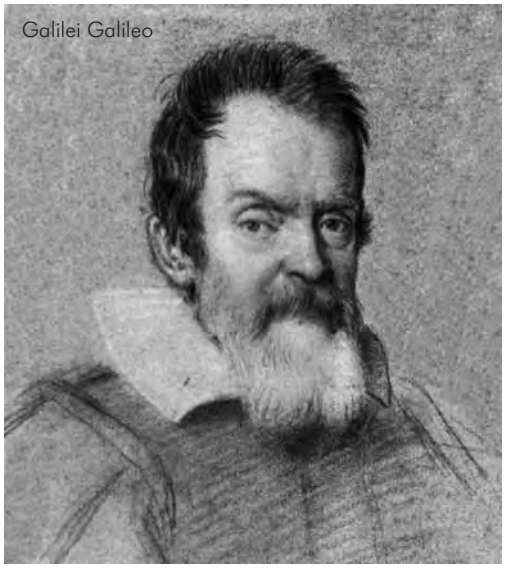
Bu kitabın amacı, tartışmanın teolojik boyutlarının belki de en açık ifadeye kavuşturulduğu *Galileo Savunusu*'nun güvenilir ve iyi belgelenmiş bir İngilizce versiyonunu hizmete sunarak, Galileo olayında Campanella'nın rolünün ortaya çıkmasını sağlamaktır.

1616 yılına gelindiğinde, Galileo Katolik Kilisesi'ni yeniden canlanan ve geçerlilik kazanmaya başlayan Güneş-merkezli evren görüşünü "yanlış ve *Kutsal Kitaplar*'a tümüyle aykırı" olarak görüp mahkûm etmekten vazgeçirme çabalarında başarısızlığa uğramıştı. O dönemde Katolik dünyada Galileo'yu açıkça savunacak kadar cesur - ya da budala diyelim- sadece iki kişi vardı. Sadece iki kişi, ikisi de rahip. Ve her ikisi de bunun bedelini çok ağır ödedi.

Galileo için ilk destek pek tanınmayan Karmelit teolog, **Paolo Antonio Foscarini**'den gelmişti. Foscarini Kopernikçilik ile *İncil* arasında bir uzlaşmanın ortaya çıkartılması gerektiğini düşünüyordu ve yazdığı kitapçıkla buna girişmişti. Bir yıl geçmeden bu kitap "tamamen yasaklanıp mahkûm edildi" ve *Yasak Kitaplar İndeksi*'ne alındı. Foscarini bu karara karşı tasarladığı yanıtı yazmayı tamamlayamadan öldü. Napoli'deki yayımcısı bir cezaya maruz kalmaktan kurtulma umuduyla işini ve ailesini bırakıp kaçtı, ama sonunda engizisyon tarafından tutuklandı, mahkeme sonucunda suçlu bulundu ve 100 Düka cezaya çarptırıldı. Sonunda sessizlik yemini etmek koşuluyla affedildi.

Galileo'nun ikinci savunucusu ise asiliğiyle ünlenmiş, büyük bir dehaya ve hayal gücüne sahip Dominikan **Tommaso Campanella** idi. Campanella o dönemde sapkınlık ve komploculuk suçlamasıyla çarptırıldığı ceza sonucu 17 yıldır engizisyon zindanlarında yatmaktaydı. Şaşırtıcı olan şuydu ki, dikkatli ve titiz bir akıl yürütmeyle hazırlanmış bu kitap, daha sonra bu davanın mahkemesinde görev alacak olan Kutsal Makam üyesi bir kardinalin davetiyle yazılmıştı. Kitabın sesi Roma'da etkili bir şekilde boğuldu, öyle ki kitap davanın gerçek seyri üzerinde neredeyse hiçbir etki yaratmadı. Ama en azından savununun en iyi tezleri Roma'da duyulmuş oldu. Bu kitap nihayet 6 yıl sonra, ama İtalya'da değil Almanya'da yayımlanırken, kitabın yazarı önünde bir 6 yıl daha olmak üzere, aynı zindanda o eski suçunun cezasını çekmeye devam ediyordu.

Bu kitabın konusu, Tommaso Campanella'nın Galileo davasında düşünce özgürlüğü için yaptığı olağanüstü savunmadır. Kitabın yazıldığı dönemde Campanella Galileo'yla yıllar önce tesadüfen karşılaşmış ama tanışıklıkları birkaç mektup alışverişinden öteye gitmemişti. Herkesin tahmin edebileceği nedenlerden dolayı, Galileo kendi payına bir engizisyon mahkûmuyla yakın arkadaşlık kurmaktan kaçınmıştı. Campanella ise Galileo'ya karşı apaçık bir hayranlık besliyordu; ama onu bu konuda harekete geçiren temel dürtü kişisel bağlılıklar değildi. Daha da önemlisi, Campanella Güneş-merkezli evren modelini henüz şüpheli ve ispata muhtaç buluyordu. Ama yine de Campanella Galileo'nun fikirlerini özgürce geliştirmesine, tartışabilmesine ve yayımlamasına izin verilmesi yönünde kesin bir kanaate sahipti. Bunu Kilise'nin iyiliği için de gerekli görüyordu. Kaldı ki Campanella'yı esas ilgilendiren de, bilimin ya da Galileo'nun iyiliğinden çok buydu. Cezaevinde en ağır koşullarda ve kişisel olarak büyük bir tehlikeye göğüs gererek yazılan *Galileo Savunusu*, Galileo'nun kiliseyle çatışmasının özgünlüklerinin çok ötesinde düşünce özgürlüğü için bir yakarış oldu.

Galilei Galileo

Campanella'nın Stilo Kenti'nde yaşadığı ev.

Bugün Campanella'nın kitabının içinde doğduğu şartlar kadar ürkütücü ve dramatik koşulları hayal etmek bile zor. Peki bu olağandışı adam kimdi ve Galileo olayına böylesi olağandışı bir biçimde nasıl dahil olmuştu?

Söz dinlemez bir ruhun trajik yaşamı

Giovanni Domenico Campanella 5 Eylül 1568'de Güney İtalya'da Calabria bölgesinde Stilo Şehri'nde doğdu. Annesinin adı Caterina Martello'ydu. Babası Geronimo bir ayakkabıcıydı. Ailesi yoksul ve cahildi. Oldukça silik ve mütevazı bir kökenden geliyor olsa da, Campanella *Savunu* dahil bazı eserlerinde, çok önceleri Empedokles'in ve Pisagorcuların vatanı Büyük Yunanistan'ın (*Magna Gracecia*: İtalya'nın en güney ucu. 7. ve 8. yüzyılda yerleşen Yunan kolonilerinden bu yana çok yoğun bir Yunan yerleşimi olduğundan böyle anılır.-Ç.N.) bir parçası olan memleketi Calabria'dan sıkça gururla söz etmişti. Yaşantısının sonraki dönemlerinde kendisini, 20 yüzyıldan daha önce hemşerileri tarafından başlatılmış olan doğanın ampirik ve matematiksel incelenmesi geleneğini yeniden canlandıran ve sürdüren kişi olarak görmüştü. 1582'de henüz 13 yaşında bir gençken Dominikan Rahipler Dü-

zenine katıldı. Hayatının geri kalanı boyunca bir Dominikan olarak kaldı. Meşhur Dominikanlardan Albertus Magnus'un ve Thomas Aquinas'ın hayatlarını öğrenmek, onu Dominikan Düzenine daha da bağladı. Sonrasında dini bir lakap olarak "Tommaso" adını benimsedi ve o günden bu yana böyle bilindi. Babasının izinden bir zanaatkâr olarak yetişmek dışında, kendisine iyi bir eğitimi sağlayacak olan tek yolun dinsel hayata katılmak olduğunu düşünerek de bu yola girmiş olabilir.

Campanella 1582'de henüz 13 yaşında bir gençken Dominikan Rahipler Düzenine katıldı.

Bu dinsel dünyada karşılaşacağı zorlu ve çileli yaşama rağmen, Campanella'nın Dominikan Düzenine ve Kiliseye sadakati yaşamı boyunca sarsılmadı. Bu iki kurumun eğitimsel ve dinsel bir reformdan geçirilmesi yönündeki ısrarlı ve inatçı tavrı, Kilise çerçevesinde bir Dominikan yaşantısına olan adanmışlığını azaltmadı, aksine artırdı. Aslında sadakatinin gücü, sonraki yaşantısında düşmanlarının gözüne daha da tehlikeli görülmesine neden olmuş olabilir.

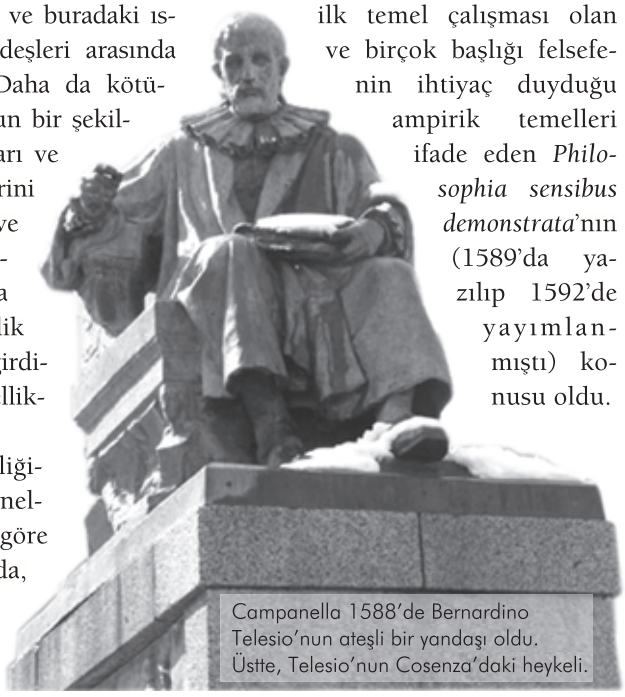
Çocukluğunda aldığı eğitimin düzeyi oldukça düşük olsa da (1), Campanella'nın olağanüstü entelektüel yetenekleri ve teolojiden felsefeye, politikaya, şiire uzanan geniş ilgi alanı, erken yaşlarında göze çarpmaya başlamıştı. Dominikanlara katıldığında, Latinceyi sadece öğrenmiş olmakla kalmıyordu, çeşitli Latin yazarları büyük ölçüde okumuştu.

Campanella'yla ilgili bir başka önemli olgu da, bugün "fotografik hafıza" olarak adlandırdığımız yeteneğe sahip olması, bu sayede okuduklarının büyük kısmını çoğunlukla kelimesi kelimesine aklında tutabilmesidir. Bunu mektuplarının birinde kendisi de belirtir: "Bir kitabı okuyunca pek çok kelimenin ve kitabın içeriğinin neredeyse hiç unutulmamacasına hafızama kazındığını fark ettiğimde çok etkilenmiştim." (2) İleride göreceğimiz gibi, elinde neredeyse hiçbir kaynak bulunmadan çalışmak zorunda kaldığı uzun tutsaklık yılları sırasında yazmaya devam edebilmesini sağlayan, bu inanılmaz hafızası oldu.

Campanella'nın temel entelektüel formasyonu Dominikanlara katıldıktan sonraki 10 yıl içerisinde şekillendi. 1582-1592 yılları arasındaki bu dönem içerisinde Calabria ve Napoli'de çeşitli manastırlarda yaşadı. Belirli felsefe ve teoloji çalışmalarından oluşan bir eğitim dizisini takip etti. Felsefe alışıldık biçimde ağır dozda Aristotelesçiliği içeriyordu. Aristotelesçiliği güçlü bir şekilde reddetti ve öğretmenleriyle açıkça tartıştı. Bu ihtilafların şiddeti yıllar içerisinde arttı ve buradaki ısrarı Dominikan kardeşleri arasında düşmanlar yarattı. Daha da kötüsü, Campanella yoğun bir şekilde Antikçağ filozofları ve bilimcilerinin eserlerini okumaya başladı ve sihir ve okülte (gizlicilik) merak salmaya başladı. Resmi Katolik inancın ilgi alanına girdiği ölçüde, bunlar özellikle hassas konulardı.

Anti-Aristotelesçiliğine gelince, Campanella'nın bakış açısına göre Hıristiyan okullarda, *Kutsal Kitaplar*'ın ve kilise büyüklerinin öğretileri, Aristoteles'in yaratılış, ilahi takdir prensiplerini ve ruhun ölümsüzlüğünü reddeden Pagan düşüncesinin üstünde tutmalıydı. Bu anti-Aristotelesçi duyarlılık hayatının geri kalanı boyunca eserlerinin belirgin bir özelliği olarak varlığını korudu. Aristoteles aynı zamanda Galileo tarafından karşı çıkılan Yer-merkezli evren modelinin babası olduğundan, *Savunu*'nun birçok yerinde bu özelliği görmek mümkündür.

Buna ek olarak, Campanella özellikle erken dönemlerinde, doğanın anlaşılması için en iyi yol olarak ilk önce Aristoteles'in eserlerine bakmak yönündeki egemen eğilim karşısında, kuvvetli bir şekilde doğanın doğrudan gözleminden yana oldu. Bu tür bir ampirisist vurgu, o yıllarda modern bilimsel yaklaşımın bir önbelirtisi olarak algılanmaya henüz başlamıştı. Campanella 1588'de Bernardino Telesio'nun daha iki sene önce yayımlanmış olan *De rerum natura iuxtra propria principia*'sını keşfettiğinde, bu ampirisist eğilimi sayesinde bir çırpıda Telesio felsefesinin ateşli bir yandaşı oldu. Bununla birlikte yeni keşfettiği entelektüel kahramanıyla tanışma girişimleri, Telesio'nın aynı yıl içerisinde ölmesiyle birlikte sonuca ulaşamadı. Telesio felsefesine yaptığı katkılar, Campanella'nın ilk temel çalışması olan ve birçok başlığı felsefenin ihtiyaç duyduğu ampirik temelleri ifade eden *Philosophia sensibus demonstrata*'nın (1589'da yazılıp 1592'de yayımlanmıştı) konusu oldu.

Campanella 1588'de Bernardino Telesio'nun ateşli bir yandaşı oldu. Üstte, Telesio'nun Cosenza'daki heykeli.

Telesio Aristotelesçi hilomorfizmi ve onun saf potansiyel olarak ilk madde görüşünü reddediyordu. Onun yerine iki prensibe dayanan bir doğa felsefesi geliştirmişti: 1) Pasif ve evrenin her yerinde aynı halde bulunan somut, gerçek ve algılanabilir madde ve 2) Tüm fiziksel değişimlerin sebebi olan iki zıt aktif kuvvet, sıcaklık ve soğukluk. Telesio'ya göre bu etkenlerin etkileşimi bitkiler, hayvanlar, insan vücudu ve ruhu da dahil olmak üzere fiziksel dünyanın yapısını ve dinamiklerini oluşturuyordu. (3)

Kozmolojiye gelince, Telesio Dünya'nın evrenin merkezinde durduğunu, soğuk, hareketsiz ve karanlık olduğunu, sıcak ve ışık saçan Güneş'in ise hızlı bir şekilde onun etrafında döndüğünü iddia ediyordu. Büyük olasılıkla Campanella ilk zamanlarında Yer-merkezli modelin bu Telesiocu versiyonunu benimsiyor, *Savunu*'yu yazdığı yıllarda hâlâ bunun doğru olduğunu düşünüyordu. (4) Bununla birlikte, her ne kadar kanıtlanmış olduğunu kesinlikle düşünmüyor olsa da, o yıllarda (1616) Galileo'nun Güneş-merkezli teorisinin de akla yatkınlığını teslim ediyordu.

Campanella hayatının daha sonraki yıllarında, her yönüyle gelişkin bir teolojik metafizik geliştirerek Telesiocu doğa felsefesinin peşinden gitti. Buna göre her şey, yani Tanrı ve yaratılmış olanlar, maddi ve manevi dünya üç "asallık" tarafından kapsanır: Güç, bilgi ve sevgi. Tanrı söz konusu olduğunda bunun adı kutsal üçlemedir. Keza yaratılmış olanlarda yok denecek kadar seyrelmiş biçimde olmak üzere, bu üç "asallık" her şeyde ama geniş bir çeşitlilikte değişik derece ve birleşimlerde bulunur. Bu bir tür topyekûn-ruhçulukla (panpsychism) sonuçlanır. Campanella'nın *Savunu*'da dile getirdiği insan aklının İsa'nın kutsal aklının bir parçası olduğu şeklindeki düşüncesinin arka planında bu yaklaşım bulunuyordu.

Bunun bir sonucu, Campanella'nın ampirik yönteme yaptığı özgün vurgunun, onun doğa felsefesine baskın gelen bir tür Skolastik metafizik tarafından yumuşatılmasıydı. Bu perspektifle Campanella, yüzünü modern bilimin doğuşunun beklendiği gelecekten daha fazla, metafiziğin egemen olduğu geç Ortaçağ skolastisizmine dönmüş gibi görünür. Öte yandan, sonraki yaşantısında daha deneyselci birisi haline gelmiş de olabilir, zira uzun hapislik yılları onu bu tür çalışmaları sürdürmekten alıkoymamış ve daha kuramsal düşünmeye zorlamıştır. Her halükârda, Campanella'nın erken entelektüel formasyonu, Telesiocu doğa felsefesi ile kendi güç, bilgi ve sevgi metafiziğini birleştiren karmaşık bir dünya görüşüne doğru aşama aşama gelişmiştir.

16. yüzyılın son 10 yılı Campanella'nın hayatında iki temel değişikliğe sahne oldu. Önce, 1589'un son günlerinde Napoli'ye gitmek üzere manastırdan ayrılarak bir skandal yarattı. İki buçuk yıl sonra Napoli'den de ayrıldı ve 1598'e kadar İtalya'nın kuzey bölgesinde çeşitli şehirlerde yaşamını sürdürdü. İkinci olarak, bağlı olduğu Dominikan Düzeninin, Kilisenin ve İspanyol devletinin otoriteleriyle çatışmaları başladı. Kiliseye karşı sapkınlık ve devlete karşı komploculuk iddialarıyla maruz kaldığı suçlamalar, bazı geçici hapis cezalarının yanı sıra 1599'da başlayacak olan uzun hapislik dönemiyle sonuçlandı. Burada, bu çok karmaşık hikâyenin sadece bazı önemli dönemeçlerine yer ayırabileceğiz.

1592 Mayısında, Campanella kimliği belirsiz bir Dominikan kardeşi tarafından Heterodokslukla suçlandı ve Dominikan Düzeninin huzurunda duruşmaya çıkmak zorunda kaldı. Suçlamanın özel olarak neye dair olduğu belirsiz olsa da, anlaşılan o ki Campanella'nın anti-Aristotelesçiliği ve Napoli'de Giambattista Della Porta ve bazı gizlicilerle (5) olan ilişkileri hedefleniyordu. Duruşmanın sonucunda Calabria'da bir manastıra geri dönmesi, Telesiocu değil Thomasçı felsefeyi benimsemesi emredildi ve bazı kefaretler ödemek zorunda bırakıldı.

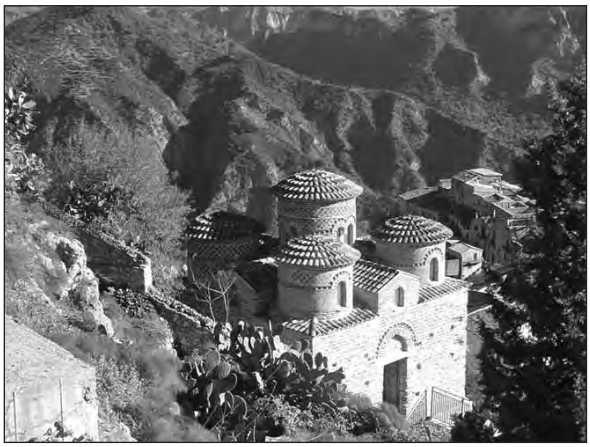
Campanella bunun yerine önce Roma'ya sonra da Grandük 1. Ferdinand'dan akademik bir görev elde etme umuduyla Floransa'ya gitti. Ardından Bologna'ya seyahat etti. Burada belgeleri çalındı ve Roma'daki Kutsal Makam'a iletildi. Sonra Padua'ya ve nihayet kitaplarından bazılarını yayımlatabileceğini umduğu Venedik'e gitti. 1594'te bazı eserleri yine ele geçti ve Padua'da Kutsal Makam tarafından diğer bazı ithamların yanı sıra Kilisenin öğretisini ve kurumlarını eleştirmekle suçlandı. Bu dava daha sonra Roma'ya nakledildi, orada tutuklandı, iki kez ağır işkenceden geçirildi ve sonunda 1596'da sapkınlık zannıyla suçlu bulundu. Santa Maria Sopra Minerva Dominikan Kilisesinde halk önünde tövbe etmeye ve St. Sabina Manastırı'na kilit altında tutulmaya mahkûm edildi.

Andrea Valere'nin Campanella'yı resmettiği tablosundan bir kesit.

5 Mart 1597'de yeniden sapkınlıkla suçlandı. Bu kez suçlayan Napoli'de idam cezasıyla karşı karşıya olan birisiydi. Bu yılın geri kalanını zindanda geçirdi, bir manastıra kapanma şartıyla salıverildi. Bunun sonucunda 1598'de kendisini yeniden memleketi Stilo'daki Dominikan Manastırı'nda buldu. Kargaşa içinde geçen bu yıllar boyunca, Campanella her nasılsa yazmaya zaman ve enerji bulabilmişti, ancak elyazmalarının çoğu ya kayboldu ya da imha edildi.

Bütün bu zorunlu ikametleri sırasında, Campanella'nın huzurlu geçen tek dönemi 1592-1593 yıllarında Padua'da yaşadığı dönemdi. (6) Burada Galileo ile tanıştı ve onu sonradan hep bir dostu olarak gördü. Maalesef bu bir yıllık dönem boyunca bu iki adamın aralarındaki ilişkinin nasıl geliştiğini aktaracak bir belge yok. Tanışmalarıyla ilgili olarak ise, ilk defa 1592 güzünün sonlarında, Galileo'nun Floransa'dan Padua'ya henüz geldiği sıralarda, Campanella'nın kalmakta olduğu St. Augustine Manastırı'na onun için gelen bir mektubu şahsen iletmek istemesi sayesinde karşılaştıkları ileri sürülmekte. Mektupta Grandük, Campanella'nın akademik memuriyet talebini kibarca reddetmekteydi.

1590'larda Campanella'nın kişisel yaşantısı çetinleşirken, otoritelerle arasında da gerçekten ciddi sorunlar başlıyordu. O sıralarda toplumsal, siyasal ve dinsel görüşleri belli bir noktaya ulaşmış, Kilise ve devletin tepeden tırnağa reformdan geçirilmesi yoluyla ahlak bozukluğu ve adaletsizliklerin alt edilmesi ve yeni bir altın çağın yolunun açılması gerektiğini düşünmeye başlamıştı. Evrensel ve toplumcu bir kilise-devletin savunucusu oldu. Burada hem dünyevi hem manevi bütün güç ve yetkiler, tek bir gerçek inanca bağlı olarak ideal ve akılcı bir toplumu yönetecek olan bir hükümdara, papaya verilecekti. Ömrü boyunca vazgeçmeyeceği bir ideale dönüşecek olan bu planı, hiç çekinmeden kamuoyu önünde yüksek bir sesle dile getirdi.

Campanella'nın zorunlu ikametgâhlarından birisi. Stilo'daki Dominikan Manastırı.

Bu planın en acil adımı Napoli ve Calabria'daki İspanyol egemenliğinin devrilmesi olmalıydı. Bunu amaçlayan Calabrialı komplocu bir grup ortaya çıktı. Campanella'nın bu grubun teorik kaynağı olduğu kesindi, ancak bunun ötesinde ne düzeyde bir ilişki ve faaliyet içerisinde bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Öyle ya da böyle, planları başarısızlığa uğradı, Campanella 6 Eylül 1599'da pek çok arkadaşıyla birlikte tutuklandı.

Napoli'de zindana atıldı, bu sonraki 27 yıl boyunca sürecek bir hapisliğin başlangıcı olacaktı. Hem sapkınlık hem de komploculukla suçlanıyordu. Bu, iki ayrı davayı gerektiriyordu. Birinci dava Kutsal Makam'ın ilgi alanına giriyordu, ikincisi ise İspanyol otoritelere karşı işlenmiş bir suçtu. Davalar ve sorgulamalar üç yıl boyunca sürdü. Bu süre boyunca, tüyler ürpertici Veglia işkencesi de dahil olmak üzere dört kez ağır işkenceden geçirildi. (Veglia Roma Kilisesi tarafından onaylanmış yedi özel işkence türünden biridir. Bir demircinin örsüne benzer, üst kısmında demirden bir kalıpla sonlanan bir mil bulunur. Odanın dört köşesindeki makaralardan uzatılan ipler mahkûmun çıplak el ve ayak bileklerine kemiklerine kadar kesecek şekilde bürülerek bağlanır. Mahkum iplerden yukarı kaldırılır ve belkemiği bir noktadan demir kalıba değecek şekilde indirilir. Böylece mahkûmun bütün ağırlığı o noktaya biner. Bu dayanılmaz işkence, eğer mahkûm daha önce tövbe edip suçunu itiraf etmezse 11 saat kadar sürdürülür.-Ç.N.). O dönemde işkencenin amacı suçun cezasını vermek değil, mahkûmu itiraf etmeye ikna edip tövbe ettirmekti. Nasıl başardıysa, Campanella bu korkunç şartlara rağmen itirafta bulunup tövbe etmedi. (7) Bir noktaya gelindiğinde deli numarası yaptı, böylelikle belki de hayatını kurtardı. Sonunda 13 Kasım 1602'de, hakkındaki hükme "kurtuluş umudu yok" notu düşülerek ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı. Zindanda geçen uzun yıllar boyunca, Campanella yüksek mevkilerde bulunan ve kendisine el uzatabilecek kişilerden yardım istemekten hiçbir zaman vazgeçmedi. İçinde bulunduğu koşullar değişirken, Napoli'de bazıları daha kötü olmak üzere çeşitli zindanlar arasında dolaştı durdu. En acımasız cezası, birincisi 1604-1618, ikincisi 1614-1618 arasında olmak üzere iki kez kale hapsine çarptırılmak oldu. *Galileo Savunusu*'nu yazışı bu ikinci döneme denk gelir.

Campanella Kilise tarafından ağır işkencelerden geçirildi.

Bu dönemlerde çok nadir ola-

rak ziyaretçi kabul etmesine ve dışarıdaki dünyadan insanlarla sınırlı şekilde mektuplaşmasına izin verdiler. Şaşırtıcı bir şekilde, bu yıllar boyunca en ağır koşullarda, elinin altında neredeyse hiçbir kitap olmaksızın, kaynaklar için çoğunlukla o fevkalade hafızasına güvenerek çalışıp, ciltler dolusu yazdı. Campanella'nın *Savunu*'da dahil bazı eserlerinde hapsedildikten sonraki tarihlerde yayımlanmış kimi kitaplara yapılmış atıflara rastlandığına göre, kendisi hakkında yapılmış bazı çalışmalarda iddia edilenin aksine, en azından bazı kitaplara sınırlı şekilde de olsa ulaşmasına izin verilmiş olmalıdır. Örneğin Galileo Mart 1610'da yayımlanan *Sidereus nincius*'unun Campanella tarafından değerlendirilmesini istemiş, dolaylı olarak Campanella'ya ulaştırabilmişti. Campanella kitabı iki saat içerisinde bir solukta okumuş ve 13 Ocak 1611'de Galileo'ya yanıt olarak, aynı fikirde olmadığını, çünkü yeni astronominin kendisinin benimsediği Telesiocu Yer-merkezli kozmolojiyle uyuşmadığını belirten ateşli bir mektup göndermişti.

Sonsuza kadar sürmüş gibi görünen bir zamanın ardından, Campanella'nın dini otoritelere ulaştırdığı özel rica ve itirazlar nihayet etkili oldu ve İspanyol Hükümeti 23 Mayıs 1626'da serbest bırakılmasına karar verdi. Bir ay sonra Kutsal Makam tarafından, yazılarındaki sapkınlıkla ilgili suçlamalarla yeniden tutuklandı ve Roma'daki engizisyon zindanlarına gönderildi. 11 Ocak 1629'da son olarak yeniden özgürlüğünü kazanıncaya dek bu suçlamaların üstesinden gelmeyi başaramadı. Nihayet bu tarihte çilesi bitti.

Sonraki beş yıl görece sakin bir şekilde, yazılarını gözden geçirmek ve yayımlanmaya hazırlamakla geçti. Bu dönem boyunca Campanella Roma'da Santa Maria Sopra Convent Dominikan Manastırı'nda yaşadı. İronik şekilde, aynı bina 1633 baharında Galileo davasının duruşmalarına da sahne oldu. Arkadaşı Galileo, Kilisenin sınavından geçirilirken, aynı dönemde orada yaşayan Campanella'nın aklından kim bilir neler geçmişti?

Ondan önceki yaz, Campanella Galileo'nun *İki Büyük Dünya Sistemi Hakkında Diyalog*'unun Kilise inancına uygunluğunu inceleyecek olan özel komisyona danışman olarak tayin edilmeyi talep etmiş, büyük bir cesaret göstererek Galileo'nun savunmasını üstlenmeye gönüllü olmuştu. Bu cüretkâr teklif Kutsal Makam'ın başındaki Niccolo Riccardi tarafından tehditkâr bir biçimde reddedildi. Riccardi, Campanella'nın da yasaklanmış benzer bir kitap yazdığını, kendisi de suçlu olan bir kişinin danışmanlığının kabul edilemez olduğunu belirtti. Burada sözü edilen kitap, yayımlanır yayımlanmaz Roma'da satışı yasaklanan *Savunu*'ydu.

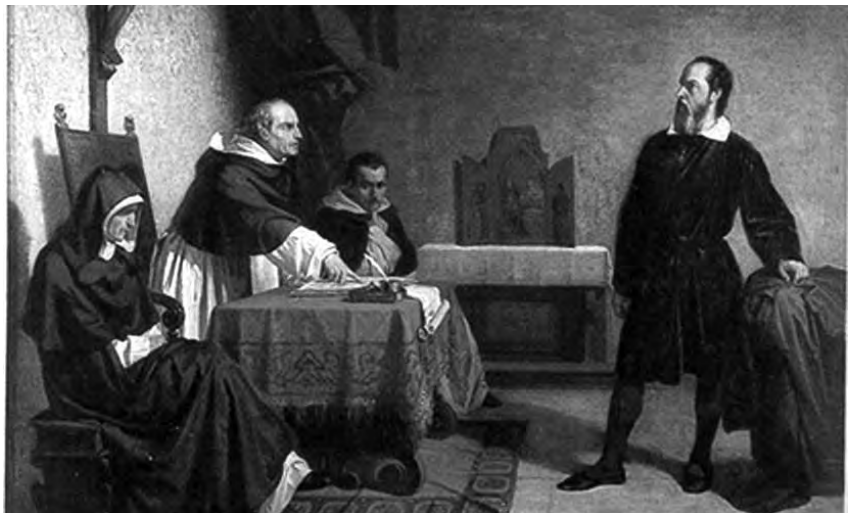
En sonunda 1634 güzünde, Campanella'nın eski arkadaşlarından birisinin daha Napoli'de benzer bir komploculuk suçlamasıyla tutuklandığı haberi Roma'ya ulaştı. Kendisinin de bu işe bulaştırılacağından korkarak ve bir kerelik olsun Papa'nın tavsiyesine uyarak, 21 Ekim'de kılık değiştirmiş ve kimliğini gizlemiş halde Roma'yı terk etti. Paris'e gitti, Kardinal Richelieu tarafından misafir edildi. St. Honoré Sokağı'ndaki Dominikan Ocağı'nda yazmaya ve çalışmalarını düzenlemeye devam ederek, 21 Mayıs 1639'da ölene kadar hayatının son yıllarını sakin bir şekilde geçirdi.

Kopernikçilik ve Katolik Kilisesi

Campanella, *Savunu*'nın ilk sayfasında ve aynı zamanda altbaşlığında eserinin ana temasını en dolaysız şekilde ortaya koyar. İncelenecek olan sorun, "Galileo tarafından savunulan felsefi görüş, *Kutsal Kitaplar*'a uygun mudur, aykırı mıdır?" sorusudur. Bu sorunu daha iyi anlamak için, Campanella'nın belirttiği temayla ilgili bir-iki soru daha sormak gerekir. Birincisi, Galileo'nun felsefi görüşleri neydi, bu görüşler nasıl bir tarihe sahipti, neden bu görüşleri savunmaktaydı ve görüşlerinin doğru olduğunu ispatlayabilmiş miydi? İkincisi, o günlerde *Kutsal Kitaplar*'a uygunluğu ya da uyuşmazlığı tayin eden neydi, buna nasıl karar verilirdi ve neden bu uygunluk ya da uyuşmazlık bu kadar önemli sayılırdı?

Galileo'nun burada söz konusu olan "felsefi görüş"ü, şüphesiz ki Güneş-merkezli evren modeliydi. Özetle bu görüş Güneş'in evrenin merkezinde durduğunu, bütün yıldızların, gezegenlerin ve Ay ile birlikte Dünya'nın Güneş etrafında döndüğünü ileri sürüyordu. Campanella'nın belirttiği gibi, bu Antikçağ Yunan astronomları tarafından geliştirilmiş ve savunulmuş çok eski bir teoriydi. Ancak daha henüz Antikçağlarda, Aristoteles'in göksel varlıklarla ilgili Yer-merkezli görü-

1633 yılında Roma'da Campanella'nın yaşadığı manastır, aynı günlerde Galileo'nun yargılanmasına da sahne oluyordu.

şü Batı düşüncesinde egemen olunca rafa kaldırılmıştı.

Aristotelesçi modelin en kısa ve özet halde anahatları şöyledir. Merkezde Dünya vardır; hareketsizdir, yani uzayda hareket etmediği gibi kendi ekseninde de dönmez. Merkezdeki Dünya ile Ay arasındaki Ay-altı evren dört elementten oluşur: toprak, su, hava ve ateş. Bunlar birbirine dönüşür ve birleşerek dünya üzerindeki tüm değişken yapıları oluşturur. Ay'dan daha öteye uzanan sonlu evrenimizde cisimler sadece düzgün dairesel bir hareket içerisindedir. Bu evren durağan ve değişmez bir beşinci maddeden oluşmaktadır. Bu "özlerin özü" (eter) ya da beşinci öz olarak adlandırılır. Bu madde, her biri ayrı ayrı Ay'ı, Güneş'i, görünebilen 5 gezegeni ve sabit yıldızları kapsayan bir dizi mükemmel eşmerkezli kürenin yapıtaşıdır. Bu katı kürelerin değişik açılarda ve birbirinden ayrı ama sabit hızlarla merkezdeki dünyanın etrafında dönüşüyle, göksel âlemin tüm gözlenebilir görüngüleri oluşur. (s.12) Aristoteles'e göre bu kütleler ve bunların hareketleri sonsuzdur. Yunanlıların elbette ki astronomik mesafeleri ölçebilecek araçları yoktu, dolayısıyla, bir bütün olarak bu sonlu evren için herhangi bir özel boyut ileri sürmemişlerdi. Bununla birlikte, tasarladıkları evren, bugünkü ölçümlere göre çok küçük, muhtemelen Dünya'nın Güneş etrafındaki bildiğimiz yörüngesinin çapından daha büyük değildi.

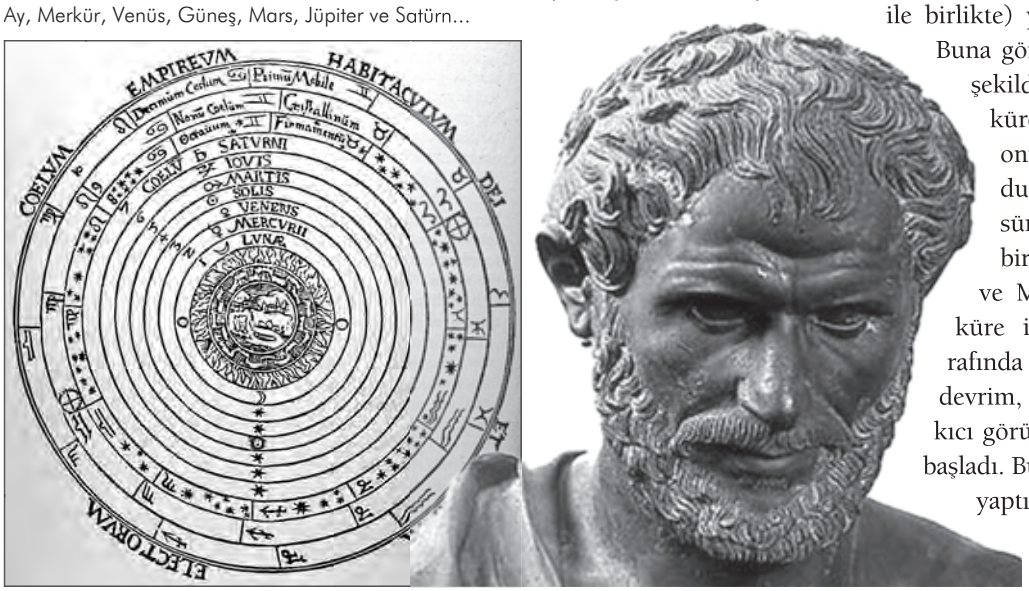
Yaklaşık 20 yüzyıl boyunca, bu evren kavrayışı Batı dünyasının neredeyse evrensel kavrayışı olarak kabul gördü. Bunun geçerli nedenleri vardı. Göksel varlıklarla ilgili ortak görüşle, yani bunların teoride söylendiği gibi her gün doğudan batıya doğru çok küçük değişimlerle döndüğü görüşüyle çok iyi örtüşüyordu. Teori, bu tür bir görsel fenomeni öngörmek ve açıklamakta oldukça etkiliydi. Aynı zamanda son derece esnek ve uyarlanabilir bir modeldi; kürelerin hareket hızları ve yönlerindeki küçük değişimleri hesaba katmak yeni ve daha kesin gözlemlere açıklama getirebilmek için yeterli olabiliyordu. Uzun yüzyıllar boyunca geçerliliğini koruyabilmiş bir teorinin arkasındaki teorik ve ampirik dayanakların bir hayli sağlam olması gerekirdi.

Ama eninde sonunda bazı ciddi karışıklıklar ortaya çıktı. Bunların bir tanesi, takvimlerin güvenilirliğiydi. Sezar tarafından yürürlüğe sokulan ve onun adını taşıyan Julian takvimine göre, güneşe göre hesaplanan tropik yıl (8) 365,25 gündü. (365 gün artı dört yılda bir Şubatın 29. günü) Gerçekte ise, tropikal yıl biraz daha kısaydı. (365,24220 gün, yani 11 dakika 14 saniye daha kısa) 16. yüzyılın başına gelindiğinde, bu uyuşmazlık 10 günlük bir farka ulaşmış, takvimde bir düzeltme yapılması gerektiği kesinleşmişti. (9)

Bu sorun Kilisenin de ilgi alanı içerisine giriyordu. Zira kutsal günleri kesin olarak saptamak Kilisenin göreviydi; örneğin Paskalya günü ilkbahar gündönümünden (vernal ekinoks) sonraki ilk dolunaydan sonraki ilk pazar günü olmalıydı, bunu tayin etmek için ilkbahar ekinoksunun tarihini tam olarak belirlemek gerekiyordu. 1512-1527 yılları arasında toplanan 5. Lateran Konseyi'nde bu konu tartışıldı ve Nicolaus Copernicus'tan (Nikola Kopernik) gerekli takvim reformunu yapmak için çalışmasını talep etme kararı alındı. Sorunun karmaşıklığının farkında olan Kopernik, bu ve diğer nedenlerden dolayı, o dönemde geçerli olan Aristotelesçi-Batlamyusçu astronominin baştan aşağı yeniden incelenmesinin gerektiğine kanaat getirdi.

Bunun en net sonucu, 1543'te anıtsal eseri *De revolutionibus orbium coelestium*'un yayımlanması oldu. Bu uzun incelemenin önemli bir bölümü, temel astronominin yüksek teknikte bir matematikle sunuluşuna ayrılmıştı. Ama birinci kitabın ilk 11 bölümünde uzun zamandır unutulmaya terk edilmiş Güneş-merkezli evren modeli yeniden öne sürülüyor ve astronomide gerekli reform olarak sunuluyordu. En basit kavramlarla Kopernik sadece, Aristoteles'in modelindeki Güneş'le Dünya'nın (Ay ile birlikte) yerlerini değiştiriyordu. Buna göre Güneş hareketsiz bir şekilde merkezde dururken, küreler eskiden olduğu gibi onun etrafında dönüyordu. Dünya ise bir günlük sürede kendi ekseninde, bir yıllık sürede de Venüs ve Mars arasındaki üçüncü küre içerisinde Güneş'in etrafında dönüyordu. Bilimsel devrim, başlangıçta pek de yıkıcı görünmeyen bu değişiklikle başladı. Bu değişiklik Kopernik'in yaptığının daha ötesinde çok önemli sonuçları beraberinde getirdi, ör-

Aristoteles'in Yer-merkezli evren modeli. Merkezde duran Dünya'nın çevresinde sırasıyla Ay, Merkür, Venüs, Güneş, Mars, Jüpiter ve Satürn...

Kilisenin takvim reformunu yapmak için görevlendirdiği Kopernik'in önerdiği değişiklik bilimsel devrimin başlangıcı oldu.

neğin artık hareket halindeki Dünya için yeni bir dünyasal fizik gerekmekteydi.

Şunu belirtmek önemlidir ki, Kopernik devrimi başlangıçtan beri, çoğunlukla ortak görüş olan Yer-merkezli modelin dilinden konuşan *İncil*'le henüz açığa çıkmamış potansiyel bir çatışma halindeydi. Bu şuradan da bellidir; Kopernik ölüm döşeğindeyken, kitabı basım aşamasında gören Andreas Osiander, kitaba isimsiz bir önsöz eklemiş ve okuyucuya bu Güneş-merkezli modelin sadece bazı matematiksel hesaplamaları kolaylaştırmak için gündeme getirildiğini, fiziksel olarak gerçekmiş gibi düşünülmemesi gerektiğini belirtmişti. Potansiyel olarak beliren din-bilim çatışmasının bu araçsalcı çözümü, sonraki kuşaklar boyunca da kabul görmüştü.

16. yüzyılın geri kalan kısmında yeni Kopernikçi astronomi, az ama yavaş yavaş artan sayıda, aralarında profesyonel astronomlar da olmak üzere yeni yandaşlar kazanmaya başladı. Yüzyılın bitmesinden sonra ise tablo dikkate değer ölçüde değişti. 1610-1613 arasında Galileo, ilk defa 1609'da bir Hollandalı tarafından icat edilmiş olan teleskobu geliştirmekte ciddi bir mesafe kat etti ve "optik tüp"ünü göksel varlıklara çevirdiğinde bir dizi şaşırtıcı keşifte bulundu. Diğer tüm başka şeylerin yanı sıra, Jüpiter'in 4 tane "ay"ını, Ay'ın yüzeyinin bozukluğunu, Ay gibi Venüs'ün de bir dizi değişik safhada göründüğünü, Güneş'in yüzeyindeki lekelerin varlığını ve çok fazla sayıda hareketsiz yıldızı gözledi.

Bu görüngüler dünyanın Aristotelesçi yorumlanışının bazı spesifik özelliklerine sert bir darbe vurdu ve hâkim görüş olarak egemenliğini tehdit etmeye başladı. Galileo'nun kendisi, kişisel olarak Güneş-merkezli modelin doğruluğuna ikna olmuştu. Ama bu teorinin kesin bir kanıttan yoksun olduğunun da farkındaydı. Elindeki en iyi bulgu parçası Venüs'ün evreleriydi. Bu Aristoteles'in söylediğinin aksine Venüs'ün Güneş etrafında döndüğünü ispatlıyordu. Ama Dünya'nın mı yoksa Güneş'in mi merkezde durduğunu belirlemek için bu yeterli değildi. Bu sorun Tycho Brahe tarafından geliştirilen üçüncü bir astronomik modelle birlikte daha da karmaşık bir hale bürünmüştü. Bu modele göre, gezegenler ve yıldızlar Güneş'in etrafında dönerken, Güneş de en merkezde hareketsiz duran Dünya'nın etrafında dönüyordu. Tycho Brahe'nin Yer-merkezli modeli, yeni gözlemlerle de oldukça uyumluydu.

17. yüzyılın ortalarından itibaren, Kopernikçi Güneş-merkezli astronomi neredeyse evrensel olarak kabul görür olmuştu. Nihayet kesin kanıt 1830'da gelişmiş teleskoplarla, Galileo'nun öngördüğü gibi sabit yıldızların paralaksı gözlendiğinde geldi. Ama kişisel olarak Güneş-merkezli modelin gerçekliğine ikna olmasına rağmen, Galileo'nun hayatı boyunca aradığı kesin kanıt gözünden kaçmayı hep başardı. Soruna noktayı koyan bir kanıtın yokluğu, din adamlarının özellikle de Kilisenin yeni astronomiye karşı tepkisinde önemli bir rolü olan Kardinal Robert Bellarmine'nin kafasında hep büyük bir soru işareti oldu.

Burada *Savunu*'da Campanella'nın ana temasının diğer kısmına geçebiliriz; o dönemde, özellikle astronomideki yeni keşifler ve teorilerle ilgili olarak, *Kutsal Kitaplar*'a uygun ya da karşı olmayı belirleyen anlayış neydi? Galileo'nun döneminde Kilisenin bu sorun karşısındaki tavrı, esas olarak Trent Konseyi'nde (10) (1545-1563) alınmış kararlara dayanılarak belirleniyordu. Asıl belirleyen, 8 Nisan 1546'daki dördüncü oturumda kabul edilmiş olan, *Kutsal Kitap*'ın yorumlanmasıyla ilgili hükümdü. Bu hükmün ilgili paragrafı şöyleydi:

"Buna ek olarak, huysuz ruhları kontrol altında tutmak için, Konsey şuna karar verir: Hıristiyan öğretinin her yönden gelişmesiyle ilgili olan inanç ve ahlak konularında, hiç kimse, kendi muhakemesine dayanarak ve kendi kavrayışına göre *Kutsal Kitaplar*'ı çarpıtmaya, bunların gerçek anlamının ne olduğuna hüküm verme yetkisini elinde bulundurmuş ve hep bulunduracak olan Kutsal Kiliseye ve din büyüklerinin fikir birliği içinde benimsediği görüşlere aykırı şekilde yorumlamaya cüret etmemelidir. Aksini yapanlar yetkili makamlar tarafından tespit edilecek ve

Teleskobunu görklere çeviren Galileo, bir dizi şaşırtıcı keşifte bulundu.

yasalarca belirlenmiş yaptırımlarla cezalandırılacaktır."

Galileo'nun ve Güneş-merkezli görüşün, Katolik Kilisesi tarafından mahkûm edilme noktasına nasıl geldiğini anlamak için, öncelikle bu kararın iyice anlaşılması gerekir. Karar öncelikle, Kilisenin (bu aynı zamanda Papa ve Piskoposlar anlamına gelir) *Kutsal Kitaplar*'ın doğru anlamının ne olduğunu belirleme sorumluluk ve yetkisini sadece kendisine saklı tuttuğunu vurgular. Daha alt kademe din adamları dahil, başka hiç kimse bu rolü üstlenemez. İkinci olarak, hiçbir Katolik *İncil*'i, Kilisenin belirlediği anlamına ya da din büyüklerinin fikir birliği içinde benimsediği yorumuna aykırı biçimde yorumlayamaz. Bu yüzden Campanella, *Savunu*'nun önemli bir bölümünde *Kutsal Kitap*'tan, din büyüklerinden ve teologlardan uzun alıntılara yer verir. Bunu yaparak, Kilise ve eski din büyükleri tarafından *Kutsal Kitaplar*'ın kabul edilmiş anlamının ne olup ne olmadığını göstermeye girişir. Otoritelerden aktarımlarla yapılan bu tür bir kanıtlamanın bugünkü okuyucuya alışılmadık ve abartılı gelmesi muhtemeldir; ancak biraz önce sözünü ettiğimiz nedenden dolayı bu yöntem, o günün teolojik tartışmalarının kabul gören biçimidir.

Üçüncüsü, *İncil*'i belirtilenden farklı yorumlayanların saptanması ve Heteredoksiyle suçlanarak Kilise hukukuna dayanarak yasalara göre cezalandırılmasıdır. Hem Galileo hem de Campanella bu sonuçla yüzleşmişlerdir. Dördüncüsü, yukarıda aktarılan kararın açık bir ifadeyle "inanç ve ahlak konuları"yla sınırlandırılmış olmasıdır. Bu, Kilise tarafından vahiy edilmiş hakikatler olarak tanımlanan öğretilere ve örneğin ayinlerin idare edilişi gibi, Kilise'nin çeşitli uygulama ve geleneklerine atıf yapan teknik bir ifadedir. *Kutsal Kitaplar*'da yer alan, bu "inanç ve ahlak" kategorisi dışındaki belirleme ve anlatılar, bu kararın hükmü altına alınmamaktadır.

Şunu kaydetmek gerekir ki, Trent Konseyi'nin dördüncü oturumunun kararı, *Kutsal Kitap*'ın yorumlanmasında hangi tefsir ilkelerinin kullanılacağıyla ilgili bir şey belirtmez. En erken yüzyıllardan bu yana Katolik Kilise bu konuda çoğulcudur. Zaman içerisinde *İncil*'in ruhani, kelimesi kelimesine ya da mecazi düzeylerdeki meallerine ilişkin karmaşık ayrımlar gelişmiştir. *İncil*'in katı bir şekilde kelimesi kelimesine meali, hiçbir zaman Katolik Kilisenin baskın bakış açısı olmamıştır. Bununla birlikte, Trent Konseyi'nin üzerinden geçen on yıllarda, esas olarak reformasyon karşıtı teolojik tartışmalarda Protestanlara karşı kullanılan bir araç olarak, *Kutsal Kitap*'ın kelimesi kelimesine meali üzerine artan bir vurgu söz konusu oldu.

Bunun iyi bir örneği, döneminin en önemli teologu ve birçok papanın teolojik kılavuzu olan Kardinal Bellarmine'dir. Bellarmine hayatı boyunca kişisel olarak, evrenin tam olarak *Tekvin*'de (Genesis) anlatıldığı şekilde var olduğuna inanmıştı. Sonraki yıllarında, Galileo'nun Güneş-merkezliliğini *Kutsal Kitaplar*'a göre değerlendirirken, Trent'in dördüncü oturumunun kararını "inanç ve ahlak konuları"nın ötesine geçirip, "*İncil*'de yazan her şey" olarak genişletmişti. Argümanı çok basitti: *Kutsal Kitaplar* Tanrının yazılı sözleridir. Dolayısıyla *İncil*'deki her şey, bunların Tanrı sözü olduğu kesin gerçeğinden hareketle doğru olmalıdır. Ve kelimelerin anlamını doğru kavradığımızı varsayarsak, orada söylenen her şeyin bir inanç konusu olduğuna inanmamız gerekir.

Bütün bunları düşündüğümüzde, yeni Güneş-merkezli astronominin neden *İncil*'in hemfikir olunan mealine dayanan geleneksel yorumlarla çatışma içine girdiğini anlamak güç olmayacaktır. Eğer Kopernikçiliğin doğru olduğu ispatlanmış olsa, bu durumda bunun zıddını söylüyor görünen kutsal metinlerdeki pasajların buna uygun olarak yeniden yorumlanması gerekecekti. Ama ortada duran sorun bundan ziyade şöyleydi: Kanıtlanmamış da olsa Güneş-merkezliliğin Kilise ve *İncil*'in otoritesine meydan okuduğu bir durumda, Kilise -eğer sessiz kalmayacaksa- nasıl bir eyleme girişecekti? Bunun yanıtı, Kutsal Makam'ın gelmiş geçmiş en "talihsiz" kararı sonucunda, Güneş-merkezliliği "yanlış ve *Kutsal Kitaplar*'a tümüyle aykırı" bulup mahkûm etmesiyle sonuçlanan çok karmaşık bir olaylar dizisi oldu. Bu hüküm Kutsal İndeks Kurulu'nun 5 Mart 1616 tarihli kararnamesinde yayımlandı. Kararnamenin ilgili bölümü şöyledir:

"Kutsal Kurul'un da dikkatini çektiği üzere, Nikola Kopernik tarafından *De revolutionibus orbium coelestium*'da ve Diego de Zuniaga tarafından *Eyüp'ün Tefsiri*'nde (*Eski Ahit*'teki *Eyüp* Kitabı) öğretilen, yanlış ve *Kutsal Kitaplar*'a tümüyle aykırı olan Dünya'nın devingenliği ve Güneş'in sabitliği şeklindeki Pisagorcu öğreti, günümüzde pek çok kişi tarafından benimsenmekte ve açıkça anlatılmaktadır. Bu, son olarak Karmelit bir rahibin,

Trent Konseyi *Kutsal Kitaplar*'ı yorumlama yetkisinin kimlerde olduğunu açıkça belirlemişti.

Pisagorcuların Düşüncesi, Copernicus'un Dünya'nın Hareketi ve Güneş'in Sabitliği Görüşü ve Yeni Pisagorcu Evren Sistemi Üzerine Rahip Paolo Antonio Foscarini'nin Mektubu (Napoli, Lazzaro Scoriggio, 1615) adıyla yayımlanmış bir mektubunda görülmüştür. Bu mektupta söz konusu rahip, yukarıda bahsedilen, Güneş'in merkezdeki sabitliği ve Dünya'nın hareketliliğine dayanan görüşün hakikatle uyumlu olduğunu ve *Kutsal Kitaplar*'la çelişmediğini göstermeye çalışmaktadır. Bu düşüncelerin daha fazla yayılmasını ve Katolik hakikate zarar vermesini engellemek için, Nikola Kopernik'in ve Diego de Zuniga'nın yukarıda belirtilen kitaplarının, düzeltilene dek yayımlanmasının ve dağıtılmasının engellenmesine; Karmelit rahip Paolo Antonio Foscarini'nin kitabının ise tümüyle yasaklanmasına ve mahkûm edilmesine ve aynı öğretiyi anlatan benzer kitapların da bu hükümlere uygun olarak engellenmesi, yasaklanması ve mahkûm edilmesine karar verilmiştir." (11)

Galileo karardan birkaç gün önce Kardinal Bellarmine tarafından durumdan haberdar edildi ve kendisini bu kararın gereklerine uyacağına dair taahhütte bulunmak zorunda bırakan resmi bir ihtar aldı. (Bu emrin özel terimlerinin nasıl yorumlanacağı bugün bile belirgin değildir.) Campanella'nın daha sonraları *Savunu*'yu atfedeceği Kardinal Boniface Caetani, Kopernik'in kitabında kararnamenin sonunda belirtilen düzeltmeleri yapma görevine atandı. Bütün bunlar olurken, Campanella Napoli zindanlarında *Galileo Savunusu*'nu yazmaktaydı.

Karar yayımlandıktan sonra, davanın üzerine tüm tartışmalar kesildi. Karar tartışmayı değil, yaptırımı gerekli kılmaktaydı. Galileo'nun sonraki 16 yılı sessizlik içerisinde geçti. 1623'te seçilen yeni Papa 8. Urban çok daha açık fikirli biriydi ve özel görüşmelerinde Galileo'yu çalışmalarını sürdürmesi için teşvik etmişti. Bu Galileo'nun başyapıtı *İki Büyük Dünya Sistemi Hakkında Diyalog*'un yayımlanmasıyla sonuçlandı. Eser görünüşte yalnızca her iki tezin de argümanlarını sunuyor ama gerçekte bariz biçimde Güneş-merkezlilik tarafında yer alıyordu. 8. Urban Galileo'ya verilmiş ihtardan haberdar değildi. Ama öyle ya da böyle, *Diyalog*'un yayımlanması Galileo'nun 1616'da kendisine verilmiş olan muğlak ihtarı ihlal edip etmediği sorusunu gündeme getirdi. Galileo'nun meşhur davası ve tövbe ederek vazgeçmesi 1633 güzünde gerçekleşti. Dava Kopernikçiliğin bilimsel değeriyle değil, tümüyle, Galileo'nun bu resmi ihtara itaat edip etmediğiyle ilgilendi.

LETTERA DEL R.P.M.
PAOLO ANTONIO
FOSCARINI
CARMELITANO.
Sopra l'Opinione de' Pittagorici,
e del Copernico.
DELLA MOBILITA'
DELLA TERRA,
E STABILITA' DEL SOLE,
E del nuouo Pittagorico Sistema
del Mondo.
Al Reuerendiss. P. M.
SEBASTIANO FANTONE
Generale dell'Ordine
Carmelitano.
IN NAPOLI,
Per Lazaro Scoriggio. 1615.

Foscarini'nin Güneş-merkezli evren görüşünü savunduğu mektubu yasaklanmıştı.

Bu arada, nihayet 1929'da hapisten salıverilmiş olan Campanella, *Savunu*'da korumaya çalıştığı adamın kendisiyle bir anlamda aynı çileli yoldan ilerleyişini bir kenardan izlemek zorunda kalıyordu. Onun özgün sorusu olan, "Galileo tarafından savunulan görüşler *Kutsal Kitaplar*'a uygun mu aykırı mı?" sorusu sonunda yanıtlanmıştı. Ama bu onun önerdiği cevap değildi.

Savunu'nun argümanları

Savunu ile ilgili belirtilmesi gereken ilk nokta, bilimsel değil teolojik bir inceleme olarak tasarlanmış olmasıdır. Dolayısıyla, Campanella'nın da 5. Bölümde açıkça belirttiği gibi bu nokta gözetilerek okunmalıdır. Sonuç olarak, bu incelemedeki amacı, Güneş-merkezlilikle ilgili olarak döneminin lehte ve aleyhteki ispat ve argümanlarını değerlendirmek değildi. Bu zaten başka eserlerinde giriştiği bir projeydi. Bu yüzden, okuyucu *Savunu*'da karşılaştığı bilimsel başlıklarla ilgili tartışmaları, her zaman için teolojik bir bağlamda, yani bu bilimsel görüşlerin *Kutsal Kitaplar*'la, eski Kilise büyüklerinin fikirleriyle ve geleneksel teolojik öğretiyle uyumlu olup olmadığını ele alan bir bağlamda okumalıdır.

Bunun ardındaki neden, Campanella'nın hakikatin birliği (tekliği) olarak adlandırılan öğretinin güçlü bir savunucusu olmasıdır. Kısacası bu, dinsel hakikatin bilim de dahil her alanda doğaya bakarak keşfedilen gerçeklerle çatışamayacağını ya da aykırılık içinde olamayacağını savunan eski geleneksel görüştür. Campanella'nın bu görüşü ifade edişindeki alışagelmiş yol, Tanrısal hakikatin iki hediyesi olarak *Kutsal Kitap* ve Tabiatın Kitabı metaforu ya da alim (her şeyi bilen ve açıklayan) ve hâlik (yaratıcı) olarak Tanrı'dır. Campanella'ya göre her iki kitabın da yazarı aynı iyi ve doğru sözlü Tanrı olduğuna göre, eğer bu kitapları doğru anlayıp yorumluyorsak, bu kitapların birbiriyle anlaşmazlık içerisinde olması mümkün olamaz.

Eğer bu doğruysa, din ve bilimin uzun vadede uyuşmazlık içerisinde olamayacağı önsel olarak güvence altına alınmıştır. Sorun daha çok, her kitabı tam ve doğru olarak anlama sorunudur. Öyleyse Campanella daha baştan kendinden emin şekilde, ilk sorusu olan "Galileo tarafından savunulan felsefi görüşler *Kutsal Kitaplar*'a uygun mu aykırı mı" sorusuna, birinci seçenekten yana cevabını vermiştir. Eğer Kopernikçilik doğruysa, *Kutsal Kitap*'a aykırı değildir. Onun ilgilendiği sorun, bu uygunluğun nasıl temellendirileceğidir.

Savunu esas olarak teolojik bir inceleme olduğu için, tartışma ve tezlerini ortaya serme yöntemi de teolojiktir. Bu şu anlama gelir, diğer tüm

şeylerin yanı sıra, bir otoriteye başvurmak yoluyla yapılan ispatlara belirgin bir yer ayrılmıştır. Burada Campanella için esas otoriteler *İncil*, din büyüklerinin geleneksel yaklaşımları, Kilise Konseyi tarafından benimsenmiş belgeler ve geçmişin önemli teologlarıdır. Bu günümüz okuruna aşırı ve anlamsız gelebilir. Ama bu tür başvuruların amacı, tartışma konusu olan çeşitli noktalarda, inanca uygun ve kabul gören anlamın ne olduğunu belirlemektir. Aynı zamanda o dönemde bir amaç da, söz konusu noktalarda otoritelerin de hemfikir olmadığını ve dolayısıyla konunun henüz çözülmemiş bir sorun halinde olduğunu göstermektir. Bu yöntemde her iki durumda da, otoritelerden yapılan alıntılar ne kadar çoksa, argümanlar o kadar güçlü sayılırdı. Otoritelere dayanarak tartışma ve tezleri savlama yöntemi çok uzun bir tarihsel geçmişe sahipti. Ayrıca Trent Konseyi'nin 4. Oturumu'nun kararında, *Kutsal Kitap*'ın kabul gören yorumunun, Kilise tarafından belirlenmiş olan yorumlar ve eski din büyüklerinin ortak görüşleri olduğu üzerinde ısrarla durmasıyla, bu yöntemin geçerliliği yeniden vurgulanmıştı.

Campanella din büyüklerinin eserlerindeki kozmolojiyle ilgili açıklamaların, Aristoteles'in evrene dair görüşlerinden çok Galileo'nunkilerle uyumlu olduğunu savunur.

Savunu'nun bir bütün olarak planı oldukça basittir. İlk iki bölüm sırasıyla Galileo'nun Güneş-merkezliliğinin aleyhinde ve lehindeki argümanları ortaya koyar. Son iki bölüm, bu argümanları birer birer yanıtlar ve değerlendirir. Kritik bir öneme sahip olan aradaki üçüncü bölüm bir dizi referans varsayımı, ya da Campanella'nın deyişiyle yanıtları formüle etmek için gerekli görünen hipotezleri ortaya serer.

Bu biçim, eserde tartışmanın her iki tarafının argümanlarına da nesnel olarak değer biçen bir atmosferin yaratılması için tasarlanmıştır; Campanella bunu yaparken, esas yakınlığının Galileo'ya karşı olduğunu hiçbir surette gizlemeye çalışmaz. Burada şu noktayı anımsamak önemlidir. Campanella, başta Galileo'nun teleskopla yaptığı keşifler sayesinde, Kopernik'in Güneş-merkezli yaklaşımının giderek daha akla yatkın hale geldiğini kabul etmektedir, ama o dönemde kişisel olarak bunun gerçekliğine henüz ikna olmuş değildir. Ama şundan kesin olarak emindir ki, Kopernikçiliğin yazgısı nereye varırsa varsın, Galileo'nun konuyu daha ileriye götürecek şekilde tartışma ve araştırma özgürlüğü engellenmemelidir.

İlk iki bölümde ifade edilen lehte ve aleyhte argümanlarda olağandışı bir şey yoktur. Bunlar o dönemde yaygın olan fikirlerdi. Genel olarak bu argümanlar *İncil*'den özel pasajlara, Kopernik'in kitabının yayımlanışını çevreleyen tarihsel koşullara ve o dönem kabul gören Aristotelesçi ve sonraki skolastik öğretilere dayanmaktadır. Campanella'nın *İncil*'den aktardığı muhalif pasajlar, o günlerde *Kutsal Kitap*'a dayanarak geliştirilen alışılagelmiş itirazlarla örtüşmektedir. Bu Campanella'nın konuya ve gelişmelere vakıf olduğunu da gösterir.

Bu argümanlara verilen cevaplar arasında, Galileo'ya karşı *İncil*'den alıntılanan pasajların ayrıntılı şekilde açıklanarak tartışılmasına ek olarak, bazı kayda değer temalar bulunmaktadır. Birincisi, Campanella'nın Aristotelesçi felsefeye karşı ömrü boyunca sürdürdüğü ve o günkü tartışmadan çok daha derin temelleri olan ezeli karşıtlık, Aristoteles'e dayandırılan Yer-merkezli evren modelinin eleştirisinde kuvvetli bir şekilde ortaya çıkmaktadır. İkincisi, yine bununla ilgili olarak, Hıristiyan teolojisinin, dininin ve vahiylerle şekillenen öğretisinin Aristotelesçi felsefeye kopmaz şekilde bağlandığını düşünen teologlara karşı Campanella'nın geliştirdiği sert eleştiridir. Campanella'ya göre, dünyanın sonsuzluğu, kutsal takdiri ilahinin yokluğu ve insan ruhunun ölümsüzlüğü konularında sapkın görüşleri olan Aristoteles'e gösterilen bu hürmet ve yüceltme, tiksinti uyandıran bir durumdur. Hıristiyan felsefesi Hıristiyan kaynaklar üzerine temellendirilmelidir.

Üçüncüsü, Campanella 4. bölümün uzunca bir kısmında, *İncil*'de ve din büyüklerinin eserlerinde kozmolojiyle ilgili dağınık bir şekilde bulunan açıklamaların, Aristoteles'in evrene dair görüşlerinden çok Galileo'nunkilerle uyumlu olduğunu savunur. Örneğin, "gökkubbe suları birbirinden ayırsın" ifadesinden dolayı, *Tekvin*'e göre göklerde su bulunmalıdır. Ama Aristoteles'e göre kendine özgü tek ve emsalsiz bir madde olan özlerin özünden (eter) oluşan göklerde temel bir unsur olarak su bulunamaz.

Dördüncüsü, sonuncu bölümün bitiminde Campanella pek alışılmadık bir argüman olarak, hemşerisi olan antik Pisagorcuların kendilerine has Güneş-merkezli astronomilerini, kutsal toprakların Yahudi kaynaklarından türettiklerini ileri sürer. Böylelikle Güneş-merkezlilikle Hıristiyanlığın tarihsel kökenleri arasında bir süreklilik ilişkisi olduğunu iddia eder.

Bununla birlikte günümüz okuyucusunun esas ilgisi, sunulan argümanlar ve yanıtlar arasında bir köprü görevi gören üçüncü bölüme odaklanır. Bu bölümün, itirazları yanıtlamak için ihtiyaç duyulan metodolojik noktalara, mesela *Kutsal Kitap* tefsirinin ilkelerine ya da bilimsel ispatın yöntemine ayrılması beklenebilir. Ama Campanella sorunu oldukça değişik bir biçimde orta-

ya koyarak bizi şaşırtır. Görünüşte, Kardinal Caetani tarafından kendisinden istenen, Güneş-merkezliliği *Kutsal Kitaplar*'la karşı karşıya koyarak bir değerlendirme yapmasıdır. Ama buna rağmen, 3. Bölümde Campanella bu noktadan geriye çekilir ve şunu sorar; "Bu özgün sorun karşısında işin ehli bir hakim görevini hakkıyla üstlenebilecek birisinde hangi nitelikler bulunmalıdır?"

Bu Campanella adına son derece becerikli bir taktik manevradır. Kopernikçiliğin doğru mu yoksa yanlış mı olduğu konusunda hüküm vermeyi ne dilemiştir, ne de kendisinden böyle bir şey istenmiştir. Bu onun birikimini aşmaktadır ve dahası kişisel olarak bu konuda kesin ikna olmuş değildir. Ama Kardinal Caetani'nin özgün sorusunun üstesinden nasıl gelineceği konusunda, hem yeterli donanıma sahiptir, hem de kesin bir kanaate varmış durumdadır. Tartışmanın yönünü iyi bir yargılamanın niteliği ne olmalı sorununa çevirerek, aslında Galileo davasının özgünlüklerini aşmakta ve daha genel bir sorun olan insanın düşünme ve araştırma özgürlüğü sorununu öne sürmektedir. *Savunu*'yu insanlık tarihinin daimi bir ilgiye layık belgelerinden biri haline getiren de, onun bu özelliğidir.

Bu soruyu öne süren kişinin bizzat kendisinin uzun süredir engizisyon mahkûmu olması belki de tümüyle rastlantı değildir. O düşüncenin bastırılıp sindirilmesini birinci elden yaşamıştır. Hem Roma'da hem başka yerlerde *Savunu*'yu okuyanlar, Kutsal Makam'ın Galileo davasındaki yargıç ve danışmanlarının, Campanella tarafından tarif edilen nitelikleri karşılayıp karşılamadığını merak etmekten kendilerini alamamış olmalılar.

Campanella'nın, Kopernikçiliğin dine uygunluğunu layıkıyla yargılayabilmek için gerekli nitelikleri itiraza pek az yer bırakacak şekilde saymış olması, onun manevrasını güçlendiren bir etkendir. Campanella'ya göre böyle bir yargılamayı yapabilecek insanın, sadece Tanrı sevgisiyle donanmış olması yetmez, hem bilim hem de teoloji alanında çok birikimli olması da gerekir. En son bilimsel gözlemleri ve bunların bilim camiasındaki yorumlarını bilmesi de gerekecektir. Aynı zamanda, *İncil*'i yorumlamayla ilgili prensipleri ve bunların teologlar tarafından uygulanış tarihçesini de bilmelidir. Kısacası, hem "Tabiatın Kitabı"nın hem de vahiy ve ifşaatların kitabının kusursuz bir okuyucusu, dini bütün bir mümin olmalıdır. "Liyakatli bir yargıç hem bilgi, hem Tanrı aşkı ile kuşanmış olmalıdır" derken, Campanella'nın kastettiği budur. Dahası, eldeki iş bir doğa bilimi teorisinin dinsel öğretiye uygunluğunu değerlendirme görevi olduğu için, gerekli yeterliğe sahip olma sorumluluğu herkesten önce bu değerlendirmeyi yapan teologlara düşer.

Eğer bu ilk ve başta gelen koşul sağlanmışsa, bu işi üstlenecek yeterliğe sahip bir yargıç dolayısıyla şunun farkında olmalıdır: Birincisi, astronominin o günkü gelişme düzeyi, bilimsel bir sorunun kesin olarak açıklığa kavuşturulabileceği bir noktaya ulaşmış değildir. Bir mahkûmiyet kararına karşı ihtiyatlı olmayı tavsiye eden (12) Campanella bu noktada haklıdır. Ne Kopernik astronomisi, ne de Aristotelesçi-Batlamyusçu astronomi ispatlanmıştır ve Campanella, Aristotelesçi-Batlamyusçu felsefenin her türlü eleştirinin üstünde olduğunu savunanları sertçe eleştirir. İkincisi, *İncil*'in ve geleneksel dinin bize fizik ve astronomi öğretmek gibi bir derdi yoktur ve dolayısıyla *İncil*'den ve teoloji otoritelerinden yapılan alıntılarla bilimsel bir sorunu açıklığa kavuşturma teşebbüsleri boş ve anlamsızdır. Dinin amacı, bize göksel varlıkların hareketini değil, iyi ahlaklı ve dindar bir yaşantı sürerek öteki dünyaya nasıl hazırlanabileceğimizi öğretmektir.

Üçüncüsü, Hıristiyanlara doğanın kitabını incelemeyi yasaklamak, Hıristiyanlığın kendisine karşı bir suçtur. Çünkü eğer Hıristiyanlık hakikat diniyse sadece gerçeklerden korkmamakla kalmaz, doğal dünyayla ilgili yeni bilgileri Tanrının fazilet ve erdemlerinin içyüzünü anlamanın yeni yolları olarak sevinçle karşılamalıdır. Kısacası Kilise, Tanrıya ulaşmanın doğanın kitabında bulunabilecek yollarından mahrum bırakarak, aslında kendisine zarar vermektedir.

Dördüncüsü, teologlar sadece bir tek felsefi ekole, örneğin Aristotelesçiliğe bağımlı hale gelmemelidir. Bu *Kutsal Kitap*'ın tek yönlü okunması ve anlaşılmasına ve dolayısıyla kutsal mesajların anlamlarındaki zenginliğin gözden kaçırılmasına neden olur. *İncil* ve diğer felsefi görüşler arasında, gerçek-

Campanella'nın Stilo'daki heykeli.

liği olmayan çatışmalar yaratır.

Ve son olarak, her yanlış mütalaa sapkınlık değildir. Kilisenin her tür yanlışla ilgilenmesinin bir gereği yoktur. "Sapkınlık" terimi doğrudan ya da dolaylı olarak Tanrısal vahiy ve ifşaatlara ters düşen ve karşı çıkan yanlış görüşler için kullanılmalıdır. Diğer tüm iddialar açık ve serbest bir tartışmaya bırakılmalıdır; belki de bu sayede, bazen en umulmayan yerde gizli hakikatler ortaya çıkabilir. Aslında Campanella'nın burada söylediği şey, Güneş-merkezliliğin bir inanç ve ahlak sorunu olmadığıdır. Öyleyse, Kilise bu görüşün yanlış olduğunu düşünse bile bununla uğraşmamalıdır. Galileo'ya bu "yanlış" görüşü daha da ilerletmesi için izin verilmeli, hatta teşvik edilmelidir; buradan nasıl bir sonuç çıkacağını kim bilebilir.

Campanella'ya göre gündemdeki sorunun layıkıyla değerlendirilmesi için gerekli perspektif budur. 1616 Şubatında Kopernikçiliğin dine uygunluğu hakkında hüküm verme göreviyle karşılaşan Kutsal Makam Kurulu'ndaki Kardinaller ve onların danışmanları, tek tek ya da kolektif olarak, Campanella'nın bir liste halinde sıraladığı vasıfları gerçekten sergiliyorlar mıydı? Büyük ihtimalle hayır. Bu durumda Campanella'nın tavsiyesi bu koşullar altında konuyla ilgili bir eyleme girişmekten vazgeçilmesi şeklinde olacaktı. Bu kötü bir tavsiye değildi. Eylemsizlik, Kiliseyi sonraki büyük utançtan kurtarabilirdi.

Peki, Campanella kendisinin böyle bir hükmü vermek için gerekli vasıflara sahip olduğunu düşünüyor muydu? Bunu asla bilemeyeceğiz. Ama eğer öyleyse, onun davayla ilgili olarak *Savunu*'nun tüm metni boyunca arka planda akan değerlendirmesi, hem çok açıktır, hem de son derece mantıklı ve ihtilatlıdır: "Kopernikçiliği mahkûm etmeyin. Galileo ve diğerlerinin konuyu tartışıp inceleyerek daha ileriye götürmelerine engel olmayın." Bu değerlendirmesinin sebebi, Campanella'nın Güneş-merkezliliğin doğru olduğunu düşünmesi, Galileo'ya duyduğu büyük kişisel hayranlık ya da kendi payına soyut olarak düşünce özgürlüğü kavramına bağlılığı değildi. Ağır basan sebep bunlardan ziyade, böylesi bir mahkûmiyet kararının Kilisenin kendisine zarar verme ihtimaliydi. Eğer gelecekte Güneş-merkezliliğin doğru olduğu anlaşılırsa, bu karar kilisenin iktidar ve otoritesinin ciddi bir şekilde suistimal edilmesi olacaktı. Campanella haklı çıktı. Sadakatinden dolayı böyle davranmıştı, esas önemsediği şey ona çok sert muamele eden Kilisenin iyiliğiydi. Ve *Savunu*'yu şu sözleri söyleyerek sonlandırmıştı:

"Benim yaptığım muhakemeye göre…, *Kutsal Kitap*'ın küçük düşürülmesine neden olmaksızın ya da sapkınlarla birlikte *Kutsal Kitap*'ı reddettiğimiz yönünde güçlü bir şüphe yaratmaksızın veya büyük fikirlerden tiksinti duyduğumuz izlenimini uyandırmaksızın (özellikle de, Bellarmine'nin de dikkat çektiği gibi, günümüzde sapkınların Romalı Katolik teologlarca söylenmiş her şeye karşı olmasından dolayı) Galileo'nun araştırma ve gözlemlerini engellemek, yazılarını yasaklamak mümkün değildir. Yine benim düşünceme göre böyle bir mahkûmiyet kararı, düşmanlarımızın bu düşünceye daha da coşkulu şekilde kucak açmalarına ve onurlandırmalarına sebep olacaktır."

DİPNOTLAR

1) Bir şair olarak dikkat çekici başarısına rağmen Campanella'nın Latince nesirleri oldukça biçimsiz ve edebi bir gösterişten yoksun, İtalyanca nesirleri ise en fazla vasat sayılabilir. Leon Blanchet'e (*Campanella*, Paris, Alcan, 1920) göre bu da aldığı ilk edebi eğitimin zayıflığına bağlıdır.

2) *Tommaso Campanella: Pioneer of Modern Thought*, Bernardino M. Bonansea, Washington DC, Catholic University of America Press, 1969, s.33.

3) Telesio insanın varlığına ilişkin üçlü bir teori geliştirmişti: 1. beden 2. ruh (beyinde bulunan, hareketleriyle duyguları yaratan çok ince, sıcak bir madde) 3. ruhani akıl (hem bedeni hem de ruhu canlandıran ve Tanrıyla bütünleşmeye eğilimi sayesinde ölümsüz olan). Telesio bir doğa felsefesinden daha öte bir teori geliştirdiği iddiasında değildi, dolayısıyla *De rerum Natura*'da pek çok metafizik ve teolojik soru yanıtsız bırakılmıştı.

4) *Savunu*, 3. Bölüm, "5. İddianın Kanıtı".

5) Blanchet Campanella'nın otoritelerle çatışmasının esas kaynağının sihir ve okülte (gizlicilik) olan bağlılığından kaynaklandığını ve Telesiocu felsefeyle olan yakınlığının onu bu noktaya götüren bir araç olduğunu iddia ediyor. (*Campanella*, s.21-24)

6) Luigi Firpo *Apologia di Galileo*'da (Turin:UTET, 1968), Campanella'nın o yıl yoğun bir şekilde çeşitli bilim dallarında deneysel çalışmalarla meşgul olduğunu, bu çalışmaların daha sonraki mahkûmiyetle birlikte kesintiye uğradığını ileri sürer. Firpo'nun "Campanella e Galileo" başlıklı Önsöz'ü, bu iki adam arasındaki -Galileo'nun daha çok bir üçüncü şahıs aracılığıyla yazdığı- seyrek ama çok önemli mektuplaşmaların detaylı bir incelemesini içerir.

7) Eğer itiraf etmiş olsaydı, sapkınlık suçu kesinleşecek, dolayısıyla ve büyük ihtimalle ölümle cezalandırılacaktı.

8) Tropik yıl ya da Güneş yılı, ilkbahar gündönümünden birbirini takip eden iki kez geçişi arasındaki süre olarak tanımlanır.

9) 1582'de yeni Gregoryen (Miladi) takvim yürürlüğe sokuluncaya dek, takvim reformu gerçekleştirilemedi. Söz konusu sorunu ortadan kaldırmak için o sene 10 gün kısa tutuldu, 4 Ekim'den 15 Ekim'e geçildi. Yılın süresini Güneş yılının gerçek süresine denk getirmek için, dörde bölünebilen yıllara bir gün eklenmesi, sadece 400'e bölünemeyen yüzyılların (1700, 1800 vs.) bundan hariç tutulması uygun görüldü. Bu takvim reformu, Protestan ülkelerde biraz gecikerek de olsa Avrupa'da ve dünyada kabul gördü.

10) Trent Konseyi Kopernik'in kitabının yayımlanmasından iki yıl sonra toplanmış olsa da, Konsey'in gündemine girmemişti. Konsey daha çok Kilisede yapılması gerekli görülen reformlar ve 1517'de Martin Luther'in başlattığı Protestan Reformasyona karşı mücadele ile ilgilendi.

11) Galileo, *Opere* XIX, s. 322-23.

12) 12 Nisan 1615'te Foscarini'ye yazdığı mektupta Bellarmine de yeni astronominin henüz ispatlanmamış olduğuna işaret eder. Eğer ispatlanırsa, teologların *Kutsal Kitap*'ın ilgili bölümlerini yeniden yorumlamalarının ya da en azından kitabı tümüyle anlayamadıklarını teslim etmelerinin gerekeceğini bir tavsiye olarak ekler.

Campanella'nın kitabından seçmeler

Galileo Savunusu

F. THOMÆ CAMPANELLÆ
CALABRI, ORDINIS
PRÆDICATORVM,
APOLOGIA PRO
GALILEO, MATHE-
MATICO FLOREN-
TINO.
VBI DISQVIRITVR, VTRVM RATIO
PHILOSOPHANDI, QVAM GALILEVS
celebrat, sanctæ sacræ Scripturæ, an
aduersetur.
FRANCOFVRTI,
Impensis GODEFRIDI TAMPACHII.
Typis ERASMI KEMPFERI.
ANNO M. DC. XXII.

Tommaso Campanella

Çeviri: Deniz Şahin, Deniz Gedizlioğlu, Yusuf Öngel, Orkan Bayram, Turgay Dağıstanlı, Burcu Koçyiğit

GİRİŞ

Bir süre önce, zamanımızın en çok yanıt bekleyen sorularından ikisini cevapladım. (1) Bu soruların ilki, yeni bir felsefe oluşturmaya izin verilip verilmeyeceği sorusu. Diğeri ise, Aristotelesçilere ve pagan felsefecilerin otoritesine karşı gelmenin ve bunları Hıristiyan okullarından kaldırarak, yerlerine azizlerin öğretilerini takip eden yeni bir felsefenin yerleştirilmesinin mümkün ve uygun olup olmadığıdır. Şimdi ise, Floransalı Galileo tarafından savunulan felsefi görüşlerden memnun olmayan kişilerin ortaya çıkardığı bir iddiaya yanıt vermeye davet ediliyorum. Galileo'nun görüşlerinin tepki çekiyor olmasının nedeni, öğretinin *Kutsal Kitaplar*'da yazılanlarla çelişkili görünüyor olmasıdır. En iyi şekilde yanıtlamaya çalışacağım.

O halde önümüzde duran soru şudur: **Galileo tarafından savunulan felsefi görüş *Kutsal Kitaplar*'a uygun mudur, aykırı mıdır?**

Bu soruyu beş bölüm içinde bütünüyle yanıtlayacağım. İlk bölümde Galileo karşısında öne sürülen görüşleri; ikinci bölümde Galileo'nun savunmasındaki görüşleri vereceğim. Üçüncü bölümde çözüm için gerekli bazı hipotezler oluşturup; dördüncü bölümde Galileo'ya karşı öne sürülen argümanlara yanıt vereceğim. Beşinci bölümde ise Galileo'nun savunusunun nasıl değerlendirilmesi gerektiğini açıklayacağım.

BÖLÜM 1

Galileo karşıtı argümanlar

Galileo karşıtı öne sürülen **ilk argüman** şudur; Aziz Thomas ve tüm Skolastikler teolojik yazılarını Aristoteles fiziği ve metafiziği üzerine kurmuşlardır ve buna karşıt yeni fikirler getirmeyi deneyenler, teolojik öğretileri tümden ortadan kaldıracakmış gibi algılanmaktadır.

2. argüman; Galileo, tüm Kilise büyükleri (2) ve Skolastikler ile çelişen fikirler yayımlamaktadır. Dünya'nın hareket ettiğini ve evrenin merkezinde olmadığını, buna karşın Güneş ve yıldızların bulunduğu gökkürenin sabit olduğunu öğretmektedir. Ancak Kilise büyükleri, skolastikler ve duyularımız tersini söyler.

3. argüman; Galileo *Kutsal Kitap* ile açıkça çelişmektedir. *Zebur* [92:1]'da şöyle söylenmektedir; "O dünya küresini yerine yerleştirmiştir, bir daha da hareket etmeyecektir" ve yine *Zebur* [103:5]'da; "O dünyayı temellerinin üzerine kurmuştur; asırlar geçtikçe de yerinden hareket etmeyecektir." Hz. Süleyman'ın *Vaiz* [1:4]'de söylediği gibi; "Ancak dünya sonsuza kadar yerinde duracaktır."

4. argüman; aynı durum Güneş'in hareketi için açıktır. Yine *Vaiz* [1:4-6]'da söylendiği gibi; "Dünya sonsuza kadar sabit duracaktır; Güneş yükselir yerini alır ve sonra kendi yerine geri döner; orada yükselir ve güney yönünden dönerek kuzeye doğru yönelir; rüzgâr evreni bir çember şeklinde kat eder ve tekrar çemberine geri döner."

5. argüman; *Yeşu* (Joshua) [10:12-13]'da çok heyecan verici bir mucizeden söz edilmektedir. Yeşu "Güneş, Gibeon üzerinde sabit dur, ve Ay, sen de Aijalon Vadi-

si üzerinde. Ve Güneş gökyüzünde durdu ve bir gün boyunca hareket etmedi" diyerek Güneş'in hareketini durdurmuştur. Aynı rivayet *Vaiz* [46:5]'de de bulunabilir.

6. argüman, *İsaiah* [38:8]'de Tanrı Hezekiah'a sağlığını geri vereceğini göstermek için bir işaret olarak Ahaz'ın saati mucizesini vermiştir: "Güneş önceden yol aldığı 10 mesafeyi geri kat etti." Hezekiah Arami Kralı tarafından bu mucize hakkında sorgulandı. *Paralipomenon* [*Tarihler*-2 32:24,31]'den de bildiğimiz gibi Kral kendini astronomiye adamıştı ve Güneş'in geri çekilişini de fark etmişti. Bu nedenle, eğer Tanrı gerçekten Güneş'in hareketini durdurmuş olmasaydı, bunlar da gerçek mucizeler olmayacaktı. Dolayısıyla, bu iki olayı mucize olarak adlandırdığı için de *Kutsal Kitap* da yanlış olacaktı.

7. argüman, *Kutsal Kitaplar* yıldızlı gökyüzünün hareketlerine duydukları hayranlıkla konuşurlar. *Hakimler* 5 [5:20]'teki Deborah'ın şarkısında söylediği gibi, "Yıldızlar rotalarında düzenli bir şekilde ilerleyip Sisera ile savaşırlar." Bu yüzden yıldızlar da, yıldızların bir tablodaki düğümler gibi bağlı olduğu gökyüzü de hareket ederler. Aynı zamanda Havari Yahuda [*Yahuda* 13]'de "yoldan çıkmış yıldızlardan" söz eder, bu yüzden hareket ederler. *Ezra* 4'te (3) de şöyle söylenmektedir: "Dünya büyüktür, cennetler de kusursuzdur. Güneş'in çember çizen rotası da cennetlerden geçer ve bir gün içinde eski yerine geri döner." Bu yüzden Galileo yıldızlı gökyüzünün hareketsiz olduğunu söylediğinde, açıkça Tanrının sözüyle çelişmektedir.

8. argüman, Galileo ayda ve gezegenlerde su bulunduğunu iddia etmiştir. Ancak bu yanlıştır. Aristoteles ve tüm skolastikler asırlar boyunca cennetlerin sonsuzluğuna ve değişmezliğine şahitlik etmişlerdir ve bu yüzden de bu gökcisimleri bozunmaz bir yapıya sahiptir. Galileo aynı zamanda Ay'da dağlar olduğunu (4), diğer gökcisimlerinde olduğu gibi orada da temel dünya toprak yapısının bulunduğunu söylemektedir. Ancak bu düşünce meleklerin mekânlarını çok hafife almaktadır ve göklere bağladığımız umutlarımızı kırmaktadır.

9. argüman; Galileo'nun görüşüne göre, eğer dünyamızı oluşturan dört element aynı zamanda yıldızlarda da var ise, o zaman Muhammed'in söylediği gibi birçok dünyalar ve o dünyalarda da denizler vardır ve oralarda yaşayan insanlar da vardır. Eğer her yıldız dört elementin hepsinden oluşuyorsa, her bir yıldızın kendisi de açıkça birer dünya olacaktır. Ancak bu açıkça tek bir dünya ve tek bir insan türünden söz eden *Kutsal Kitap*'a ters düşmektedir. İsa nasıl dünyanın bizim yaşadığımız yarısını kurtarmak için çarmıha gerildiyse, öteki yarısında yaşayan insanları kurtarmak için de ikinci bir kez çarmıha gerilecektir diyen sapkınlık, bazıları tarafından hâlâ sürdürülmektedir. Şimdi, başka dünyalarda yaşayanlar varsa, İsa onları kurtarmak için de yeniden yeniden ölecektir fikrini ileri sürmenin, bu sapkınlığı yeniden canlandıracağını söylemeye gerek bile duymuyorum. Aynı zamanda bu durumda, "kurtuluş"a dahil olup olmadıkları şüpheli olsa da, havada, suda ve toprağın altında ahiret mutluluğunu yaşayan diğer insanların olduğu noktasında, heretik Paracelsus'a da katılmak gerekecektir. Bir Cizvit olan Martin Delrio, yazdığı *Disquisitiones magicae* adlı eserinde bu fikrin karşısında yer almıştır.

10. argüman; bu konuları büyük bir skandal yaratmadan tartışabilmek pek mümkün görünmüyor. Skolastiklerin öğrettiği ve de teolojiye de uygun olan şekilde, okullar gökyüzü ve dünya hakkında yerleşmiş bir öğretiye sahiplerdir. Bu yüzden bunlardan başka bir şey öğretenler, skolastik teolojiyi yok etmeye çalışan yeni bir yol oluşturmak ve kibirle kendilerini diğerlerinin üstünde tutmak kabahatini işlemiş olacaktır.

11. argüman; *Kutsal Kitap* bizi uyarıyor: "Yüksek şeyleri soruşturmayın" [*Vaiz* 3:22], ve "İhtiyacınız olduğundan daha fazlasını bilmeyi dilemeyin" [*Romalılar* 12:3], ve "Büyüklerinin tarafından konulan sınırların ötesine geçmeyiniz" [*Özdeyişler* 22:28], ve "İhtişam peşinde olanlar hırslarının eziyetini yaşayacaktır" [*Özdeyişler* 25:27]. Ancak Galileo bunun tam tersini yapıyor görünüyor. Galileo zekâsıyla gökleri sorguluyor ve tüm dünyanın yapısını kendi doğru bulduğu şekle uyduruyor. Cato daha uygun bir şekilde şu şekilde öğretiyor: "Tanrının gizlerini araştırmayın, ya da gökler hakkında sorular sormayın; birer ölümlü olduğunuzdan ölümlülere ayrılan işlerle uğraşın."

Döneminin geçerli tartışma yöntemine uygun olarak, Campanella *Savunu*'da sık sık *Kutsal Kitaplar*'a ve din büyüklerine göndermede bulunuyor.

BÖLÜM 2 - Galileo'nun savunusu için argümanlar

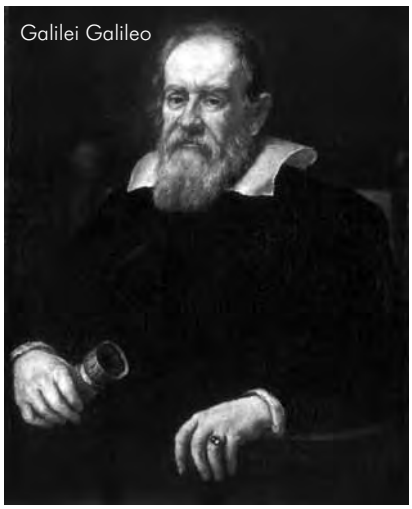
Diğer yandan, Galileo'yu destekleyen bir argüman olarak; Nikola Kopernik'in 1525 yılından itibaren başlayan gözlemlerine dayanarak yazdığı ve gezegenlerin devirlerini anlattığı kitabı gösterilebilir. Kitap teologların otoritesi altında ve izinleriyle çıkmıştır. Bunun nedeni de kitabın Katolik inancı ile çelişkili hiçbir şey içermemesidir. Kopernik kitabında dünyanın hareket ettiğini, gök kubbenin başka bir deyişle de yıldızlı gökyüzünün hareketsiz olduğunu ve Güneş'in de evrenin merkezinde sabit şekilde durduğunu savunmuştur. Ancak Galileo önceden bilinmeyen diğer gökcisimleri (5) dışında, yeni hiçbir şeyden söz etmemiştir. Bu yüzden, eğer Kopernik'in kitabı Katolik inanç ile bir uyuşmazlık göstermiyorsa, Galileo'nun kitabı da göstermeyecektir.

2. argüman olarak; Kopernik'in kitabı, adandığı Papa III. Paul Farnese (6) ve bazı kardinaller (Bu kardinaller, kitaptaki giriş mektuplarından da anlaşılacağı gibi, kitap basılmadan önceki elyazmalarını incelemişlerdir) tarafından da onaylanmıştır. III. Paul zamanında Kilise içerisinden dikkati çeken ve deha denilebilecek kişiler çıkmıştır. Asil bir ruha, meziyetlere sahip olan ve soylu bir kandan gelen Papa bu kişileri bir araya getirmiş, desteklemiş ve onurlandırmıştır. Bu nedenden ötürü, Kopernik'e gelindiğinde bu kişilerin birer köstebek kadar körleşmiş olmaları, çok hayret verici olacaktır. Hele de, büyük bir şöhrete sahip olmayan çağdaşlarımız bile Argus'tan (7) çok daha iyi gözcüler olup Galileo'dan çok daha güvenilir gözlemler yaparken.

3. argüman olarak; Kopernik döneminden sonra, Erasmus Reinhold, J. Stadius, Michael Maestlin, Christopher Rothmann ve birçok diğerleri aynı fikri savundular. Daha yakın zamanlardan bu astronomlar, Kopernik'in hesaplamalarını kullanmadan astronomik tabloları doğru şekilde oluşturmanın imkânsız olduğunu gördüler. Aynı şekilde, gök cisimlerinin hareketlerinin uygun bir şekilde açıklanması için de, en kesin matematik ilkelerinin kullanılmasına, duyuların ve bütün insanların şahitliğine ve de Kopernik'in teorilerine gerek duyulduğunu anladılar. Bu sadece son zamanlardaki astronomlar için geçerli olmakla kalmaz. Bundan önce de, Ferraralı Francesco Maria (8) göklerde gözlemlediği yeni görünümlerden dolayı, öğrencisi Kopernik'in oluşturduğu yeni bir astronominin gerekli olduğunu iddia etmiştir.

4. argüman olarak; bilge Kardinal Cusa da bu görüşü kabul etmiş ve diğer güneşlerin ve gezegenlerin yıldızlı gökte döndüklerini onaylamıştı. Bu düşünce, Nolalı bir kişi (9) tarafından ve isimlerinden söz edemediğimiz inançsız kişiler tarafından da savunuldu. Fakat ne onların sapkınlıkla suçlanması bu sebeptendi, ne de herhangi bir Katolik bu konu üzerine yayım yaptığından dolayı yasaklandı. Diğer savunucular ise, Galileo'nun *Sidereus nuncius* adlı eseri üzerine yazdığı bilimsel incelemesinde bu görüşü destekleyen imparatorluk matematikçisi, meşhur Johannes Kepler; manyetik felsefe üzerine yazdığı kitabıyla dâhi İngiliz William Gilbert ve burada söz etmeyeceğim birçok diğer İngiliz'dir. Bu görüşün bir diğer savunucusu da Padua'da bir matematikçi olan Giovanni Antonio Magini'dir. Magini 1581'den 1616 yılına kadar oluşturduğu astronomik tablolarında Kopernik ve Reinhold'un hesaplamalarını kullandığını açıklamıştır ve bunun tersini düşünenlere karşı da bu fikri savunmayı sürdürmüştür.

5. argüman olarak; Cizvit Peder Clavius (11), Merkür ve Venüs'ün Güneş etrafında döndüğüne ikna olduğundan beri (Aristoteles'in takipçileri daha önceleri aksi şekilde düşündükleri halde), yazılarının son baskısında astronomlara gökyüzünü

Galilei Galileo

yeni bir sistem ile çalışmayı tavsiye etmektedir. Bu uyarıyı göz önünde bulundurarak, günümüz matematikçilerinden "Apelles" (12) güneş lekelerinin gözlemlerinde Galileo ve Kopernik'in görüşlerine yönelmektedir.

6. Ayrıca sonuç kısmında, Galileo'nun dünyanın hareketine, Güneş'in merkezdeki sabit duruşuna, su ve diğer elementleri içeren yıldızların bileşimine dair düşüncelerinin ne kadar eski olduğunu göstereceğiz. Aslında bu görüş Musa kaynaklıdır. Pisagor bir Yunan şehrinde doğduğu halde, Aziz Ambrose'nin tanıklık ettiğine göre Yahudi soyundan geliyordu ve bu görüşü Yunanistan'a ve İtalya'ya getirdi ve Calabria'daki Kroton Kenti'nde öğretti. Aristoteles bu teoriye boş delillerle ve matematiksel kanıtlar olmadan, onun yerine manevi ve kaba varsayımlar kullanarak saldırdı. Aziz Ambrose ve Pico della Mirandola'nın yazılarından da bildiğimiz gibi Aristoteles, Musa'nın kitaplarını reddetti çünkü onun mantığıyla kitaplardaki derinliği, gizemi ve bilge açıklamaları kavramak olanaksızdı. Fakat Galileo atalarımızı Yunanlıların sebep olduğu tahribattan kurtardı. Aynı görüş Pisagor'un öğrencilerinden olan ve bazıları inkâr ettiği halde, Ovid ve diğer birçok tarihçi tarafından Romalıların en bilge kralı gösterilen Numa Pompilius tarafından da desteklendi. Pliny'nin doğru

olarak aktardığına göre, Roma senatosu Pisagor için bir statü belirlemişti (Delfi kentindeki bir kâhin, yaptığı kehanette Yunanların en bilgesine bir statü adanmasını emretmişti) ve onu felsefecilerin en bilgesi olarak isimlendirmişlerdi. Bu yüzden her kim Galileo'nun felsefi görüş ve öğretilerinden şikâyet edecek olursa ya da Aristoteles'i Pisagor'a tercih edecek olursa, İtalya'ya, Musa'ya ve Roma'ya hakaret etmiş olacaktır. Yeni dünyaları, gökteki gezegenleri ve yeni olguları ve bu felsefeyle *Kutsal Kitap*'ın uyuşmasını keşfetmemiş oldukları için de atalarımızın suçlanmasına gerek yoktur.

7. Casella ve Ferraralı Francesco Maria (13) zamanından günümüze kadar, teologlar bu astronomiyi mahkûm etmedikleri gibi, yayılmasını emretmişlerdir. Yakın geçmişte de böylesi teologların sayısı azalmamıştır. Öyleyse şu görülebilir ki, Galileo karşıtları, İsa'nın öğretileri uğruna bir aşkla hareket etmemekte, aksine hasetlik veya cehalet ile davranmaktadır.

8. Ayrıca; yıldızlı gökyüzü hareketsiz olduğu için *Kutsal Kitaplar*'da "(gök)kubbe" olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla dünya hareket eder. Öyleyse Güneş merkezdedir. Bu yolla, Kopernik ve onun takipçilerinin kanıtladığı gibi, tüm fenomen ve matematikçilerin prensipleri korunmuş olur. Batlamyus'un takipçileri dahi bunu kabul eder.

9. Ayrıca; yıldızlı gökyüzündeki Güneş lekeleriyle yeni yıldızlar ve Ay'ın ötesindeki kuyrukluyıldızlar, yıldızların başka dünya sistemleri olduğunu açıkça göstermektedir.

10. Ayrıca; yıldızların başka dünyalar olduğu kabul edilmedikçe, Musa'nın metninin doğru açıklanamayacağını ileride, en mübarek Kilise büyüklerinden hareket ederek kanıtlayacağız.

11. Ayrıca; Aziz Justin (14) *Quaestions ad orthodoxos* adlı eserinde, Hıristiyanlar ve paganların gökyüzünün biçimi hakkında aynı fikirde olmadıklarını öğretir; paganlar küre şeklinde ve hareketli olduklarını söylerken Hıristiyanlar kubbe gibi ve hareketsiz olduklarını söyler. Diğer din büyükleri gökyüzünün hareketsiz olmasından dolayı "kubbe" adını aldığını söylerler.

BÖLÜM 3 - Üç hipotez

Antik ya da modern din adamlarının Galileo ile ilgili ya da ona karşı sürdürdükleri bir dizi tartışmaları yanıtlamadan önce, ilk olarak din adamlarının eğitimi, doğanın kuralları ve yaygın kanaatlerle tamamen ilgili olan birtakım güvenilir bulguları belirteceğim.

İlk hipotez

Aziz Bernard'ın *Apologia*'sında (Savunu) *Romalılar*'daki Havarinin sözlerine katılarak öğrettiği gibi, dinin tamamıyla ya da bir kısmıyla ilgili bir konuya hâkim olmak isteyen biri hem ilahi bilgiye hem de ilahi aşka sahip olmalıdır.

İkinci hipotez

Doğru hükme varabilmek için, dini konuda karar verecek bir hâkimin bilmesi gereken altı şey vardır.

Birincisi, bağnazlara karşı münazaraya girecek bir teolog, hem semavi hem dünyevi konularda felsefi bilgiye sahip olmalıdır.

İkincisi, astronomi, filozoflarca henüz kusursuz şekilde öğrenilememiştir.

Üçüncüsü, ne İsa Efendimiz ne de kutsal Musa bize fizik ve astronomiyi gösterdi, bu yüzden *Vaiz* (1:3)'de "Tanrı dünyayı insanların anlaşmazlıkları üzerine kurdu" ve *Romalılar* (1:20)'de "Tanrının görülmeyen yanları, onun yaptıklarında görülüyor" denir. Bundan ziyade bize saadet içinde yaşamayı ve doğanın elverişli olmadığı, doğaüstü öğretiyi anlamayı öğrettiler.

Dördüncüsü, Hıristiyanlara felsefe ve bilimi yasaklayanlar onlara Hıristiyan olmayı yasaklamış olurlar. Ayrıca, sadece Hıristiyanlık, cemaatine tüm bilimleri önerir, çünkü hatalı görülme korkusu yoktur.

Beşincisi, Hıristiyan inancının bir dogmasını, kendi öğretilerini deliller ve argümanlarla kanıtlayan filozoflara eleştiride bulunmak için kullanabilecek olanlar var. Hem de bu öğretiler *Kutsal Kitap*'ın, farklı yorumlara açık olmayan bölümlerine kesinlikle zıt olmayan öğretiler olmasına rağmen. Bunu yapan bir insan tehlikeli bir şekilde kendi kendine zarar verir, inanç için bir tehdittir ve başkalarınca alaya alınmaya açıktır. Daha kötü olanı ise, *Kutsal Kitap*'ı, diğer filozofların *Kutsal Kitap*'ta anlaşmazlığa düştükleri sonucunu çıkararak, sadece bir filozofa dayanarak tefsir eden kişidir.

Altıncısı, her hatalı beyan, *Kutsal Kitap*'ın anlamını direkt olarak ya da sonuçları itibarıyla inkâr etmediği müddetçe, belki de Triumphant Kilise'de (15), Militant Kilise'de de sapkınlık olarak nitelendirilecek kadar *Kutsal Kitap*'a karşıt değildir. Ve o halde, eğer bir teolog Tanrının *Kutsal Kitap*'ına az ya da çok aykırı gibi görünen bir öğretiyi savunuyorsa, sorgulamayı hakikate açık ve inancı yok etmeyecek bir anlayışla sürdürdüğü müddetçe, böyle bir öğretinin benimsenip benimsenemeyeceğini kesinleştirmek için daha ileri düzey bir sorgulamaya girişmekten alıko-

Campanella 3. Bölümde, bilimsel bir konu hakkında hüküm verecek din adamlarının sahip olması gereken nitelikleri sorguluyor.

nulmamalı ya da bu yüzden suçlanmamalıdır.

Üçüncü hipotez

Bu davada yargıç olmak isteyen, her kimse, bu vurguladığımız şeylerin ne kadar temel önemde olduğunu iyi anlamalı. Şu anki tartışma *Kutsal Kitap*'ta bulunan somut bilgilerle ilgili olduğu için, daha önce de söylendiği gibi, bu davada yargıç olmak isteyen, kutsal din büyüklerinin yorumlarıyla hayat bulan *Kutsal Kitap*'ın bütün edebi ve gizemli yanlarını açıklama yollarını derin bir şekilde anlamalı ve tüm bilimlerde -özellikle fizikçilerin ve astronomların yaptığı gözlemlerde- bulunan tabiatın kanunlarını iyice kavramalıdır.

Tanrının kitabı olan *Kutsal Kitap*, onun bir başka kitabıyla -tabiatla- çelişmez. Fakat tabiatın kitabını okumak, iki kitap arasında bulunan görünüşteki ayrılıkları ve gizli uyumu inceleyebileck kadar bütün bilimlerde iyi donanımlı olmayı gerektirir. Bu iki kitap, sadece Aristoteles'in veya tek bir filozofun değil, bütün filozofların öğretileri ışığında değerlendirilmeli. Ve Tanrının kitaplarını okurken, din büyüklerinin mübarek ruhu ve kutsal Kilisenin bereketli anlayışına uygun olarak, en doğru anlamı vermeye çalışmalı ve yargılarımızı gölgeleyecek veya çarpıtacak tüm kıskançlık ve tutkularımızdan arınmalıyız.

Horatius'un bahsettiği, o "ya sadece kendilerinin hoşuna gidenin iyi olduğunu düşündükleri için, ya da gençlerle aynı fikirde olmayı kendilerine yediremeyip, biz yaşlıyız, gençlerin öğretilerine karşı olmalıyız dedikleri için" çağdaşlarının saygısını kaybedenlerden olmak istemiyoruz.

Aziz Jerome, *Epistola ad Magnum* adlı eserinde, mübarek yazarların bütün filozoflarla haşır neşir olduğunu açıkladıktan sonra ekliyor: "Onları ikna etmeniz için dua ediyorum" (yukarıdaki ifadeye karşı çıkanlar kastediliyor), "dişsizler, yemek yiyebilenlerin dişlerini kıskanmamalı, aynı şekilde köstebek de keçinin gözlerine lanet okumamalı." Böyleleri, bu tür şeylerin cahili oldukları, öğrenme umutları olmadığı veya öğretmen olarak kabul gördükten sonra öğrenci olmayı kendilerine yediremedikleri için, çağdaş düşünürler olmak yerine, bu kıskançlık ve çekememezlik yüzünden birer fesatçı olup çıkıyorlar.

NOT: Campanella bu bölümde üç hipotezi ve o hipotezlerdeki iddiaları kanıtlamaya çalışıyor.

BÖLÜM 4 - Bölüm-1'deki Galileo karşıtı argümanlara yanıtlar

İkinci argümana yanıt

İkinci argümana, Galileo'nun tüm skolastikler ve din büyüklerine ters düştüğünü reddederek karşılık veriyorum. Her ne kadar Galileo'nun öğretileri bunların hepsiyle somut bir mutabakat içinde değilse de, temellerindeki niyet örtüşmektedir. Din büyüklerinin arzusu gerçeğin onlara sunulmasıydı, ancak onlar felsefi terimlere başvurup doğrudan tanıklar olarak değil, başkalarının görüşlerinden alıntı yapan insanlar olarak konuştular. Dolayısıyla, bu konularda tercihimiz din büyüklerinden ziyade doğrudan tanıklardan yana olmalıdır; tıpkı Christopher Columbus'un Lactanius, Procopius, Ephrem ve başka mübarek din bilginlerinin yerine; Magellan'ın ise Aziz Thomas, Anthony ve diğerlerinin yerine tercih edilmesi gibi.

Bu konudaki görüşümü desteklemek için öncelikle kimi teologların, *Kutsal Kitap* ve muhterem din büyüklerine Galileo'nun öğretilerinin olduğundan daha aykırı olduğunu; ikincisi pek çok din büyüğünün ve skolastiğin Galileo'nun görüşlerine katıldığını; ve üçüncü olarak *Kutsal Kitap*'ın, muhaliflerinden ziyade Galileo'yla örtüştüğünü kanıtlayacağım.

İlk husus için kanıt. Cennetin, bilhassa yıldızların beşinci bir maddeden değil, dört elementin hepsinden veya yalnızca ateşten oluştuğu fikri bir zamanlar tüm filozoflar ve Augustine, Ambrose, Basil, Justin, Cyril, Chrysostom, Theodoret ve Bernard gibi azizlerce paylaşılmaktaydı. Ambrose, *Hexameron*'un dördüncü kitabında *Kutsal Kitap*'tan şu alıntıyı yaparak bunu doğrular: "Cennet yok olacak ve her şey bir örtü gibi tükenecek." [*Zebur* 101: 26-27; *İbraniler* 1:10-11] Philoponus da aynı şeyi, Aristoteles'in *De caelo* eserini Aristoteles'in görüşlerine ters, Hıristiyanların lehine yorumlayarak aynı şeyi söyler.

Ancak *Kutsal Kitap*'tan yorumladıkları ışığında, pek çok skolastik kınanmaksızın cennetin beşinci bir maddeden yapıldığını söyler. Ambrose ise sayısız yerde bu görüşü hayali ve şeytani bir buluş olarak nitelemiştir, Justin ve Basil de Ambrose'a katılır. Ayrıca Aziz Thomas da Musa'nın yaratılışın altı gününü kapsayan sözlerini açıkladığı Kısım I'de Aristoteles'in fikirlerini tartışırken, öncelikle hem filozof ve din büyüklerinin, hem de Aristoteles'inki olmak üzere her iki görüşün de altını çizer. Ancak ardından ilk görüşün *Kutsal Kitap*'a daha uygun olduğunu, Aristoteles'in söylediklerinin ise aykırı olduğunu, bunu ancak bir aptalın fark edemeyeceğini belirtir.

Tanrının kitabı Güneş'in en sıcak ve aydınlatıcı şey olduğunu söyler. *Tekvin*'de [1:16] "büyük ışık"tan, *Zebur*'da [18:7], *Hikmet*'te [2:3] *Vaiz*'de [43:2-4] ve başka birçok yerde Güneş'in ısısından ve *Hikmet*'te [17:5] ateşin aydınlatıcılığından ve "yıldızların muazzam alevinden" söz edilir. Ambrose, *Hexameron*'un dördüncü kitabında Dünya'nın düzeninin bu şekilde olduğunu ve başka türlüsünü düşünmenin sapkınlık olacağını söyler; Basil, Augustine, Chrysostom, Justin, Bernard, Origen, Philoponus ve okumuş olduğum diğer bütün din büyükleri de aynı fikirde birleşmiştir.

Fakat Güneş'in kendisinin sıcak olmadığını düşünen skolastikler de vardır, bu kişiler sapkın olarak görülmemişlerdir ve Kilise tarafından görüşleri yasaklanmamıştır. Teorinin üreticisi olan Aristoteles dahi, *De caelo*, II, 7'de açıkça görüleceği üzere, Güneş'in kendi ışığı olmadığını, ışık ve ısının havanın kırılmasından kaynaklandığını ileri sürmüş, hem Simplicius hem Alexander bu konuda ona katılmıştır. Averroes de, *De substantia orbium coelestium* adlı eserinde Aristoteles'in Güneş'te ışık veya ısı olduğunu reddettiğini açıklar. Aristoteles'in öğretilerini kabul etmeyen, günümüze daha yakın yazarlar, ışık gücünü Güneş'e iade etmişlerdir. Fakat *Kutsal Kitap*'la çelişmemek adına ışık Güneş'e atfedilebiliyorsa, ısının da aynı şekilde Güneş'e ait kabul edilmesi gerekir. Gel gelelim, Aristoteles Güneş'te ışık olduğunu reddeder ve aksi halde Güneş'in ateşten oluşması gerektiğini öngörür.

Pek çok çağdaş yazar Aristoteles'e ve *Kutsal Kitap*'ta yazanların mecazi olmayan, doğrudan anlamına karşı çıkar ve bunun için kınanmazlar. O halde Galileo, öğretilerini bulduğu kanıtlar üzerine oturtan biri olarak, gerçekten Tanrının kitabını incelemekten men edilmeli midir? Uzun zaman önce inancın bir parçası olarak görülen fakat toplumsal deneyim sayesinde yanlış olduğu artık bilinen, örneğin antipotların (Yerküre üzerindeki her noktanın, bulunduğu yerin zıt tarafında "antipot" olarak adlandırılan bir eş noktası vardır.-Ç.N.) var olmadığı, Ekvator çevresinin yaşanmaya elverişsiz olduğu ya da cehennemin yerinin diğer yarıküre veya kutsanmış adalar olduğu gibi görüşlerin tartışmasını burada es geçiyorum. Procopius, Eusebius ve başkalarının, *Kutsal Kitap*'a dayanarak Dünya'nın sular üzerinde yüzdüğü görüşünü sürdürdüğü gerçeğini de atlıyorum. Bunun tersini savunanlar Kilise tarafından kınanmamıştır ve ilk görüşün yanlış olduğunu bugün artık deneyimlerimizden biliyoruz. Bunlar Galileo'yu destekleyen gerçeklerdir.

İkinci husus için kanıt. Öncelikle, yaşadığımız Yer'in alemin merkezinde olup olmadığı sorusu hiçbir şekilde inanca dair bir dogma olmayıp, dördüncü savımızda Aziz Thomas'tan bir alıntıyla bu açıklanmıştır. Din büyükleri ve daha sonra skolastikler de aynı şeyi söylemişlerdir. Lactantius (*Kitap III*, 23. Bölüm), Procopius, Tarsus Piskoposu Diodorus, Emissa Piskoposu Eusebius, Justin (*Questiones ad orthodoxos*) ve başkaları Yer'in merkezde olmadığına ve cennetin yapı itibariyle küresel olmadığına inanıyorlardı. *Tekvin* üzerine 6. ve 9. vaazlarında Chtysostom da aynı görüşü savunur. *Romalılara Mektup* 31'de de insanların cehennemin yerini bilmediğini söyler. Aynı şeyi, *De civitate Dei*, XXII'de Augustine, *Sententiae,* IV, 44'te Peder Lombard ve *Opusculum* 11, Madde 25'te Aziz Thomas da söylemiştir.

Cehennemin yerkürenin merkezinde veya başka bir kısmında olduğunu "inferno" sözcüğünün kendisinden (İngilizcede "cehennem"e karşılık gelen bu sözcüğün Latince kökenine indiğimizde "yeraltı" anlamını taşıdığını görürüz. -Ç.N.) ve Havari'nin *Efesliler*'de [4:9] söylediği şu sözlerden çıkartabiliriz: "İsa yerkürenin aşağıdaki kısımlarına indi." Bu yüzden, başka dünyaların var olduğunu farzetmediğimiz sürece, cehennem üzerinde bulunduğumuz yerkürede olmalıdır. Havari Peter ayrıca Davud'un, İsa'nın Yer'in altına inişinden söz sederken "Ruhumu cehennemde terk etmeyeceksiniz" dediğini açıklamıştır. Dolayısıyla Yer'in Dünya'nın merkezinde olup olmadığına kesin bir cevap veremiyoruz.

Şayet İsa'nın "dıştan gelen" olarak söz ettiği cehennem karanlığı, Origen'in Matthew hakkındaki eleştirisinde ve Chtysostom'un *Romalılara Mektup*'la ilgili tefsirinde varsaydığı üzere bu dünyanın dışında konumlanmış ise, bizim dünyamızdan başka dünyaların var olduğunu kabul etmemiz gerekir. Sansür denetçileri Galileo'nun bu fikrini yasaklamışlardır, çünkü *Kutsal Kitap*'ı ve mübarek din büyüklerinin kitaplarını dikkatli incelememişlerdir. Bütün bu tartışmaların ötesinde Chrysostom, *Selaniklilere İlk Mektup* üzerine 7. vaazında Yer'in soğuk, kuru ve karanlık olduğundan fazlasını, özellikle yerküredeki konum ve durumunu bilemeyeceğimizi söyler. Dolayısıyla, *Kutsal Kitap* bize yerkürenin merkezinden ziyade yüzeyinde ne olduğunu anlatır.

Campanella'nın Stilo'daki heykeli.

Ayrıca Chrysostom, Dünya'nın hareket halinde mi yoksa durağan biçimde mi olduğunu bilemeyeceğimizi öğretir. Theophylactus, Lactantius, Augustine, Procopius, Diodorus, Eusebius ve diğerleri Chrysostom'a katılırken, Justin Dünya'nın merkezde olduğu fikrini sürdürür. Bu yüzden bugünün teologlarının neden temelde matematiksel kanıtlar, deneyimler ya da keşifler olmaksızın Dünya'nın merkezinde hareketsizlik olduğunu ve aksini düşünmenin eserlerini dahi okumadıkları din büyükleri ve skolastiklerle çelişmek olacağını bu kadar kendilerinden emin biçimde iddia ettiklerini anlayamıyorum.

Gregory ve diğerlerinin inanışı doğrultusunda, kâfirlerin ateşte azap çektikleri cehennemin Dünya'mızın merkezinde olduğu gerçekten doğruysa Dünya hareket halinde olmalıdır. Aristoteles'in aktardığı üzere, azap yerini yerkürenin merkezine yerleştiren ve oradaki ateşin hareketin kaynağı olduğunu savunan Pythagoras, Dünya'nın hareket ettiği sonucuna varmıştır. Ovid (*Metamophoses*, 15. Kitap), Origen (*Ezekiel üzerine eleştirisi*), Afrodisyaslı Alexander ve Platon da aynı fikri savunmuştur. Diğer taraftan Aziz Thomas, *Opusculum* 11, Madde 24'te bunun doğaya aykırı olduğunu ve ancak bir mucize gerektireceğini belirtir ve böylece cehennemi bilinmeyen başka bir yere konumlandırmış olur. Dolayısıyla, cehennem yerkürenin merkezindeyse, Aziz Thomas'ın belirttiği sebepten ötürü, Gregory ve diğerlerinin düşündüğü gibi, Dünya'nın iç kısmı sıcak ve hareket halinde olmalıdır. Bu yüzden Galileo'nun görüşü Aziz Gregory ile değil Aristotelesçilik'le tutarsızlık gösterir.

Procopius, Diodorus, Eusebius ve Justin öğretilerinde göklerin hareketsiz olduğunu anlatır. Aynı şekilde, *Antakyalılar* üzerine 12 ve *İbraniler*'e *Mektubu* üzerine 14 ve 27 no'lu vaazlarında ve yukarıda alıntıladığımız eserinde Chyrsostom, *Kutsal Kitap* ve kendi mantığına dayanarak göklerin hareketsiz olduğunu gösterir. Havari

Campanella, Havariler ve din büyükleri arasında da gökler ve Dünya'nın hareketi üzerine farklı fikirlerin olduğunu ileri sürer.

de gökleri İsa'nın tapınağı olarak anarken "insan değil, Tanrı tarafından belirlendiğini" (*İbraniler* [8:2]) söyler, ki burada "belirlenmek" göklerin sabit, dolayısıyla hareketsiz olduğu anlamına gelir. *De Genesi ad litteram*, II, 10'da Augustine, kendi zamanının matematikçilerinin göklerin hareketsiz olduğunu ispatlarla gösterdiklerini açıklar ve eğer teolojinin ya da bizzat kendimizin alay konusu olmasını istemiyorsak, bu tür konularda filozofların görüşlerini reddetmekten de, sıkı sıkıya benimsemekten kaçınmamız gerektiğini söyler.

Yukarda söz ettiğimiz din büyükleri göklerin küresel veya hareket halinde olmadığını düşündüler. Karşıt fikirler ise peygamberler, Musa ve Chrysostom'un vaazlarında kullandığı *Zebur*'dan geldi. *Zebur* [103:2] der ki: "O gökleri bir kubbe gibi yarattı ve gök bir çadır gibi yayıldı." Justin bu hususun zamanında Hıristiyanlar ve puta tapanlar arasında tartışma konusu olduğuna dikkat çeker. Kopernik konuya etimolojik bir açıklama getirerek göklerin her şeye bir "kalıp gibi" biçim verdiğini söyler. Biz göklerin sıcaklıktan yayıldığını iddia eden Basil'in görüşünü destekliyoruz. Bede, Strabone ve yukarıda değinilen din büyükleri yıldızlı göklerin, Musa'nın "kubbe" dediği şey olduğunu söylerler ve bu sözcükten yola çıkarak cennetin katı ve durağan bir yer olduğu sonucuna varırlar. Bu fikir, *İbraniler*'de [8:2] Paul'ün "Tanrı onu sabitledi" sözleri ve *Zebur*'da [32:6] Davud tarafından "Gökler Tanrının sözüyle belirlendi" sözleriyle ifade edilmiştir. Ancak çağdaşlar bu görüşe ters düşerlerse, bunun için din karşıtı olmazlar.

Bu yüzden, Galileo'nun öğretilerinin, din büyüklerinin kendileri bile bu karşıt fikri kabul etmişken, tüm din büyüklerine karşıt olduğunun düşünülmesi hayret uyandırıcıdır. Din büyüklerinin bu hususta birleştikleri Sienalı Sixtus tarafından *Bibliotheca sancta*'da ifade edilmiştir. Tüm skolastiklerin hocası olan ve din büyüklerinin doktrinini derinlemesine bilen Peter Lombard da "Kutsal Ruh bizlerin göklerin yapısıyla alakalı konuşmamızı arzu etmez" demiştir (*Sententiae*, II, 14). Hemen ardından ise göklerin sabit mi hareket halinde mi olduğunu sorgulamıştır. Lombard her iki görüşün de *Kutsal Kitaplar*'a uygun olduğunu söyler. Birincisinin uygunluğu göklerin "kubbe" olarak anılmasından ileri gelir. Aynı zamanda ikincisinin de Lombard tarafından kabul görmesinin sebebi ise yıldızların göklerde hareket etmesindendir, göklerin kendisinin hareketinden değil. Böylece gökler durağan haldeyken yıldızlar hareket eder, bir levha üzerindeki noktalar gibi durmazlar. Sonuç olarak yıldızların hareketini gözlemleyen ile hareketsizliği öngören kutsal metin olmak üzere, her iki görüş de tatmin edilmiş olur. Dolayısıyla Galileo'nun söylemi olumlanabilir. Onun içindir ki Galileo aleyhtarlarının iddia ettiği gibi din büyükleri ve skolastiklerin Dünya'yı durağan, gökleri ise hareket halinde tarif ettikleri doğru değildir.

Üçüncü husus için kanıt. *De caelo* II hakkındaki eleştirisinde Aziz Thomas, Aristoteles'in yerkürenin hareketi ve göklerin sabit oluşu hakkındaki görüşlerini tartışmış, ancak hiçbir zaman bunun *Kutsal Kitap*'ta yazanlara aykırı olduğunu belirtmemiştir, ki bu, Aristoteles ve diğer filozofların başka öğretileriyle ilgili olarak sıkça yaptığı bir şeydir. Bunun sebebi, söz ettiğimiz eleştiride amacının Aristoteles'in metnini açıklamak olmasıdır.

Diğer yandan, Dünya'nın döngüsel bir hareketinin olup olmadığı ve bir melek tarafından hareket ettirilip ettirilemeyeceği sorusunun ele alındığı *Opusculum* 10, Madde 16'da, bunun *Kutsal Kitaplar*'a aykırı olduğunu söyleme fırsatına sahip olduğu halde, Aziz Thomas bu söylemin bunun *Kutsal Kitap*'a değil yalnızca Aristoteles'e aykırı olduğunu ifade eder. Aziz Thomas'ın bilgece belirttiği üzere, evrenin düzeninin Tanrı tarafından belirlendiği ve değişmediği kabul edildikten sonra, bu evrenin öğelerinin durumu ve hareketi hakkında bireysel görüşleri sunmak *Kutsal Kitap*'la zıt düşmek olmamalıdır. Dahası, göklerin hareketsiz olduğunu ya da bunu söylemenin inanca aykırı olmadığını açıklayan tüm teologlar, söylemlerinin zorunlu bir sonucu olarak, Dünya'nın hareket ettiğini ya da bunu ileri sürmenin inanca aykırı olmadığını da söylemelidir. Bu teologların başında Chrysostom, Lactantius, Procopius ve Augustine gelir. Dolayısıyla, Sienalı Sixtus göklerin hareketsiz olduğunu söylemenin cahillerin ileri sürdüğünün aksine *Kutsal Kitaplar*'a aykırı olmadığı konusunda haklıdır.

Galileo Savunusu'nda Campanella'nın Aristotelesçiliğe olan düşmanlığı oldukça belirgindir. Yanda Aristoteles. (Rafael'in *Atina Okulu*'ndan kesit)

Aziz Bede ve Aziz Strabone kubbe ile yıldızlı göklerin aynı şey olduğunu belirtmiştir. Kubbenin daha farklı bir şey olduğunu düşünenler (kubbedeki yıldızların nasıl hareket halinde göründüklerini açıklayamadıklarından) kubbede yıldız bulunmadığını ve kubbenin gördüğümüz göklerin dışında bir yerde olduğunu söylemeye mecbur kalmışlardır; oysa Musa dahi yıldızları gök kubbede konumlandırmıştır. Bunun için Aziz Thomas tarafından methedilen Bede ve Strabone kubbeyle yıldızlar ve göklerin aynı şey olduğunu söylerken *Kutsal Kitap*'ı daha iyi kavramış olurlar.

Din büyükleri yıldızların görünürdeki konumunu korumak adına yıldızların değil gök kubbenin hareket ettiğini söylediğinde, Aziz Thomas ve Sixtus'un açıklamış olduğu gibi, bu ancak gezegenler için doğru olur. Bunun aksi abes olurdu. Çünkü gökyüzünde, özellikle Samanyolu'nda sayısız yıldız bulunur ve takım yıldızlardaki konumlarında, ekvator ve burçlarla olan ilişkileri değişkenlik göstermesine rağmen her zaman aynı düzeni korurlar. Fakat yıldızların bazıları Dünya'ya daha yakın, bazıları ise daha uzak durur ve bu durum gözlemcinin görüşünde yıldızların pozisyonuna dair değişikliklere neden olur. Dolayısıyla böylesi çok katmanlı bir yapıda ebedi bir düzeni sürdürmek mümkün değildir. Üstelik, gezegenler gibi yıldızların da hepsi aynı harekete sahip değildir, çünkü büyüklükleri birbirinden farklıdır ve aynı kuvvette olamazlar. Bu yüzden tıpkı gezegenler gibi -ister Güneş'in sayesinde ister kendi başlarına hareket ettiriliyor olsunlar-, çeşitli hareket biçimleri sergilerler. Simplicius da göklerin ateşten oluşmadığını, aksi takdirde yıldızların denizdeki birbirinden farklı balıklar gibi çok çeşitlilik göstereceğini ve her zaman aynı yerde olamayacağını kanıtlamak için aynı argümanı kullanmıştır. Fakat kanımca bizim argümanımız Simplicius'unkinden daha iyidir.

Eğer din büyüklerine göre gök kubbe hareketsiz ise, gök kubbedeki yıldızlar da hareketsizdir. Chrysostom, Lombard ve yukarda söz edilen din büyükleri hareketsiz gök kubbenin Katolik inancına mutabık olduğu fikrini sürdürdüğüne göre yıldızlar hakkında daha fazlasını da söylemeleri gerekir. Bunun ardından gelecek olan ise Dünya'nın bir gemi gibi döngüsel biçimde hareket ettiği ve yıldızların da bir ada ya da deniz kıyısındaki bir kule gibi bu döngünün içinde hareket ediyor gibi gözüktüğüdür.

Öyleyse gözlemlenen durumun temel sebebi budur ve gök kubbenin sabit olduğunu, yıldızları herhangi bir bozukluk veya çarpıklık olmaksızın Tanrının yerleştirdiğini anlatan *Kutsal Kitap* da bununla uyum içindedir. Aziz Thomas bu durumu keşfetmiş, fakat adeti olduğu üzere, din büyüklerine olan saygısından dolayı bunu açığa vurmamıştır. Dolayısıyla din büyükleri, skolastiklerin hocaları, Thomas ve Peter Lombard, Galileo'ya karşı olmaktan ziyade onun görüşlerine destek teşkil ederler ve *Kutsal Kitap* da onları Galileo'yu sansürleyenlere tercih eder.

Dokuzuncu argümana yanıt

Buna yanıtım varılan çıkarıma karşı gelmek olacaktır. Galileo birden çok dünya olduğunu söylememiş, tüm göksel sistemlerin muazzam bir gök kubbe altındaki tek bir alemi içerdiğini öngörmüştür. Aziz Basil ve Aziz Clement'in takipçisi olan teologlar ise üç ayrı âlem oldu-

ğunu iddia ederler: Dört elementten oluşan âlem, gökler âlemi ve göklerin üstündeki ruhsal âlem. Philo, Josephus, İskenderiyeli Clement, Jerome ve Sienalı Sixtus'a göre Musa'nın üç kısımlı tapınağı da bununla benzerlik oluşturacak şekilde yapılandırılmıştır.

Ancak Galileo'nun bu teolojik meseleler için söyleyecek bir sözü yoktur. Daha ziyade, harikulade araçlarıyla önceden saklı yıldızları göstermiş ve gezegenlerin, ışığı Güneş'ten aldıkları için Ay'a benzediklerini, birbirleri etrafında döndüklerini, elementlerin dönüşümünün göklerde gerçekleştiğini ve yıldızların yörüngesinde pek çok gök sistemi, buhar ve bulutlar olduğunu bize öğretmiştir.

Bunlar elle tutulur somut meseleler olduğundan Musa'nın gerçekten "göklerin göğünden" [*Deuteronomy* 10:14] ve yıldızlardaki su, dağlar ve başka şeylerden söz ettiğini biliyoruz. Ayrıca *Kutsal Kitap*'ın saptırma ve kurmacalar olmaksızın, somut haliyle anlaşılabileceğini de biliyoruz. Böylece, bu tür şeylere inanmayarak, İranlı kâfirlerin Muhammed'i açıklarken göksel ve kutsal şeylerle ilgili hayali öyküler ortaya atması gibi, mistik anlamlara sığınan filozofların aldatmacalarından korunmuş oluyoruz.

Buna ek olarak Kilise kitaplarının hiçbir yerinde birden çok dünya olduğunu reddeden bir hüküm olmadığına da dikkat edilmelidir. Aziz Thomas (Aquinas) da bu konuyu tartışırken bunun inanca aykırı olduğunu söylemez. *John*'daki pasaj [1:10] "Dünya onun tarafından yapıldı" derken, Tanrının başka zamanlarda başka dünyalar yarattığını inkâr etmez, sadece bizim dünyamızı yarattığını söyler. Fakat Democritus ve Epicurus'un düşündüğü gibi bütünde bir düzen içermeksizin birçok dünyanın var olduğunu söylemenin bir inanç hatası olacağını belirtirken Thomas son derece haklıdır. Democritus ve Epicurus'un söyleminin varacağı nokta, bu dünyaların Tanrının düzeni olmadan, şans eseri meydana geldikleridir.

Ancak bir bütün içinde Tanrı tarafından düzenlenmiş daha küçük ve önemsiz dünyalar olduğunu söylemek *Kutsal Kitap*'a değil, yalnızca Aristoteles'e aykırıdır. Aziz Thomas'ın bu dünyanın dışında başka âlemde başka bir dünyanın olamayacağı, aksi halde bu dünyaların birbirini çekmesi sonucu yerlerini terk edecekleri görüşü, Aristoteles'in *De caelo*'sunun birinci kitabına dayandırılmıştır ve geçerli değildir. Her şey kendi merkezinde sabittir ve parçalarının özgün benzerliğiyle bunu korur. Ay'a ait olanlar Ay'ın merkezi, Merkür'e ait olanlar Merkür'ün merkezi tarafından çekilir; ait oldukları kürenin ötesinde kendilerine cazip gelen bir şey bulamazlar. Aristotelesçilerin savundukları gibi yıldızlarının hepsinin doğası aynı ise neden birbirlerine doğru çekilmiyorlar?

Paris Üniversitesi Aziz Thomas'ın kimileri düzeltme gerektiren yazılarından derlediği bir maddeler listesi yayımladığında "Başka bir dünya var olamaz" önermesi de listeye dahil edildi. Buna gelen itiraz, görevi doğal meselelerden ziyade kutsal meseleleri konuşmak olan teologların Tanrıyı sınırlandıramayacağı oldu. Fakat aslında Aziz Thomas Tanrının kudretini sınırlandırmak niyetinde değildir; başka yerlerde Tanrının birçok dünya yaratabileceği yolunda söylemleri olmuştur.

Aristoteles'in bu konuyu tartıştığı *De caelo*, *Kitap I* hakkındaki eleştirisinde, Aziz Thomas çoğul dünyalar fikrinin inanca değil Aristoteles'e aykırı olduğunu belirtir. Aynı şekilde Galileo'nun söylediklerinden birçok insan türü olduğu ve İsa'nın başka bir yerde öldüğü sonucu çıkmamaktadır. İsa'nın diğer yarıkürede ölmediğini kabul eden birçok teolog ikinci bir yarıküre olmadığı sonucuna vardılar. Fakat bugün, bu argümanın deneyimlerle çürütülmüştür. Başka yıldızlar üzerinde yaşayan insanlar varsa, onlar Adem'in soyundan olmayacakları için onun günahından da etkilenmeyeceklerdir. Dolayısıyla, başka bir günahtan ötürü ızdırap çekmedikleri sürece kurtarılmaya ihtiyaçları yoktur. *Efesliler* [1:7-10] ve *Koloseliler*'de [1:20] denilen "Yerdeki ve göktekileri kendi kanıyla bir araya getirdi" sözlerinin bir yorumu da budur. Fakat bunu bilemediğimiz için din büyüklerinin eski yorumlarına sadık kalıyoruz.

Esasen *Güneş Lekeleri Üstüne Mektuplar*'ında Galileo başka yıldızlarda yaşayan insanlar olabileceğini açıkça reddediyor. Ancak farklı bir doğada oraya özgü başka varlıklar, bize benzeyen ama bizimle aynı olmayan canlılar yaşıyor olabileceğini söyler.

Dahası, birden çok dünya teorisi yanlış olsa bile, bu Galileo'yu etkilemez. O, hayal gücünü değil duyularını kullanarak, birden çok dünya değil, tek ve birleşik bir düzene bağlı birden çok sistem tespit etmiştir.

Kutsal Kitap'ta bu konuda bir şey söylenmemiş olması, onun doğru olmadığı anlamına gelmez. *Kutsal Kitap* öteki yarıkürenin varlığından asla bahsetmemiştir. O halde, antipodlardan söz etmediği için Musa'yı suçlayan ateistlere, (hatta bu noktada, Musa antipodlardan bahsetmediği için onların varlığını kesinlikle reddeden Augustine de onların yanında olsa bile) hak mı vermeliyiz? Böylesi bir mantıkla, Luka *Havariler Tarihi*'nde buna hiç değinmediğine göre Petrus'un asla Roma'da bulunmadığını söyleyen Luther'e katılmamız gerekir. Bu tür bir cehaletten ve boş konuşmalardan kaçınmalıyız. Galileo için Paracelcius'un bu gülünç fikri o kadar uzaktır ki, durup bunun üzerine düşünmek için vakit ayırmamıza bile gerek yoktur. Musa'nın bunlar hakkında sessiz kalmış olmasının sebebi ise bütün bir evrenin sistematik fiziği hakkında değil yalnızca bize bahşedilen dünyanın kanunları hakkında konuşmuş olmasıdır.

10. argümana yanıt

10. argümanda denildiği gibi Galileo'nun *İncil*'de açıkça yasaklanan türden etkili bir rezalete yol açtığı-

nı kabul etmiyorum. Galileo kimseyi yanlış bir şey yapması için kışkırtmamıştır. Sadece, İsa'nın *İncil*'de bize bahşedilen yetenekleri kullanmamamızın cezaların en büyüğünü getireceğine dair yaptığı uyarıyla Tanrının yapmamızı emrettiği şeyi yapmış, bizleri gerçeği aramaya davet etmiştir. Aziz Gregory'nin *Hezekiel* tefsirinde söylediği gibi: "Gerçek yüzünden bir rezalet çıkacaksa, gerçeğe ulaşamamaktansa bırakalım rezalet çıksın." Ferisiler İsa'nın söylediklerinden bir rezalet çıkardıklarında, İsa *Matthew*'de [15:14] şöyle cevap verir: "Bırakın yapsınlar. Onlar körlere kılavuzluk eden körlerdir."

Alimler tarafından, Aristoteles'in gökler ve dünyanın yapısıyla ilgili görüşlerinin, teolojiyle tutarlı ve daha fazla incelenmeye gereksinim duymayan fikirler olarak kabul edilmesi kâfirlik değilse bile yanlıştır. Gerçekte, bu konuda bütün din büyükleri Aristotelesçilik'e karşı çıkarlar. Başlarını Peter Lombard ve Aquinalı Aziz Thomas'ın çektiği skolastikler ise Aristoteles'in bu konudaki teorilerinin Musa ve din büyüklerinin öğretileriyle bağdaşmadığını (yukarıda benim de belirtmiş olduğum gibi) açıkça söylerler.

Galileo'nun keşifleri ise hem *Kutsal Kitap*'a uygundur, hem de onu teologların tahribatından ve filozofların yozlaştırmasından kurtarmıştır. Filozofların yanıldığını, din büyüklerinin tanıklığının ise filozoflarınkinden daha doğru olduğunu kanıtlamıştır. Öyleyse neden anlamaya bile çalışamayacak kadar gözleri öfke ve hırstan körleşmiş kişilerin veya duyusal gerçeklere dayandırılmış öğretilere zalimce saldıranların açıklamalarına kulak vermemiz gerektiği sorusuna bir cevap bulamıyorum.

11. argümana yanıt

11. argümanı **ikinci hipotez**in ilk savı ve sonuçlarında zaten cevaplamıştık. Belirttiğimiz gibi, Tanrı kitabı üzerinde çalışmamızdan memnun olur, ayrıca göklerde ve cennette ne olduğunu araştırmak boş veya değersiz değildir. Aksine, bunlar Tanrının haşmetini ortaya çıkarmak ve insan ruhunun ölümsüzlüğüne ve kutsallığına olan inancımızı artırmak adına faydalıdır.

Benzer şekilde, Cato'nun dizeleri Ovid'in ona karşıt soylu dizeleri ile mukayese edilmemelidir. Buna ek olarak, Davud böyle bir çalışmanın ulvi ve gururdan arınmış olması gerektiğini söyler. Buna Cato'nun sözlerinin ("Ölümlü olduğuna göre ölümlü şeylerle ilgilenmelisin") yalnız cisim değil ruha da tatbik edildiği için inanca aykırı olduğunu da ekleyelim. Ruh ölümsüz ve kutsaldır, kutsal şeylerin araştırması ise ölümsüz varlıklara yabancı kalamaz. Davud'un *Zebur*'da geçen şu sözlerini hatırlayalım: "Tanrıyı ara, o zaman ruhun yaşayacaktır." [68:32], "Hep onun yüzünü ara." [104:4], "Göklerinizi göreceğim." [8:3], "Senin eserlerin muhteşemdir, onun için ruhum onları araştırmaktadır." [118:129] Bu sözlerden anlaşıldığı üzere, din büyükleri bu araştırmalara bir kısıtlama getirmemiştir. Böyle bir soruşturmayı yasaklayan kişi hata içindedir, çünkü hep bilginin peşinden gitmemiz gerekir. *Theologia* adlı çalışmamızda bu konuların kapsamlı bir tartışmasını bulabilirsiniz.

BÖLÜM 5 - Bölüm 2'de sözü edilen Galileo lehine argümanlara ilişkin değerlendirmeler

Bugün, Galileo'nun lehinde sunulmuş olan argümanların tamamını çürütmenin çok zor olduğunu düşünüyorum. Yıllar boyunca göklerin ateşten yapılmış olduğuna ve göklerin aynı anda ateşin de kaynağı olduğuna inanıyordum. Tıpkı Augustine, Basil ve yakın zamanda da hemşerim Telesio tarafından da düşünülmüş olduğu gibi. Eserlerim, *Questiones* ve *Metaphysica*'da Kopernik ve Pisagor tarafından ortaya atılan bütün iddiaları çürütmeye çalıştım.

Tycho ve Galileo'nun Güneş'in etrafında dönen küçük bulutların varlığını, yeni yıldızların oluşmalarını ve kuyrukluyıldızların Ay'ın ötesinde olduğunu gözlemlemeleri ile ben de bütün yıldızların ateşten oluştuğukonusunda kuşkuya kapıldım. Ay'ın ve Jüpiter'in evreleri ve ardından da Ay ve Venüs yüzeyinde büyük lekelerin keşfiyle bu kuşkum giderek büyüdü. Jüpiter ve Satürn'ün etrafında dönen yıldızlar, evrende tek bir Güneş'in ve tek bir çekim merkezinin olmadığı savını ortaya atıyordu. Güneş'in tekliğini ve Dünya'nın da tek çekim merkezi olduğunu *Physiologica* kitabında açıklamıştık. Diğer taraftan sabit yıldızlardan ve gezegenlerden yayılan ısının aynı olması Galileo ve diğerleri tarafından ortaya atılan bu savı çürütüyordu.

Campanella *Savunu*'da Galileo'nun fikirlerinden emin olmadığını belirtir.

Sonuç olarak Galileo lehindeki argümanlara yanıt verirken bu konulardaki kararımı askıya alıyorum. Kilisenin emirlerine itaat etmeye ve benden çok bilenlerin kararlarına saygı duymaya hazırım.

Birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve yedinci argümanlara yanıt

1, 2, 3, 4, 5 ve 7. argümanlara vereceğim yanıt aynı. Birçok teo-

log tarafından da kabul görmüş olan Kopernik ve Galileo'nun teorisi, akla yatkındır ama doğruluğu kesin değildir. Kopernik'in bu fikirleri ifade eden kitabının yayımlanmasına izin veren Papa 3. Paul ya da herhangi bir genel konsey, bu fikirlerin imana aykırı olmadığını belirtmiş değildir. Papa bir teologun görüşlerine onay verdiğinde, bunu bir inanç sorunu olarak koymaz. Bu görüşlerin faydalı ve çalışmaya değer olmasına bakar. Aynen Paris'teki âlimlerin Aziz Thomas ile ilgili makaleleri listelerken yaptıkları gibi. Aksi takdirde Papa Gelasius, *Sancta Romana*'da onay verdiği Cyprian, Jerome ve diğerlerinin hatalarını meşrulaştırmış olurdu.

Sonuç olarak, akla yatkın ama doğruluğu kesinleşmemiş olan, Papanın otoritesiyle ve yukarıda bahsi geçen din adamlarınca izin verilmiş bu öğretilerde *Kutsal Kitaplar*'a aykırı bir şey yoktur. Çağımızın teologları, eğer gökleri ve *Kutsal Kitaplar*'ı daha dikkatli ve akıllıca incelerlerse (bu kitabımda bunu yaptıklarını ileri sürüyorum.) kendilerinden öncekilerin atladığı bazı şeyleri ortaya çıkarabilirler.

Kendi adıma belirtmeliyim ki, Galileo'nun öğretilerinde *Kutsal Kitap*'ın hakimiyetine zararlı hiçbir şey görmüyorum. Şimdiye dek söylenenlerden de açıkça anlaşılacağı gibi, aslında bunların faydalı olduğunu düşünüyorum.

Sekizinci, dokuzuncu ve onuncu argümanlara yanıt

Teologlar "gökler"nin mistik ve birden fazla anlamlı kullanımlarından kaçındığı için, 8., 9. ve 10. argümanların Galileo'nun lehine olduğundan emin olamıyorum. Fakat bu argümanlar kesinlikle Aristoteles karşıtıdır. Galileo'nun savları lehinde konuşurken teologlar tarafından söylenen her şeyi inceledik. Bunlardan yola çıkarak, *Kutsal Kitaplar*'ın Galileo'yu diğer filozofların düşüncelerini ifade edenleri onayladığından daha az onaylamadığını söyleyebiliriz. Tabii ki bu konuda benden daha çok bilenlere inanmaya da hazırım.

Metaphysica, Kısım 3, Kitap 1'de Galileo ve Kopernik'in argümanlarına elimden geldiğince yanıtlar bulmaya çalıştım. Aynen bütün *Questiones physiologicae*'da olduğu gibi, Kopernik'in doğa argümanlarına da uzun uzun yanıt verdim. Fizikçiler bu savları inceleyebilir, biz burada konuyu din açısından ele alıyoruz. Galileo'nun bu konuları tartışmaya açmasına ve kitaplar yayımlamasına karar verecek olan tabii ki yalnızca Kilisedir.

Altıncı argümana yanıt

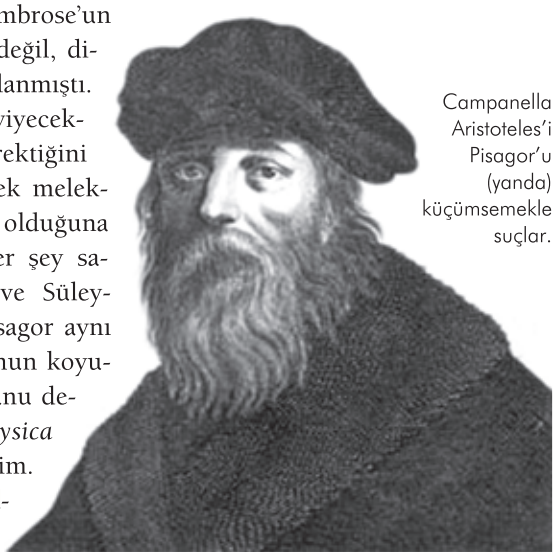
Altıncı argümanda neye karşı geleceğimi bilemiyorum. Kont Pico della Mirandola, Aristoteles'in bir defasında, Musa'nın Tanrının zamanın başında dünyayı özgürce yaratışını anlattığı metni okuduktan ya da dinledikten sonra bunu kaba ve kanıtlanmamış bularak reddettiği şeklindeki rivayetin gerçekten yaşanmış bir olay olduğunu iddia eder. Eusabius da Porphyry'nin aynı şeyi söylediğini belirtir.

Ambrose, *Sermoner*'de ya da *Epistolae*'de -tam olarak hatırlamıyorum ve bu kitaplar elimin altında değil- Pisagor'un Yahudi olduğundan söz etmektedir. Bir Ambrose yorumcusu, Pisagor Yunanistan'ın Samos Adası'ndan ise nasıl Yahudi olabilir diye sorar ve Ambrose'nin elinde yeterli kanıt olmadan böyle bir savı ortaya atmayacağını söyler. Bu sav gerçekten de, yalnızca Ambrose'un mukaddesliği ve şanı ile değil, diğer kanıtlarla da doğrulanmıştı. Pisagor kendimizi bazı yiyeceklerden alıkoymamız gerektiğini düşünüyordu; Tanrının tek meleklerin ise ikincil tanrılar olduğuna inanıyordu; O'na göre her şey sayılardan ibaretti (Musa ve Süleyman'ın söylediği gibi). Pisagor aynı zamanda Musa'nın bir kanun koyucu olarak da rakibiydi, bunu detaylı bir biçimde *Metaphysica* adlı eserimde incelemiştim. Fakat bunlar zaten Yahudilerce bilinmekteydi.

Makkabiler'de söz edildiği üzere Spartalılar İbrahim'in soyundan gelmektedirler ve Yahudiler İbrahim ve Musa döneminde dünyanın çeşitli yerlerine dağıldıklarından Pisagor'un Samos'ta bir Yahudi ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmesi olasıdır. Diyojen'e, Plutarch'a, Aristoteles'e ve Galen'e göre, Yahudi olmayanlara dünyanın döndüğünü, göklerde farklı Güneş sistemlerin var olduğunu, bizim sistemimizde Güneş'in merkezde olduğunu ve yıldızlarda yalnızca suyun değil dört elementin tamamının bulunduğunu açıklayan ilk kişidir. Buna göre de Pisagor bunları Musa'dan başkasından öğrenmiş olamaz, kendinden önce keşifler olmadan bu mümkün değildir.

Francesco Maria'nın gözlemlerinden etkilenmiş olan Kopernik bu bilgileri Pisagor'un öğretilerini etüt ederek incelemeye başlamıştır. Pisagor'un öğrencisi olan Timaeus dünyanın bir günlük hareketini matematiksel olarak ispatlamıştır; Filolaus yıllık hareketini kanıtlamış; Kopernik salınım hareketini ortaya atmıştır. Aziz Thomas *Metaphysics*, *XII Kitabı*'na yaptığı yorumda Simplicus'a dayanarak hangi hareketin gerekli olduğunu açıklamıştır.

Pisagor Yahudi değilse ve bunları kendinden öncekilerden öğrenmemişse dahi, Mısırlı rahiplerle ve Yahudilerle Suriye ve Mısır arasındaki Judea bölgesini ziyaret etmiştir. Pisagor'un buralardan, bizim de

Campanella Aristoteles'i Pisagor'u (yanda) küçümsemekle suçlar.

İncil'den gösterdiğimiz, göklerdeki suyun, diğer dünyaların, Ay'daki dağların ve benzeri şeylerin varlığını öğrenmiş olması mümkündür.

Fakat Aristoteles, Yahudi Musa'yı ve Yahudi olmasa bile Yahudi fikirlerinden esinlenmiş olan Pisagor'u küçümsemiştir. Bundan dolayıdır ki, Musa'nın felsefesini paganların elinden en yetkin fikirler ve araçlarla kurtarması gerekenler, Havari'nin *Korintoslulara 1. Mektup*'ta söylediği gibi manevi olarak Yahudi olan biz Hıristiyanlar. Öyleyse neden biz de onları Mısırlıların elinden kurtaran Musa'ya mızmızlanan Yahudiler gibi mızmızlanalım ki?

Dionisius'un Muhammed karşıtı kitaplarında derlediği gibi, Muhammed de İsmail soyundan gelmektedir ve Yahudiler tarafından eğitilmiştir. *Dialogus cum Abdia* ve *Kuran*'da Muhammed göklerdeki dağlardan ve denizlerden, yerin altındaki yedi katmandan ve bunları taşıyan öküzden söz eder. Görünen odur ki Muhammed bu bilgileri Yahudilerden ve Talmud bilginlerinden edinmiştir.

Aynen Yusuf'un, Davut'un, Süleyman'ın ve İsa'nın tarihlerinde olduğu gibi Muhammed burada da doğruyu ve yanlışı karıştırmaktadır. Bunlara ek olarak gerçek anlam ile mecaz arasındaki farkı da bilmemektedir. *İncil*'de söz edilen dünyayı taşıyan kolonları ve şarap akan nehirleri gerçek zannetmektedir. Göklerin düşmemesi için de Kaf Dağı'nın onu tuttuğunu ve bu yüzden de yeşilimsi bir renk aldığına inanmaktadır. Muhammed bu bilgileri ilk dönem coğrafi bilgileri yetersiz Hıristiyanlardan edinmiştir. Onlar bu dağın tepesinde bir cennet olduğuna ve dağın gök kubbeye kadar uzandığına inanıyorlardı. Bu durum Anastasius Sinaita'nın insanlığın nasıl oradan geldiğini sorgulamasına yol açmıştır. Bede'nin bu konular hakkında ne düşündüğünden bir tek şey dışında söz etmeyeceğim: Muhammed diğer yıldızların ve sistemlerin var olduğu bilgisini hahamlardan edinmiştir.

Sonuç olarak Pisagor'un öğretilerini temel alan Galileo ve Empedokles, Aziz Thomas'ın da dediği gibi *Kutsal Kitaplar*'ın eski, yeni bütün yorumlarıyla uyum içerisindedir. Bu yüzden astronomi konularında da *Kutsal Kitaplar*'la aynı fikirdedirler. Galileo, Pisagor'un Yahudilerden edindiği bu bilgileri onaylıyor ve bunu gözlem yoluyla kanıtlıyor.

Bana kalırsa ikinci hipotezde Aziz Thomas ve Aziz Augustin'in de belirttikleri gibi Galileo'nun araştırmalarına engel olmak ve yapıtlarını baskı altına almak bize hiçbir yarar getirmeyecektir. Bu baskı *Kutsal Kitaplar*'ı da zan altında bırakmaya veya büyük düşünürleri bertaraf etmeye yönelik bir çaba gibi algılanabilir. Böyle bir bilgi, düşmanlarımız tarafından da bize karşı kullanılacak bir silaha dönüşebilir.

Tommaso Campanella

Daha önce yazdığım ve gelecekte de yazmaya devam edeceğim gibi, kendimi her zaman Yüce Kilisenin takdirine ve benden daha bilge olanların yargılarına bırakıyorum.

İtalyalı ruhların efendisi muhteşem Kardinal Caetani'ye en içten dileklerimizle.

DİPNOTLAR

1) Campanella burada *Questio unica*'daki (1609) üç makalenin ilk ikisine gönderme yapıyor. Bu makaleler daha sonra Paris'te 1636'da *Athesimus triumphatus* içerisinde bir bölüm olarak "De gentilismo non retinendo" başlığıyla ve 1637'de *Philosophia realis*'in "Giriş"i olarak yayımlandı.

2) Metinde yer yer Kilise ya da din büyükleri olarak geçen havarisel/apostolik papazlar, İsa'dan sonraki ilk birkaç yüzyılda yaşamış Hıristiyan düşünce ve yazın adamlarıdır. Sadece ilk Kilise öğretisini kurup pekiştirdikleri için değil, İsa ve havarilerine dayanan sözlü ifşaat geleneğini o günkü Kiliseye aktaran esas kanal olarak görüldüklerinden dolayı, çok büyük bir itibara sahiptirler. Campanella, gününün geçerli tartışma ve ikna yöntemi olarak bu Kilise büyüklerine sık sık gönderme yapar.

3) Esdras'ın Üçüncü Kitabı'nın dördüncü bölümü. Yunan Septuagint *İncil*'nde Esdras'ın Birinci Kitabı olarak geçer. Trent Konseyi'nin 4. oturumunda belirlenen kanonik (resmi-doğru) *İncil*'lere dahil edilmemiştir. Ancak *Eski Ahit*'in apokrif kitapları arasında sayılır.

4) Campanella Galileo'nun Ay üstündeki dağların uzunluklarını tartıştığı *Sidereus nuncius* (1610) adlı eserine gönderme yapıyor. Aynı incelemede hipotez olarak öne sürülen Ay'da atmosfer ve su bulunduğu düşüncesi, Galileo tarafından daha sonra terk edilmişti.

5) Galileo *Sidereus nuncius*'ta Jüpiter'in dört uydusunu keşfettiğini ilan etmiş, bunlara "Medici yıldızları" adını takmıştı.

6) Alessandro Farnase 1534'te Papa seçilmiş, 1545'te Trent Konseyi'ni toplamıştı. Konsey onun yönettiği 4. oturumunda *Kutsal Kitaplar*'ın yorumlanması üzerine bir yönerge belirlemiş, bu yönerge daha sonradan Kopernikçiliğin mahkûm edilmesinin dayanağı olmuştu.

7) Yunan Mitolojisi'nde yüz gözlü, her şeyi gören adam.

8) Campanella'nın olağanüstü hafızası burada onu yanıltıyor. Burada büyük ihtimalle Kopernik'in de bir süre öğrencilik yaptığı Bologna Üniversitesi'nde astronomi dersi veren, Ferraralı Domenico Maria Novara'dan bahsediyor. Luigi Firpo'ya göre Campanella onu, Dominikan teolog Francesco Silvestri'yle karıştırmış.

9) Sözünü ettiği Nolalı Giordano Bruno'dur. Bruno 1600'de engizisyon tarafından sapkınlıkla suçlanıp idam edilmişti.

10) Johannes Kepler, *Dissertatio cum Nuncio Sidereo* (1610)

11) Christopher Clavius dönemin en önde gelen Cizvit astronomudur. Eseri I*n sphaeram* yarım yüzyıl boyunca astronomide standart ders kitabı olmuştur. Clavius 1582'de Gregoryen takvimine geçişte büyük bir rol oynar. Campanella burada *In sphaeram*'un son baskısına atıfta bulunmaktadır.

12) "Apelles" Christopher Scheiner'in takma adıdır. Scheiner güneş lekelerini incelediği eseri *De maculis solaribus*'u 1612'de yayımlamış ve bu konuda bir otorite olmuştur. Galileo ile Scheiner arasında, güneş lekelerini ilk kimin keşfettiği üzerine yürüttükleri çekişme yüzünden amansız bir düşmanlık gelişti.

13) Dominikan teolog Tommaso Casella ve yine karıştırarak Ferraralı Domenico Maria Novara'dan bahsediyor

14) Aziz Justin Martyr (100-165) Yunan filozofların Hıristiyan öğretmenlerden aşağı olduğunu savunan çok ünlü bir Hıristiyanlık savunucusu ve filozoftu. Bu, Campanella'nın da en gözde teziydi.

15) Hıristiyanlıkta Azizlerin Birliği öğretisinde, Militant (mücadele eden) ve Triumphant (muzaffer) Kilise ayrımı, yaşayan ve dünyada hâlâ günahla mücadele eden azizlerle, dünyadaki görevini ve ömrünü tamamlayıp cennete gitmiş azizleri anlatır.

Büyük bilginin özyaşamöyküsü ilk kez Türkçede

Darwin kendini anlatıyor

"İnsanların dikkatlerinden kolayca kaçırabilecekleri şeyleri fark etmede ve onları dikkatlice gözlemlemede gerçekten iyi olduğumu düşünüyorum. İlkgençlik yıllarımdan bu yana, en çok arzuladığım şey gözlemlediğim her şeyi anlamak ve açıklamak oldu. Aklımı, çok bağlanmış olsam bile, kanıtlar tersini gösterdiği an herhangi bir hipotezi bırakabilecek kadar hep özgür bıraktım. Bir zaman sonra bırakmak ya da önemli ölçüde değiştirmek durumunda kalmadığım tek bir hipotez bile hatırlamıyorum. Aklı kalıplara almanın bilimin gelişmesine zarar vereceğine inanırım. Beni en çok şaşırtan da, bu tür mütevazı niteliklerin nasıl olup da önemli sayıda bilim insanını etkilememe önayak olduğu."

Autobiography of Charles Darwin (Charles Darwin'in Özyaşamöyküsü) adlı eser önümüzdeki günlerde **Daktylos Yayınevi** tarafından, Türkçede ilk kez olmak üzere, yayımlanacak. Aşağıda bu kitaptan bazı bölümler bulacaksınız. Daktylos Yayınevi yöneticilerine bu bölümlerin **Bilim ve Gelecek**'te yayınlanmasına izin verdikleri için teşekkür ediyoruz. Umarız bu eser, özellikle gençler olmak üzere çok sayıda okura ulaşır. *Autobiography of Charles Darwin*'i yayına hazırlayan kişi olan oğlu Francis Darwin'in sunuş notunu da aşağıda aktarıyoruz.

Charles Darwin'in oğlu Francis Darwin'in notu: Babam, bu kitapta derlenen özyaşamöyküsel anılarını kendi çocukları için ve gelecekte yayımlanmasına dair herhangi bir düşüncesi olmaksızın yazmıştır. Çoğu insan için bu durum imkânsız gibi görünecektir; ancak babamı tanıyanlar, bunun mümkün olmakla kalmayıp aynı zamanda doğal da olduğunu anlayacaktır. Özyaşamöyküsü, "Aklımın ve Kişiliğimin Gelişimiyle İlgili Anılar" adını taşıyor ve bu notla sona eriyor: "3 Ağustos 1876. Hayat hikâyemin bu bölümü yaklaşık olarak 28 Mayıs'ta Hopedene'de (1) başladı ve o zamandan beri neredeyse her öğleden sonra yaklaşık bir saat yazı yazıyorum." Karısı ve çocukları için yazdığı kişisel ve mahrem yanları olan bir anlatımda buraya aktarılmaması gereken kimi bölümlerin olabileceği anlayışla karşılanacaktır; çıkarılan bölümleri belirtme gereği de duymadım. Bariz yazım yanlışları olan yerlerde kimi düzeltmeler yapmak gerekiyordu, fakat bu türden değişiklikler asgari sayıda tutulmuştur.

Bir Alman editör, aklımın ve kişiliğimin gelişimiyle ilgili, yaşamöykümden bölümler de içeren bir röportaj için sorular gönderdiğinde, bu tür bir denemenin hoş olacağını, muhtemelen çocuklarımın ve onların çocuklarının da ilgisini çekeceğini düşündüm. Büyükbabamın kendi aklı, neler düşündüğü ve nasıl çalıştığıyla ilgili kendisinin kaleme aldığı bir yazıyı okumanın, bu yazı ne kadar kısa ya da sıkıcı olursa olsun, benim için oldukça ilgi çekici olacağını biliyorum. Aşağıdaki yazıyı, öldükten sonra öteki dünyadan geriye dönüp kendi hayatına bakan birisi gibi yazmaya çalıştım. Bunda da güçlük yaşamadım, zaten hayatımı neredeyse tüketmiş bulunuyorum. Bu nedenle yazma şeklimle ilgili bir derdim olmadı.

ÇOCUKLUK VE OKUL YILLARI

"Elime geçen her şeyi biriktiriyordum"

12 Şubat 1809'da, Shrewsbury'de dünyaya geldim, ancak çocukluğumla ilgili ilk anılarım ancak dört yaşımdan biraz büyük olduğum dönemde, denize girmek için Abergele yakınlarına gittiğimiz günlere uzanıyor. Pek azı net olsa da, oraya ilişkin kimi olayları ve yerleri hatırlıyorum.

Annem Temmuz 1817'de öldü, ben sekiz yaşlarında küçük bir çocukken ve gariptir, onunla ilgili, ölüm döşeğindeki hali, siyah kadife geceliği ve ilginç bir yapısı olan çalışma masası dışında pek az şey hatırlıyorum. Bu yılın baharında beni Shrewsbury'de bir gündüz okuluna gönderdiler, bu okula bir yıl devam ettim. Bana, kız kardeşim Catherine'den daha yavaş öğrendiğimi söylüyorlardı, ben de birçok yönden haylaz bir çocuk olduğumu düşünüyordum.

Bu gündüz okuluna (2) devam ettikçe doğa tarihinden ve özellikle de (tür örnekleri) toplamaktan daha fazla keyif almaya başladım. Bitkilerin isimlerini kestirmeye çalışıyor, elime geçen her tür şeyi biriktiriyordum; denizkabuğu, mühür, damga, madeni eşya, bozuk para, mineraller. İnsanı muntazam çalışan bir doğabilimci, bir üstat ya da bir paragöz olmaya götürebilecek bu toplama sevdası bende çok güçlüydü ve açık ki doğuştan gelen bir özellikti; erkek ve kız kardeşleriminse böyle bir zevkleri yoktu.

Kendi adıma çok insancıl bir çocuk olduğumu söyleyebilirim, fakat bu özelliğimi bütünüyle ablalarımın öğütlerine ve örnek davranışlarına borçlu olduğumu söyleyebilirim. İnsancıllığın doğuştan gelip gelmediği konusunda gerçekten kuşkuluyum. Yumurta toplamayı çok severdim, fakat bir kuşun altından asla birden fazla yumurta almadığımı söyleyebilirim. Sadece bir kez, o da yumurtalar değerli olduğu için değil, bir tür cesaret gösterisi yapma derdiyle fazladan yumurta almıştım.

Balık tutmaktan büyük bir keyif alıyordum, bir göletin ya da nehrin kıyısında bir bankta oturup su üstünde yüzen oltanın mantarını saatlerce seyredebilirdim. Maer'de (3) solucanları tuz ve suyla öldürebileceğimi öğrenmiştim. Muhtemelen kimi durumlarda balık tutmamı engellemiş olsa da, o günden beri asla canlı bir solucanı oltanın ucuna takmadım.

"Yalnız başıma uzun yürüyüşler yapmayı severmişim"

1818 senesinin yazında, 16 yaşındayken, Dr Butler'ın Shrewsbury'deki muazzam okuluna gitmiş ve 1825'in yaz dönümüne kadar, yedi sene boyunca orada kalmıştım.

Babamla ablamın anlattığına göre, yalnız başıma uzun yürüyüşler yapmayı seven bir çocukmuşum; ancak yürüyüş boyunca ne düşündüğüm meçhul. Genelde çok dalgın olurdum. Bir keresinde, okula dönerken, artık korkuluksuz yaya yoluna dönmüş olan Shrewsbury civarındaki eski istihkâmların tepesinde ayağım takıldı ve yere düştüm. Neyse ki düştüğüm yükseklik iki metreden biraz fazlaydı. Yine de, bu kısa ama ani ve hiç beklenmedik düşüş anında aklımdan geçenlerin sayısı ve yoğunluğu, fizyologların, düşüncelerin kafada belirmesi için gerekli gördükleri süreye meydan okuyacak kadar şaşırtıcıydı.

İki kardeş, Charles ve Catherine Darwin (1816).

Aklımın gelişimi açısından hiç bir şey Dr. Butler'ın okulundan daha kötü olamazdı herhalde. Bir hayli klasik bir okuldu, azıcık kadim tarih ve coğrafyayı saymazsak, hiçbir şey öğretilmiyordu. Bir eğitim aracı olarak okul, bomboş bir yerdi benim için. Hayatım boyunca hiçbir dilde gelişim gösteremedim. Okulda özenle üzerinde durulan şeylerden biri, doğaçlama şiir söylemekti. Bunda da hiçbir zaman iyi olamadım. Çok sayıda arkadaşım vardı. Bir de, eski dizelerden oluşturduğumuz iyi bir koleksiyonumuz. Bazen diğer oğlanların yardımıyla, bu dizeleri birbirine yamayarak her konuda çalışabilirdim. Bir gün öncesinde verilen dersin ezbere öğrenilmiş olmasına çok dikkat edilirdi. Okul kilisesinde, sabah duasında, Virgil ya da Homer'dan 40-50 dize ezberleyebiliyordum, ama her dize 48 saat içinde unutulduğundan bunun da pek yararı olmuyordu. Aylak değildim, boş gezmezdim. Şiir çalışmaları dışındaki zamanlarda, genellikle klasikler üzerinde severek çalışır ve uyarlamaları ya da kopyaları kullanmazdım. Bu çalışmalar arasında biricik keyif aldığım, Horace'ın büyük hayranlık duyduğum lirik övgüleriydi.

"Başka hiçbir şey bana böcek toplamanın verdiği zevki ve şevki tattıramazdı. Aslında zevk aldığım şey toplama faaliyetinin kendisiydi."

"Çok çeşitli zevklerim vardı"

Okulu bitirdiğimde tam yaşımdaydım; ne büyük, ne küçük. Sanıyorum tüm hocalarım ve babam, benim oldukça sıradan bir çocuk olduğumu, zekâ düzeyimin standart seviyenin de biraz altında gezindiğini düşünüyordu. Babamın bir keresinde bana "Nişan alıp ateş etmekten, fare yakalamaktan ve köpeklerden başka bir şeyi umursadığın yok. Kendin için de ailen için de yüz karası olup çıkacaksın sonunda" dediğini utançla hatırlarım. Esasında, hayatımda tanıdığım en kibar adam olan ve hayatım boyunca hep sevgiyle anacağım babam, bu sözleri kızgınlıkla sarf ederken, çok da adil davranmamıştı.

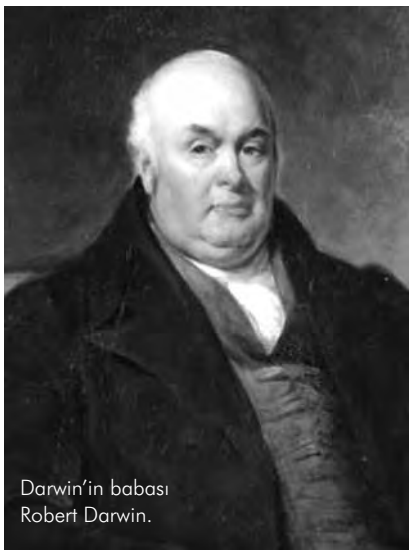
Şimdi dönüp, okul dönemindeki karakterime bakınca; oldukça sağlam ve çeşitli zevklerimin olması, ilgimi çeken şeylere dört elle sarılmam ve karmaşık konuları ya da şeyleri anlamaya olan düşkünlüğüm, geleceğe yönelik umut vaat eden özelliklerimdi diyebilirim.

Özel bir öğretmenden Öklid'i öğrenmiştim, tüm o geometrik sağlamaların bende uyandırdığı yoğun tatmin duygusunu hatırlıyorum da… Benzer bir memnuniyeti, amcam (Francis Galton'ın babası), barometrenin verniye ilkesini açıkladığında da hissetmiştim. Zevklerimin çeşitliliğine istinaden, bilimden bağımsız olarak, değişik konularda kitaplar okumaktan büyük keyif alırdım. Genellikle okulun kalın duvarlarının içine oyulmuş eski pencere pervazlarına oturur, saatlerce Shakespeare'in tarihi oyunlarını okurdum. Thomson'un *Mevsimler*'i ya da Byron ve Scott'ın yeni yayımlanan eserleri gibi şiirler de okuyordum. Bunları anlatıyorum çünkü, maalesef hayatımın sonraki döneminde Shakespeare'inkiler de dahil olmak üzere şiirden aldığım tüm zevki yitirdim. Şiirden aldığım zevkten söz etmişken, 1822'de Galler sınırında at sırtında dolaşırken ilk kez, manzaradan aldığım güçlü zevkin, diğer tüm estetik zevklerden daha uzun sürmüş olduğunu söyleyebilirim.

Okulun ilk zamanlarıydı, bir çocukta, benim de sıkça okuduğum *Dünyanın Harikaları* kitabı vardı ve diğer çocuklarla kitaptaki kimi ifadelerin doğruluğu konusunda münakaşa ederdim. Sanırım uzak ülkelere seyahat etme isteğini bende ilk uyandıran, Beagle'ın yaptığı yolculukları anlatan bu kitaptı. Okulun sonraki dönemlerinde nişan alıp ateş etmeye tutkulu bir şekilde meylettim. Hiç kimsenin, olabildiğince kutsal sayılabilecek bir amaç için bile, benim kuşlara nişan alıp ateş ederken duyduğum şevki duymuş olabileceğini sanmıyorum. Kurduğum ilk pusuyu ve heyecandan titreyen ellerim yüzünden boşalan silahımı güç bela yeniden dolduruşumu çok iyi hatırlıyorum. Bu zevk oldukça uzun sürdü ve iyi bir nişancı oldum.

"Kimya çalıştığımız duyulunca bana 'Gaz' lakabını taktılar"

Bilimle ilgili olarak o dönem, mineral toplamaya şevkle devam ettim, ancak çok da bilimsel olmayan bir şekilde. Tek önemsediğim, adı yeni konmuş minerallerdi ve onları sınıflandırmaya da pek kalkışmazdım. Böcekleri az bir özenle de olsa gözlemlediğimi sanıyorum; çünkü 10 yaşımdayken (1819), üç haftalığına gittiğim Galler'in deniz kıyısına düşen Plas Edwards'ta, kocaman siyah ve kızıl bir ekşilik böceği (*Hemipterus*), çok sayıda güve kelebeği (*Zygoena*) ve bir de yeşil kaplan böceği (*Cicindela*) görünce, ki bunların hiçbiri Shropshire'de bulunmazdı, oldukça şaşırmış ve tüm ilgimi onlara yöneltmiştim. Kız kardeşimin yönlendirmesi sayesinde, koleksiyonuma katmak uğruna böcek öldürmenin doğru olmadığına kanaat getirip, bulduğum tüm ölü böcekleri biriktirmeye karar vermiştim. White'ın Selborne'unu okuduktan sonra, kuşları seyretmekten büyük keyif almaya başladım. Hatta konuya ilişkin notlar da alıyordum. Naifçe, her centilmenin neden bir kuşbilimcisi olmadığını merak ederdim.

Darwin'in babası Robert Darwin.

Okul yaşantımın sonlarına doğru, ağabeyim yoğun bir biçimde kimya çalışmış ve bahçedeki alet edevatı sakladığımız evi, gerekli araç gereçleri yerleştirerek kendi çapında iş görür bir laboratuvar haline getirmişti. Deneylerinin çoğunda kendisine yardım etmeme izin veriyordu. Tüm gazları ve bileşenleri üretebiliyordu. Ben de, kimya üzerine Henry ve Parkes'ın *Kimyasal İlmihal*'i türünden, birçok kitap okuyordum. Bu konu oldukça dikkatimi çekiyordu ve çalışmalarımızı geç saatlere kadar sürdürüyorduk. Okulda aldığım eğitimin en iyi tarafı da buydu; bana deneysel bilimin anlamını, pratik içerisinde göstermişti. Kimya üzerine çalıştığımız okulda bir şekilde duyulunca, bana "Gaz" lakabını taktılar. Bir keresinde de, zamanımı bu tür yararsız konulara harcadığım için müdür Dr. Butler tarafından azarlanmış ve hiç hak etmediğim halde "poco curante" diye çağrılmıştım. Ne demek istediğini anlamadığım için, kulağıma şiddetli bir kınama gibi gelmişti.

Edinburgh yılları ve ilk küçük keşifler

Okulla aram pek iyi olmadığından, babam akıllıca bir iş yaparak beni normalden erken bir yaşta oradan alıp, 1825 Ekimi'nde ağabeyimle birlikte iki sene kalacağımız Edinburgh (4) Üniversitesi'ne yolladı.

Edinburgh'daki derslerin tamamı konferanslardan oluşuyordu ve Hope'un kimya üzerine verdikleri dışında hepsi inanılmaz derecede sı-

kıcıydı. Konferansların, okumayla karşılaştırınca hiç yarar sağlamadığı gibi, bir sürü de dezavantajı olduğunu düşünürüm. Dr. Duncan'ın kış sabahları sabahın sekizinde ilaçlar bilgisi (*Materia Medica*) üzerine verdiği konferansları korkuyla hatırlarım. Dr. Munro'nun insan anatomisi üzerine verdiği dersler de en az kendisi kadar sıkıcıydı ve konu beni hep tiksindirmişti. Keşke zamanında diseksiyon uygulamasına katılmam için daha fazla ısrar etmiş olsalardı. O zaman tiksintimden kısa zamanda kurtulur, gelecekteki çalışmalarım için de paha biçilmez bir deneyim elde etmiş olurdum. Çizim yapma konusundaki yetersizliğim de en az diseksiyon pratiklerine katılmamış olmam kadar ziyana yol açtı. Ancak hastane kliniklerindeki çalışmalara düzenli olarak katıldım; bazı vakalar da beni kötü etkiledi, hatta kimi vakalar hâlâ tüm canlılığıyla gözümün önüne gelir. Ancak hiçbir zaman, bunun devamlılığımı etkilemesine izin verecek kadar aptal olmadım. Tıp eğitimimin bu bölümü beni neden fazla cezbetmedi tam bilemiyorum. Edinburgh'a gelmeden önceki yaz boyunca, Shrewsbury'deki yoksulları, özellikle de kadınları ve çocukları tedavi etmeye başlamıştım. Bir vakayı, yazabileceğim kadar ayrıntılı yazar, tüm belirtileri not eder, sonra yüksek sesle babama okur, vaka ile ilgili ona danışırdım. O da bana, ne tür ilaçlar hazırlamam gerektiğine dair önerilerde bulunurdu.

Başladığım sene ağabeyimin üniversitedeki son senesi olduğundan sonraki yıl kendi başımın çaresine bakmak durumunda kaldım. Bu durum, doğa bilimleriyle ilgilenen genç adamlarla tanışmama temel hazırladığı için benim için bir avantaja dönüştü. Bunlardan biri sonradan Asur'daki yolculuklarının anılarını yayımlayacak olan Ainsworth adında bir gençti. Ainsworth, Wernerci bir jeolog idi ve birçok konuda az çok bilgisi vardı. Dr. Coldstream (5) ise çok farklı bir biriydi; ciddi, resmi, oldukça dindar ve kibardı. Sonradan zooloji üzerine kaleme aldığı iyi makalelerini yayımladı. Üçüncüsü, genç yaşta Hindistan'da hayatını kaybeden, iyi bir botanist olduğunu düşündüğüm Hardie idi. Sonuncusu ise, nasıl tanıştığımızı hatırlamadığım, benden oldukça büyük olan Dr. Grant'dı. Zooloji üzerine yazdığı birinci sınıf makaleleri yayımlanmış, ancak Londra'daki üniversiteye profesör olarak geldikten sonra, nedenini hiç anlayamadığım bir şekilde, bilimsel çalışmalarını terk etmişti. Kendisini iyi tanırdım; tavırları kuru ve resmiydi, heyecanını, bu kuru kabuğun altında saklıyordu. Bir gün birlikte yürürken, Lamarck'a ve evrimle ilgili görüşlerine olan hayranlığını coşkuyla anlatmıştı. Sessizce, ama çok da şaşırarak ve hatırlayabildiğim kadarıyla zihnime pek etkisi olmayacak biçimde dinlemiştim kendisini. Daha önce, büyükbabamın *Zoonomia*'sını okumuştum. Onda da Grant'ınkine benzer görüşlere yer veriliyordu ama oradakiler de üzerimde pek bir etki yaratmamıştı. Yine de, yaşantımın önceki yıllarında, benzer fikirleri duymuş, hafızamda muhafaza etmiş ve çok da farkında olmadan onaylamış olmam ve böylece *Türlerin Kökeni* adlı çalışmamda benzer görüşlere, farklı şekillerde yer vermiş olmam da oldukça muhtemel. O zamanlar *Zoonomia*'yı büyük hayranlıkla okumuştum. Ancak 10-15 yıllık bir zaman diliminin ardından ikinci okuyuşumda hayranlıktan ziyade hayal kırıklığı hissettim. Kitapta sunulan spekülasyonlar gerçeklere oranla çok daha fazlaydı.

Shrewsbury'deki Darwin heykeli ve ziyaretçileri.

Dr. Grant ve Dr. Coldstream daha çok deniz zoolojisiyle ilgiliydiler. Ben, Dr. Grant'a, medcezir sonrası oluşan su birikintilerinden hayvan toplarken eşlik ediyor, sonra bu hayvanları küçük parçalara ayırarak inceliyordum. Newhaven'ın kimi balıkçılarıyla da arkadaş olmuş ve midye toplamaya çıktıklarında onlara eşlik etmeye başlamıştım. Böylece elime çok sayıda farklı tür geçiyordu. Ancak, incelemelerim düzenli uygulamalar şeklinde olmadığından ve elimdeki mikroskobun oldukça kötü durumda olmasından ötürü çabalarım yetersiz kalıyordu. Buna rağmen, küçük ama ilginç bir keşifte bulundum ve 1826 yılının başlarında, Plinian Topluluğu önünde, konu üzerine kısa bir makale okudum. Konu şuydu: Flustra yumurtalarının kısa tüyler aracılığıyla, kendi başlarına ve bağımsız hareket yetisi vardı ve aslında tırtıldılar. Bir başka kısa makalede ise, *Fucus loreus*'un genç hali olduğu sanılan küre şeklindeki küçük yapıların, solucan benzeri *Pontobdella muricata*'nın yumurta keseleri olduğunu gösterdim.

Plinian Topluluğu (6), sanıyorum, Profesör Jameson tarafından kurulmuştu. Öğrencilerden oluşuyordu, üniversitenin en alt katında bir odada buluşuluyor ve buluşmalarda doğa bilimleri üzerine yazılanlar okunup tartışılıyordu. Düzenli olarak katıldığım bu toplantıların üzerimdeki etkisi de, hevesimi artırması ve olan biten hakkında bilgi edinmem açısından oldukça olumluydu.

Küçük topluluğumuzda okuduğumuz yazıların hiçbiri basılı değildi. Dolayısıyla ben de, yazımın yayımlandığını görme keyfini yaşayamadım. Dr. Grant, Flustra üzerine kaleme aldığı muhteşem notlarında benim küçük keşfimi de dikkate aldı.

"Avlanmaktan nasıl da keyif alıyordum!"

Koltuğumun altında her zaman, ilgiyle okuduğum bir kitap bulundurduysam da, yaz tatillerimi tamamen eğlenceye ayırdım. 1826 yılının yaz ayları boyunca, iki arkadaşımla birlikte, sırtımızda çantalarla Kuzey Galler boyunca uzun yürüyüşlere çıktık. Çoğu zaman 30 mil yürürdük, bir keresinde Snowdon yokuşunu da tırmanmıştık. Bir keresinde de kız kardeşimle yine Kuzey Galler'de, bize eşlik eden, eşyalarımızın bulunduğu çantayı taşıyan hizmetliyle birlikte geziye çıkmıştık. Sonbaharlar avlanmaya ayrılmıştı. Genelde Bay Owen'in Woodhouse'taki yerinde ya da Jos Amca'nın (7) Maer'deki yerinde avlanırdım. Avlanma konusunda o kadar hevesliydim ki, av botlarımı, sabah uyandığımda hiç vakit kaybetmemem gerektiği düşüncesiyle giymeye hazır bir halde yatağımın kenarına bırakır, öyle yatardım.

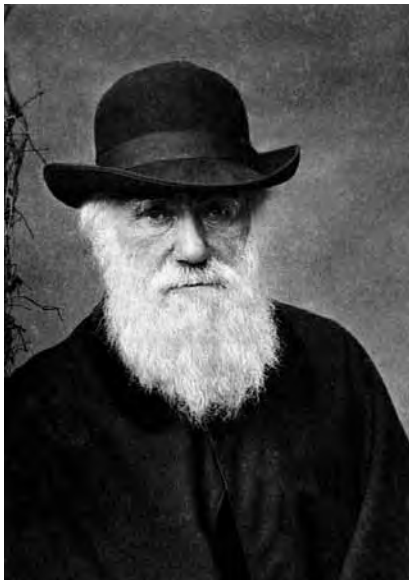
Sezon boyunca vurduğum tüm kuşların kaydını tuttum. Avlanmaktan nasıl da keyif alıyordum! Yalnız, sanırım bu hevesli halimden yarı bilinçli bir şekilde utanıyordum da. Kendimi, avlanmanın entelektüel bir faaliyet olduğuna inandırmaya çalışıyordum. Ne de olsa av, oyunun en iyi nerde oynanacağına ve köpeklerin nasıl yönlendirileceğine karar vermek gibi bazı yetenekleri gerektiriyordu.

Maer'e yaptığım sonbahar ziyaretlerinden 1827'de olanı, tanıdığım en hoş sohbet kişi olan Sir J. Mackintosh'la tanıştığım olduğundan, benim için hep hatırlanmaya değerdir. Sonradan, hakkımda gururumu okşayan bir şey söylediğini duymuştum. Benim için şöyle demişti Sir J. Mackintosh: "Bu genç adamda merakımı uyandıran bir şey var." Muhtemelen bunu, kendi alanı olan tarih, siyaset ve etik felsefesiyle ilgili olabildiğine cahil olduğumdan, ağzından çıkan her kelimeyi dikkatle dinlediğimi fark ettiği için söylemişti. Böylesine önemli bir insandan övgü almak, doğru yolda ilerlemesine yardımcı olacağından, genç bir adam için çok önemliydi şüphesiz.

"Az daha rahip oluyordum"

1828-1831 arası Cambridge'deydim. İki dönem Edinburgh'te kaldıktan sonra, babam, doktor olma fikrinden pek hoşlanmadığımı anladı, ya da bunu kız kardeşimden öğrendi ve rahip olmamı önerdi. Başıboş bir adam olmama haklı olarak karşıydı ki, o zamanlar başıboşluk benim kaderim gibi görünüyordu. Düşünmek için kendisinden biraz süre istedim. İngiltere Kilisesi'nin dogmalarıyla ilgili fikrimi açıklayıp açıklamama konusunda vicdani bir hesaplaşma içerisindeydim. Onun dışında, rahiplik bana da uygun bir meslek gibi görünüyordu. *Pearson on the Creed*'i (Pearson'un İtikat Üzerine Fikirleri) ve ilahiyat üzerine başka birkaç kitabı daha ilgiyle okudum ve o zamanlar *İncil*'de yazan her kelimenin doğruluğundan zerre kadar kuşku duymadığımdan, bir insanın itikatının tam olması gerektiğine kanaat getirdim.

Şimdi, Ortodoksların şiddetli saldırılarına nasıl maruz kaldığımı göz önünde bulundurunca, vaktiyle rahip olmaya yeltenmiş olmam kulağa oldukça komik geliyor. Aslında ne ben o yöndeki eğilimimden vazgeçmiştim, ne de babam isteğinden vazgeçmişti. Cambridge'ten ayrılırken doğa bilimci olarak Beagle'a katılmamla birlikte bu eğilim ve istek kendiliğinden sönüp gitmişti. Frenologların doğru söylediklerini varsayarsak, rahip olmak için gerekli özelliklere sahiptim. Birkaç yıl önce Alman bir psikoloji topluluğu yazdığı mektupla benden bir fotoğrafımı istedi. Bundan bir süre sonra da, orada gerçekleştirilen toplantılardan birine dair bilgiler ulaştı elime; kafatasımın şekli halka açık bir tartışmaya konu olmuştu ve konuşmacılardan biri, kafamda 10 papazın toplamı kadar sayıda saygı duyulacak yumru olduğunu açıklamıştı.

Böcek toplama tutkusu

Ama Cambridge'te, başka hiçbir şey bana böcek toplamanın verdiği zevki ve şevki tattıramadı. Aslında zevk aldığım şey toplama faaliyetinin kendisiydi. Çünkü topladığım böcekleri inceliyor değildim. Onları, kimi yayınlarda verilen bilgilerle karşılaştırdığım da seyrekti. Yine de her birine isim verirdim. Bu faaliyetin bende yarattığı zevki anlatmak için bir kanıt sunayım; bir gün, bir ağaç kabuğunu, ağacın gövdesinden koparırken, iki az rastlanır böcek türüne rast geldim. İkisini de elimle ölçtüm. Hemen ardından, aynı yerde, onlardan farklı üçüncü bir türü fark ettim. Bir elimde biri, diğer elimde de öteki duruyordu. Bu üçüncüyü koyacak yerim kalmamıştı ama onu kaybetmeye de dayanamazdım. Sağ elimde tuttuğumu ağzıma atıp, sonuncu böceği bu elime aldım. Kahretsin! Birdenbire o kadar acı bir sıvı salgıladı ki, dilim yandı. Böceği tükürmek zorunda kaldım. Hem ağzımdakini hem de sağ elimdekini kaybetmiştim.

Toplama konusunda çok başarılıydım. İki yeni metot keşfetmiştim; yakalamak için, kış boyunca benimle birlikte gezecek birini tutuyordum. Bu kişi, eski ağaç kabuklarını kaldırıp, bulduklarını büyük çantaya koyuyordu. Ayrıca kayık diplerinde

biriken çöpleri de topluyordu, çünkü bunların arasında özellikle nemli alanlardan gelen sazlar birikmiş oluyordu ve bu da seyrek rastlanan türleri biriktirmemi sağlıyordu. *Stephen'ın Illustrations of British Insects*'de (İngiliz Haşere İlüstrasyonları) "C. Darwin, Esq. tarafından yakalanmıştır" şeklindeki sihirli kelimeleri gördüğümde hissettiklerimi, herhalde hiçbir şair ilk şiirinin yayımlandığını gördüğünde hissetmemiştir.

Sonradan konu üzerine daha fazla bilgi sahibi oldum ve toplamaya, yıllar sonra ünlü bir arkeolog olacak olan Albert Way of Trinity ile ve aynı kolejden, zamanla tarım uzmanı, büyük bir banliyö hattının başkanı ve parlamento üyesi olarak tanınacak olan H. Thompson (8) ile çıkmaya başladım. Dolayısıyla, böcek toplama şevki, iyi bir gelecek sahibi olmanın ilk belirtilerinden gibi geliyor bana. Cambridge'te yakaladığım böceklerin çoğunun görüntüsünü hâlâ unutmamış olmam oldukça şaşırtıcı. İyi böcekler yakaladığım kimi bitkilerin, eski ağaçların ve bankların görüntüleri de hâlâ olduğu gibi gözümün önünde. O sevimli *Panagaeus crux-major* o günlerde tam bir hazineydi. Down'da gördüğüm koşar adım yürüyen böceğin, elime aldığımda *P. crux-major*'dan *P. Quadripunctatus*'a dönüştüğüne tanık olmuştum. Bu, dış görünüşlerindeki çok ufak farklılıklar dışında birbirine çok benzeyen iki böceği birbirine karıştırdığım bir göz yanılsamasıydı. O günlerde hiç canlı bir *Licinus* görmemiştim. Eğitimsiz bir göz için *Licinus*'u, sıradan bir kara *Carabidous* böceğinden ayırmak mümkün değildir.

Profesör Henslow. Genç Darwin'in gelişimini etkileyen önemli isimlerden biriydi.

"Henslow'la yürüyen adam"

Hayatım boyunca kariyerimi en çok etkileyen olaya henüz değinmedim. Bu olay, Profesör Henslow'la olan arkadaşlığımdı. Cambridge'e gelmeden önce ağabeyimden, kendisinin, bilimin her dalından anlayan bir adam olduğunu duymuştum. Dolayısıyla kendisini saygıyla selamlamaya çoktan hazırdım.

Profesör, kulüp kapılarını haftada bir kez açardı. (9) Bilimle ilgilenen üniversite öğrencileri ve üniversitenin kimi yaşlı üyeleri haftanın o günü, akşam üzeri buluşurdu. Kısa bir süre sonra ben de davet edilmiştim. Henslow'u iyi tanımadan uzun zaman önce ve Cambridge'teki geçirdiğim zamanın ikinci yarısında, kendisiyle uzun yürüyüşlere çıkmaya başlamıştık. Benden "Henslow'la yürüyen adam" diye söz ediyorlardı. Çoğu akşam aile yemeğine davet ederdi beni. Botanik, entomoloji, kimya, mineraloji ve jeoloji alanlarındaki bilgisi çok genişti. Yapmaktan en keyif aldığı ve başarıyla yaptığı şey, dakikalarca süren gözlemlerinden sonuçlar çıkarmaktı. Çıkarsamaları harika, kararları dengeliydi. Yine de kimsenin, onun bir dahi olduğunu düşündüğünü sanmıyorum.

Henslow çok dindar ve Ortodoks'tu. Bir keresinde bana, 39 maddeden tek birinin bile değiştirilmesinin (39 madde: Anglikan doktrininin kurucu ilkeleri) kendisi için mutlak yas anlamına geleceğini söylemişti. Ahlaki yapısı her anlamda hayranlık uyandıracak nitelikteydi. Gereksiz yere gurur yapmak gibi özellikleri hiç olmadı. Çok alçakgönüllüydü. Kendisini bu kadar az düşünen ve önemseyen bir başka adam daha tanımadım hayatım boyunca. Çabuk sinirlenmezdi ve çok kibardı. Bununla birlikte, haksızlığa gelemediğini, bu tür durumlarda aniden parladığını da görmüştüm.

BEAGLE SEYAHATİ

"Babama ve burnuma (!) rağmen…"

Cambridge'teki son senem boyunca, büyük ilgi ve dikkatle okuduğum iki kitap; Humboldt'un *Personal Narrative*'i (Kişisel Anlatı) ve Sir J. Herschel'in *Introduction to the Study of Natural Philosophy*'si (Doğa Felsefesine Giriş) beni o kadar heyecanlandırdı ve çalışma şevkimi o denli arttırdı ki, bende, doğa biliminin soylu yapısına naçizane bir katkı sunma isteği gelişti. Başka hiçbir kitap beni, bu iki kitap kadar etkilemedi.

Kuzey Galler'deki kısa jeolojik gezimin ardından eve döndüğümde Henslow'un benim için bıraktığı mektubu buldum. Mektupta, Kaptan Fitz Roy'un küçük kabinini, kendisiyle birlikte Beagle seyahatine gönüllü çıkacak doğa bilimci bir genç adam için, herhangi bir karşılık beklemeksizin bırakacağını bildiriyordu. O zaman olan biten her şeyi *MS.* gazetesinde ayrıntılarıyla yazmıştım. Şimdi burada sadece, benim bu teklif karşısında çok istekli olduğumu ancak babamın şiddetle karşı çıktığını söylemekle yetinip, babamın o zaman bana söylemiş olduğu şeyi aktaracağım: "Bu seyahate gitmeni destekleyecek tek bir sağduyu sahibi adam bulabilirsen, git." O akşam bir mektupla teklifi reddettim. Ertesi sabah 1 Eylül için hazırlanmak üzere Maer'e gittim. Atış yaparken amcam (10) beni Shrewbury'ye kadar ara-

basıyla bırakmayı ve benim için babamla konuşmayı teklif etti. Amcam, seyahate gitmem gerektiğini düşünüyordu.

Babam, amcamın dünyadaki en sağduyulu insanlardan biri olduğunu düşünürdü, gerçekten de öyleydi ve benim aşırılıklarımı da duyarlılıkla karşılardı. Cambridge'teyken aşırı müsriftim ve bir keresinde amcam, babamı bu konuda rahatlatmak için, benim, özellikle Beagle seyahati sırasında, izinli olduğumdan daha fazlasını harcayacak kadar aptal olmadığımı söylemişti. Bunun üzerine babam gülümseyerek, "Oldukça akıllı olduğunu bana da anlattılar" demişti.

Ertesi gün, Henslow'u görmek için Cambridge'e, ardından da Fitz Roy'u görmek için Londra'ya doğru yola koyuldum. Kısa zamanda tüm işlerimi hallettim. Zaman içinde Fitz Roy ile samimiyetimiz arttıktan sonra öğrendim ki, burun şeklim yüzünden neredeyse reddediliyormuşum. Fitz Roy, Lavater'in ateşli bir takipçisiydi ve bir kişinin karakterini o kişinin fiziksel özelliklerinden tahlil edebileceğine inanıyordu. Dolayısıyla, benimki gibi burnu olan bir adamın seyahat için gerekli enerji ve kararlılığa sahip olduğu konusunda şüpheleri vardı. Sanıyorum sonradan seyahat arkadaşı olarak benden memnun kaldı ve burnumun yalan söylediğine kanaat getirdi.

HMS Beagle gemisini gösteren bir tablo ve Beagle'ın kaptanı Fitz Roy.

Kaptan Fitz Roy ve kölecilik tartışması

Fitz Roy'un tek olumsuz tarafı çabuk parlamasıydı. Özellikle sabah erken saatlerde dayanılmaz oluyordu. O kartal gözleriyle, gemide olumsuz bir şeyler mutlaka yakalıyor ve öfkeden çılgına dönüyordu. Bana karşı çok kibardı. Ancak yakın bir ilişkinin kurulmasının gerektiği durumlar için, anlaşması çok güç bir adamdı. Biz de aynı kabini paylaştığımızda, ilişkimizin samimi bir hal alması kaçınılmazdı. Birçok kez kavgaya tutuştu. Örneğin bir keresinde, seyahatin başlarında henüz Brezilya, Bahia'dayken, benim şiddetle karşı çıktığım köleliği savundu, övdü ve bana, seyahate çıkmadan kısa süre önce bir köle sahibini ziyarete gittiğini, adamın kölelerini yanına çağırıp onlara mutlu olup olmadıklarını, özgür olmayı isteyip istemediklerini sorduğunu, kölelerin bu soruya, "Hayır, mutluyuz ve özgür olmak istemiyoruz" diye yanıt verdiklerini anlattı. Bunun üzerine ben de kendisine, belki biraz alaycı bir tavırla, kölelerin, sahiplerinin yanında vermeye zorlandıkları cevapların bir değerinin olup olmadığını sordum. Bu karşılık onu inanılmaz derecede sinirlendirdi ve onun anlattıklarından şüphe ettiğim sürece bir arada kalmamızın mümkün olmadığını söyledi. Gemiyi terk etmemi istediğini sandım ama haber kısa sürede yayıldı ve kaptan, ortalığı yatıştırmak için üsteğmeni yolladı. Gemideki cephane memurlarından, onlarla birlikte odalarında kalmam için bir davet almış olmaktan çok memnundum.

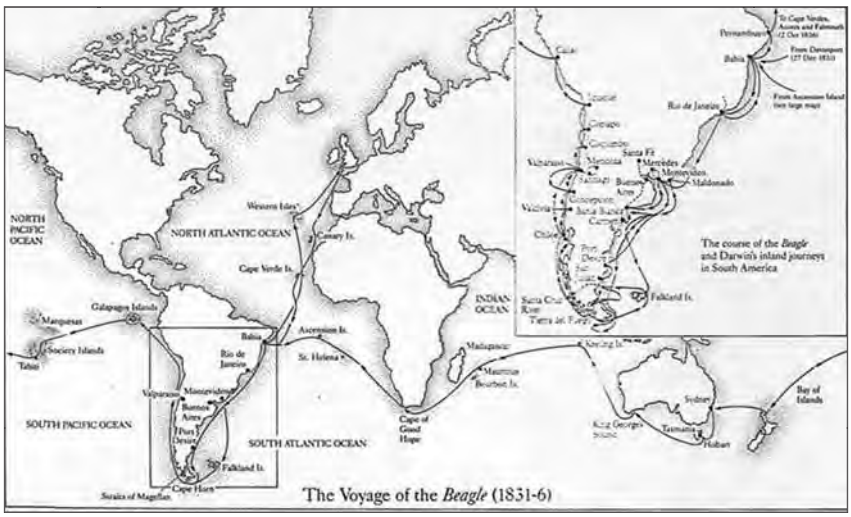
Ama birkaç saat sonra, Fitz Roy her zamanki bağışlayıcılığını göstererek bir memuru, kendisi adına benden özür dilemesi için gönderdi ve yeniden onunla kalmam için ricada bulundu.

Kişiliği birçok anlamda, hayatım boyunca tanıdığım insanlar içinde en soylu olanlardan biriydi.

"Bilimde yaptığım her şeyi Beagle seyahatine borçluyum"

Beagle seyahati, tüm kariyerimi belirleyen, hayatımdaki en önemli

Beagle seyahatinin rotaları (1831-1836).

olay olmasıyla birlikte, çok önemsiz bir şey sayesinde, amcamın beni 30 mil ötedeki Shrewsbury'ye kadar götürmesi sayesinde gerçekleşmişti. Bunu, az sayıda amca, yeğeni için yapardı. İlk gerçek pratiğimi ve eğitimimi bu seyahate borçlu olduğumu düşünmüşümdür her zaman. Bu sayede, doğa tarihinin birçok dalında yakından gözlem yapma olanağı bulmuştum ve her ne kadar bu konuda hep iyi olmuş olsam da, bu seyahat sayesinde gözlem yeteneğim daha da gelişmişti.

Seyahatin en önemli tarafı, jeolojik inceleme yapmak üzere gezdiğimiz yerlerdi. İlk inceleme için gidilen ilk yer insana hep, kayalardan oluşan bir kaosun içine düştüğü izlenimi vererek, umutsuzluğa sürükler. Katmanlara, kayaların ve fosillerin doğalarına ilişkin kayıt tutmak, başka nerelerde neler bulunabileceğini kestirmeye çalışmak ve orada bulunuşlarına dair nedenler öngörmek ise olayı daha da karmaşık hale getirir. Lyell'in *Principles of Geology*'sinin ilk cildini, seyahate çıkarken yanıma almıştım. Kitabı oradayken çalıştım ve birçok konuda bana büyük yardımı dokundu. Kitapta yazılanları sınadığım ilk yer, Cape de Verde Adaları'ndaki St Jago idi. O sınama esnasında, Lyell'in jeolojiye bakışındaki, başka hiçbir yazarla karşılaştırma kabul etmeyecek o üstünlüğü gördüm ve kitap, sonraki çalışmalarım boyunca da hep benimle oldu.

Bir başka işim de, her türden hayvan biriktirip, betimlemek ve denizde bulduklarımın, üstünkörü içlerini açıp incelemekti. Ancak çizmeye yetenekli olmadığımdan ve yeterli anatomik bilgiye sahip olmadığımdan, seyahat boyunca tuttuğum kayıtların büyük bölümü işime yaramadı. Dolayısıyla, sonradan *Cirripedia* monografisini yazmamda büyük yardımı dokunacak olan *Crustaceans*'tan edindiğim bilgiler dışında, çok fazla vakit kaybetmiştim.

Günün belli bir bölümünü, *Bülten*'imi yazmaya ayırmıştım. Gördüklerimi tüm canlılıklarıyla, dikkatli bir şekilde tarif etme konusunda güçlük çekiyordum ama benim için oldukça yararlı bir pratikti. *Bülten* aynı zamanda, İngiltere'ye eve gönderdiğim mektuplar olarak da işlev gördü.

Yalnız, bu çalışmaların hiçbiri, benim o zamanki çalışma azmimin, istekliliğimin ve enerjimin önüne geçecek önemde değildi. Üzerine düşündüğüm ya da okuduğum her şeyi ya önceden görmüştüm ya da o aralar görmem çok muhtemeldi, çünkü çok fazla geziyor ve çok gözlem yapıyordum. Bu alışkanlığımı seyahatin beş yılı boyunca sürdürdüm. Bilim alanında yaptığım her şeyi bu seyahat sırasında edindiğim deneyim ve eğitim sayesinde yapabildiğime inanıyorum.

"Geliştiği, kafa şeklinin değişmiş olmasından anlaşılıyor"

Şimdi dönüp ardıma şöyle bir bakıyorum da, bilime olan aşkım zamanla ilgi alanlarımı da değiştirdi. Nişan alıp ateş etmeye karşı tutkum ilk iki sene boyunca çok yoğun bir şekilde devam etti. O dönem boyunca koleksiyonum için her çeşit kuş ve hayvan vurdum. Ama tüfeğimden, her seferinde daha uzun süreli uzak durdum ve nihayetinde, işimle, daha doğrusu bir ülkenin jeolojik yapısını inceleme aşkımla arama girdiği için talim yapmaktan tamamen vazgeçtim. Zamanla fark ettim ki, gözlem ve araştırma yapmaktan aldığım zevki başka hiçbir şeyden almıyordum. Seyahat esnasındaki çalışmalarım süresince zihnim de gelişmişti ve bunun en açık ifadesi, tanıdığım en iyi karakter tahlili yeteneğine ve şüpheci bir kişiliğe sahip olan babamın sözleriydi. Zihnimin geliştiğini düşündüğünü anlamamı sağlayan şey, frenolojiyle uzaktan yakından alakası olmamasına rağmen, seyahatimden döndüğümde beni görür görmez ablama doğru dönüp "Geliştiği, kafa şeklinin değişmiş olmasından anlaşılıyor" demesiydi.

Seyahat boyunca çok çalıştığımı ve bunu salt araştırma yapmaktan aldığım zevk ve doğa bilimleri alanındaki sayısız gerçeğe yeni gerçekler eklemeye karşı, birçok meslektaşımdan daha güçlü duyumsadığım arzuyla yaptığımı söyleyebilirim.

"Amacımdan, şöhret edinmek uğruna hiç sapmadım"

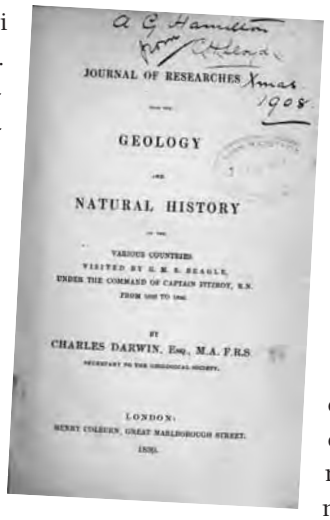
Seyahatimizin sonlarına doğru, Ascension'dayken bir mektup aldım. Kız kardeşim, Sedgwick'in babamı ziyaret ettiğini ve kendisine önemli bilim insanlarının arasında

Galapagos Takımadaları'na özgü sürüngen ve kuş türlerinden örnekler.

yer almam gerektiğini söylediğini yazıyordu. O an, içinde bulunduğum süreçten nasıl haberdar olduğunu anlayamamıştım. Sonradan duydum ki Henslow, kendisine, Cambridge'teki Felsefe Topluluğu'na katılmadan önce yolladığım kimi mektupları okumuş (11) ve onları, özel dağıtım için yayımlatmıştı.

JOURNAL OF RESEARCHES

GEOLOGY

NATURAL HISTORY

CHARLES DARWIN, Esq., M.A. F.R.S.

LONDON:

Darwin'in Jeoloji Topluluğu'na sunduğu, Beagle seyahati notlarının ilk sayfası.

Henslow'a yolladığım fosil kemiği koleksiyonum da paleontologlar arasında heyecan yaratmıştı. Kız kardeşimin gönderdiği bu mektubu okuduktan sonra, Ascension Dağları'na neredeyse koşarak tırmanmış ve jeolojik çekicimle oradaki kayaları inletmiştim. Bu, yaptığım işe olan tutkumun bir göstergesiydi. Yalnız bir itirafta bulunmam gerekirse, hayatımın geri kalanı boyunca Lyell ve Hooker gibi kişilerin onayına büyük önem vermekle birlikte, sıradan halkın ne düşündüğünü pek de umursamadım. Olumlu bir görüşün ya da kitaplarımın çok satmasının beni memnun etmediğini söyleyemem pek tabii, ancak bu memnuniyet oldukça kısa süreliydi ve amacımdan, şöhret edinmek uğruna bir adım bile sapmadım.

TÜRLERİN KÖKENİ'NE DOĞRU

İngiltere'ye dönüşümden evliliğime (2 Ekim 1836'dan 29 Ocak 1839'a)

Bu iki yıl ve üç aylık zaman dilimi, zaman zaman kendimi kötü hissederek vakit kaybetmiş olsam da, hayatımın en hareketli dönemiydi. Shrewsbury, Maer, Cambridge ve Londra arasında mekik dokumakla geçen dönemin sonunda, 13 Aralık'ta, Cambridge'te bir pansiyona yerleştim. Tüm koleksiyonum Henslow'un güvenli ellerindeydi. Orada kaldığım üç ay boyunca, Prof. Miller'in yardımıyla minerallerimi ve kayalarımı inceledim.

Bu arada, seyahatler üzerine *Bülten*'imi hazırlamaya koyuldum. Çok da zor bir iş değildi. Zaten *Bülten*'imi, önceden büyük bir dikkatle yazmıştım. Şimdi yapılacak temel şey ise, daha ilginç bilimsel bulgularımın bir özetini çıkarmaktı.

Bunun dışında, Lyell'in isteği üzerine, Şili sahillerindeki yükseltilerle ilgili yaptığım gözlemlerime dair kayıtlarımı Jeoloji Topluluğu'na gönderdim. (12) 7 Mart 1937'de Londra, Great Marlborough Sokağı'ndaki pansiyona yerleştim ve evlenene kadar, yani neredeyde iki sene orada kaldım. Bu iki yıl zarfında *Bülten*'imi bitirdim, Jeoloji Topluluğu'ndan önce elime geçen birçok çalışmayı okudum, *Zoology of the Voyage of the Beagle*'ın (Beagle Seyahatinin Zoolojisi) yayımı için gerekli ayarlamaları yaptım. Temmuz'da, *Türlerin Kökeni*'ni oluşturacak olguları yazmaya başladığım ilk defterimin ilk sayfalarını açtım. Ve bu konuyla ilgili çalışmalarıma, sonraki 20 sene boyunca ara vermeksizin devam ettim.

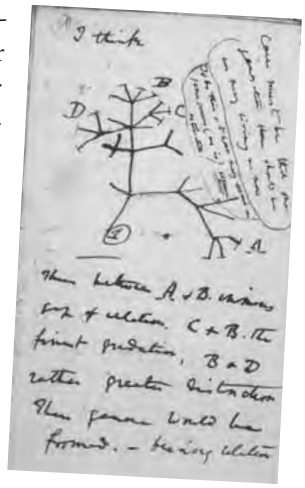
Bu iki sene boyunca yaptığım bir başka şey de, biraz topluluklara girip, Jeoloji Topluluğu'nun fahri sekreterliğini üstlenmek oldu. Lyell'den büyük ilgi gördüm. Karakterinin önemli bir özelliği, başkalarının yaptığı işlere gösterdiği yakın ilgiydi. İngiltere'ye dönüşümde, kendisine sığ kayalıklardaki denizkabuklarına ilişkin görüşlerimi açıkladığımda, bana gösterdiği ilgiye hem şaşırmış hem de bundan büyük keyif almıştım. Onun bu tavrı beni çok cesaretlendirmişti. Öğütlerinin ve verdiği örneklerin üzerimdeki etkileri de büyük oldu.

Tüm gün bilim yapamazdım. Bu iki yıl boyunca, kimi metafizik kitapları da içeren iyi kitaplar okudum. Ancak o tür çalışmalara çok fazla eğilimim yoktu. Wordsworth'in ve Coleridge'in şiirlerini keyifle okuyordum. *Excursion*'ı (Gezinti) ise baştan sona iki kez okudum. Milton'un *Paradise Lost*'u (Kayıp Cennet) hep en sevdiğim kitap olmuştur. Beagle seyahati sırasında da yanıma ancak tek bir cilt alabileceğim zamanlarda hep Milton'u seçtim.

Charles Darwin (1840).

Hastalıklar… Çalışmalar…

29 Ocak 1839'daki evliliğimden sonra Londra'da yaşadığımız üç yıl ve sekiz ay boyunca, her zaman olduğu kadar çok çalışmış olmakla birlikte, çok daha az bilimsel çalışma yaptım. Bu durumun sebebi, sıkça tekrarlanan rahatsızlıklarımdı. Bunlardan biri uzun süren ciddi bir hastalıktı. Bir şeyler yapabilecek durumda olduğum zamanlarımın büyük bölümünde evlenmeden önce başla-

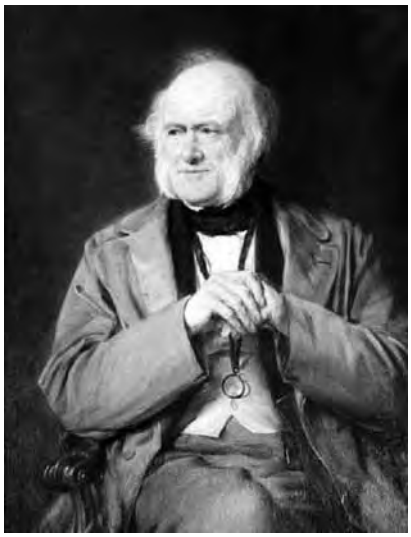

I think

Darwin'in not defterlerinden bir sayfa.

dığım ve üzerindeki son düzeltmeleri 6 Mayıs 1842'de tamamladığım, *Coral Reefs* (Mercan Kayalıklar) adlı çalışmama yoğunlaşıyordum. Bu kitap, küçük olmasına rağmen, 20 aylık yoğun bir çalışma temposuna mal oldu. Çünkü Pasifik'teki her bir ada üzerine kaleme alınmış çalışmaları okuyor, krokilere başvuruyor, çalışmaları ayrıntılandırıyordum. Bilim insanları tarafından beğenilmiş ve kitapta verilen teori de iyi kurulmuştu.

Bundan başka hiçbir çalışmam böylesine tümdengelimci bir ruh taşımadı. Zira bu çalışmada kaleme aldığım teori, aslında, Güney Amerika sahillerinde, henüz tek bir gerçek mercan kayalık görmeden aklımdaydı. Dolayısıyla yapmam gereken, sahildeki kayalıkları dikkatli bir analize tabi tutup teorimi doğrulamaktı. Ancak ben, geçen iki sene boyunca daha çok Güney Amerika sahillerindeki belli aralıklarla gerçekleşen alçalma ve yükselmelerin etkilerine dair gözlemler yapmış, erozyon ve tortuların toplanmasına yoğunlaşmıştım. Dolayısıyla bu durum beni kaçınılmaz olarak, alçalmanın etkilerini incelemeye yöneltti. Zaten, zihnimde, mercanların artan oranda büyümesini süregelen tortulaşmayla ikame etmek benim için de daha kolay olmuştu. Bunu yaparak, barier kayalıklara ve mercan adalara dair teorimi de şekillendirmiş oluyordum.

Ayrıca, Londra'daki ikametim süresince, mercan kayalıklar üzerine çalışmamı, *Erratic Boulders of South America* (Güney Amerika'nın Başka-

Darwin'in en büyük destekçilerinden ünlü doğabilimci ve biyolog Charles Lyell.

laşım Kayaları), deprem üzerine olan *Earthquakes* (Depremler) ve *Formation by the Agency of Earth-worms of Mould* (Kil Solucanları Aracılığıyla Oluşum) başlıklı çalışmalarımı Jeoloji Topluluğu'nda okudum. Bunun dışında the *Zoology of the Voyage of the Beagle*'ın (Beagle Seyahatinin Zoolojisi) yayımını yönlendirdim. Bu arada, türlerin kökenine dair olguları öğrenme çabasına hiç ara vermedim. Hatta hastalıktan hiçbir şey yapamaz durumdayken bile, bunu yapmaya devam ettim.

1842 yazında, kendimi, bir süredir hissetmediğim kadar iyi hissettiğimi fark edince, tek başıma, eski buzulların şimdi vadideki boşlukları nasıl doldurduğunu incelemek üzere Kuzey Galler'e doğru kısa bir yolculuğa çıktım. Gözlemlerimi oradaki *Philosophical Magazine*'de yayımladım. Bu gezi, kendimi dağlara tırmanacak ya da jeolojik çalışmalar için uzun yürüyüşlere çıkacak kadar güçlü hissettiğim son gezi oldu.

Darwin'in Down'daki çalışma odası.

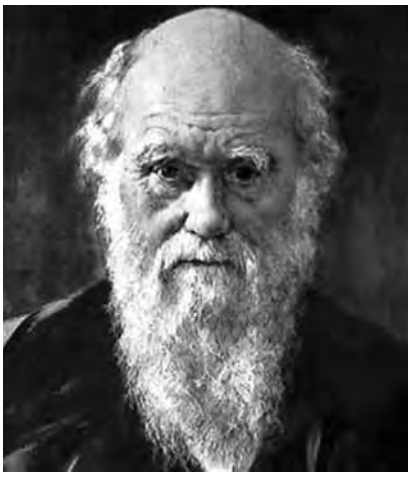
Benim büyük eğlencem ve hayattaki esas uğraşım bilimsel çalışma oldu ve bu işten aldığım heyecan bana zamanı unutturur ya da günlük hayatın rahatsızlıklarından oldukça uzaklara götürür. Bu nedenle, birçok kitabımı yayınlamak dışında hayatımın geri kalanında kaydedeceğim hiçbir şey olmadı.

Türlerin Kökeni'ne yoğunlaşma

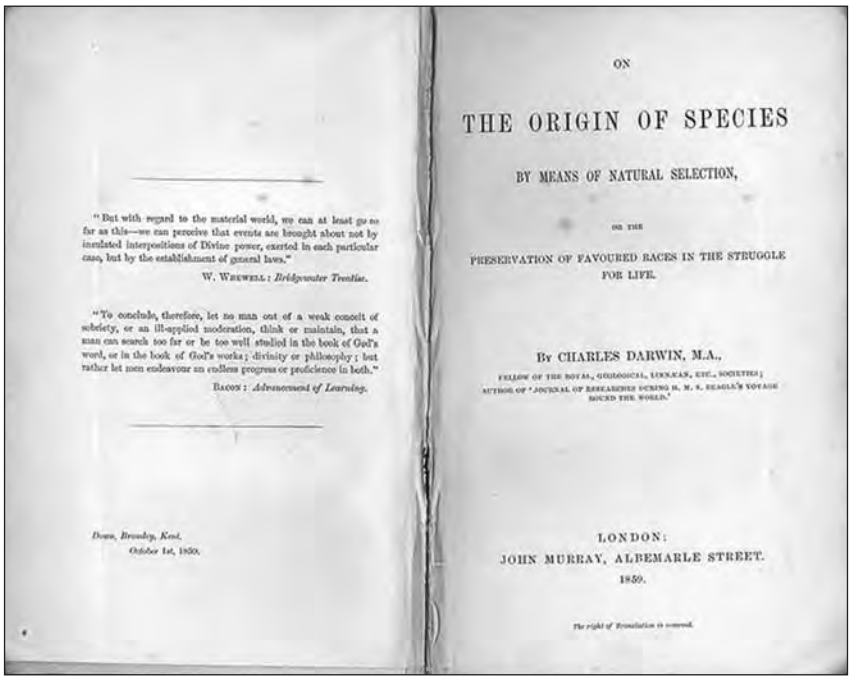
Eylül 1854'ten sonra, bütün zamanımı not yığınımı düzenlemeye, ayrıntılı incelemeye ve türlerin dönüşümüyle ilgili olarak deney yapmaya ayırdım. Beagle seyahatim süresince, soyu devam etmekte olan armadilloların üzerindekilere benzer bir zırhla kaplı büyük fosil hayvanların Pampean'da oluşmasından, ikinci olarak, oldukça benzer hayvanların kıtanın güneyine gidildikçe birbiri yerini almasına, üçüncü olarak da, Galapagos Takımadaları'nda yetişenlerin çoğunun Güney Amerika tarzında ve daha özelde adalardan hiçbirinin çok eski tarihi bir coğrafik yapıda olmamasına rağmen grubun her bir adasında çok ufak farklılıklar olması durumuna oldukça şaşırdım.

Diğerleri gibi bu gerçekler de türlerin zamanla değiştiği varsayımını açıklayabilecek bir kanıttı ve bu konu beni esir aldı. Ama bu durum aynı zamanda her türden organizmanın yaşam alışkanlıklarına güzelce adapte olmasındaki sayısız durumu -ağaçkakan kuşunun ya da ağaç kurbağasının ağaçlara tırmanması ya da bir tohumun gaga ve tüylerle yayılması gibi- açıklayabilecek ne çevre koşulları ne de organizmaların (özellikle de bitki örtüsü için) isteğinin kanıtıydı. Bu tür adaptasyonlara her zaman çok fazla ilgi duydum ve bunlar kanıtlanmadan türlerin değişimini dolaylı kanıtlarla ortaya koymak bana her zaman beyhude bir çaba gibi geldi.

İngiltere'ye döndükten sonra, jeolojide Lyell örneğini takip ederek, hayvanların ve doğadaki ve kültürleme altındaki bitki örtüsünün varyasyonunda bir şekilde etkili olan bütün olguları toplayarak bü-

Yanda, Darwin'in "hayatımın çalışması" dediği *The Origin of Species*'in (*Türlerin Kökeni*) ilk sayfası.

"But with regard to the material world, we can at least go so far as this—we can perceive that events are brought about not by insulated interpositions of Divine power, exerted in each particular case, but by the establishment of general laws."

W. WHEWELL: *Bridgewater Treatise.*

"To conclude, therefore, let no man out of a weak conceit of sobriety, or an ill-applied moderation, think or maintain, that a man can search too far or be too well studied in the book of God's word, or in the book of God's works; divinity or philosophy; but rather let men endeavour an endless progress or proficience in both."

BACON: *Advancement of Learning.*

Down, Bromley, Kent.
October 1st, 1859.

ON

THE ORIGIN OF SPECIES

BY MEANS OF NATURAL SELECTION,

OR THE

PRESERVATION OF FAVOURED RACES IN THE STRUGGLE FOR LIFE.

By CHARLES DARWIN, M.A.,

FELLOW OF THE ROYAL, GEOLOGICAL, LINNÆAN, ETC., SOCIETIES;
AUTHOR OF 'JOURNAL OF RESEARCHES DURING H. M. S. BEAGLE'S VOYAGE ROUND THE WORLD.'

LONDON:
JOHN MURRAY, ALBEMARLE STREET.
1859.

The right of Translation is reserved.

tün konu üzerinde belki bir fikre sahip olunabileceğini gördüm. İlk defterimi 1837'de açtım. Doğru Beconyan ilkeler üzerinde çalıştım ve herhangi bir teori olmaksızın, daha çok uygarlaştırılmış ürünler, yazılı araştırmalar, yetenekli yetiştirici ve bahçıvanlarla yapılan konuşmalar ve geniş bir okumanın ışığında genel çerçevede kanıtlar topladım. Okuduğum ve alıntı yaptığım bütün kitapların -bunların arasında süreli yayınlar ve raporlar da bulunuyor- listesini görünce içinde bulunduğum üretim alanı karşısında hayrete düştüm.

Daha sonradan fark ettim ki, seleksiyon insanoğlunun hayvanlar ve bitkilerle faydalı yarışındaki başarısının kilit noktası. Ama doğal durumlarında yaşamakta olan organizmalara nasıl bir seleksiyon uygulanabileceği benim açımdan gizemini koruyordu.

Ekim 1838'de, sistemetik incelememe başlamamdan beş ay sonra, oyalanmak için popülasyon üzerine Malthus'u okudum. Belli koşullar altında elverişli türlerin yaşamı sürdürmeye eğilimli olması, elverişli olmayanların ise yok olup gitmesi durumuna aniden kilitlendim. Yeni türlerin ortaya çıkması bunun sonucu olabilirdi. Böylece en azından üzerinde çalışabileceğim bir teorim oldu. Ama önyargılardan kaçınma konusunda o kadar çok endişeliydim ki, özet bir taslağı bile bir süreliğine yazmamaya karar verdim. İlk olarak Haziran 1842'de teorimin çok özet halini kurşunkalemle 35 sayfa yazma mutluluğunu duymama izin verdim. 1844 yazında da hâlâ sakladığım ve çok az çoğalttığım 230 sayfaya genişlettim.

1856'nın başında Lyell görüşlerimin neredeyse hepsini yazmamı önerdi ve ben de bunu üç ya da dört kere, hemen *Türlerin Kökeni* kitabımdan sonra mümkün olduğunca geniş bir şekilde yapmaya başladım. Yine de çalışmam sadece, toplamış olduğum ve bu ölçekteki çalışmanın yaklaşık yarısından elde ettiğim materyallerin bir özeti oldu. Ama 1858

Alfred Russel Wallace. Darwin ile aynı dönemde benzer kuramları geliştiren bilim insanı.

yazında Mr. Wallace'ın -o zamanlar Malay Takımadaları'ndaydı- bana "Esas türden belirsiz bir şekilde ayrılan çeşitlerdeki eğilim üzerine" bir makale göndermesiyle planlarım suya düşmüş oldu. Bu makale benimkinin aynısı olan bir teoriyi içeriyordu. Mr. Wallace eğer makale hakkında olumlu düşünüyorsam, benim onu inceleme için Lyell'e göndermemi istediğini iletiyordu.

Mr. Wallace'ın makalesi hayran bırakacak şekilde sunulmuştu ve oldukça açıktı. Ne var ki, ortak ürettiklerimiz çok az ilgi çekti. Bu da, halkın ilgisini çekebilmek için, herhangi bir yeni görüşün yeterli uzunlukta açıklanmasının ne kadar gerekli olduğunu gösteriyor.

Eylül 1858'de, Lyell ve Hooker'ın şiddetli tavsiyleriyle türlerin dönüşümü üzerine bir cilt hazırlamak için çalışmalara koyuldum. Ama çalışmalarım, sağlık sorunlarım ve Dr. Lane'in Moor Park'taki tatlı yerine ufak ziyaretlerim nedeniyle sık sık bölündü. 13 ay 10 günlük ağır çalışma sonucunda kitap, Kasım 1859'da, *Türlerin Kökeni* başlığı altında yayımlandı. Sonraki basımlarına önemli eklemeler yayılmış ve düzeltilmiş olmasına rağmen, büyük ölçüde aynılığını koruyor.

Hayatımın en büyük çalışması olduğuna şüphe yok.

SONSÖZLER

"Yapabileceklerimin en iyisini yaptım"

Bütün olarak baktığımda, çalışmalarımın sürekli olarak fazla övüldüğüne şüphem yok. Mücadelelerden uzak durmuş olduğum için mutluyum ve bunu da, yıllar önce benim jeoloji çalışmalarımla ilgili olarak, bana şiddetli bir şekilde, çok nadir iyi bir sonuç doğurması ve zaman ve hırsın acı kayıplarına neden olması yüzünden, hiçbir zaman mücadele içine girmememi salık vermiş Lyell'a borçluyum.

Ne zaman yanıldığımı ya da çalışmamın mükemmel olmadığını anlasam ve aşağılayıcı bir şekilde eleştirilsem ve hatta kendimi incitilmiş hissedecek kadar fazla övülsem, kendime yüzlerce kez şunu demek en büyük rahatlatıcım olur: "Elinden geldiğince ağır ve iyi çalıştın. Hiç kimse bundan fazlasını yapamaz." Yapabileceklerimin en iyisini yaptım. Eleştiriler istediğini söyleyebilir, ama benim bu inancımı yıkamaz.

Çalışma-yazma yöntemim

Babam her zamanki canlı hafızasıyla ve azalmamış bütün becerileriyle 83 yaşına kadar yaşadı. Umarım ben de akıl sağlığımı yitirmeden önce ölürüm. Sanırım doğru tahminlerde bulunma ve deneysel testleri düzenlemede biraz daha yetenekliyim. Ancak, bu belki sadece pratik yapmanın ve daha büyük bir bilgi birikimine sahip olmanın bir sonucu olabilir. Her zaman kendimi açık ve özlü bir şekilde ifade etme konusunda zorluk çektim ve bu zorluk oldukça büyük bir zaman kaybına neden oldu, ama bunun karşılığında her cümle üzerinde uzun süre ve dikkatlice düşünme mükâfatım oldu ve bu da akıl yürütmede, gözlemlerimde ya da diğer yerlerdeki hatalarımı görmemi sağlıyor.

Eskiden yazmadan önce cümlelerimi düşünürdüm. Ama yıllar içinde, kelimeleri kısaltıp ve daha sonra incelikle düzeltecek şekilde mümkün olduğunca kötü bir yazıyla sayfaları elden çıkarmanın zamandan tasarruf sağladığını anladım. Böylelikle kalemimden dökülen cümleler, genelde, ince eleyip sık dokurken ortaya çıkanlardan daha iyi.

Yazma halimden bu kadar çok bahsetmiş olmama bir de büyük kitaplarımda konuyu genel düzenleme için harcadığım onca zamanı ekleyeceğim. Genelde önce, iki ya da üç sayfada genel bir çerçeve ve sonra, bütün tartışmayı destekleyen ya da delilleri sıralayan sayfalarca ikinci bir çerçeve hazırlarım. Bu başlıkların her biri tekrar genişletilir ve ayrıntılı yazmadan önce aktarılır.

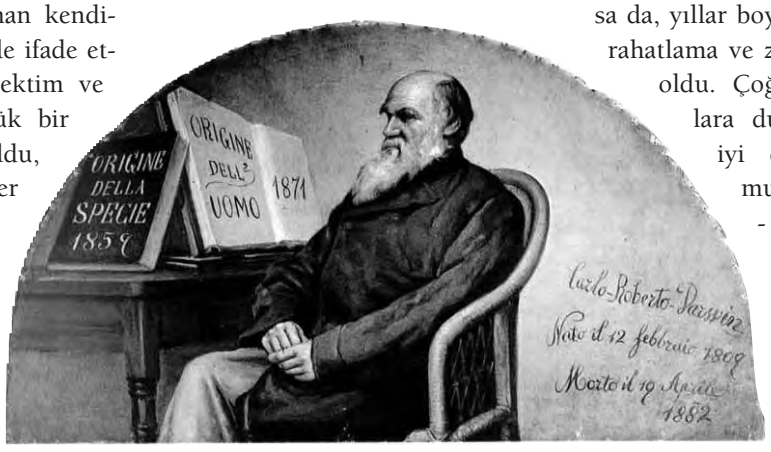
Kitaplarımın birçoğunda başkaları tarafından yapılan gözlemler çok geniş ölçüde kullanıldığından ve her zaman elimde aynı anda çokça farklı konu bulunduğundan, dolabın bir bakışta ayrı referans ya da andıç koyabileceğim türden etiketli raflarında 30 ya da 40 büyük dosyadan uzak durduğumdan söz edebilirim. Birçok kitap almışımdır ve sonlarına benim çalışmamla ilgili kanıtların listesini çıkarmış ve kitap benim değilse ayrı özetler yazmışımdır. Büyük bir çekmece dolusu özet kâğıtlarım vardır. Herhangi bir konuda çalışmaya başlamadan önce bütün kısa dizinlere bakar, genel ya da sınıflandırılmış bir dizin oluştururum.

Estetik duygularımın yitimi

30 yaşıma ve hatta sonrasına kadar, Milton, Gray, Byron, Wordsworth, Coleridge ve Shelley'in çalışmaları gibi, birçok türde şiir bana büyük haz verdi ve hatta bir okul çocuğu gibi Shakespeare'den, özellikle de tarihsel oyunlarından büyük zevk aldım. Ayrıca, eskiden resimlerden hoşlanırdım ve müzikten büyük haz alırdım. Ama artık epey yıldır bir şiir dizesi dahi okumaya tahammül edemiyorum. Geçenlerde Shakespeare okumayı denedim. O kadar saçma geldi ki, kusacak gibi oldum. Ayrıca, resimler ve müzik konusundaki zevkimi de neredeyse kaybettim. Müzik, bana haz vermek yerine, genellik üzerinde çalıştığım konu hakkında çok fazla enerjik düşünmeme neden oluyor. Güzel manzara konusundaki zevklerimi koruyorum, ama bu da bana eskiden olduğu gibi muhteşem haz vermiyor. Diğer yandan, hayal ürünü romanlar çok üst sıralarda olmasa da, yıllar boyunca muhteşem bir rahatlama ve zevk alma kaynağım oldu. Çoğu zaman romancılara dua ederim. Kısmen iyi olanların ve sonu mutsuz bitmeyenlerin - tek şartım budur- hepsini severim. Benim beğenime göre, içinde birisinin adamakıllı âşık olmadığı -bu tatlı bir kadınsa

Darwin ve oğlu William Darwin.

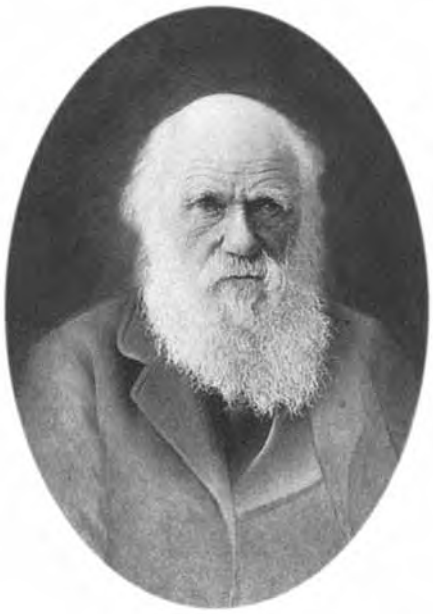
daha iyi- bir roman birinci sınıf bir roman değildir.

Tarih, biyografi ve gezi (içinde bilimsel kanıtları taşıyanlardan ayrı olarak) üzerine olan kitaplar ve her tür konu üzerine makaleler geçmişte olduğu kadar ilgimi çekerken, bütün bu estetik duyguların böyle ilginç ve acı bir şekilde kaybolması oldukça tuhaf. Beynim, büyük gerçek olgular koleksiyonunun dışında kalan genel yasaları toz buz eden bir tür makine haline gelmiş gibi görünüyor. Ama bu neden beynimin o, daha yüce zevklerin bağlı bulunduğu kısmın körelmesine neden oldu, bunu anlayamıyorum. Aklı benden daha iyi düzenlenmiş ya da kurulmuş bir insan, sanıyorum ki, bu nedenle acı çekmeyecekti. Yeniden dünyaya gelseydim, haftada en az bir gün bir şeyler okuma ve biraz müzik dinleme kuralı koyardım. Şu anda körelmiş olan beynimin bir bölümü bu şekilde kullanılarak canlı kalırdı. Bu zevklerin kaybolması, doğanın duygusal yönünün zayıflatılarak, mutluluğun kaybolması ve belki de idrakın ve hatta ahlaki yönün zarar görmesidir.

"Aklımı hep özgür bıraktım"

Çok hızlı çalışan algıya ya da bazı zeki adamlara göre -örneğin Huxley- çok parlak bir zekâya sahip değilimdir. Bu nedenle, çok zayıf bir eleştirmenimdir. İlk okuduğum bir yazı ya da bir kitap genelde bende beğeni uyandırır ve ancak çok derinlikli düşündükten sonra okuduğumun zayıf noktalarını anlarım. Uzun ve saf düşünce dizisi özetini takip etme gücüm oldukça sınırlıdır ve bu nedenle de metafizik ya da matematikte hiçbir zaman başarılı olamadım. Hafızam tembel olmasına karşın geniştir. Bu bana incelediğim ya da vardığım sonuca karşı olan ya da onu destekleyen okuduğum birşeyi belli belirsiz söyleyerek dikkatli olmama yetiyor. Ve bir süre sonra yetkinliğim için araştırdığım yerleri genellikle anımsayabiliyorum. Diğer yandan, hafızam o kadar zayıf ki tek bir tarihi ya da bir şiirin tek bir dizesini birkaç günden sonra hiç hatırlayamadım.

Beni eleştirenlerin bazıları "Çok iyi bir gözlemci, ama akıl yürütme becerisi yok" demişti. Bunun doğru olduğunu düşünmüyorum. *Türlerin Kökeni* başından sonuna kadar uzun bir argümandır ve az insanı inandırmadı. Akıl yürütme becerisi olmayan hiç kimse onu yazamazdı. Buluşta ve sağduyu ya da hüküm vermede, en az gerçekten başarılı bir avukat ya da doktorun sahip olması gerektiği kadar yeteneğim var, ama

"Sonuç olarak, bir bilim insanı olarak başarımı, çalışmalarımın ve zihinsel niteliklerimin çok boyutlu oluşuna bağlayabilirim. Ama en önemlisi, bilime duyduğum aşk sayesinde uzun vaka çalışmalarım ve gözlemlerim boyunca gösterdiğim sabır ve sağduyudur."

çok yüksek derecede olduğunu düşünmüyorum.

İnsanların dikkatlerinden kolayca kaçırabilecekleri şeyleri fark etmede ve onları dikkatlice gözlemlemede gerçekten iyi olduğumu düşünüyorum. İlkgençlik yıllarımdan bu yana, en çok arzuladığım şey gözlemlediğim her şeyi -genel bazı yasalar altındaki bütün olgular grubunu- anlamak ve açıklamak oldu. Bu nedenlerin bir araya gelmesi durumu, yıllarca açıklanamamış meseleler hakkında düşünmek ya da fikirde bulunmak için bana tahammül veriyor.

Çıkarımlarda bulunabildiğim müddetçe, diğerlerini kör bir şekilde takip edecek biri değilim. Aklımı, çok bağlanmış olsam bile, kanıtlar tersini gösterdiği an herhangi bir hipotezi bırakabilecek kadar hep özgür bıraktım. Bir zaman sonra bırakmak ya da önemli ölçüde değiştirmek durumunda kalmadığım tek bir hipotez bile hatırlamıyorum. Bu, tümden gelimle içi içe girmiş bilimlerden kuşkulanmamı sağladı. Aklı kalıplara almanın bilimin gelişmesine zarar vereceğine inanırım.

Sonuç olarak, bir bilim insanı olarak başarımı, çalışmalarımın ve zihinsel niteliklerimin çok boyutlu oluşuna bağlayabilirim. Ama en önemlisi, bilime duyduğum aşk sayesinde uzun vaka çalışmalarım ve gözlemlerim boyunca gösterdiğim sabır ve sağduyudur. Beni en çok şaşırtan da, bu tür mütevazı niteliklerin nasıl olup da önemli sayıda bilim insanını etkilememe önayak olduğu.

DİPNOTLAR

1) Son Mr Hensleigh Wedgwood'un Surrey'deki evi.
2) High Street'teki Üniteryen Şapeli'nin rahibi Muhterem G. Case. Bayan Darwin Üniteryen mezhebindendi ve Bay Case'in şapeline gidiyordu. Küçük bir çocukken babam ve ablaları bu okula gittiler. Fakat hem babam, hem de erkek kardeşleri vaftiz edilmişlerdi ve İngiltere Kilisesi'ne bağlanmak istiyorlardı. Biraz daha büyüdüğünde, ilkgençlik döneminin ardından, Bay Case'in şapeline değil kiliseye gitti. Bildiğim kadarıyla (*St. James's Gazette*, 15 Aralık, 1883), şimdi Bağımsız Hıristiyan Kilisesi olarak adlandırılan bu şapelde onun anısına bir duvar resmi yapılmış.
3) Küçük dayısı, Josiah Wedgwood'un evi.
4) Bayan Mackay'in, 11, Lothian Street'teki evinde kalıyordu. Edinburgh Üniversitesi'yle ilgili kayıtlar, 22 Mayıs 1888'de *Edinburgh Weekly Dispatch*'te, 16 Şubat 1888'de de *St. James Gazetesi*'nde yayımlandı. Anlaşıldığı kadarıyla, o ve ağabeyi Erasmus, kütüphaneden, dönemin öğrencilerinden daha çok yararlanmışlardı.
5) Dr. Coldstream 17 Eylül 1863'te vefat etti.
6) Topluluk 1823 yılında kuruldu ve 1848 yılında dağıldı (*Edinburgh Weekly Dispatch*, 22 Mayıs 1888).
7) Josiah Wedgwood, Etruria Works'ün kurucusunun oğludur.
8) Daha sonra ilk baron olan Sir H. Thompson.
9) Cambridge Oy Kulübü. Kulüp, 1887 yılında kuruluşunun 50. yılını kutladı. Kulüp 1836'da Henslow'un Cuma akşamları toplantılarının sona ermesinin oluşturduğu boşluğu doldurmak amacıyla çalışmalarına başlamıştı.
10) Josiah Wedgwood.
11) Mektuplar, 31 sayfalık bir kitapçık halinde basılmış, 16 Kasım 1835'teki toplantıda okunmuş ve ardından ve topluluk üyelerine dağıtılmıştır.
12) *Geolog. Soc. Proc.* ii. 1838, pp.446-449.

Anadolu'nun derde derman endemik bitkileri

Anadolu halkı, dertlerine dermanı binlerce yıldır bitkilerinde bulur. Zeytin yaprağı şekere iyi gelir, aksöğüt ağacı iltihaplı yaralara... Kızılçam bağırsak düzenler, alıç sakinleştirir... Kekik hem mide rahatsızlıklarında kullanılır, hem öksürük, nefes darlığı ve bronşitte... Sarımsak enfeksiyona karşı mücadelede ve tansiyon düşürmekte... Çakşır cinsel güçsüzlükte kullanılır, kantaron ruhsal güçsüzlükte... Ağu otu ise hemşerilerini her yönden kollar: Basurda, romatizma ağrılarında, egzamada ve akrep sokmalarında iş görür. Şifa veren bitkilerden kekik erkektir, adaçayı kadın... Ve binlerce yıldır bu böyledir.

Hasan Torlak
Kültür ve Turizm Bakanlığı Müfettişi, Kırsal Çevre Ormancılık Sorunları Araştırma ve Eğitim Derneği Üyesi

Çocukluğumda, yaramazlığım ve yerimde duramamanın sonucu vücudumun çeşitli yerlerini yaralardım. Köylerde yaralar için ilaç da bulunmadığından, büyüklerimiz bitkilerden yararlanmayı öğretmişlerdi. Örneğin çevremizde çok yaygın olarak yetişen, olgun meyvelerini severek yediğimiz, bazen de meyvelerini yemek isterken dikenleriyle ayaklarımızı yaraladığımız böğürtlen (*Rubus*) bitkisinin yaprağını ağızda çiğnedikten sonra tükürükle karışan yaprağın özütlü yüzeyini kanayan yara üzerine bastırdığımızda, akan kanın çok hızlı bir şekilde durduğunu şaşırarak görürdük. Kovanlar çevresindeki haşarılıklarımız sonucunda arıların iğnelerinin acısını tadıp da yüzümüz gözümüz tanınmaz hale geldiğinde, yine imdadımıza çevremizdeki bitkiler yetişirdi. Eğer bir arı can yakan iğnesini size batırmış ve çevrenizde de yeşil yapraklı incir ağaçları var ise, arının soktuğu noktaya incir yaprağının sütünü damlatın, birkaç saniye içinde ağrısından kurtulursunuz; vücudunuzun şişmesini de önlersiniz. Avcıların Okçu Tanrıçası Likyalı Artemis'in sembolü olan arıların oklarıyla yarattığı acıyı ancak bir başka Anadolulu Tanrıça Demeter'in bitkisi incirimiz *Ficus carica* dindirebilirdi. Anadolu insanının imdadına Anadolulu bitkiler ve onların Tanrıçaları yetişmezse kimler yetişirdi ki?

Derman bitkilerde…

Günümüzde "kocakarı ilaçları" diye küçümsenen, ancak binlerce yıldır Anadolu insanının amansız hastalıklarında tutunacak bir dal vazifesi gören Anadolu bitkilerinin tıbbi özellikleri, sadece geleneksel tıp açısından değil, çağımızın dermansız hastalıklarına deva bulunması açısından da önem taşımaktadır. Ülkemizde yetişen ve tıbbi potansiyeli olan bitkilerin yüzde 10'undan daha azının tıbbi özellikleri ve hangi hastalıklara iyi geldiği bilinmekte, yaklaşık yüzde 90'ı ise hâlâ bilinmemektedir. Binlerce yıldan beri Anadolu'da ilaç yapımında kullanılan bitkilerin bu özellikleri Avrupa tarafından son yüzyıllarda keşfedilmiştir.

Hititler günümüzden 4 binyıl önce, gen merkezi Anadolu olan zeytin ağacından ilaç yapmışlar (1); bu miras bugüne kadar devam ettirilmiş ve günümüzde Uşak'ın Eşme İlçesi'nin köylerinde zeytin yaprağının şeker hastalığına karşı kullanılması sonucunu doğurmuştur. Günümüz Avrupa modern tıbbında da zeytin yaprağının bu özelliklerinden yararlanılmakta ve bu bitki şeker hastalığı başta olmak üzere diğer bazı hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır. (2) Zeytinin ilaç hammaddesi olduğu bilgisini binlerce yıl öncesinden günümüze aktaran Anadolu geleneksel tıbbıdır.

Biraz detaylı araştırdığınızda, ülkemizin ücra kö-

şelerinde, hiç tahmin etmediğiniz ve odunu dışında hiçbir işe yaramadığını düşündüğünüz ağaçlardan şaşırtıcı ilaçlar yapıldığını görürsünüz: Toroslar'ın Aladağlar yöresinde Adana göknarından (*Abies **cilicica***) elde edilen sakız aç karnına balla yenilerek mide ve ülser hastalıklarının iyileştirilmesinde kullanılmaktadır. (3) Balıkesir yöresinde katran ardıcının (*Juniperus oxycedrus*) meyveleri mide hastalıklarında kullanılır, meyveleri de bronşit tedavisi amacıyla yenir ve çayı içilir. (4) Uşak'taki Umurbaba Dağı köylüleri saçlı meşenin (*Quercus cerris*) meyvesini toz haline getirerek ishali ve kanamaları önlemede kullanmakta (5); Aksaray'ın Nizip bölgesinde palamut meşesinin (*Quercus ithaburensis*) meyvesi kaynatılmak suretiyle elde edilen çaydan kabızlığı gidermek için yararlanılmakta (6); Hatay'ın Yayladağı İlçesi'nin Kışlak beldesinde mazı meşesinin (*Q. infectoria*) meyveleri şeker hastalığının tedavisinde kullanılmaktadır. (7) Balıkesir yöresinde kızılcık ağacının (*Cornus mas*) meyveleri ile kayın ağacının (*Fagus orientalis*) kabuklarından ishal kesici olarak yararlanılmaktadır. (4)

Son yıllarda alerjik özellikleri öne çıkarılarak haksızlık edilen, hatta kentlerimizden kökü kazınmak bile istenen kavak ağaçlarımız ne işe yarar bilir misiniz? İlaç yapımında yararlanılır kavaklarımızdan, nasıl mı; Niğde yöresinde akkavağın (*Populus alba*) gövde, dal ve kabuklarının kaynatılmasıyla elde edilen çayı solunum ve sindirim sistemi rahatsızlıklarında kullanılır. Aynı yörede *Populus tremula*'nın (titrekkavak) gövde, dal ve kabuklarının kaynatılmasıyla elde edilen çayı kabızlığı giderici ve ateş düşürücü olarak kullanılır. (6)

Anadolumuzun bitkileri nelere yaramaz ki; besin de olabilir, şifa da verebilir. Foto: Faruk Akbaş

Çocuklar, aspirinin kaynağı aksöğüdün dallarıyla yıkanır

Anadolu'da yaygın olarak yetişen aksöğütten (*Salix alba*) günümüzün mucize ilacı olarak bilinen aspirin üretilir. Aspirin modern tıp tarafından 19. yüzyılda keşfedilmesine rağmen ülkemiz insanı aksöğütten binlerce yıldan beri ilaç yapmaktaydı, halen de yapmaktadır: Söğüdün bilimsel nitelemesi olan *Salix* kelimesinin kökü olan "**sal**" kelimesi Latincede sağlıkla ilgilidir ve bu ağacın tıbbi özellikleri Antikçağ'dan beri bilinmektedir. Amasya'nın Merzifon İlçesi dolayında aksöğüt ağacından, iltihaplı yaralara karşı halk ilacı yapılmaktadır. (8) 6 Mayıs Hıdrellez kutlamalarında Anadolu kadınları söğüt dallarının kaynatılmasıyla elde edilen suda çocuklarını yıkayarak onların sağlıklı ve hastalıklara dayanıklı olmalarını amaçlarlar. 6 Mayıs'ın Artemis'in doğum günü olmasından da anlaşılacağı gibi, söğüt, Tanrıça Artemis'in bitkisidir. (9) Hititler'den beri Anadolu insanı söğüt ağacından ilaç yapmaktadır; aspirinin keşfinde, Anadolu'nun bu insanlık mirası ilaç bilgisini koruyarak yeni nesillere aktarmasının da payı vardır.

Antikçağ'da çam ağacı Sağlık Tanrısı Asklepios'un sembollerindendi. Çoğumuza tuhaf gelen bu sembolün tıbbi nedenleri vardır; zira Mersin'in Yanıktepe yöresinde kızılçamın (*Pinus brutia*) taze kozalakları toplanır, ikiye bölünür, kaynatılır ve içilir; bu suretle mide ağrıları dindirilir ve bu çay bağırsak düzenleyici olarak kullanılır; ayrıca aynı yörede kızılçamın kabuğu toplanır, dövülerek ve yaranın üzerine serpilerek yaraların iyileşmesi sağlanır. (10)

Böğürtlen toplayayım derken, dikenleri sizi yaralarsa, böğürtlen yaprağını ağzınızda çiğneyerek yaraya bastırın; kanın hızla durduğunu göreceksiniz.

Anadolu halkı ilacını özgün bitkilerinde bulmuştur

Yukarda belirttiğimiz bitkiler, endemik olmayan bitki türlerimizin ilaç yapımında kullanımlarını göstermeleri açısından önem arz eder. Bu bitkilerin yanı sıra, ülkemize özgü endemik bitki türlerimiz de yöresel halk ilaçlarının yapımında kullanılmaktadır. Bu bitkilerin bir bölümü lokal türler olduğundan bitkilerden yapılan halk ilaçlarının da genelde lokal kullanımları söz konusudur. İlaç yapımında kullanılan endemik ağaç ve ağaççıklarımız bulunmaktadır. Toros Dağları'nda yetişen endemik Toros göknarı (*Abies cilicica subsp. isaurica*) Hititler döneminde ilaç yapımında kullanılmaktaydı. (1)

Anadolu bir alıç cennetidir. Endemik alıçlarımız dört bir yöremizi donatmışlardır. Hititler'in kıtlığı önlemek amacıyla altında Tanrılara dua ettiği, sevip koruduğu alıcın kutsiyetinde tıbbi ve bilimsel nedenler de vardır; genel olarak alıç meyvesi tansiyonu düşürür, sakinleştirici etkisi vardır. Balıkesir yöresinde sarı alıç olarak adlandırılan endemik *Crataegus aronia var. aronia*'nın meyveleri yenmek suretiyle bu meyve idrar arttırıcı olarak kullanılmaktadır. (4)

Kekik hem dağların neşesi, hem şifa kaynağı…

Tıbbi amaçla kullanılan en önemli bitkilerimizden biri kekiklerimizdir. *Thymus* ve *Origanum* cinslerinin endemik türlerini yemeklere koku verme veya çay yapımı amacıyla kullanmanın yanı sıra, Anadolu insanı kekik türlerimizden çeşitli hastalıkların tedavisinde de yararlanmaktadır. Yiyecek ve içecek olarak kullanılan kekik türlerimizin tercih edilmesinde sadece besleyici özellikleri değil sağaltıcı nitelikleri de rol oynayabilmektedir. Ülke çapında yaygın endemik Sipildağı kekiğinin (*Thymus sipyleus subsp sipyleus var. sipyleus*) Kayseri'nin Yahyalı İlçesi'nde yapılan çayı içilmek suretiyle bitki nefes darlığı, öksürük ve bronşitin tedavisinde kullanılır. (3) Endemik bir kekik türü olan *Thymus praecox subsp. skorpilii var. skorpilii*'den Amasya İli'nin Merzifon dolayında şeker hastalığına karşı halk ilacı yapılmaktadır. Bahse konu kekik türünün Rize İli Anzer Yaylası'nda çayı yapılarak içildiğinden bu endemik bitki Rize yöresinde "Anzerçayı", Trabzon yöresinde ise "biberhot" olarak adlandırılmaktadır Yine ülkemizde yaygın olarak yetişen *Thymus sipyleus subsp. rosulans* adlı endemik kekik türü mide hastalıklarının tedavisinde kullanılır. (8, 11) Muğla ve Denizli illerine endemik olan ve bu iller dışında doğal olarak yetişmeyen, yemeklerde baharat olarak da kullanıldığından yöresel adı "çökelek kekiği" olan endemik *Origanum hypericifolium* bitkisinin bu yörelerimizde şe-

Arı sokmasına, incir yaprağının sütü iyi gelir.

Aspirin üretiminde kullanılan aksöğüt ağacından (*Salix alba*), Amasyalı kadınlar iltihapları kurutmak için yararlanır.

ker hastalığına karşı çayı içilmektedir. (12) Uşak'ın Eşme İlçesi'nde *Thymus zygioides var. **lycaonicus*** (Konya kekiği) adlı endemik kekik türünün kurutulmuş çiçekli dalları ve yaprakları, nefes yolları rahatsızlıklarında, soğuk algınlığı ve nefes darlığı tedavisinde kullanılır. Aynı bitkinin yaprakları Afyon'un Kumalar Dağı yöresi köylülerince kaynatılıp çay olarak içilir ve bu suretle şeker hastalığının tedavisinde kullanılır. Ayrıca yemeklerde de baharat olarak kullanılır. (5, 13)

Kekik türlerimiz mis kokularıyla doğamızı şenlendirmelerinin yanı sıra, Anadolu insanının hastalıklarına deva olur da, Anadolu insanı ona hak ettiği değeri vermez mi? Örneğin yemek ve ilaç yapımında kullanılan kekiklerimizden *Origanum* bitkisinin Türkçe anlamı "dağların neşesi"dir. Dünyadaki *Origanum* türlerinin yüzde 60'ı da Türkiye'de yetişir. Yani Türkiye'nin dağlarından alacağınız zevki, hayat kaynağını ve neşesini dünyanın başka hiçbir yerinde bulamazsınız; bir de bu neşe endemik ise, değmeyin keyfinize.

Anadolu'nun tüm kekikleri, düşmana karşı birleşin!

Antikçağlarda kekik, asaletin ve cesaretin simgesiydi. Bu yüzden savaşa giden yiğitlere kekik kokan armağanlar vermek bir gelenek halini almıştı. (14) Antikçağ ordularında görev yapan Anadolu delikanlıları da yörelerinden aldıkları endemik kekik kokulu hediyelerle savaş alanına gidiyorlardı besbelli. Anadolu'nun dört bir yanından gelerek orduya katılanların kekik kokuları da muhakkak birbirine karışıyordu, ülkenin endemik kekik kokuları da herhalde Anadolu'nun kokusu olarak birleşiyor, öyle karşı konuyordu düşmana; askerlerin her biri de yanlarında taşıdıkları yörelerinin kekiğinin kokusundan güç alarak vatanlarını savunuyorlardı. Antikçağ insanının birbirine kekik kokulu hediyeler vermesinin altında, mutlaka kekiğin hastalıkları iyileştiren olumlu özellikleri de vardı. Evinden ayrı savaşa giden insanların en çok ihtiyacı olan şeylerden biri hastalıklarını iyileştirecek unsurları yanına almaktı besbelli. Kekiğin hastalıklardan, dolayısıyla ölümden koruyucu ve kurtarıcı etkisi, onun her türlü zorluktan insanları kurtardığı yönünde bir inanca dönüşmüş olmalıdır. Bu nedenle ölüm-kalım meselesi olan savaşlarda kekiğin büyüsel bir fonksiyon görerek askerleri kötülüklerden koruduğuna inanıldığı anlaşılmaktadır.

Kekik, fizyolojik etkileri dolayısıyla Antikçağ'dan bu yana bitki büyülerinin yapılmasında önemli rol oynamış bir bitkidir. Romalılar kekiğin melankoliye iyi geldiğine inanırlardı. Ayrıca kekik türleriyle sevgi büyüsü yapılırdı. Bu çağlarda evlenecek kızlar ayakkabılarının içine kekik koyarlar ve daha sonra

Ülkemize endemik Sipildağı kekiğinden (*Thymus sipyleus subsp sipyleus var. sipyleus*) yapılan çay, nefes darlığı, öksürük ve bronşitin tedavisinde kullanılır.

uyurlardı, bu suretle ileride evlenmeleri muhtemel erkeği rüyalarında göreceklerine inanırlardı. (9)

Erkeksin be kekik!..

Roma ve Antikçağ uygulamalarından da görüleceği üzere kekik erkeksi bir bitkidir. Romalı kızlar ayakkabılarının içine erkekle özdeşleşen kekik koymak suretiyle rüyalarında müstakbel yavuklularını hayal edebilmekte, savaşa giden yiğitlere de kekik hediyeleri verilerek onlara yiğitlere ve asillere özgü kokular kazandırılmaktadır. Zaten kekik türlerinden *Thymus* bitki sistematiğinde erkeksi bir isimdir. Günümüz Anadolu'sundaki Türkçe kekik isimlerinde bu uygulama devam etmektedir: Örneğin Ankara yöresinde endemik *Origanum sipyleum* adlı kekik ile Muğla yöresinde *Origanum onites* adlı kekiğin yöresel adı "güveyi otu", yine Muğla yöresinde *Satureja thymbra* adlı kekiğin yöresel adı "oğulotu" veya "oğul kekiği"dir. (11) Görüleceği gibi kekik türlerimiz insanlarımıza sağlık bahşederken fizyolojik özellikleriyle onlara kültürel bakış açıları da kazandırmakta, Anadolu insanına asalet ve cesaret vermekte, ayrıca neşe, hayal gücü, sevgi ve mutluluk da aşılamaktadır. Zaten sağlık olmazsa neşe, sevgi ve cesaret mümkün olabilir mi? Ne demişler her şeyin başı sağlık.

Sarımsak, Sağlık Tanrısı Asklepios'un sembollerindendir

Kekiğin yanı sıra Anadolu'da ilaç yapımında kullanılan en önemli bitkilerden birisi de soğan ve sarımsak olarak adlandırılan *Allium* türleridir. Ülkemizde endemik türleri oldukça zengin olan yabani soğan ve sarımsaklar ilaç yapımında kullanılırlar. Örneğin Tunceli yöresine endemik *Allium* ***tuncelianum*** yiyecek amaçlı tüketilmenin yanı sıra, yörede enfeksiyonlara ve yüksek tansiyona karşı da kullanılmaktadır. Ülkemizde sarımsak olarak adlandırılan *Allium* türleri de bulunmakta olup, örneğin Tunceli dolayında yetişen endemik

Kekiğe Antikçağlardan bu yana erkeksi özellikler yüklenmiştir. Anadolu'da hâlâ yaşayan adlarından da bu anlaşılır. Kekik türlerinden *Origanum sipyleum*'a "güveyi otu" (solda), *Satureja thymbra*'ya ise "oğulotu" veya "oğul kekiği" (sağda) denir.

"kaya sarımsağı" *Allium macrochaetum subsp.* ***tuncelianum***, dünyada sadece Bursa'daki Uludağ'da yetişebilen endemik "sarı sarımsak" *Allium flavum subsp. flavum var. minus*, dünyada sadece Kazdağı'nda bulunan lokal endemik ve yok olma tehlikesi altında olan "yabani sarımsak" *Allium kurtzianum* bunlara örnektir. Sarımsak bitkisinin binlerce yıldan bu yana ilaç amacıyla kullanıldığı bilinmekte, hatta günümüzde bile sarımsağın etkileri popüler yayınlarda tartışılmaktadır. Antikçağ'da da sarımsak Sağlık Tanrısı Asklepios'un sembollerinden biridir. (14) Antik Dönem'in en ünlü asklepionlardan birinin kurulu olduğu Pergamon Antik Kenti'nin tam ortasında endemik bir *Allium* türü bulunur, hem de antik kentin tam merkezi olan akropolde yetişir: *Allium proponticum subsp. proponticum* bitkisi belki de Bergama asklepionunda hastaların tedavisinde kullanılan bir bitkiydi.

Kazdağı'nda yetişen lokal endemik ve yok olma tehlikesi altındaki "yabani sarımsak" *Allim kurtzianum*. Sarımsak, Antikçağ'da Sağlık Tanrısı Asklepios'un sembollerindendi.

Hititler, soğanı belalardan kurtulmak için kullanırdı

Soğan türlerinin sağaltıcı ve kötülükleri uzaklaştırıcı etkisi Hititler tarafından da fark edilmişti. Nadir ve tıbbi özellikler taşıyan soğan ve sarımsaklarımızın çoğunluğu yüksek dağlarda yetişir. Hitit Dönemi'nde dağlardaki bitkilerden ilaç yapanlar da yaşlı Hitit kadınları olup bu kadınlar aynı zamanda kehanetleri deşifre etmekle de ünlüydüler. (15) Bir Hitit metnine göre, kentte yaşamaktan sıkılan, ayrıca hastalıkları da iyileştiren bir büyücü kendini dağlara atar ve içindeki sıkıntıyı ve stresi şöyle haykırır dağlara; "Ey Yüce dağlar, ben size acaba niye geldim dersiniz? Çünkü ben artık bittim, tükendim, çünkü insanlık bir inek gibi ahırda hapis kalmıştır. Şimdi sizin yardımınıza çok ihtiyacım var." (16) Hititli büyücünün söyledikleri hepimizin çok yakından yaşadığı duygulardır. Günümüz modern insanı kapalı kutularda yaşar ve bazen, değil doğayı, doğadan yalıtılmış kent yaşamına bile katılmadan, betonlar arasındaki çatlaklardaki otları bile göremeden rutin işleri arasında kaybolup gider. Günümüzden 4 binyıl önce Hititli büyücü görmüştür günümüz insanının doğadan yalıtılıp rutin işlere boğulup inekler gibi kutulara tıkıştırılacağını ve yine dağların, doğanın stresin en önemli ilacı olacağını.

Hitit büyücüleri dertlerini döktükleri dağların bitkileriyle de belaları savuşturmaya çalışmışlardır. Hititler, günümüzde "sarımsak" ismine benzer bir şekilde "sumsıkılsar" adını verdikleri (17) soğan

bitkisini belaları uzaklaştırmada kullanmışlardır: Hitit büyücü kadınları bir kuru soğanı alıp katlarını ayırır, ayırırken de "Bu soğanın katlarını nasıl ayırıyorsam, kötülük, lanet ve pislik de bu insandan öyle ayrılsın" derlerdi. (18) Soğanlarımızın hem besleyici hem de tıbbi özellikleri, onların Hititlerden bu yana büyü uygulamalarında kullanılmasına neden olmuştur. Hititlerin soğanın katlarını soyarak büyü yapmalarının nedeni, aynı kekiğin antikçağlardaki hastalıktan kurtarıcı etkisinde olduğu gibi, soğan ve sarımsak türlerinin tıbbi özelliklerinin Hititlerce kültürel boyuta ve ritüel alana taşınmasından kaynaklanır. Ayrıca Hititlerin soğan büyüsünde uyguladıkları "soymak" edimi ile günümüz Türkçesindeki "soğan" kelimesinin birbirine benzemesi, fonksiyonel bir kültürel devamlılığın Hititlerden günümüze ulaştığının ipucunu vermektedir.

Hypericum perforatum (solda) adlı bir kantaron bitkisi ruhsal güçsüzlükte, çakşır diye adlandırılan *Prangos uechtritzii* adlı endemik bitki de cinsel güçsüzlükte kulanılır.

Osmanlı kadınları soğana doğum töreninde yer verirdi

Nitekim soğanın ritüel, büyü ve tedavi uygulamaları Osmanlı Dönemi halk kültüründe de kendisini göstermiştir: Anadolu kadınları doğum törenlerinde de soğanı kullanmışlardır. Osmanlı döneminde uygulanan bir doğum ritüelinde; doğum yapan kadının memeleri yıkanır ve ikiye kesilmiş bir soğanla memeler ovulur, daha sonra bu soğan mavi boncuk ve sarımsak ile birlikte bir şişe geçirilerek tülbentle bağlanır ve loğusanın ayak kısmındaki duvara asılırdı. Evden çıkarken şişe geçirilmiş soğan kapının eşiğine konulur, sırasıyla anne, büyükler ve en son kucağında bebekle ebe dışarıya çıkarlardı. (14)

Allium türlerinin günümüz Anadolu'sunda soğan ve sarımsak olarak adlandırılan türleri yemek yapımında ve halk hekimliğinde kullanılır. Ancak onun Osmanlı Döneminde mavi boncuk ile birlikte kadın doğumlarında, Hititler ve Antik Dönem'den bu yana da hastalık ve büyü uygulamalarında kullanılması onun doğurganlık ve Anatanrıçanın özel bitkisi olduğunun ipuçlarını vermektedir. Sarımsak bitkisinin popüler vampir filmlerindeki koruyucu özelliğinin gerçek tarihsel kökeni günümüzden 4000 yıl önceki Anadolu büyü uygulamalarına kadar gitmektedir.

Anadolu'da dünyaya yeni gelen çocuklarla ilgili de tıbbi amaçla kullanılan bitkiler bulunmaktadır. Kayseri'nin Yahyalı İlçesi'nde bozkulak sakızı, bazı yörelerde "yarasakızı" olarak adlandırılan *Scorzonera tomentosa* adlı endemik bitkiden elde edilen sakız, yenidoğan bebeklerin göbeğine konularak göbeği bastırmak amacıyla kullanılır, çocuk fıtık olursa bu sakızdan fıtığı iyileştirmek amacıyla da yararlanılır.

Yine aynı ilçede endemik bir Yaylaçayı türü olan *Sideritis phlomoides* çay olarak içilir ve karın ağrısına karşı kullanılır. Anadolu'da çaşır veya çakşır diye adlandırılan *Prangos uechtritzii* adlı endemik bitki yine aynı yörede cinsel güçsüzlüğe ve basur hastalığına karşı ilaç olarak kullanılır; bu bitki sirkeyle kaynatılıp suyu ile taharet yapılarak basur iyileştirilmeye çalışılır. (3) Amasya'nın Merzifon İlçesi'nde yetişen *Scorzonera eriophora* adlı endemik tekesakalı bitkisi astım hastalığına karşı ilaç yapımında kullanılmaktadır. (8)

Hititler "sumsıkılsar" adını verdikleri soğanı, kötülükleri, belaları uzaklaştırma büyüsünde kullanırlardı.

Kantaron hem yarayı iyileştirir, hem de ruhu…

Yine idrar yolu iltihaplarına karşı kullanılan, güney ve batı illerimize endemik olan ve bilimsel adını Antikçağ hekimi *Euryphon*'dan alan *Hypericum aviculariifolium subsp. aviculariifolium* adlı kantaron bitkisi de yetiştiği toprağın insanına derman olmak için Mayıs ve Haziran aylarında sapsarı çiçekler açar; güneşten aldığı sağlık ışığını sayrılara sunabilmek için. (7) Anadolu'da endemik türleri oldukça zengin olan ve ülkemizde 70 türü bulunan *Hypericum* bitkisi, Eski Yunan'dan beri yaralar başta olmak üzere birçok hastalığın tedavisinde kullanılmaktadır. Ayrıca bitkinin doğaüstü güçlere sahip olduğuna inanıldığından, popülaritesi yüzyıllardır sür-

mektedir. Bu türlerden biri olan ve sarı kantaron olarak adlandırılan *H. triquetrifolium* da tıbbi olarak kullanılmakta olup, bu türü diğerlerinden ayıran özellik, sıkıldığında ortaya kırmızı renkli bir sıvı çıkaran çiçekleridir: Bu sıvı kana benzetildiğinden sarı kantaron Antik Dönem'den beri kutsal kabul edilen bir bitkidir. (19) Bitkinin adet kanaması rahatsızlıklarında kullanılmasıyla bitki çiçeklerinden kana benzer bir sıvının akması, mutlaka doğurganlık ve kadın inançlarıyla ilişkilendirilmesine neden olmuş olmalıdır. Ayrıca endemik olmamakla birlikte, ülkemizde de doğal olarak yetişen *Hypericum perforatum* adlı diğer bir kantaron bitkisi de modern tıpta depresyon tedavisinde antidepresan olarak kullanılmaktadır. (20)

Yurdumuzun bitkileri de, hayvanları da hastalık etkeniyle savaşıyor

Anadolu'da çakırdikeni olarak adlandırılan *Centaurea drabifolia* subsp. detonsa bitkisinin çiçeklerinin kaynatılmasıyla elde edilen çayı sıtma hastalığının tedavisinde kullanılmaktadır. (5) Sıtma hastalığının yok edilmesi amacıyla sulak alanlarımızı kurutma gibi yanlış bir kararı alarak Anadolu'nun çölleşme sürecine katkıda bulunanlar, acaba sıtma hastalığına karşı endemik bir bitkimizin varolduğunu bilselerdi bu kararı yine de alırlar mıydı? Demek ki onlar Anadolu'nun kendi dertlerine derman bir yurt olduğunu keşfedecek derecede endemik bitkilerini tanımıyorlardı. Sadece endemik bitkiler değil, endemik hayvanlarımız da hastalık etkenlerine karşı kullanılabilir. Dünyada sadece Amanos Dağları'mızda yaşadığı tespit edilen endemik *Eremiaphila dagi* adlı avcı böceğimizin günde 20 dolayında kene yiyebildiği ve Kırım Kongo kanamalı ateşine yol açan kenelerin doğal düşmanı olduğu tespit edilmiştir. Anadolu dışından gelen hastalık etkenlerine karşı da Anadolumuz endemik bitki ve hayvanlarıyla savaşmaktadır.

Anadolu'da çok yaygın olarak yetişen endemik bir sütleğen türümüz olan *Euphorbia anacampseros subsp. anacampseros* adlı bitkinin sütü Afyon'un Kumalar Dağı yöresinde, yaraları iyileştirmek için haricen yaranın üzerine sürülür. (13) Peki endemik sütleğenin sütünü yaranıza tatbik ettiniz, ama yaralarınız geçmedi. Hemen ümitsizliğe kapılmayın, geçmeyen yaralardan sorumlu endemik bitkilerimiz bulunmaktadır. Bu bitkimizi bulmanız ve yaralarınıza merhem yapmanız için Anadolu'nun diğer bir yöresi olan kuzeydoğu Anadolu'ya gitmeniz gerekmektedir. Ülkemizin kuzeydoğu Anadolu yöresinde yetişen, Erzurum, Kars, Ardahan, Ağrı, Artvin ve Rize illerine endemik olan havacıva otu *Alkanna cordifolia* bitkisi, Ardahan yöresinde iyileşmeyen yaralara merhem yapımında kullanılır: Bitkinin kök kısımları Çıldır yöresinde tereyağının içine konularak güneşte bekletilir. Hazırlanan bu karışım iyileşmeyen yaralara sürülür. (21)

Salvia, sabla, şalva; yani "şifa veren"

Anadolu'da çok yaygın yetişen, "yakı sablası" veya "kara şalva" gibi yöresel adları olan *Salvia cryptha-nta* adlı endemik adaçayı bitkisinin yapraklarının kaynatılmasıyla Aksaray'ın Nizip yöresinde elde edilen çayı mide ağrısı ve soğuk algınlığı için içilir. (6) Binlerce yıldan beri *Salvia* türleri Anadolu'da sağlık kavramı ile özdeşleştirilmişlerdir. Bitkinin bilimsel cins adı olan Salvia Latince bir isim olup anlamı "şifa veren" demektir. Antik Dönem'deki *Salvia* ismi yukarıdaki endemik bitki isminden de görüleceği gibi A-

Adaçayının Anadolu'da kullanılan adları sabla, şabla ve şalvanın, Latincedeki adı olan *Salvia*'yla benzerliği dikkat çekicidir: "Şifa veren" demektir.

nadolu insanınca hâlâ **sabla**, **şabla** ve **şalva** gibi adlarla devam ettirilmektedir. Sağlık dağıtan endemik bitkilerimiz aynı zamanda binlerce yıldan bu yana Anadolu insanının kültürel sürekliliğini de günümüze ulaştırmaktadırlar.

Salvia türlerinde olduğu gibi ülkemiz endemik sığırkuyruğu bitkileri açısından da oldukça zengindir. Bu bitkilerden bir bölümü de insanımızca ilaç yapımında kullanılır. Genelde bu bitki türlerine adaçayını andıran isimler verilmezken, dünyada sadece Adana ve Kayseri yöresinde yetişen endemik sığırkuyruğu *Verbascum luridiflorum*'a bir istisna uygulanarak tıbbi özelliğinden dolayı, yöresel ad olarak "şalba çiçeği" adı verilmiştir. Bu nadir bitkimizin çiçeklerinin kaynatılması suretiyle yapılan çayı taş düşürmek amacıyla kullanılmaktadır. (3)

Adaçayı kadındır; adamı iyi de eder, hasta da…

Salvia isminden de görüleceği üzere bu bitki türlerimizin cins ismi kadınsıdır. Binlerce yıldan beri bitkilerden ilaçları damıtan kadınlar olmuş, halk ilaçları da Anadolu kadınları tarafından hazırlanmıştır. Nitekim Hitit uygarlığında **sal** kadın determinatifidir ve dişiliği işaret eder. Orkide türlerimizden elde edilerek soğuk algınlığına karşı içilen **salep** içeceği de adlandırmasının kaynağını Eskiçağlardan ve sağaltıcı kadınlardan alır. Günümüz Anadolu

Dünyada sadece Amanos Dağları'nda yaşadığı tespit edilen endemik *Eremiaphila dagi* adlı avcı böceği, günde 20 dolayında kene yiyerek, Kırım Kongo kanamalı ateş hastalığıyla baş etmektedir!..

kadınlarınca giyilen "yalvar" giysisinin de kaynağı Türkçe olmayıp tahminimizce binlerce yıl öncesindeki Anadolu dillerine dayanmaktadır. *Salvia* türlerimizin kadınlarla ilişkisini yine bir başka endemik bitkimizin yöresel isminde görebiliriz: İç Anadolu illerimizde yaygın olarak yetişen *Salvia dichoroantha* adlı endemik adaçayı türümüze Sivas yöresinde "kızlar yülmesi" denir. Yine başka bir adaçayı olan *Salvia virgata*'ya Balıkesir yöresinde "Fatma ana otu" denilmektedir. (11)

Anadolu'nun her tarafından her yıl yeni ve lokal endemik adaçayı türleri fışkırmaktadır. İşte size taptaze bir haber; 2009 yılı Şubat ayında yayımlanan bir makalede, Kahramanmaraş'ın Ahır Dağı yöresinin bir köyünde keşfedilen adaçayımızla ilgili bilgiler ülkemize olan sevgimizi ve heyecanımızı bir kat daha arttırmıştır: Hoşgeldin Maraş adaçayı *Salvia maraschica*, şeref verdin. (22)

Kadınlar, adaçayından yaptıkları ilaçlarla her zaman hastaları tedavi etmezler, bazen de adamı hasta ederler. Günümüz Anadolusu'nun bitirim delikanlıları eğer güzel bir bayana "hastayım sana" diyorsa, şaşırmayın, bu garip deyim delikanlının o kadına âşık olduğunu gösterir. Roma Dönemi'nde aşkından deliye dönen ve garip hareketlerde bulu-

Sığırkuyruğunun çiçeklerinin kaynatılmasıyla elde edilen çayı, taş düşürmek için kullanılır.

Antikçağların ünlü hekimi Anavarzalı (Adana) Dioscorides'in 500 kadar tıbbi bitki ve kullanılışını anlattığı *Materia Medica* adlı eserinden bir sayfa.

narak hasta gibi davranan erkeklere **salax** denirdi. (23) Bu deyim Rumca'ya **saloz** olarak geçmiş, günümüz Türkçesi'nin o meşhur kelimesi **salak** da bu tarihsel süreçten süzülerek gelmiştir. Bu bilgilerden hareketle *Salvia* türlerinin Anadolu kültürlerinde çok derin etkiler bırakan bitkiler olduğu açıkça görülmektedir. Neolitik Çağ'la birlikte kadınların ve anayanlı inancın ön plana çıkmasında şalva (şabla) türlerimizin çok önemli roller oynamış olmaları, hatta bu bitkiyle büyü ve dinsel uygulamaların gerçekleştirilmiş olması çok muhtemeldir. Şu anda elimizde sadece dilbilim açısından bunun kanıtları bulunmakla birlikte, arkeolojik kazı ve araştırmalar sürdükçe, bilinmeyen Anadolu dilleri çözüldükçe, adaçayı bitkisinin büyü ve dini amaçlarla kullanıldığına ilişkin verilere rastlamamız mutlaka beklenmelidir.

Endemik ağu bitkisi, hemşerilerini her yönden kollar

Dünyada sadece Muğla ve Antalya illerine endemik olan, bilimsel nitelemesini Roma Dönemi'nin ünlü Adanalı hekimi Dioscoridis'ten alan, yetiştiği yörelerde "ağı, ağu, pabuçağusu" gibi adlarla anılan *Arum dioscoridis var. spectabile*'nin meyveleri günde bir adet yutulmak suretiyle Bodrum yöresinde mayasıl tedavisinde kullanılır, olgun meyveleri her sabah aç karnına bir adet yutularak basur hastalığına karşı kullanılır; yaprakları kaynatılıp ağrılı yerlere konularak romatizma ağrılarını gidermede kullanılır, meyveleri romatizma ağrısını giderici olarak günde bir kez yutulur; gene meyveleri günde 1 kez yutularak egzama tedavisinde kullanılır; yumrusu kurutulup toz edildikten sonra akrep sokmasına karşı kaynatılıp içilir. (24) Görüleceği gibi endemik ağu bitkisi yetiştiği yörelerin insanını her yönüyle koruyup kollayan bir bitkidir; ne de olsa endemik olmanın gereğidir hemşeri dayanışması.

Adana'nın Antik Anavarza Şehri'nde MS 1. yüzyılda doğup yaşayan Dioscorides adlı hekim *Materia Medica* adlı eserinde 500 kadar tıbbi bitki ve kullanılışını anlatmıştır. Acaba Adanalı hemşerimiz Dioscorides'in ilaç kaynağı olarak tespit ettiği bitkilerden kaçı endemik idi, bu bitkilerden günümüze ulaşamadan yok olan kaç bitki vardı, yok olarak günümüze ulaşamayan endemik Anadolu bitkileri acaba günümüzün hangi hastalığına derman olabilecekti; AIDS, Kırım Kongo kanamalı ateşi, kanser, stres?.. Acaba şu anda ortadan kaldırılan sulak, tuzcul, alpin, step veya kumul bir nadir ekosistemde yok edilen, tıbbi özellikle-

İç Anadolu illerimizde yaygın yetişen *Salvia dichoroantha* adlı endemik adaçayı türümüze Sivas yöresinde "kızlar yülmesi" denir.

ri bilinmeyen lokal endemik bitki ve hayvanlarımızın ortadan kalkmasıyla gelecekte kaç milyon insanın ölümüne veya sakat kalmasına yol açıyoruz? Bunu şu anda bilebilmemiz mümkün değil, ancak nadir endemik canlılarımızı korumamız için onların mutlaka tıbbi özelliklere ve ilaç potansiyeline sahip olmaları da gerekmez; onlar bu topraklara özellik kazandıran, Anadolu'yu Anadolu yapan zenginliklerimizdir; ilaç hammaddesi içermeseler de emsalsiz endamları, eşi bulunmaz çiçekleri ve ayaklarımıza sarılan dikenleriyle bu toprakların asıl sahipleridirler.

NOT: Yukardaki yazı, hasta insanlarımıza kesinlikle tıbbi bir öneri niteliğinde olmayıp, sadece Anadolu'nun nadir bitkilerinin yerel halk tarafından etnobotanik bilimi kapsamında halk ilacı yapımlarını ortaya koymak için yazılmıştır. Söz konusu edilen bitkilerin tıbbi uygulamalarının mutlaka tıp ve ilaç bilimi gibi sağlık alanlarında çalışan yetkin bilim unsurlarınca teyit ve onayı alındıktan sonra bu uzmanların denetiminde yapılması gerekmektedir.

DİPNOT VE KAYNAKLAR

1) Turhan Baytop, "Türkiyede Tıbbi ve Kokulu Bitkilerin Kullanılışına Tarihsel Bir Bakış", *Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Bülteni*, Temmuz 1994, Sayı:10.
2) K. Hüsnü Can Başer, "Zeytin Yaprağı", *Bağbahçe Dergisi*, Mayıs-Haziran 2007.
3) Yavuz Bağcı, "Aladağlar, Kayseri-Yahyalı ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri", *Ot Sistematik Botanik Dergisi*, 2000/1.
4) Ali Duran, Fatih Satıl, Gülendam Tümen; "Balıkesir Yöresinde Yenen Yabani Meyveler ve Etnobotanik Özellikleri", *Ot Sistematik Botanik Dergisi*, 2001/1.
5) A. Kahraman, A. Tatlı; "Umurbaba Dağı (Eşme-Uşak) ve Çevresindeki Bazı Bitkilerin Mahalli Adları ve Etnobotanik Özellikleri", *Ot Sistematik Botanik Dergisi*, 2004/2.
6) Meryem Öztürk, Muhittin Dinç; "Nizip (Aksaray) Bölgesi'nin Etnobotanik Özellikleri", *Ot Sistematik Botanik Dergisi*, 2005/1.
7) Mustafa Keskin, Kerim Alpınar; "Kışlak (Yayladağı-Hatay) Hakkında Etnobotanik Bir Araştırma", *Ot Sistematik Botanik Dergisi*, 2002/2, s.91.
8) Kaynak: Nurten Ezer, Öykü Mumcu Arısan; "Merzifon Yöresinde Halk İlaçları", *Türk Botanik Dergisi*, 2006/2.
9) Ellen Dugan, *Bitkisel Büyü*, Çev. Selim Yeniçeri, Shambala Kitapları, İstanbul, 2008.
10) Gökhan Abay, Ayhan Kılıç; "Pürenbeleni ve Yanıktepe (Mersin) Yörelerindeki Bazı Bitkilerin Yöresel Adları ve Etnobotanik Özellikleri", *Ot Sistematik Botanik Dergisi*, 2001/2.
11) Ertan Tuzlacı; *Türkiye Bitkileri Sözlüğü*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2006.
12) Şenay Sönmez, Balıkesir Üniversitesi, yükseklisans tezi.
13) Ekrem Akçiçek, Mecit Vural; "Kumalar Dağı (Afyon) ve Çevresindeki Bazı Bitkilerin Yöresel Adları ve Etnobotanik Özellikleri", *Ot Sistematik Botanik Dergisi*, 2003/2.
14) Deniz Gezgin, *Bitki Mitosları*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2007.
15) Jak Yakar, Çev: Selen Hırçın Riegel, *Anadolu'nun Etnoarkeolojisi*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2007.
16) Erdal Doğan, *Hitit Hukuku*, Güncel Yayıncılık, 2008.
17) Johannes Friedrich, Hethitischer Keilschrift-Lesebuch, Carl-Winter Universitaetverlag, Heidelberg, 1960.
18) Muazzez İlmiye Çığ, *Hititler ve Hattuşa*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2008.
19) Cenk Durmuşkahya; "Kantaron", *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi*, Haziran 2005 sayısı.
20) *Cumhuriyet Bilim ve Teknoloji Dergisi*, Sayı:1096, 21.03.2008 tarihli nüsha.
21) Gençay Akgül, "Çıldır (Ardahan) ve Çevresinde Bulunan Bazı Doğal Bitkilerin Yerel Adları ve Etnobotanik Özellikleri", *Ot Sistematik Botanik Dergisi*, 2007/1.
22) Ahmet İçim, Ferhat Celep, Musa Doğan; "Salvia maraschica, a new species from Turkey", *Annual Bot. Fennici*, Vol: 46, Helsinki, 27 February 2009.
23) Asuman Albayrak, Ülkü M. Solak, Ahmet Uhri; *Hitit Mutfağı*, Metro Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.
24) Ertan Tuzlacı, *Bodrum'da Bitkiler ve Yaşam*, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul, 2005.
25) Tuna Ekim, Mehmet Koyuncu, Hayri Duman, Zeki Aytaç, Nezaket Adıgüzel; *Türkiye Bitkileri Kırmızı Kitabı (Eğrelti ve Tohumlu Bitkiler)*, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, Van 100. Yıl Üniversitesi, Ankara, 2000.
26) P. H. Davis, *Flora of Turkey and the East Aegean Islands*, Edinburg at the University Press, 1969.

Doğu İslam dünyasında Aristocular - 4

İbn Sinâ-1

Ünlü tıp tarihçisi Prof. Dr. Süheyl Ünver'in kitabından İbn Sînâ minyatürü.

İbn Sînâ hem bir filozof hem de bir tabip olarak ün kazanmıştır. Tıbba ait eserlerinin büyük bir bölümüyle felsefeye ilişkin eserlerinin çoğu Latince'ye çevrilmiştir. El-Kânûn fî't-Tıbb'ı Latin tıp okullarında uzun süre okutulmuştur. Felsefesi kimi çevrelerde tepkiyle karşılandığı halde, kendisini eleştirenler üzerinde bile etkisini bıraktı. Hatta bazı Batılı yazarlara göre bir "Latin İbn Sînâcılığı"nın doğmasına sebep oldu.

Prof. Dr. Mehmet Dağ

Ebû Ali el-Hüseyn b.Abdullah b. Sînâ, Batı'da Avicenna adıyla tanınır. İslam dünyasında "eş-Şeyh er-Re'îs" ve "Hüccet el-Hakk" lakaplarıyla bilinir. Babası bir İsmâ'ilî idi. Kendisi bu harekete katılmadığı halde, babasının evinde düzenlenen felsefi toplantılar onun felsefe kültürünün oluşumunda etkili olmuş olabilir.

İbn Sînâ'nın kısa yaşamöyküsü

Buhara yakınlarında Afşana'da 570/980 yılında doğdu. Annesinin Türk asıllı olduğu söylenir. Öğrenmeye olan istek ve yeteneği küçük yaşlardan itibaren kendini gösterdi. 10 yaşlarında *Kuran*'ı ezberlemiş ve Arapça dilbilgisini bütünüyle öğrenmiş bulunuyordu. Daha sonra mantık ve matematik öğrenmeye yöneldi. Ebû Abdullah en-Nâtılî'den matematik dersleri aldı. Tıp alanında öğretmeni ise Ebû Sehl el-Mesîhî'dir. Bu arada tabii ilimler ve ilahiyat konularında da dersler aldı. 18 yaşına geldiğinde gününün bütün ilimlerini öğrenmiş bulunuyordu. Aristoteles'in ilahiyat konusundaki güçlüğünü de Fârâbî'nin o konuda yazılmış bir eserini okuyarak çözümledi.

Tıp bilgisi, Sâmânîlerin saray çevresine girmesinde etkili oldu. Böylece Nûh b. Mansûr'un (976-997) ünlü kütüphanesinin kapısı ona açılmış oldu. 999 yılında Sâmânîlerin Gazneli Mahmud tarafından yıkılmasıyla, Buhara'yı terk edip Cürcân'a gitti. Bundan sonraki yaşamı, bölgedeki siyasal istikrarsızlık nedeniyle, uzun bir süre dolaşmakla geçti. 403/10l2'de güç bir yolculuktan sonra çölü aşarak Horasan'a gitti. Bu seyahat sırasında arkadaşlarından birkaçını kaybetti. Kimi rivayetlere göre, orada ünlü sufî Ebû Sâ'id b.Ebi'1-Hayr'la karşılaştı. *Kâbusnâme*'nin yazarı ve sanatçıların koruyucusu Kâbus b.Veşmgir'le buluşmak umuduyla tekrar Cürcan'a döndü. Ancak oraya vardığında Kâbus b.Veşmgîr'in öldüğünü öğrendi. Bu talihsiz olay üzerine birkaç yıl bir köye çekildi. 405/1014 veya 406/1015 yılında Rey Kenti'ne gitti. Bu sırada İran çeşitli Büveyhî emirleri tarafından yönetiliyordu. Bir süre Rey'de Fahr ed-Devle'nin sarayında kaldıktan sonra Hemedân'a geçti ve Şems ed-Devle'nin himayesine girdi. Bundan o sırada hasta olan Şems ed-Devle'yi tedavi etmesinin rolü oldu. İbn Sînâ'nın bu başarısı sultanı öylesine etkiledi ki, onu kendisine vezir yaptı. İbn Sînâ bu görevi sultanın ölümüne kadar birkaç yıl sürdürdü.

Daha sonra vezirlik görevini sürdüremeyeceğini belirtmesi ve bunda ısrar etmesi üzerine hapse atıldı. Hapisten ancak Hemedân'ın kuşatılmasından yararlanarak bir derviş kılığında kaçıp kurtulabildi. O dönemde büyük bir bilim merkezi olan İsfahan'a geçti. Orada Alâ-ed-Devle'nin dikkatini çekti ve 15 yıl gibi uzun bir süre rahat biçimde yaşadı. Bu sırada birçok önemli eser yazdı; astronomi çalışmalarına başladı ve bir de gözlemevi (rasathane) kurdu. Onun bu rahat yaşamı İsfahan'ın Gazneli Mahmud'un oğlu Mes'ûd tarafından ele geçirilmesiyle

son buldu. Bu olay sırasında İbn Sînâ'nın birçok eseri kayboldu ve kendisi İsfahan'ı terk etmek zorunda bırakıldı. Kısa bir süre sonra rahatsızlanarak yeniden Hemedân'a döndü ve orada 428/1037 yılında öldü.

Eserleri

İbn Sînâ hem bir filozof hem de bir tabip olarak ün kazanmıştır. Tıbba ait eserlerinin büyük bir bölümüyle felsefeye ilişkin eserlerinin çoğu Latinceye çevrilmiştir. Onun *el-Kânûn fi't-Tıbb*'ı Latin tıp okullarında uzun süre okutulmuştur. Felsefesi kimi çevrelerde tepkiyle karşılandığı halde, kendisini eleştirenler üzerinde bile etkisini bıraktı. Hatta bazı Batılı yazarlara göre bir "Latin İbn Sînâcılığı"nın doğmasına sebep oldu. Resimlerde ön planda gösterildi.

Eserlerini iki grupta ele almak mümkündür: a) İbn Sînâ'nın Aristotelesçi eserleri, b) İbn Sînâ'nın İşrâkî eserleri. Onun Aristotelesçi eserlerinin başında büyük eseri *Kitâb eş-Şifâ* gelir. Bu eserin bir bölümü *Sufficientia* adıyla Latinceye çevrilmiştir. İkinci önemli eseri *Şifâ*'nın özeti niteliğindeki *Kitâb en-Necat*'tır. Diğer önemli iki eseri de *Uyûn el-Hikme* ile *Kitâb el-İşârât ve' t-Tenbîhât*'tır. Ayrıca çeşitli konularda yazılmış pek çok risâlesi vardır.

Başlıca İşrâkî eserleri ise *Risâle fi'l-Işk*, *Hayy b.Yekzân*, *Risâlet et-Tayr*, *Salamân ve Absâl*, *İşârât*'ın son üç bölümü, bugün elimizde bulunmayan *Kitâb el-İnsâf* ile mantık bölümü elimizde bulunan (*Mantık el-Maşrikiyyîn*) *el-Felsefet el-Maşrikiyye*'sidir.

İbn Sînâ Arapça eserleri yanında Farsça eserler de vermiştir. *Dânişnâme-i Ala'î* bunlardan biridir. Onun ayrıca manzum halde yazılmış eserleri de vardır. *el-Urcûze fi't-Tıbb* ve *el-Kasîdet el-Ayniyye* gibi.

İhvan es-Safâ, Kindî ve Fârâbî'nin izinde giden İbn Sînâ'nın felsefe yaşamını iki ayrı dönemde ele almak gerekir. a) Onun her zaman ağır basan Aristotelesçilik dönemi, b) Aristotelesçilikten uzaklaştığı ve daha çok simgesel bir anlatımı yeğlediği "doğu felsefesi" ya da "İşrâkîlik" dönemi. Eserlerinin bir kısmı yok olduğu için bu ikinci dönem hakkında fazla bilgimiz yoktur.

Önce onun Aristotelesçilik dönemindeki düşüncelerini ele alalım.

İbn Sînâ, daha önceki İslam filozofları gibi, felsefeyi ya da ilimleri iki kısma ayırır: a) Kuramsal felsefe veya ilimler. Buna tabii ilimler, matematik ve metafizik dahildir. b) Eylemsel felsefe veya ilimler. Burada da ahlak ve siyaset yer alır. İbn Sînâ buna bir de, ilim olup olmadığı konusunda tereddüt ettiği "alet ilmi"-ni, yani mantığı ekler.

İbn Sînâ, ayrıca kuramsal ilimleri, tıpkı Kindî gibi, konularının maddeyle ilişkileri açısından da ele alarak, a) Maddeden ayrılmayan ilimler, b) Maddeden hem ayrılabilen hem de ayrılamayan ilimler ve c) Maddeden soyutlanmış ilimler şeklinde üçe ayırır.

Madde ve suret

Tabiiyyât'ın belli başlı konuları fizik, psikoloji ve meteorolojidir. Fiziğin belli başlı konuları da madde, suret, mekân, boşluk, sonsuzluk, hareket ve zamandır.

İbn Sînâ'ya göre, varlıklar ikiye ayrılır: a) Kendi başına varolan şeyler, b) Başkasında bulunan şeyler. Bunlar madde, suret ve araz (ilinek) diye adlandırılır. Başkasında bulunan şeyler de, başkasında ve başkası vasıtasıyla bulunanlar (ilinekler) ile başkasında bulunan ve başkasının varolmasına neden olanlar (sûre) diye ikiye ayrılır.

Madde ilineğe (araz) oranla "mevzu" (konu), surete oranla "mahâl" adını alır. Madde değişen halleri ve çeşitli ilinekleri, oluşma-bozulma ve değişme açısından kabul edebilen mahâldir.

Evrende nesnelerin türlerine oranla bir derecelenme söz konusudur. Buğday un olur, un hamur olur, hamur ekmek olur. Bu derecelenmede alttaki üsttekinin maddesidir. Böylece yakın ve uzak, birincil ve ikincil maddeler ortaya çıkar.

En aşağıda ilk unsurlar yer alır: toprak, su, hava ve ateş. (el-anâsır el-erba'a) Dört unsur birbirlerine dönüşebilir. Ancak bu unsurlar birbirlerine zıt oldukları için, onların zıtlarına dönüşebilmeleri için, bütünüyle yok olmaları gerekir. Oysa bir şey yok olunca bir başka şeye neden olamaz, çünkü yokluktan hiçbir şey meydana gelemez. O halde bu dört unsurun ortak bir dayanağının olması ve değişikliğin bu dayanakta meydana gelmesi gerekir. Bu dayanak madde; dört unsur ise maddenin kabul ettiği dört farklı surettir. O halde dört tabii unsurdan her biri madde ve suretten meydana gelir.

Dört unsurun altında yatan madde mutlak cisimdir. Maddenin kabul ettiği dört suret ise, unsuri, tabii, özel ya da özünlü surettir. Dört unsurun

İbn Sînâ'nın *el-Kanun*'unun Latince çevirisinde (Venedik, 1608) yer alan bu minyatürde, soldan sağa Galen (MS 2. yüzyıl), Hipokrates (ölümü MÖ 377), İbn Sînâ ve Aetius (MS 6. yüzyıl) birlikte resmedilmiş.

altında yatan yakın maddeleri de şekilsiz olmayıp, cismanu surete sahiptir. Ve maddesi de ilk maddedir.

İlk madde uzama ve büyüklüğe sahip değildir. İbn Sînâ **ilk maddeyi** şöyle ispatlar: Madde cismani boyutları almaya hazırlıklıdır. Cismani suret boyutlar olmayıp, bu hazırlıklı olma halidir. Cismani suret, bileşiklikte değildir; böyle olsaydı cisim bölündüğünde de bileşik kalması gerekirdi. O halde hem bileşiklik hem de ayrılık yeteneğine sahip bir şey bulunmalıdır ki, o da maddedir. Cismani suret maddeden ayrı olarak bulunamaz.

Mekân ve boşluk

İbn Sînâ'ya gelinceye değin düşünce tarihinde iki türlü "mekân" görüşüyle karşılaşıyoruz:

1) Leucippos, Demokritos ve Epikuros'un mekân görüşü: Mekân sonsuz ve mutlak, bir varlığa sahiptir.

2) Deneysel ve sınırlı mekân görüşü: Aristoteles ve taraftarlarının izlediği görüş.

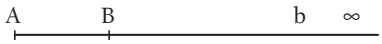
İslam dünyasınca İranşehrî, Ebû Bekr Zekeriyâ er-Râzî birinci görüşe; Kindî, Fârâbî ve İbn Sînâ ikinci görüşe bağlandılar.

İbn Sînâ mekânı şöyle tanımlar: Mekân, kapsayan nesnenin kapsanan nesne ile temasta bulunduğu iç yüzeyidir. Onun bir başka tanımı da şöyledir: Yer kaplayan nesnenin kendisinden veya kendisine doğru hareket ettiği ya da içinde sükûn halinde bulunduğu şeydir. Bu tanımlar "göreceli mekân"ın tanımlarıdır.

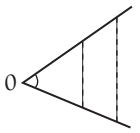
Gerçek mekân, içinde her şeyin hareket halinde bulunduğu gökküresinin sınırıdır. Yüzey ve sınır anlayışı eleştiriye uğramıştır.

İbn Sînâ bu mekân görüşüne bağlı olarak boşluğu inkâr eder. Ona göre üç boyuta sahip olan şey ancak cisim olabilir. Hiçbir şey mekâna nüfuz edemez; yalnızca cisimler yer değiştirir. Tabiat boşluktan nefret eder.

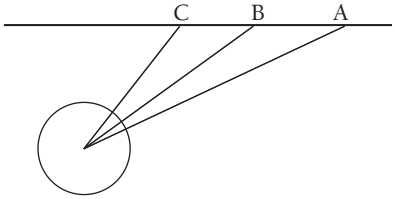
Sonsuz mekânın imkânsızlığına da o şu kanıtları getirir: 1) A noktasından sonsuzca uzayan bir çizgi çizelim. Ondan bir parça çıkaralım. Parça çıkarıldıktan sonra çizginin başlangıç noktası B olsun. Her iki çizgiyi birleştirdiğimizde, iki çizginin birbirine eşit olmaması gerekir. AB parçasını eklersek, yine sonsuz çizgiyi elde edemeyiz.

2) O noktasında bir açı yapan iki çizgi çizelim ve sonsuzca uzatalım. İki çizgi arasındaki alan hep sınırlı olacaktır.

3) Mekânda bir çember çizelim. Çemberin çapını sonsuzca uzatalım. Çember dışında çapa paralel sonsuz bir çizgi çizelim. Çember döndürüldüğünde çap, paralel çizgiyi çeşitli noktalarda kesecektir. Oysa doğrular sonsuz noktaları içerdiğinden, sonlu zamanda sonsuz mesafe geçilememesi gerekirdi.

Hareket

Aristoteles hareketi, mevzu (konu) açısından "hareketli olması bakımından hareketlinin fiil halidir"; suret açısından ise, "kuvve halinde olması bakımından kuvve halinde olanın fiil halidir" biçiminde tanımlamaktaydı.

İbn Sînâ ise Aristoteles'e bağlı kalmakla birlikte üç hareket tanımı vermektedir: 1) Hareket zaman içinde kuvve halinden fiil haline tedrici geçiştir. 2) Kuvve halinde olması bakımından kuvve halinde olanın ilk yetkinliğidir. 3) Kuvve halinde olanın ilk yetkinliği ve kuvve halinde olanın tedrici olarak fiil haline çıkmasıdır. İbn Sînâ bu tanımlardan birinciyi zamanı içerdiği için pek uygun bulmamaktadır.

Hareket fiil haline geçme süreci içinde harekettir. Hareketin bir başlangıç durumu (salt kuvve hali), bir de bitiş durumu vardır (salt fiil hali). Her iki durum da hareket değildir. Hareket bu ikisi arasında gerçekleşir.

İbn Sînâ'ya göre beş türlü hareket vardır: a) Mekânsal hareket, b) Durumsal hareket (el-hareket el-vaziyye), c) Nicel hareket (büyüme, azalma), d) Nitel hareket (değişme, dönüşme), e) Devresel hareket.

Bir hareketin olabilmesi için şu şartların bulunması gerekir: a) Hareket ettirici, b) Hareketli, c) Başlangıç noktası, d) Bitiş noktası, e) Ortam ve f) Zaman. Durumsal harekette (c) ve (d) bulunmaz.

Her hareketin kendi dışında bir hareket ettiricisi vardır. Hareketli hareketin özünlü nedeni olsaydı, sürekli hareket ederdi. Hareket iki nedene dayanır: a) Maddi neden: Hareketli cisim ve b) Etkin neden (hareketin varlık ve yokluk nedeni).

Doğal nesneler: a) Hareket ilkesi

İbn Sînâ, İslam filozoflarından İhvan es-Safâ, Kindî ve Fârâbî'nin izinden gitmiştir. Solda, Kindî'yi betimleyen bir Irak pulu, sağda ise Fârâbî, Birunî ve İbn Sînâ'yı birlikte betimleyen bir İran pulu görülüyor.

kendilerinde olanlar ve b) Hareket ilkesi kendi dışlarında olanlar diye ayrılır. Birinciler ya tabiat ya da irade dolayısıyla hareket ederler. İkinciler zoraki hareket ederler. Böylece ilkeleri açısından üç türlü hareket ortaya çıkmaktadır: a) Tabii hareket, b) Nefsânî hareket ve c) Zoraki hareket.

Hareketin sürekli olabilmesi için hareket ettiricinin hareketliyle temas halinde olması gerekir.

Bu durumda zoraki hareket nasıl açıklanacaktır? Aristoteles'e göre taşı atan el, taşa hem zoraki bir hareket verir hem de taşın hareketini sürdüren ortama hareket ettirici güç verir. Eflatun bunu antiperistasisle açıklar: Fırlatılan taşın sürekli hareketinin nedeni ön taraftaki itilen havanın atılan nesnenin ardına dolaşıp, onu itmesidir. Bir başka açıklama da şöyledir: Atılan nesne havayı iter, bu itme daha sonraki hava tabakasına iletilir ve hareketin sürekliliği sağlanır.

Philoponus İslam filozoflarının da benimseyeceği şu açıklamayı getirir: Hareket ettirici fırlatılan nesneye hareketini sürdürmesini sağlayacak cismani olmayan hareket ettirici bir güç verir. Bu güç ortamın ve tabii cismin direnciyle azalır.

Philoponus'un bu görüşü, Mu'tezile'den geçerek, İbn Sînâ'yı etkilemiştir. Mu'tezile'ye göre, hareketin kendisinden sonra bir hareketi meydana getirme; itimadın kendisinden sonra bir başka itimadı meydana getirme tabiatı vardır. İbn Sînâ, bu görüşten hareketle, hareketlinin hareket ettiriciden sürekliliğini sağlayacak bir meyl (eğilim) aldığını söyler. Ona göre üç türlü meyl (eğilim) vardır: a) Tabii meyl, b) Nefsânî meyl, c) Zoraki meyl, yabancı meyl (meyl garîb), kazanılmış meyl. İbn Sînâ meyl anlamında i'timâdı da kullanır. Boşluk olsaydı bile onda hareket imkânsız olurdu; çünkü boşluk hareketin sonsuzca sürmesine yol açar. Bu, kuşkusuz, boşlukta havanın direncinin bulunmamasından kaynaklanır.

İbn Sînâ, fırlatılan nesnenin bir süre hızlandıktan sonra hızının azalması ve durması konusunda da şu açıklamayı getirir: Sürtünmenin,

İbn Sînâ'yı çalışmaları için ilham perisinden esin alırken betimleyen bir minyatür.

başlangıçta, yoğunluk azaltıcı etkisi, hareket ettirici gücün giderek azalmasının etkisinden daha fazla olduğu için, fırlatılan nesnenin hızı giderek azalır; sonunda da durur.

Aristoteles hareket yasasına, hareket eden bir nesnenin hızı, hareket ettiren güçle doğru, hareketin gerçekleştiği ortamın (mesafenin) direnci ile tersine orantılıdır, şeklinde belirlediği halde, İbn Sînâ bu konuda şu iki kuralı benimser: a) Kazanılan güçle hareket eden nesneler ağırlıklarıyla tersine orantılı bir hızla hareket ederler. b) Belli bir hızla hareket eden cisimler, havanın direncine karşı ağırlıklarıyla doğrudan orantılı olarak mesafe kat ederler.

Öteki İslam filozofları gibi, İbn Sînâ da, gökkürelerinin hareketlerinin sürekli olup, yok olmadıklarını ileri sürer. Gökkürelerinin küresel hareketlerinin nedeni, hareket etmeyen en yüksek gökküresine duydukları istektir.

Zaman

Zaman kavramına gelince, genellikle zamanın kaypak, açıklanamaz mahiyeti üzerinde durulur. Düşünce tarihinde zamanın gerçekliğini kabul edenler olduğu gibi, etmeyenler de vardır.

Ayrıca zaman çeşitli şekilde anlaşılmıştır: a) Zaman hareketle özdeştir. b) Zaman gökküresinin hareketidir. c) Zaman gökküresinin bir tam devridir. d) Zaman gökküresinin kendisidir.

İbn Sînâ bütün bu görüşleri eleştirir. Birinci görüşe karşı, "Hareket çabuk ya da yavaş olabilir; zaman ise düzenli olup, yalnızca kısa ya da uzun olabilir; ayrıca iki hareket aynı zamanda vuku bulabilir; oysa iki zaman eşzamanlı olamaz"; ikinci görüşe karşı, "Zaman gökküresinin hareketi olmayıp, bütün göksel hareketlerin kendisine bağlı olduğu bir şeye işaret eder"; üçüncü görüşe karşı, "Zamanın her parçası yine zamandır; devrin her parçası ise bir devir değildir"; son olarak dördüncü görüşe karşı ise, "Bu tanım her şeyin gökküresinde ve zamanda olduğu ilkesinden hareket etmektedir; fakat anılan gökküresi bir başka kürede olmayıp, zamandadır" demektedir.

İbn Sînâ zamanı tanımlamak için zamanla hareket arasındaki ilişkiden yola çıkmaktadır. Ona göre, iki hareketli aynı hızla aynı mesafeyi eş zamanda; farklı hızla aynı zaman aralığı içinde farklı mesafeleri kat eder. Yine aynı hızla hareket eden iki hareketliden biri daha erken başlarsa, aynı mesafeyi erken yola çıkan hareketli daha önce kat eder. Böylece görülü-

15. yüzyıldan bir parşömen elyazmasında yer alan, İbn Sînâ'nın El Kanun'unun Latince çevirisinden yapılan derslerin bir betimi.

yor ki, hareketlilerin aynı hızla eşit, daha az hızla daha az, daha fazla hızla daha fazla mesafe kat etme imkânı; bu imkâna karşılık da bir ölçü bulunmaktadır. Bu ölçü harekete bağlı olmakla birlikte hareket değildir. Bu ölçü mesafenin ölçüsü de değildir; yoksa eşit mesafeler aynı zamanda geçilirdi. Bu ölçünün hareketlinin ölçüsü olduğu da söylenemez; aksi taktirde ölçüye paralel olarak hareketlinin azalıp, çoğalması gerekirdi. Ayrıca bu ölçü kendiliğinden varolmayıp, geçip gider. O halde bu ölçünün bir dayanağa muhtaç olması gerekir. Onun ilk dayanağı hareketlinin kendisi olmaz. O, maddedeki sürekli bir şeyin ölçüsü de değildir; süreksiz bir şeyin ölçüsüdür. Bu süreksiz şey de harekettir. Zamanın sükûnla ilişkisi, onu ilintili olarak ölçmesi açısından düşünülebilir. Hareketin bir öncesi ve sonrası vardır; bu önce ve sonra mesafedeki gibi tersine çevrilemez. O halde bu önce ve sonra sayıya vurulabilir bir niteliğe sahiptir.

İşte hareketin bu sayılabilir cihet zaman adını alır. Öyleyse zaman, önce ve sonraya bölünmesi itibariyle hareketin sayısıdır. Zaman ve hareket birbirinden ayrılamaz. Tabii cisimler kendi zatları dolayısıyla değil, harekette oldukları için zamandadırlar.

An, zamanın hayal gücünde algılanan sınırıdır. Gerçekte an yoktur; olsaydı, zaman kesintiye uğrar, sürekliliği ortadan kalkardı. An ayırıcı

İbn Sînâ'yı betimleyen bir portre çalışması.

İbn Sînâ, "zamanın hiçbir şeyin nedeni olmadığı" yönündeki görüşüyle, 17. yüzyıl filozofu Gassendi'yi etkilemiştir.

ilke değil, birleştirici bağdır. Zaman kuvve halinde bir ana sahip olabilir. Onun güç halindeki durumu fiil haline yakındır. An aracılığıyla önce ve sonra ayırt edilebilir. An kendisiyle sayacağımız bir birim olmaya en layık olan şeydir. Hareket önce ve sonrayı meydana getirmek suretiyle zamanı sayar; zaman ise hareketin sayısı olduğu için hareketi sayar. Zaman harekete ölçü verir. Uzun-kısa; az-çok olabilir.

Zaman hareketle birlikte varolduğu için gerçektir. Hareketin farklı hızlarla farklı mesafeleri kat etme imkânı ve bu imkâna karşılık zaman adı verilen bir ölçünün bulunması gerçekliğinin kanıtıdır. Zaman harekete bağlı olduğu için hareketten daha zayıf bir varlığa sahiptir. Zaman tasavvurdadır; çünkü zihin hareketin sayısını belirleme aracıdır.

Zaman hareketin bir ilintisidir. Acaba hangi hareketin ilintisidir? Zaman her harekete bağlı olsaydı, her hareketin ayrı bir zamanı olurdu. Zaman düzenli ve sınırsız harekete bağlıdır. Bu harekette göksel harekettir. Bu hareket yok olduğunda zaman da yok olmaz mı? İbn Sînâ buna olumsuz yanıt verir; çünkü o da sonunda zamandadır.

Zaman yaratılmış değil, sonsuzdur. Ancak Tanrı, zaman ve hareketten öncedir. Bu öncelik özde ve mantıksal bir önceliktir. Işığın güneşten çıkmasına ve elin hareketiyle anahtarın hareketine benzer.

Zaman büyük değiştirici, tahrip edici midir? Yunan Mitolojisi'nde chronos kendi çocuklarını yer. İran dinlerinden Zurvanizm'de Yüce Zurvan, Hürmüz ve Ehrimen'i yaratan sonsuz zamanla özdeştir.

İbn Sînâ'ya göre zaman hiçbir şeyin nedeni değildir. Bir şey zaman varolduğu halde var ve yok olduğu; halk bunun için açık ve seçik bir sebep göremediği için bunu zamana bağlar. Eğer o şey övgüye değer bir şeyse, onlar zamanı överler; fakat kötülenmesi gerekiyorsa zamanı kötülerler. İbn Sînâ bu görüşüyle 17. yüzyıl filozofu Gassendi'yi etkilemiştir.

Bir şey hangi anlamda zamandadır? Hareketteki önce ve sonra ona yüklendiği sürece zamandadır. Önce ve sonra yoksa, bir şeyin zamanda olduğu söylenemez. Zamanda olmayan, fakat zamanla birlikte bulunan şeye dehr denir.

Değişmeden kalan ve zaman aralığı ile hiçbir münasebeti olmayan her varlığın devamlılığı sermed adını alır.

Zamanda yer alan şeyler grubunda bulunan an, hem geçmiş hem de geleceğe özgü bir terimdir. Muhayyilede ayırıcı sınır, gerçekte ise birleştirici bağdır. Birdenbire, beklenmeyen bir olayın vuku bulduğu andır. Bir çırpıda, olayın anda vuku, tedricenin zıddıdır. Hemen (huvazâ), şimdiki anın civarında bulunan gelecek bir an; hemen bir az önce, şimdiki an yakınındaki geçmiş bir andır.

Mutekaddim, şimdiki andan uzakta geçmiş bir an. Mute'ahhir, öncekinin zıddıdır. Kadim, uzun bir süresi olan, başlangıcı olmayan demektir.

Zaman evrene münhasırdır. Âlem ya özüne göre ya da zamana göre sonsuzdur. Özüne göre sonsuz, kendisini var eden bir kaynağa sahip değildir. Zamana göre sonsuz başlangıcı olmayandır. Yaratılmış ise özüne göre yaratılmış ve zamanda yaratılmış diye ikiye ayrılır: Özüne göre yaratılmış, özünü var eden bir kaynağa sahip olan şeydir; zamanda yaratılmış başlangıcı olandır ve olmadığı zaman bile bir zaman vardır. Zamanda olan her şeyden önce zaman ve madde gelir. Bir şeyin varlığı ve yokluğu birlikte olamaz. Varlığından önce yokluğu gelir. Bu sü-

reci teşkil eden şey ya onun özüne ait bir mahiyettir ki, bu durumda o zamandır; ya da. kendisinden başka bir şeye ait olan mahiyettir ki, bu onun zamanıdır. Yokluk mutlak yokluk olmayıp varlığa yetenekli olmaktır. Salt imkân halidir. Bu imkân hali varlığı için bir dayanağa muhtaçtır ve o dayanak da ilk maddedir.

Evren ve düzeni

İbn Sînâ'ya göre, sonlu ve cisimlerden boş olmayan uzayda doğal mekânları (yerleri) olan doğal cisimlerin doğal biçimleri bulunur. Basit cisimlerde bulunan bu doğal biçimler küreseldir; çünkü bu cisimlere ait bir tek madde üzerinde bir tek doğal güç eşit olarak her yönden etkilidir. Bu durum söz konusu basit cisimlerin bir yanda açı, bir başka yanda da düz çizgi oluşturmalarını engeller.

Gerek basit cisimler olan unsurların gerekse en yüksek gökküresinin cisminin sahip olduğu küresel biçim bütün olarak evrenin biçimini İbn Sînâ'nın nasıl anladığını ortaya koymaktadır. Buna karşılık yeryüzündeki gerçekte varolan ve biçimleri kendilerinin dışındaki bir gücün eseri olan cisimlerin, biçimleri birbirinden farklı olduğu ve birbirine uymadığı için, birbirleriyle sürekli oldukları söylenemez. Onlar aynı anda iki yeri birden işgal edemezler; tabiatları gereği benzer suretlere ve güçlere sahip olan cisimler benzeri yerleri işgal ederler. Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere, İbn Sînâ'nın iki ayrı evren ve bu iki ayrı evrenin merkezinde iki ayrı yeryüzünün varlığını reddettiği söylenebilir. Ayrıca, ona göre, eğer gerçekte bir başka evren daha bulunsaydı, o evrenin de aynı şekil ve düzen içinde bulunması ve aralarında bir boşluğun bulunması gerekirdi ki, böyle bir şey imkânsızdır.

İbn Sînâ, tıpkı Aristoteles gibi, yeryüzünün merkezde yer aldığı bir evren düzeninin varlığına inanır. Bu evren hepsi aynı merkezli, her biri bir gezegene ait olan 10 gökküresinden meydana gelir. Maddi ya da cismani âlem bu gökkürelerinin ortasında bulunur ve onuncu gökküresi ay küresi olduğu için, bu âleme ay-altı âlem adı verilir. Ay küresi dahil diğer kürelerin bulunduğu âlem cismani ya da maddi olmayan, ruhani bir âlem olarak düşünülür ve bu âleme ay-üstü âlem denir. Ay-üstü âlemdeki, her kürenin maddi olmayan bir cismi (cirm), bir nefsi, bir de aklı bulunur. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu küreler küresel hareketlerle hareket ederler. Bu hareket, cismani âlemdeki doğrusal hareketten farklı olarak, sürekli yön değişikliğini gerektirdiği için, istençli (iradeli) bir hareket olması gerekir. Ancak, onların sürekli ve düzenli hareketi, insandaki istençli hareketten farklı olarak, onların hareketlerindeki kararlılığı sağlayacak bir nedeni gerektirir. Bu neden ancak akıl olabilir; çünkü akıl onların yetkinliği olup, bu yetkinliğe ulaşma aşkıyla dolu olan nefslerin cisimlerini kendisi etrafında döndürmelerine neden olur. O halde göksel akıllar diyebileceğimiz bu akıllar, gökkürelerinin etkin değil, amaçsal nedenleridir. Bütün bu evren düzeni sonunda bir tek Tanrıda son bulur.

ROMAN >

FAY KIRIĞI – I: MEHMET
Mehmet Eroğlu

Mehmet Eroğlu'nun, "Mehmet", "Emine" ve "Rojin" adlı üç romanından oluşan "Fay Kırığı" serisinin bu ilk cildinde, muhafazakâr bir Anadolu sermaye grubunun İstanbul'un tanınmış holdinglerinden birisini ele geçirme süreci ve ayrı dünyalara ait iki kişinin, Mehmet ve Emine'ninaşkı anlatılır...

ROMAN >

PALERMO'DA BİR SULTAN
Tarık Ali
Türkçesi: Osman Akınhay

Tarık Ali'nin, Ortaçağ'ın büyük haritacı ve coğrafyacılarından sayılan Muhammed el-İdrisi'nin hayatı etrafında kurguladığı ve dönemin büyüklük ve ihtişam bakımından Bağdat ve Kurtuba'ya rakip görülen önemdeki şehri, on ikinci yüzyıl Palermo'sunda geçen bu romanı, yazarın daha önce "Nar Ağacının Gölgesi", "Taş Kadın" ve "Selahaddin'in Kitabı" başlığıyla yayınlanmış olan aynı serinin dördüncü kitabıdır.

SİYASET >

YAŞLANAN İNSANLIK, GENÇLEŞEN KAPİTALİZM
Şükrü Argın
Söyleşi: Osman Akınhay

Şükrü Argın'la yapılan bu söyleşi kitabı, kapitalizmin 1960'lı ve 1970'li yıllarda geçirdiği yapısal dönüşümün, neo-liberalizm üzerinden bugüne gelen yansımalarıyla ve bu süreçte siyasetin buharlaşıp, köklü bir temsil krizinin ortaya çıkmasından güç alarak, insanlığı nereye sürüklediğini ve Sol'un yüzleşmesi gereken gerçeği ortaya koyuyor...

TARİH >

BÂKİ İLK SELAM – ÇERKES ETHEM
Emrah Cilasun

"Mustafa Suphi'yle Yoldaşlarını Kim Öldürdü?" adlı çalışmasıyla da tanınan Emrah Cilasun'un 3. baskıya ulaşan bu Çerkes Ethem biyografisi, Türkiye'nin yakın tarihine ve her dönem yoğun tartışmalara konu olmuş 'Çerkes Ethem meselesi'ne Marksist bir açıdan bakmayı amaçlayan, titizlikle kaleme alınmışbir eserdir.

www.agorakitapligi.com
tel: 0212 243 96 26-27
faks: 0212 243 96 28

6
agorakitaplığı

Korkular ülkesi Amerika

Amerika korkar, korku üretir, halkının korkular içinde yaşamasını ister. Çizgi romanlar, filmler gibi popüler kültür ürünleriyle korkuları halkına iyice yerleştirir: Kızılderililer de istilacıdır, siyahlar da! Hele o korkunç Asyalılar. Çinliler. Uzaylı Çinliler! Ruslar. Komünistler! Korkuları Amerikalıları acımasız, hain kılar. Sonuç olarak Amerikan toplumu, düşünme ve sorgulama yetenekleri geliştirilmemiş standart bireylerden oluşan bir kitle toplumudur ve çıkar gruplarınca desteklenen iktidarlarca bu doğrultuda yönetilir.

Prof. Dr. Altay Gündüz
Yıldız Teknik Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi

Amerika korkar, korku üretir, halkının korkular içinde yaşamasını ister. Halklarını korkutmak isteyen diktatör müsveddelerine danışmanlık yapar. Neden korkar, neden korku üretir Amerika? Niye halkının korkular içinde yaşamasını ister? Bu yazıda bunların nedenleri ve niçinleri irdelecektir. Şimdi Amerika'yı ve Amerikalıları korkutan kimi olayları kronolojik sırayla açıklayayım.

Amerika korkar: Kızılderili, zenci istilacılardan…

Ülkesinin istila edilmesinden korkar Amerika. Oysa Kızılderilerin ülkesi Kuzey Amerika, Anglosakson koloniciler, bir başka deyişle sömürgeciler tarafından istila edilir. Kızılderililer, atalarından miras kalan topraklarından atılır, çoluk çocuk katledilir, Kızılderili kamplarında açlıktan, hastalıktan ölmeye terk edilir. Yokedilmelerine 1867 yılında sistemli bir şekilde başlanılır. 1883'e gelindiği zaman yaklaşık 13 milyon Kızılderili katledilmiştir. (2) Kızılderili korkusu içlerine işlemiş sapkın Amerikalılar için bu bir soykırım değildir. Ya nedir? Sadece, ülkenin kötülüklerden arındırılmasıdır. Milyonlarca Yahudiyi öldürten sapkın Hitler de öyle düşünmüş, Almanya'yı Yahudilerden arındırmıştır.

Flash Gordon çizgi filminde (Türkçede Baytekin) kötü karakter, beyaz ırkı yok etmek isteyen Mongo Gezegeni İmparatoru Ming'di.

16. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına dek erkek, kadın ve çocuk milyonlarca Afrikalı teknelerle Amerika'ya götürüldü. Gemilerin ambarlarına atılan ve pranga vurularak birbirlerine bağlanan bu Afrikalıların bir bölümü havasızlıktan, kötü beslenmekten ve salgın hastalıklardan öldü. Köpekbalıklarına yem oldular. Geriye kalanlar, esir pazarlarında Amerikalılara köle olarak satıldı. Bu insanların trajik öyküsünü, Charles Johnson Köle Seferi (3) adlı romanında çarpıcı bir biçimde dile getirir. Afrikalı köleler, özellikle Amerika'nın güney eyaletlerinde pamuk tarlalarında boğaz tokluğuna çalıştırıldı. Amerikan İç Savaşı (1861-5) Güneylilerin yenilgisiyle sonuçlanınca köleler özgür bırakıldı. Kölelik kurumu ortadan kaldırıldı. Çıkarlarının yok edilmesine fena halde öfkelenen ve özgür kölelerin öç almasından korkan Güneyliler, Ku-Klux-Klan adıyla gizli bir örgüt kurdular. Korku şiddet getirir. Beyaz cüppeleri ve kukuletalarıyla kimliklerini gizleyen örgüt üyeleri eski kölelerin evlerini ateşe verdiler, asılsız suçlamalarla onları linç ettiler. (4) Martinikli zenci Marksist lider Aimé Césaire (1913 – 2008), ruhsal dengesi bozulmuş Afrikalı köleleri şu veciz sözlerle tanımlar: "Milyonlarca insandan söz ediyorum. Zekice içlerine korku, aşağılık duygusu, kolayca tahrik edilebilirlik, umutsuzluk, onursuzluk zerk edilmiş insanlardan." (5)

> *Korkularımız bizi hain yapar.*
> **Shakespeare**, *Macbeth* (1)

Filmlerde, romanlarda kötü karakterler ya Çinlidir ya da Rus

19. yüzyılın ikinci yarısında Amerika'nın batı yakasında altın bulunduğunu öğrenen işsiz güçsüzler dünyanın dört bir yanından ülkenin batı kıyılarına akın etti. Bunların başında Çinliler geliyordu. Pek az Çinli altın buldu. Çoğunluğu, neredeyse boğaz tokluğuna sayılabilecek kadar düşük ücretlerle en ağır işlerde çalışmaya başladılar. 1876 yılına gelindiği zaman sayıları 111.000'i bulmuştu. Çinli işçilerin çok düşük ücretlerle çalışması Amerikalı işçileri öfke-

Fu Manchu'nun Maskesi (The Mask of Fu Manchu, 1932) filminde Fu Manchu, beyaz ırkı yeryüzünden kazımak ve Asya'nın egemenliğini bütün dünyaya yaymak isteyen Çinli bir gizli örgütün üyesiydi.

lendirdi. Sendikalar ve Amerikan İşçi Partisi Çinlilerin ülkeye sokulmaması için girişimlerde bulundular. Halkın, beyaz olmayan göçmenlere karşı olan ırkçı önyargıları ve işçilerin Çinli işçilere duydukları kin ve nefret sonunda eyleme dönüştü. 1862'deki ekonomik durgunluk sırasında 88 Çinli linç edildi. Süregelen benzeri trajik olaylar sonucu 1882'de "Çinlileri Kısıtlama Yasası" yürürlüğe girdi, Çinlilerin Amerika'ya göçü önlendi. (6) Göçün önlenmesinde istilacı Amerika'nın, ülkeyi Çinlilerin istila etmesi düşüncesinden de dehşete kapılmalarının önemli payı olduğu görüşündeyim.

1930'ların ilk yarısında Amerika'da *Flash Gordon* kurgusalbilim çizgi romanı dergiler ve gazetelerde yayımlanmaya başladı. Konusu kısaca şöyleydi: Mongo gezegeni Dünya'ya hızla yaklaşmaktadır. Gezegenin imparatoru Ming, Dünya'yı fethetmek, beyaz ırkı yeryüzünden silmek isteyen, sarı ırktan, kötünün akla gelebilecek tüm özelliklerine sahip bir adamdır. Maiyetindekiler de Asyalı habis ruhlu tiplerdir.(7) Velhasıl bu çizgi romanda da Amerikan halkına Çinli ve Asyalı korkusu zerk edildi. Anılan çizgi romanın olağanüstü rağbet görmesi üzerine roman art arda beyaz perdeye uyarlanmaya başladı. İlk *Flash Gordon* filmi, *Uzay Gemisiyle Bilinmeyene Yolculuk* (*Spaceship to the Unknown*, 1936) oldu. Film, çizgi romanının tıpatıp beyazperdeye uyarlamasıydı. Filmde de romandaki tema işlenmişti. Özetle *Flash Gordon* dizileri, 30'lu yılların en başarılı ürünleri oldu. Çinlilerin habis insanlar olduğu 30'lu yıllarda çevrilen başka filmlerin de konusu oldu. *Fu Manchu'nun Maskesi* (*The Mask of Fu Manchu*, 1932) filminde Fu Manchu (Boris Karloff), beyaz ırkı yeryüzünden kazımak ve Asya'nın egemenliğini bütün dünyaya yaymak isteyen Çinli bir gizli örgütün üyesiydi. *Baltalı Adam* (*The Hatchet Man*, 1932) filminde de Çinli Wang (Edward G. Robinson) Tong Topluluğu'nun (Tong Society) verdiği görevle beyazları keskin bir baltayla doğrayan bir caniydi. (8) Bu filmlerle Amerikan halkının zihnine Çinli korkusunun silinmez biçimde nakşolması sağlandı.

Amerikalıların korkuları başka filmlere de konu olmuştur. Mesela, *Frankenştayn* (*Frankenstein*, 1931) filmi gibi. Mary Shelley'nin (1797-1851), 1818 yılında yazdığı *Frankenstein* (9) adlı kurgusalbilim romanından esinlenerek sahneye konulan bir dizi oyundan yapılan alıntıların başarılı şekilde birbirine bağlanmasıyla oluşturulan bu filmdeki (10) yaratığı Boris Karloff canlandırır. Karloff, asıl adı William Henry Pratt olan bir İngiliz tiyatro ve sinema oyuncusudur. Pratt, gerçek hayatında sevimli, sakin mizaçlı ve nüktedan bir insanmış. Kemerli burnu, koca kulakları, sivri çenesi, tümsek alnı ve gür kaşları, mağara ağzı izlenimi veren göz çukurları vardı Pratt'in. Hollywood, onun bu özelliklerini makyajla abartarak, korku filmlerinde ve fantastik filmlerde, habis ruhlu karakterleri canlandıracak bir başoyuncu yarattı. Amerika için Ruslar; aşağı ırktan, kötü, barbar ve üstüne üstlük komünist olduğundan (!?) ona Boris Karloff adını taktılar. Bu kez de Amerikan halkına Rus korkusu aşılandı. Peki ama, Puşkin, Tolstoy, Çehov, Dosteyevski, Gorki… Rus değil miydi? Onlar da mı aşağı ırktan barbarlardı? Tüm eserlerini Amerikancaya çevirmediniz mi onların? Kem küm!

Wells'in radyo oyunundaki uzaylı istilası kurgusu, gerçek sanılınca…

30 Ekim 1938 gecesi Amerikalıların çoğu, dönemin popüler bir müzikli radyo gösterisini dinlemektedir. Bir süre sonra yayına mutat ara verilir. O zaman Amerikalıların önemli bir bölümü CBS radyosunu açar. (11) CBS'de H. G. Wells'in *The War of the Worlds* (*Dünyalar Savaşı*, 1898) romanından uyarlanan bir skeç yayımlanmaktadır. Uyarlama Orson Welles ve Mercury Tiyatrosu tarafından gerçekleştirilmiştir. Birdenbire yayına son verilir. Titrek bir sesle spiker, New Jersey Eyaleti'ndeki muhabirlerinin geçtiği bir haberi okumaya başlar. Mars gezegeninden gelen istilacı güçlerin öncülerini taşıyan bir uzay gemisi, New Jersey'e inmiştir. Resmi makamlar önlem almaktadır. Halk büyük bir paniğe kapılır. Borsa altüst olur. Bankaların önünde kuyruklar oluşur; herkes parasını çekmek istemektedir. Gıda maddeleri adeta yağma edilir. New Jersey'e bağlı telefon hatları felç olur. Başlarını sokacak, gizlenecek bir yer aramaya başlar Amerikalılar. Bu olayların hemen ardından, radyoda haber gibi yansıtılanların gerçekle alakası bulunmadığı, yalnızca *Dünyalar Savaşı* romanının radyoya uyarlanması olduğu açıklanır. Buna rağmen, yabancı ülkelerle uzaydan gelebilecek istilalar bağlamında ruhsal durumu ve beklentisinin altyapısı oluşmuş Amerikan toplumu için anılan açıklama pek işe yaramaz. İstila korkusu, yok edilemez biçimde içlerine işlemiştir. Bu bakımdan

Orson Wells, H. G. Wells'in *Dünyalar Savaşı*'ndan uyarlanan radyo tiyatrosuyla, Amerikalıları Marslı istilasına inandırmıştı.

heyecan ve kargaşa bir süre daha devam eder. (12)

Komünistlerin Hollywood'u istila ettiği korkusu…

1947'de cumhuriyetçi meclis üyesi J. Parnell Thomas, komünistlerin Hollywood film endüstrisini yıkmaya çalıştıklarını ispat etmeye çalıştı. Bir cadı avı başladı, on senaryo yazarı, HUAC'ın (13) sorularını cevaplamayı reddettikleri için tutuklandılar. Tutuklamaya öfkelenen ünlü film oyuncusu Humphrey Bogart, bu siyasi kampanyanın kurbanlarını savunmak amacıyla bir komite kurdu. Komite, Senatör Joseph R. McCarthy dönemindeki (1950-4) kovuşturmalara karşı bir bildiri düzenledi. Bildiride, bireyin siyasal haklarının denetlenmesinin demokrasinin temel ilkeleriyle çeliştiği belirtiliyordu. Bildiriyi imzalayanlar arasında Katherine Hepburn, Gregory Peck, Gary Cooper, Judy Garland, Billy Wilder ve John Huston gibi tanınmış oyuncular, yönetmenler ve senaryo yazarları vardı. Bildiri *New York Herald Tribune*'de yayımlandı. Ayrıca Bogart, şu açıklamayı da yaptı: "Bence anayasayı çarpıtarak yorumlamaya bu ülkede HUAC da dahil hiç kimsenin hakkı yoktur." Anılan bildiri ve açıklama Bogart'a pahalıya mal oldu. Gerçi McCarthy Komisyonu'na ifade vermedi ama, film şirketleri onunla yaptıkları anlaşmaları derhal iptal ettiler. (14)

Gene bu bağlamda Charles Chaplin, New York'ta yapılan bir basın toplantısında siyasal görüşleri dolayısıyla gazeteciler tarafından şiddetle eleştirildi. HUAC Komitesi üyesi ve Demokrat Parti Milletvekili John Rankin, Chaplin'in ABD'den sınır dışı edilmesini önerdi. Chaplin'in HUAC Komitesi'nin bir toplantısında üst üste birkaç kez suçlanması ve *Monsieur Verdoux* (1947) filmi aleyhinde yapılan gösteriler, filmin birçok eyalette yasaklanmasına yol açtı…(15) Özetle, Amerikan toplumunun düşünen ve sorgulayan bireyleri ile yaratıcı azınlığını oluşturan bilim insanları, düşünürler ve sanatkârlar HUAC Komitesi ya da McCarthy Komisyonu ile başlarının derde girmemesi için etkinliklerini korkusuzca ve çekinmesizce sürdüremediler. Bu da onların kişiliklerini olumsuz yönde etkiledi.

Chaplin'in HUAC Komitesi'nce suçlanması sonucu *Monsieur Verdoux* (1947) filmi, birçok eyalette yasaklanmıştı.

Ruslar geliyor!

1959 Küba Devrimi oluştu. Diktatör Batista Dominik Cumhuriyeti'ne kaçtı. Fidel Castro Küba Başkanı oldu. Burnunun dibinde komünist bir devletin varlığı Amerika'yı tedirgin etti. Küba'ya ekonomik ambargo uyguladı. Sovyet Rusya Küba'ya lojistik ve askeri yardım yaptı, uzmanlar yolladı. Amerikan toplumunun komünist ve Rus korkusu nüksetti.

Amerikan toplumunun Rus ve komünist korkusu beyazperdeye de yansır. Örnekse, Norman Jevison'ın yönettiği *Ruslar Geliyor! Ruslar Geliyor!* (*The Russian Are Coming! The Russian Are Coming!*, 1966) filminde, bir Rus denizaltısı New Jersey kıyısına yakın bir yerde arıza yapar. Olayı öğrenen Amerikan halkı, Ruslar ülkemizi işgal etmeye geldiler diye dehşete kapılır…

Bu örnekler günümüze dek devam ettirilebilir. İyisi mi örnek vermeyi burada keseyim ve yazımın başında belirttiğim gibi, Amerika'nın neden korktuğunu, niye halkının korkular içinde yaşamasını istediğini açıklayayım.

Kamu değil kitle toplumu

Amerikalı toplumbilimci Wright Mills, *The Power Elite* (16) adlı eserinde, Amerikan toplumunun dış dünyaya iletildiği gibi, gerçek demokratik bir toplum olmadığını; düşünme ve sorgulama yetenekleri geliştirilmemiş standart bireylerden oluşan bir kitle toplumu olduğunu, ve bu toplumun, kendi toplulukları dışında hiç kimseye karşı sorumluluk duymayan çok küçük bir azınlık tarafından yönetildiğini; ve bu azınlığın da büyük sanayi kapitalistlerinden, bunları besleyen finans kuruluşlarının başkanlarından ve Pentagon'daki üst yöneticilerden oluştuğunu belirtir. Ayrıca kitapta, kitle toplumu ve kamu toplumu kavramlarını, ayrıntılı olarak tanımlar. Söz konusu kitap, Prof Dr. Ünsal Oskay'ın çevirisiyle 1974 yılında *İktidar Seçkinleri* adıyla Türkçede yayımlanmıştır. (17)

Bilimsel kitapları, özellikle tarih ve toplumbilimle ilgili kitapları ve makaleleri okurken her zaman aklımda tuttuğum genel geçer bir gerçek vardır: Bilimsel bilgiler onları üreten kişilerin inançlarından ve tercihlerinden tamamen soyutlanamaz. Bu nedenle, elde edebildiğim güvenilir yabancı kaynaklara başvurdum. Mills'in kitabındaki verilerin, bu kaynaklarda verilen bilgilerle uyuştuğunu gördüm.

Sonuç olarak Amerikan toplumu, iktidarın ve onu destekleyen çıkar gruplarının öngördüğü modele göre biçimlendirilmiş bir teknolojik kitle toplumudur. Bu toplumu oluşturan standart kitle bireylerinin belirgin özellikleri şunlardır: (18) Her şeyi evinin ve ailesinin dar çerçevesi içinde düşünür. Malperesttir, fetişi paradır, gününü gün etmekten başka bir şey düşünmez. Karşılaştığı sorunları kişisel şanssızlık ve felaket olarak görür, onların var olan toplumsal sistemden kaynaklandığını fark etmez. Toplum sorunlarına karşı kayıtsızdır, tecrit edilmiştir. Toplumsal belleği yoktur, felaketleri kısa sürede unutur, kadercidir, hurafelere inanır. Bir futbol maçını ya da bir rock şarkıcısının konserini, politik ve insani bir drama yeğler. Savaş, barış, politik ahlaksızlık gibi önemli sorunlardan kaçar. Kitle iletişim araçlarıyla kendisine iletilen

haberlerin, yorumların, bilcümle iletilerin aslını faslını araştırmaz, sorgusuz sualsiz kabul eder. Mesela, ona düşmanının komünizm olduğunu söylerler. Komünizmin ne olduğunu bilmeksizin bu savı kabul eder… Bu kabullenmeler onun korkularının temelini oluşturur. Korkular onu acımasız yapar. Kızılderililerden korkar. Siyahlardan korkar. Çinlilerin, uzaylıların, Rusların, Müslümanların ülkesini istila etmesinden korkar… Korkular içinde yaşar. Özlemi mutlu robot olan standart bireylerden oluşan, olgunlaşmamış, olgunlaştırılmamış; çocuk kalmış, çocuklaştırılmış, hasta görünümlü (patolojik) bir toplumdur Amerikan toplumu. Böyle bir toplum Amerikan iktidarlarını rahatlatır, iktidar olduklarına inanmalarını sağlar. Kitle toplumları ve iktidarları miyoptur, uzağı göremezler.

Oysa amaç bir toplumun kamu toplumu olmasıdır. Onu oluşturan bireylerin düşünce ve kanaatlerini -kapalı kapılar ardında değil- açıkça ifade edebildikleri, karşılıklı ve serbest tartışmayla kamuoyu yaratabildikleri bir toplum olmasıdır. Kamu toplumu, gerçek demokratik bir toplumdur. Bir ülkede gerçek demokrasinin var olabilmesi için iki önkoşulun gerçekleşmesi gerekir: Bilgili ve etkin bir kamu; bilgili olmasa bile, bilgili kimselerin bu kamuyla iletişim kurabilmesi ve iktidar sahibi kimselerin kamuya karşı sorumlu tutulabilmesi. Böyle bir kamu toplumunda kamu ile iktidar karşılıklı olumlu etkileşmeyle her an kendilerini aşar ve gelişirler.

DİPNOTLAR VE KAYNAKLAR

1) Lady Macduf: "Our fears do make us traitors." William Shakespeare, *The Complete Works*, Collins, London and Glasgow, 1951; Macbeth, Act 4, Scene 2, p.1018, 1376 p.
2) Eric Hobsbawm, *Sermaye Çağı* (*The Age of Capital*), Çev. Bahadır Sina Şener, Dost Kitabevi, Ankara, 1998, s.156, 375 s.
3) Charles Johnson, *Köle Seferi* (*Middle Passage*), 1990 "National Book" Ödülü, İngilizceden çev. Sibel Özbudun, Simavi Yayınları, İstanbul, 1992, 201 s.
4) Attilâ Tokatlı, *Gizli Örgütler*, Gezegen Yayınevi, Ankara, 1971, ss.185-92, 234 s.
5) "I am talking of millions of man who have been skilfully injected with fear, inferiority complexes, trepidation, servility, despair, abasement, Aimé Césaire, Discours sur le Colonialisme" (Paris, Présence Africaine, 1956), pp.14-5. Bkz.: Frantz Fanon, *Black Skin White Mask* (Originally published in France as *Peau Noire, Masques Blancs*), Translated by Charles Lam Markmann, Granada Publishing Limited, Published by Paladin, London, 1972, p.7, 174 p. Fanon'un bu kitabı, zencilerin psikolojisini ve felsefesini çözümleyen bir baş eserdir, kanımca.
6) Hobsbawm, *Sermaye Çağı*, 1998, s.77.
7) *Flash Gordon* çizgi romanı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Altay Gündüz, "1930'ların çocuk dergileri, çizgi romanlar ve güdümleme," *Bilim ve Gelecek*, İstanbul, Sayı: 55, 2008 Eylül, ss.72-75.
8) Bu konuda kapsamlı bilgi için bkz.: Bernhard Roloff ve Georg Seesslen, *Ütopik Sinema - Bilim Kurgu Sinemasının Tarihi ve Mitolojisi*, Almancadan çev. Veysel Atayman, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1995, ss.171-202, 372 s.
9) Mary Shelley, *Frankenstein or the Modern Prometheus* (Frankenştayn ya da Modern Prometheus), Wordsworth Classics, Hertfordshire, England, 1999, 175 p.
10) Mary Shelley, *Frankenstein*, Çev. Elif Özsayar, Arion Yayınevi, İstanbul, 2002, s. xxı, xxxıx + 305 s.
11) CBS: Columbia Broadcasting System / Kolombiya Radyo Yayın Sistemi; ABD.
12) Peter McKellar, *Experince and Behaviour*, Penguin / Pelican, Hormondsworth, Middlessex, England, 1968, p.189, 422 p. Bernhard Roloff ve Georg Seesslen, *Ütopik Sinema*, 1995, ss.181-2.
13) HUAC: House Un-American Activities Committee / Amerika Karşıtı Faaliyetler Komitesi.
14) Unda Hörner, *Lauren Bacall ve Humprey Bogart*, Almancadan çev. Hulki ve Monika Demirel, İletişim, İstanbul, 2000, ss.75-8, 144 s. + 7 s. fotoğraf.
15) Kapsamlı bilgi için bkz.: Marcel Martin, *Charlie Chaplin (Şarlo)*, Çev. Timuçin Yekta, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1972, s.261 ve devamı, 263 s.; Nijat Özön, *Ansiklopedik Sinema Sözlüğü*, Arkın Kitabevi, İstanbul, 1958, ss.70-75, 464 s.; Charles Chaplin, *My Autobiography*, Penguin, London, 1966, 490 p.
16) Wright Mills, *The Power Elite*, Oxford University Press, 1956, 448 s.
17) Wright Mills, *İktidar Seçkinleri*, Çev. Ünsal Oskay, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974, 579 s.
18) Kitle toplumu ve kitle bireyi konusunda kapsamlı bilgi için bkz.: Wright Mills, *The Power Elite*, 1956. Wright Mills, *İktidar Seçkinleri*, 1974. Ayrıca bkz.: Altay Gündüz, "Yapılar neden çöküyor?" ve "Üniversite-toplum ilişkisi," *Cumhuriyet*, 16 Eylül ve 15 Ekim 1986. Sessiz Çoğunluk, *Sessiz Çoğunluk-Olaylar ve Görüşler*, Büke Kitapları, İstanbul, Temmuz 2005, ss. 1-6 ve 7-11. Sidney Lens, *Standart Adam*, Çev. Süha Çilingiroğlu, Kovan Kitabevi Yayınları, İzmir, 1961, 38 s.

Birey - toplum diyalektiğinde Steinbeck'in sanatı - 1

Bu makalede, Amerikan edebiyatının dünyaca sevilen yazarlarından John Steinbeck'in bireye ve topluma bakışı belli açılardan dönem dönem inceleniyor. Makalenin bu ilk bölümünde, yazarın yapıtlarından Cup of Gold (Altın Kupa), To A God Unknown (Bilinmeyen Bir Tanrıya), Tortilla Flat (Yukarı Mahalle), Cannery Row (Sardalye Sokağı), Sweet Thursday (Tatlı Perşembe), In Dubious Battle (Bitmeyen Kavga) ve Grapes Wrath (Gazap Üzümleri) birey-toplum diyalektiği bağlamında ele alınıyor.

Ali Timuçin

Amerikan edebiyatının dünyaca sevilen yazarlarından John Steinbeck'in (1902-1968) bireye ve topluma bakışı belli açılardan dönem dönem incelenebilir. Yazarın ilk dönemi denilebilecek yani 1930'ların ortalarına kadar uzanan dönemde gizemci, dolayısıyla daha çok duygucu çalışmalar ortaya koyduğunu görüyoruz. Şakacı bir dil taşımakla birlikte, bu gizemci yan yazarın ikinci çalışması Kaliforniya'daki aynı bölge insanlarını konu alan 12 öykülük *Pastures of Heaven*'da da (*Cennet Çayırları*; 1932) görülebilir. Yazarın en verimli döneminde, yani 1930'lardan 1950'lerin başlarına kadar uzanan dönemde daha çok toplum sorunlarına ağırlık verdiğini ve doğadaki insanı anlatmaya yöneldiğini görüyoruz. Steinbeck'in büyük ölçüde ahlaki bakışını yansıttığı ve uzun süre tasarladığı, kendisinin de önemli bir çalışma olarak gördüğü *East of Eden* (*Cennet Yolu*; 1952) yazarın veriminin azaldığı dönemin öncesinde yayımladığı son kitaptır. 1950'lerin sonrasındaki dönemde yazarın bireyci bakışı sürmekle birlikte, ilk dönemindeki yoğun gizemciliğe kapılmadığını ve daha gerçekçi bir bakışı olduğunu görüyoruz.

İlk döneminde yazar da kahramanları da toplumdışıdır

Steinbeck'in ilk iki romanı toplumdışı iki kişilikle ilgilidir. Yazarın birbirinden ayrı bu iki kitaptaki başkahramanları sıradışı insanlardır. Bu durum yazarın iki romana da gizemci bir hava yüklemesini kolaylaştırır. Ancak Steinbeck hangi insanı ele alırsa alsın, özgün yanları olan kişilikleri öne çıkarır. Bu kişilikler çoğunlukla da kahraman nitelemesine uygun kişilikler olacaktır.

Yayıncı Robert Ballou'ya Montrose'den yazdığı 11 Şubat 1933 tarihli mektubunda Steinbeck şöyle der: "Bir memurun yaşamı beni ilgilendirmiyor. Bir memur bir kahraman olursa o başka." (1) Bu yalnız kalmış kahramanları kurgulayan Steinbeck, bir yandan çeşitli işlerde çalışıp ilk romanını yazarken bir yandan da Kaliforniya'da Tahoe Gölü yakınlarında kaldığı yerde yalnızlık korkusunu yenmeye çalışır,

bu durumu oradan Stanford Üniversitesi'nden arkadaşı Webster F. Street'e 1926'da yazdığı bir mektubunda kış aylarında anlatıyordu. (2)

Belki de bu çabası olumlu oldu. Çünkü John Steinbeck'in sonraki edebiyat yaşamında yalnız kalma korkusu pek yaşamadığı görülüyor. Bu konuyla ilgili olarak yazarın 26 Aralık 1958'de yayıncısı Pascal Covici'ye New York'dan yazdığı mektuptaki bakış açısı şöyledir: "Bu işte insan hep yalnızdır. Zorluk, yalnız olmadığını düşündüğün zaman başlar. Topluluk içinde yapabileceğin bir şey değil bu. Ailenle, evliliğinle, dostlarınla, eğlenceyle de bir ilgisi yok. Bu nedenlerle yazarlarla birlikte yaşamak zordu. Onlarla dostluk kurmak olanaksızdır. Yazarla kitabı, tıpkı hırçın bir köpekle kemiği gibidir. Yazar huysuzdur, herkesten kuşkulanır, kimseye güvenmez, kimseyi sevmez. Böyle bir yaşamı onaylamak çok zor, ama iyi bir yazar böyle oluyor işte." (3)

Steinbeck'in biraz abartılı da olsa bu bakışından yazarlığın biraz toplumdışılık gerektirdiği görüşü çıkıyor. Bununla birlikte Steinbeck ilk iki yapıtında kahramanlarını büyük ölçüde toplumdışı kişilerden seçer. Bu romanlardaki kişilikler gerçekten amaçlarının peşinde çevrelerindeki kimselere aldırmayan insanlardır.

Ulvi düşlerin peşinde yalnız bir adam: "Altın Kupa"nın Kaptan Morgan'ı

Örneğin bu bağlamda öncelikle Steinbeck ilk romanı *Cup of Gold*'daki (*Altın Kupa*; 1929) Kaptan Morgan'ın öyküsüne bakılabilir. Bu roman 17. yüzyılda İngiltere Kralı Charles I döneminin ünlü korsanlarından Henry Morgan'ı konu alır. Morgan babası gibi sıradan bir çiftçi yaşamını sürdürebilecek kimse değildir. Önündeki dünya onun için uçsuz bucaksız bir bilinmeyendir. Morgan yaşamı edindiği deneylerle yeni topraklarda tanımak isteyecektir. Büyücü Merlin onu kalması için ikna etmeye çalışsa da, sonunda pes eder ve ona şöyle der: "Küçük bir çocuksun sen. Aydan içki içmek istemektesin, tıpkı altın bir kupadan içki içer gibi. Bu yüzden görünen odur ki, büyük bir adam olacaksın... eğer küçük bir çocuk olarak kalabilirsen. Dünyadaki tüm büyük adamlar ayı ele geçirmek isteyen küçük çocuklardı; koşturur, yükseklere tırmanırlardı. Kimi kez bir ateşböceği yakalamışlardır. Ama insan büyüyüp erişkin bir adam gibi düşünmeye başladığında ayın ele geçirilmeyeceğini anlamak zorunda kalır; elde edilebilecek bile olsa istemez onu; bu yüzden de hiç ateşböceği yakalayamaz." (4)

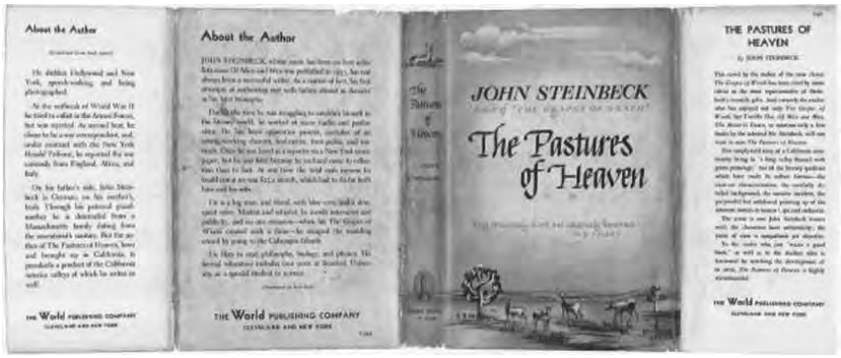
Steinbeck, ilk romanını yazarken kaldığı Tahoe Gölü yakınlarında, yalnızlık korkusuyla da cebelleşiyordu.

Morgan görünür insani amaçlar peşinde değildir. Büyük bir korsan olmak, altın kupayı ele geçirmek ya da efsaneleşmiş Kızıl Azize'ye sahip olmak ister. Bir anlamda insani amaçların dışına çıkmış ve işi gereği toplumdışı kalmış bir Kaptan Morgan, Albert Camus'nün *Caligula* oyunundaki Caligula'yı, az çok aklı başında bir Caligula'yı anımsatır. Yine de Steinbeck'in aktardığı Morgan adeta yarı- Tanrı olmaya sürüklenmiş ve artık o yoldan dönemeyecek biridir.

Kâhin gizemli bir dille Morgan'a ulaşacağı noktayı şöyle gösterir: "Ama o kişi ki, elinde aya uzanırken yakalanmış bir ateşböceği gizler; iki katı yalnızdır. Gerçek başarısızlığını kavrayabilen yalnızca odur; ancak o kavrayabilir aşağılık olduğunu, korktuğunu, kaçtığını. Büyüklüğüne ulaşacaksın sen; olabilir ki, zamanla büyüklüğünde bir başına kalacaksın, hiçbir yerde tek dostun olmayacak; bir tek saygıyla, korkuyla ya da hayranlıkla sana yapışanlar bulunacak çevrende. Temiz, duru gözlerini özlemle yukarıya diken delikanlı, üzülüyorum senin için. Senin için üzülüyorum ve... ah Tanrım, nice imreniyorum sana!" (5)

Morgan hedefini belirlemiştir ve büyük bir korsan olmak için ortaya koyduğu tüm birikimi yaşamın önüne çıkardığı rastlantıları da kullanarak gerçekleştirir. Ancak Morgan doğal olarak sıradan insan olmanın ne demek olduğunu bilmez. Herkesin yakınında güvenebileceği bir dosta gereksinimi vardır. O da büyük hırsları olmayan, yaşamın tadını bilen Coeur de Gris'yle yakınlık kurar. Coeur de Gris de onun yanında ikinci adam olmayı başarır. Ancak Coeur de Gris, Morgan'a şu yaklaşımıyla gerçekleri gösterdiğinde, görünüşteki bu dostluk da uzun süreli olmayacaktır: "Elbette; size göre duygularınız yeni şeylerdir, çok önemli yeni buluşlardır. Başarısızlıklarınızın eşi

Steinbeck'in 1932'de yayımlanan ikinci kitabı, Kaliforniya insanını anlattığı 12 öykülük *Pastures of Heaven* (*Cennet Çayırları*; 1932).

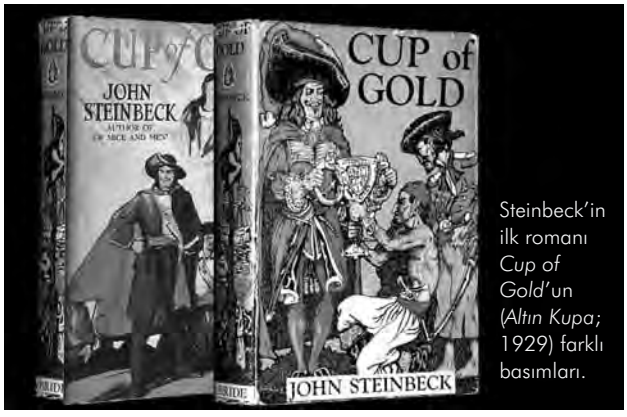
benzeri yoktur. Bu devasa kibir yüzünden arkanızdaki şu Cockney'in... evet zaman zaman nöbet geçirip yere yuvarlanan şu adamın sizinkilerle aynı umutları, umutsuzlukları olduğuna inanamazsınız. Bu adamların sizin kadar derin duyguları olduğuna inanamazsınız. Desem ki size o kadını en az sizin kadar istiyorum, ya da La Santa Roja'ya sizden daha tatlı sözler söyleyebilirim, inanmaz güler geçersiniz." (6)

Steinbeck'in bu romanı çevresindeki herkesi kullanabileceği biri olarak gören benmerkezci yapıda, hatta biraz da giriştiği iş gereği böyle olması zorunlu olan bir insanı konu edinir. Steinbeck'in yarattığı bu kahraman, romanda çelişkili bir görüntü çizer. Kahraman bir yanda yaptığı işin boşluğunu duyup bundan rahatsız olur, öbür yanda İngiltere'de siyasi gücün korsanlığı bırakmasını zorunlu kılmasıyla bu işi bırakmak zorunda olmanın sıkıntısını duyar.

Yalnızlığına çareyi doğada arayan adam: "Bilinmeyen Bir Tanrıya"nın Joseph'i

Steinbeck'in ikinci romanı *To A God Unknown* (*Bilinmeyen Bir Tanrıya*; 1933) daha yoğun bir gizemcilik ve dolayısıyla daha yoğun bir duygusallık taşır. Bu romanda Steinbeck doğaya öbür romanlarının tersine daha derin bir anlam yükler. Steinbeck'in bu romanı pek çok romanı gibi büyüdüğü yer olan Kaliforniya'da geçer. Başkahraman Joseph ailesini bırakıp kendine daha iyi koşullar sağlamak üzere batıya, Kaliforniya'ya gider. Amacı burada kendi toprağını işletmektir. Joseph yazarın ilk romandaki kahramanı Morgan gibi amacının peşinde çevresini önemsemez. Yazar kahramanın benzer benmerkezci kişiliğini dolaylı olarak şöyle yansıtır: "Çevresindeki her şey, toprak, hayvanlar ve insanlar üretkendi. Joseph ise kaynaktı, onların üretkenliklerinin temeliydi, harekete geçiren ihtiras kendisininkiydi. Çevresindeki her şeyin hızla büyümesini, gebe kalmasını ve çoğalmasını istiyordu. En korkunç günah kısırlıktı, bağışlanmaz ve katlanılmaz günahtı bu." (7)

Steinbeck ilk yapıtlarındaki bu iki kahramanı toplumdışı yanlarıyla ortaya koyarken onlara belli bir duygudaşlıkla yaklaşır. Ancak yazar yine de onların toplumdışılıklarını açık örneklerle yansıtmaktan kaçınmaz. *Altın Kupa*'da Morgan sıradışı bir insana dönüşüp çevresinden koparken yine de kendisine güven duygusu verecek birini arar. Coeur de Gris'nin dostluğu bu durumu sağlayacaktır. Ancak yankahramanın bu özellikleri hem onu kaptana yaklaştırmış hem sonunda ondan uzaklaştırmıştır: "Bu genç adam Kaptan Morgan'ın buyruklarına gülümseyerek karşılık veriyordu. Gözlerinde saygı vardı elbette, ama korku, kıskançlık, kuşku yoktu." (8) Kaptan sonunda yaşamın her anını duyumsayan böylesine açık yürekli bir adama dayanamamıştır. Bununla birlikte *Bilinmeyen Bir Tanrıya*'nın başkahramanı Joseph ayrı bir bakış içinde doğaya kendini adarken yalnızlığını giderecek ve Morgan'ın aradığı güvenin benzerini daha gizemli bir görünüm altında doğada arayacaktır. Böylece babası öldükten sonra onun ruhunu bahçesindeki ağaçta yaşatacaktır. Onunla dertleşip, ondan destek arayacaktır.

Steinbeck'in ilk romanı *Cup of Gold*'un (*Altın Kupa*; 1929) farklı basımları.

Steinbeck'in genel olarak romanlarında doğayla bütünleşmiş, hatta doğadaki canlılarla bütünleşmiş insan fikri vardır. Ancak bu romanda daha gizemci bir biçimde bu konu ana tema olarak ele alınmıştır. Bu ilk dönem başkahramanları, Steinbeck'in daha sonraki ve özellikle son dönem çalışmalarında karşımıza çıkan çevresindeki insanın sıkıntılarına duyarlı insan tipini göstermese de, bu kahramanlar kararlı ve tasarladığı yolu sapmadan izleyen özgün kişilikler olarak çizilmişlerdir. Steinbeck'in bu kişiliklerle duygudaşlığı da bu noktada olmalıdır. Yine de bu derece kendini yalnızlığa iten kişilikler doğal olarak melankolik bir hava taşırlar.

Bunun dışında bu gizemci hava içinde Steinbeck'in dinselliğe vurgu yaptığı düşünülmemelidir. Joseph doğaya bir Tanrısallık yükler. Bununla birlikte gizemci özellikleri bir yana bırakılırsa, roman tamamen insanın doğanın parçası olduğunu ve insanın da doğal döngüye katıldığını duyurur. Sonuçta Steinbeck'in bakış açısına göre insan işlediği eylemlerin vicdani sorgusunu bu dünyada kendi kendine yapacaktır. Örneğin Kaptan Morgan papazın günah çıkartmasını istemesi karşısında Steinbeck'in konuya bakışını şöyle duyurur: "Onların arasında yalnızca en zevklilerini, en acı verenleri anımsıyorum. Nedense zevk verenler için tövbe etmek istemiyorum. Onlara olan inancımı yitirmem olur bu; çok güzeldiler. Acı veren günahlarsa yanlarında saklı bıçaklar gibi kefaretlerini de taşıyorlardı. Nasıl tövbe edebilirim efendim? Tüm yaşamımı yeniden gözden geçirebilir, ilk diş kaşıma halkamın parçalanışından bir geneleve son gidişime değin her yaptığımın adını vererek tövbe getirebilirim. Anımsayabildiğim her şeyden pişmanlık duyabilirim, ama tek bir günahımı bile unutsam tüm yaptığım boşa gitmiş olur." (9)

Steinbeck bu yürekli kahramanlarıyla ilk dönemlerinde yeterli ilgiyi çekememiştir, ancak yersiz eleştiri ve övgüleri bir yana koyup çabasını sürdürmüştür. Bu konuda 1931'de Pacific Grove'dan yazdığı mektubunda George Albee'ye şunları söyler: "Kendini aldatma George, övgüler bir sa-

natçı yaratmaz. Tam tersine, sanatçıyı öldürür. Bir insanın en iyi yapıtı, adının duyulması için çaba gösterdiği sıralarda yarattığı yapıttır. Kalabalıkların bir imza için bekleştiği zamanlar ortaya koyduğu yapıtlar değil. Eğer onlarla bir savaşıma girmek istemiyorsan yazmayacaksın. İşini en iyi biçimde yaparsan dikkat çekebilirsin. İyi yazmaksa bol bol çalışmakla olası." (10)

Başkahramandan sıradan insana: "Yukarı Mahalle", "Sardalye Sokağı", "Tatlı Perşembe"…

Bu çabasıyla Steinbeck bundan böyle toplumsal yapı içinde etkileşen insanı konu almaya girişti. İlk büyük başarısını yakalayacağı *Tortilla Flat* (*Yukarı Mahalle*; 1935) çalışmasıyla toplumda gündelik, içinden geldiği gibi yaşayan, ancak dayanışan insanları anlatır. Bu Monterey kentindeki melez kökenli, Paisano toplumunun öyküsüdür. Bu roman, bağlantısı olmasa da birbirinin devamı olan iki çalışmanın, *Cannery Row* (*Sardalye Sokağı*, 1945) ve *Sweet Thursday*'in (*Tatlı Perşembe*; 1954) habercisidir. Birbirinin devamı olan iki roman da büyük ölçüde aynı mizahi dille ve *Yukarı Mahalle*'yi çağrıştıran bir tarzda yazılmıştır. Bu üç romanın genel özelliği geçici işlerde çalışan ve gelecek kaygısına boşvererek yaşayan insanların konu edilmesidir.

Yazar bu yapıtlarda sıradan insanları içten ve mizahi bir havayla okuyucuya aktarır. John Steinbeck sözü edilen üç çalışmasındaki insanlarla olan benzerliğini ve mizahçı yanını George Albee'ye yazdığı mektupta şöyle duyurur: "İyi yiyecek severim. İyi giysileri de severim. Ama onları elde etmek sorunuyla karşılaşınca dikkatimi gerekli olan noktada toplayamıyorum. Üstüme geçirebileceğim herhangi bir iş pantolonuyla, karnımı doyurabileceğim bir parça havuç beni hiç de mutsuz kılmaz. Fakat beni en çok ben yapan şey, gülünç olanı hemen kavrayabilmem. Bu yakaladığım şey anlamsızlık veya aptallık da olabilir. Gülünç olanın ya da gülünç olma korkusunun birçok insanın yaşam çizgisini belirlediğini görüyorum. Bende ise böyle bir itki yok. Ben bedensel olarak öylesine yalın bir insanım ki uyuyabileceğim kuru ve yumuşak bir yer, karnımı doyuracak herhangi bir yiyecek, ara sıra, -beni çok tedirgin ettiği zaman- bir cinsel ilişki ve biraz meni akıtmak ve bol bol çalışmak... İşte benim için rahat bir yaşam, bunları içeren bir yaşam demek. Görüyorsun ya, ancak tembel ve aptal bir hayvanın yaşamı gibi bir yaşam biçimi bu. Korkuyorum. Ne bir şeyim olsun, ne de ben bir şey olayım istiyorum. İsteklerim yok. Çünkü çok istekleri olmak yorucu." (11)

Kahramanlar, çevrelendikleri toplumsal yapıyla anlatılır

Yazarın bu bakış açısıyla sıradan insanlar bu üç romanda okuyucuya sunulurken, ilk romanlarındaki gibi başkahramanlar ön plana çıkmaz. Örneğin *Yukarı Mahalle*'nin kahramanı Danny daha silik bir kişilik sergiler. Ancak onun etrafındaki serseri arkadaşları, yani Danny'nin çevresindeki canlı yapı başta hazırcevap ve zeki Pilon olmak üzere okuyucunun ilgisini yüksekte tutar. Bu yapıtlarında Steinbeck için kısmen çevresinden soyutlanmış bireysel kahramandan çok bir kahramanın etrafında bireyi aşan canlı bir toplumsal yapı vardır. Steinbeck *Yukarı Mahalle* romanının başında bu kez alaycılıkla kahramanlarını yere indirir: "Bu dönemin kâğıda geçirilmesi yararlıdır. Geçirilmelidir ki, gelecekte bu efsaneleri duyan bilginler, Arthur, Roland, Robin Hood için dedikleri gibi, 'Ne Danny diye birisi, ne Dany'nin dostları diye bir grup, ne de öyle bir ev vardı. Danny bir doğa tanrısı, dostları ise ilkel rüzgâr, gök ve güneş simgeleridir' demesinler. Bu öykü bugün ve gelecekte, asık suratlı bilginlerimizin dudaklarındaki alaycı gülümsemeyi silip atmayı amaçlamaktadır." (12)

Yazar yine yaşadığı yer olan Kaliforniya'nın Monterey kentinde yaşananları konu edinir. *Sardalye Sokağı*'nda ve *Tatlı Perşembe*'de ise aynı kentin ayrı insanları benzer bir yaşam biçimi çerçevesinde anlatılır. Yine kıyıda köşede kalmış, günü birlik işlerden bulduğunu içkiye ve bir parça yiyeceğe yatıran insanlar vardır. *Sardalye Sokağı*'nda da *Yukarı Mahalle*'de olduğu gibi başkişilik çok öne çıkmaz. *Sardalye Sokağı*'ndaki başkahraman Doc'un kişiliği *Tatlı Perşembe*'de daha belirgindir.

Steinbeck 1958'de ünlü oyuncu Henry Fonda'ya 20 Kasım 1958'de New York'dan yazdığı mektupta Doc'u yazarken hep roman kahramanının yerine ünlü oyuncuyu koyduğunu belirtir (13). Gerçekten Henry Fonda'da görülen dingin yapıyı Doc verir. Doc, Danny'den ayrı, kültürlü biridir. Biyoloji okumuştur ve bu alanda çalışmalarını sürdürmektedir. Steinbeck'in yarı bıraktığı üniversite yaşamında biyoloji okuması romandaki meslek seçiminde etkili olmuş olmalıdır. *Yukarı Mahalle*'de ilk anda yankahraman gibi görünse de daha çok başkahraman olan Pilon ve çevresindeki arkadaşları vardır. Öbür iki romanda da Mack serserilerin başıdır ve ön plana çıkar. Yazar *Yukarı Mahalle*'nin girişinde yaptığı gibi *Sardalye Sokağı*'nda da

Steinbeck ikinci romanı *To A God Unknown*'da (*Bilinmeyen Bir Tanrıya*; 1933) doğaya öbür romanlarından daha derin bir anlam yüklemiştir.

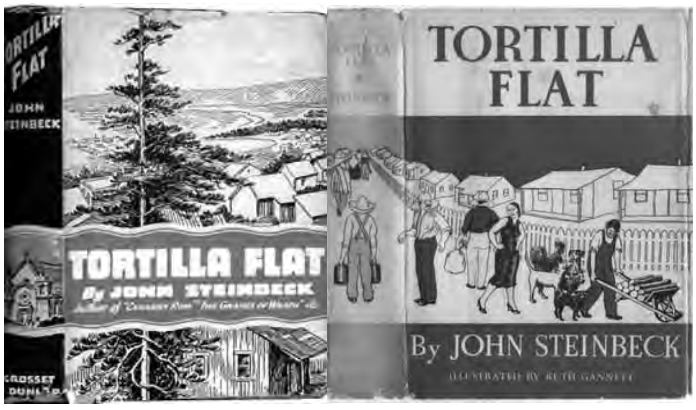
ele aldığı insanlara önyargısız bir biçimde yaklaştığını ve yalnızca onların değerini yansıtmaya çalıştığını duyurur: "Burada oturanlar, vaktiyle birinin dediği gibi 'orospular, pezevenkler, kumarbazlar ve eşşolueşşekler'den oluşur ki; bununla bütün mahalle halkı anlatılmış olur. Fakat bunu söyleyen adam, bir başka delikten bakıverseydi mahalleye, onlar için 'evliyalar, melekler, mazlumlar ve mübarek insanlar' diyebilirdi, o zaman da yine herkesi tanımlamış olacaktı." (14)

İnsanlar arası dayanışmaya vurgu yapılır

Bu üç romanın ilk ikisinde Steinbeck daha dayanışmacı bir yapıya vurgu yapar. *Tatlı Perşembe*'de ise ilk romanlarındakine benzer bir biçimde bireyin kahramanca kendini ortaya koyması ve kararlı biçimde yaşamına yön vermesi vardır. Bunda da bir ölçüde dayanışık bir yapı vardır. Örneğin *Yukarı Mahalle*'de Jesus Maria yolda hasta bebeğiyle bulduğu Onbaşı'ya yardım eder. Arkadaşları destek olurlar. Bu dayanışma havası şöyle yansıtılır: "Pilon hemen işe el koydu. Jesus Maria'yı keçi sütü almak üzere Bayan Palochico'nun evine gönderdi. Koca Joe ve Pablo'yu bir elma kutusu bulup içine ot doldurmak, üstüne de kuzu postundan bir palto örtmekle görevlendirdi. Danny kendi yatağını önerdi, ama reddedildi. Onbaşı oturma odasında durup bu iyi insanlara gülümsedi." (15) Benzer olumlu bir davranışı eve aldıkları Korsan'ın kilise için adak parasına canları çekse bile dokunmayarak gösterirler. Alık bir kişilik olan Koca Joe böyle bir işe kalkışınca onu benzetip caydırırlar. Sonunda Korsan'a bu adağı adamak üzere kiliseye gidebileceği düzgün bir kılık yaratmak için yöntem bulunur: "'Ona bir şeyler ödünç veririz,' dedi Jesus Maria. 'Benim ceketimle yeleğim var. Pilon'un babasından kalma şapkası. Danny senin gömleğin, Koca Joe'nun da o güzel mavi pantolonu.'" (16)

Benzer bir dayanışma havası *Sardalye Sokağı*'nda da vardır. Hatta kısmen *Tatlı Perşembe*'de bile bu hava duyulur. Bu birbirini izleyen iki yapıtta, bu serseri takımı ufak tefek kurnazlıkları olsa da hep Doc'un üzerine düşerler, onun için partiler hazırlarlar. Doc'un dilinden bu insanlar *Sardalye Sokağı*'nda şöyle dile getirilir: "Sorun karın doyurmakta değil. Bu bambaşka bir şey. Dünyayı elde etmek için benliğimizi satmak tamamen içimizden gelen, hemen hemen istisnası olmayan bir durumdur ama bunun da istisnaları yok değil. Dünyanın her yanında bir Mack ve avanesi topluluğu vardır. Onun gibilerini Meksiko'da dondurmacı kılığında, Alaska'da bir Aleut'ta gördüm. Benim şerefime nasıl bir eğlence düzenlemeye çalıştıklarını ve işlerin nasıl ters gittiğini bilirsin. Ama gerçekten böyle bir eğlence istiyorlardı. Asıl amaçları buydu." (17)

Steinbeck'in özellikle son romanlarında daha da belirgin olarak vurgu yaptığı şey insanın bencilliği ve yaşamı kötüye kullanışıdır. Yazar genelde yapıtlarını umut dolu bitirmeye çalışsa da, okuyucuyu karamsar bir hava içinde bırakır. Bu üç romandaki insanlar kendine yeter bir düzen kurma çabası içinde, küçük kurnazlıklarıyla içtenlikli bir yaşam sürdürürler. Bu üç roman olumlu bitsin olumsuz bitsin, genelde umutlu bir hava taşır.

Steinbeck, ilk çıkışını yakalayacağı *Tortilla Flat*'da (*Yukarı Mahalle*; 1935), gündelik, içinden geldiği gibi yaşayan, ancak dayanışan insanları anlatır.

Yazar da topluluk ruhundan kaçamaz

Steinbeck bireyden ayrı olarak toplumun ruhu üzerine düşünmeye *Yukarı Mahalle*'yi yazmadan önce başlamıştı. Bu bağlamda apayrı kişiliklerin hep birlikte ortaya koyduğu yaklaşım, bireylerin üstüne çıkan toplumsal yaklaşım *Yukarı Mahalle*'de vardır. Bu konuyla ilgili olarak Steinbeck 21 Haziran 1933'de Pacific Grove'dan arkadaşı Carlton Sheffield'e yazdığı mektupta şöyle der: "Bir insan topluluğu kötülük güdüsüyle yumuşaklığı yok eder. Bir topluluk içindeyken insan kendi yapısına uygun olanı yapmaz. Topluluk onun doğasını değiştirebilir. Topluluk onun doğuştan gelen özelliklerini, kendini denetleme yetisini, görünüşünü, ruhsal yapısını değiştirebilir. Bütün bu yazdıklarım bizi bir sonuca götürüyor: Topluluk, oluşmak için bireylerine bağımlı. Sınırları ve özellikleri bakımındansa bireylerinden bağımsız. Özyapısı da bireylerinin özyapısından ayrı. Tıpkı insanın bedenini oluşturan hücrelerine bağımlılık ve yine de onlardan apayrı özellikler taşıması gibi." (18)

Bir Steinbeck betimi.

Elbette topluluk *Yukarı Mahalle*'de gördüğümüz gibi her zaman olumsuzluklar getirmeyecektir. Ancak Steinbeck'in düşündüğü, belli bir topluluğun bireyin bilincini aşacak biçimde çok da bilinçli bir yönde gitmeden sürüklenmesidir. Yazar 1934'de ölen annesinin hastalığını izlerken canlanan bu fikirleri o zaman not etmeye başlamıştı.

(19) Ancak Steinbeck 1933'de George Albe'ye Salinas'dan yazdığı mektubunda yazarın ya da sanatçının da bu topluluk ruhundan kaçamayacağını, insanın kendi kişiliğini yansıtırken toplumla etkileşmeyi bıraktığında kendini yok edeceğini, çünkü yaşam kaynağını kesmiş olacağını belirtir. (20) Steinbeck zaman zaman bu dönemdeki mektuplarında topluluk yerine **phalanx** sözcüğünü kullanır. Fransız düşünür Marie Charles Fourier (1772-1837) Falanj (fr. Phlange, ing. Phalanx) adı verilen üretici birimler tasarlamıştır. Eşit sayıda kadın ve erkekten oluşan 1620 kişilik Falanj, insanı mutsuz kılan çağdaş iktisadi yaşam düzeninin sakıncalarını giderecek bir yapı olarak düşünülmüştür. Bkz. Afşar Timuçin'in *Düşünce Tarihi*.)

İşçiler ve sorunları, Steinbeck romanlarına konu olmaya başlar

In Dubious Battle (*Bitmeyen Kavga*; 1936) ve *Grapes Wrath*'de (*Gazap Üzümleri*; 1939) yukarıdaki düşüncelerin açık yansımalarını görmek olasıdır. İki çalışmanın ana teması ve anlatım tarzı birbirinden ayrı olmakla birlikte, her iki çalışmada yoksul işçi kesiminin sıkıntıları ve işveren karşısındaki duruşları verilir. Steinbeck'in her iki çalışmadaki yaklaşımı yalnızca bir edebiyatçının bakışını değil, daha çok bir gazetecinin bakışını duyurur. Ancak bu durum yazarın yine de kaba gerçekçi bir tutum içinde olduğu biçiminde anlaşılmamalıdır. Bu konu daha çok yazarın yansızlığıyla ilgilidir. O özellikle *Bitmeyen Kavga*'da iki kesime, işçi ve işveren kesimine karşı yansız bir yaklaşım sergiler.

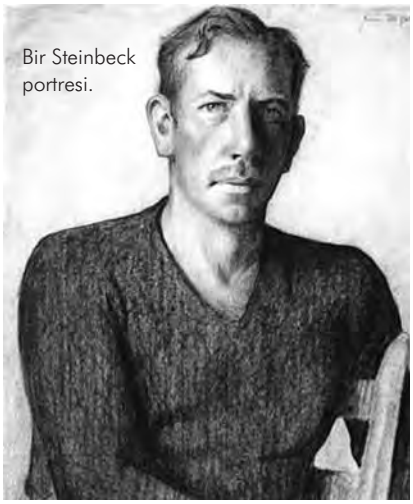
Gazap Üzümleri'ni kaleme aldığı sıralarda incelemeler yapmak için yöneldiği topluluk batıya gelen göçmen işçilerdi ve bu insanların sorunlarını ele almak için güvendiği bir dergiyle kazancı bu göçmen işçilere kalmak üzere anlaştı. Steinbeck yayıncı ajanı Elizabeth Otis'e 7 Mart 1938'de Los Gatos'dan yazdığı mektubunda bu kişilerin durumuyla ilgili gözlemlerini şöyle aktarır: "Oraya gidip, derinliği bir ayağa varan suyu, yataklara tırmanmış, ısınmak için ateşi ve bir lokma yiyeceği olmayan çocukları görsen beni anlarsın. İlçe yönetimi, 'Sorun bizim başa çıkamayacağımız boyutlarda' diyerek bütün hasta bakıcıları geri çekti. Böylece bu insanlar için hiç ama hiçbir şey yapılmıyor bugün. Hapishanede bir delikanlı gördük. Annesi açlıktan ölmek üzere olduğu için bir ambarın asma kilidini kırarak iki eski radyatör çalmış. Ya kefaletle bıraktıracağız ya da bölge avukatı onu kurtarmaya çalışacak." (21)

Steinbeck, *Cannery Row*'da (*Sardalye Sokağı*, 1945) ele aldığı kahramanlar için şöyle diyecekti: "Burada oturanlar, vaktiyle birinin dediği gibi 'orospular, pezevenkler, kumarbazlar ve eşşolueşşekler'den oluşur ki; bununla bütün mahalle halkı anlatılmış olur. Fakat bunu söyleyen adam, bir başka delikten bakıverseydi mahalleye, onlar için 'evliyalar, melekler, mazlumlar ve mübarek insanlar' diyebilirdi, o zaman da yine herkesi tanımlamış olacaktı."

Steinbeck *Gazap Üzümleri*'nde de olanı gerçek bir edebiyatçı ustalığıyla anlatır. Ancak sorunların içine girdikçe ne kadar yansız da olmaya çalışsa, insandan yana olan bakışı daha da öne çıkar. *Bitmeyen Kavga*'yı yazdığı dönemlerde göçmenlerin kampına gitmeye başlamıştır, ancak 1936'da Los Gotos'dan George Albe'ye yazdığı mektupta, hazırladığı yazı dizisini bir dergiye kabul ettiremediğini yazar. Çünkü yazarın anlatımıyla Salinas sokaklarında insanların öldürüldüğü bu dönemlerde işçileri aşağılamayan bir yazıyı yayınlatmak olası değildir. (22)

Aslında Steinbeck *Bitmeyen Kavga*'da da görüleceği gibi olabildiğince

Bir Steinbeck portresi.

nesnel kalmak istediğini George Albe'ye 15 Haziran 1935 tarihli Pacific Grove'dan yazdığı mektubunda şöyle belirtir: "Hem işçi hem de işverenin kendilerine göre sonuçlar çıkaracağı bölümler olmakla birlikte, ne bir yanın ne de ötekinin desteğini sağlayacak nitelikte değil." (23)

"Bitmeyen Kavga"nın roman kişilikleri derinlikli değildir

Steinbeck'in *Bitmeyen Kavga*'da doğrudan toplumsal sorunların derinine inme çabasında olmadığı görülmektedir. Bunu yazar bu alıntılanan mektubunda kabul eder. Ancak sorunların çokça derinine inmeyince yazarın roman kişiliklerinin de pek derinlikli bir biçimde verdiğini söylemek zordur.

Bitmeyen Kavga'nın başlıca iki kişiliği işçileri belli amaçlar ve daha çok partiye adam kazandırmak doğrultusunda yönlendirmeye çalışan komünist partili Mac ve yaşamın getirdiklerinden umutsuzluğa düşerek partiye katılan Jim'dir. Jim çalışmanın başında partiye katılmasının pek çok nedeninden birini şöyle verir: "Bunun için bir sürü ufak tefek nedenler gösterebilirim. Fakat aslı şudur: Bütün ailem bu düzen yüzünden mahvoldu. Babam işçi kavgalarında büyük darbelere uğradı. Sonunda ayyaş bir adam olup çıktı. Çalıştığı mezbahayı dinamitlemek fikrine kapılmıştı. Sonunda göğsüne bir kurşun yiyip öldü." (24)

Jim babasının çektiği acıları anlatırken partiye giriş nedenlerini de

anlatır: Bu nedenler arasında uğradığı haksızlıklar ve bir mitingde yanlışlıkla serserilikten içeri girişi ve böylece bir amaç uğruna bir araya gelen insanlardan etkilenişi de vardır. Bu sırada Jim'le onun partiye kaydını yapan Harry Nilson arasında geçen konuşma Steinbeck'in özellikle Mac kişiliğini neden derinlikli bir biçimde yansıtmadığını da sezdirir: "Jim hiçbir şey anlamadığını gösterircesine Harry Nilson'un yüzüne baktı. 'Sen,' dedi. 'Yükselmek için yeteri kadar yetenekli olduğu halde adamı bir anda işinden atan, yerine bir başkasını yerleştiren bir işte çalıştın mı? Herkesin firmaya sadakatten söz ettiği, sadakatinse milletin birbirini gammazlaması demek olduğu bir yerde bulundun mu? Her neyse, benim kaybedecek bir şeyim yok.' Harry durgunlukla, 'Nefretinden başka,' diye karşılık verdi. 'Bir gün insanlardan nefret etmediğini görünce çok şaşıracaksın. Bilmem neden, fakat sonunda hep böyle olur.'" (25)

Mac'in kişiliği sanki bu nefreti yitirmesi yüzünden belirsizdir. Önceleri belli bir topluluğun önder kişisi olarak Mac Jim'i yönlendirir. Ancak zamanla Jim topluluğun içinde dizginlenemez duruma gelir. Steinbeck'in sorunu, daha önce de belirttiğimiz gibi, topluluğun ruhu içinde bireyin başkalaşmasıdır. Örneğin Mac siyasetin içinde tamamen duygularından arınmış, 'nefret'ten yoksun bir adam gibi çizilir. Ancak yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi, bu durum artık insanın siyasetin içinde duygusunu ya da Harry'nin deyişiyle 'nefret'ini yitirmesi sonucu olabilir. Kaptan Morgan gibi Mac da hedefinin peşindeyken insani duyguların uzağındadır. Ancak o da hedefine yalnız yürüyebilecek gibi değildir, güvende değildir. O güvenceyi Jim'de arar. Belki onu olayların içine uzun süre sokmak istememesi bununla ilgilidir. Ancak Jim Mac'den ayrı olarak nefretini hiç yitirmez.

1954'de yayımlanan *Sweet Thursday* (*Tatlı Perşembe*), *Sardalye Sokağı*'nın devamıdır.

Ancak bu nefreti kendinde açık bir biçimde barındırmayan Mac'in gözünü karartıp izlediği amaç nedir? Bir noktada Mac'in siyasi bakışı içindeki duygusuzluğu gerçekçi olabilir. Ancak Mac'in insani bir amacı mı vardır? Siyasetin içinde kendine egemenlik alanı mı aramaktadır? Yoksa onu yönlendirenlerin etkisi altında mıdır?

Bitmeyen Kavga okunduğunda Steinbeck'in bu konuları ya dikkate almadığı ya da daha çok okuyana bıraktığı görülür. Bir yanda işçiyi inançları uğruna yönlendiren ya duygusuz ya da gerçekten bir şeyleri değiştireceğine inanıp arada yitip giden insanlar vardır, öte yanda işçinin ücretini bin bir kurnazlıkla en düşük düzeyde tutmaya çalışan işveren kesimi vardır. *Bitmeyen Kavga*'daki sorunlar arasında *Gazap Üzümleri*'nde de işlenen sorunlar vardır: İşçilerin belli ücretle çağrılıp toplanması ve dışarıdan fazladan işçi getirilerek ücretlerin düşürülmesi, işçi grevleri, işverenlerin grevi kırmak için dışarıdan sendikasız işçi getirmeleri, grevin önderlerini rüşvetle satın alma çabaları ve iki kesim arasında bitmeyen bir çekişme…

Yine de yazar *Bitmeyen Kavga*'yla ilgili olarak George Albee'ye 15 Haziran 1935'de tarihinde Pacific Grove'dan yazdığı mektubunda temel amacının bu toplumsal olayları yansıtmak olmadığını yazar: "Ben grevle, insanların gündeliklerinin artmasını amaçladığı için ilgileniyor değilim. Halkla ya da baskıyla da ilgilenmiyorum. Burada benim için grev yalnızca, koşullara ışık tuttuğu için önemlidir. Ne var ki insan kendi içindeki kimi şeylere hınç duyar. Doğada karşısına çıkan her engeli yenmeyi başarmıştır. Oysa bütün bireyleri teker teker öldürmedikçe kendi kendisini yenemez. Benim yazdığım, hep birlikte olan iki şey, kendine olan hıncıyla, kendine olan sevgisidir. Kitap yabanıl ve acımasız. Yargılamadan, bir bilinci yansıtmak istedi. Bu bilincin kalabalığındaki gibi çılgınca diyebileceğimiz bir sürükleme gücü olduğunu sanıyorum. Gelişigüzel yazılmış bir kitap." (26)

Tatlı Perşembe'nin bir tiyatro uyarlamasının afişi.

Steinbeck kendi bakışını yan-kişiliklerle verir

Steinbeck'in mektubunda açıkladığı biçimde estetik açıdan yazarın kendi bakışını doğrudan yansıtması yapıtı sıkıcı bir duruma sokabilir. Steinbeck bu yapıtıyla birlikte *Gazap Üzümleri* ve *Cennet Yolu* gibi birkaç yapıtında kendi bakışını yan-kişiliklerle verir. *Bitmeyen Kavga*'da doktor Burton, *Gazap Üzümleri*'nde eski peder Cassy ve *Cennet Yolu*'nda

Çinli uşak Lee bu bağlamda düşünülebilir. Bu kişiler hep bilge insan özelliği gösteren sağduyulu kimselerdir. Bu konuya yazar Elizabeth Otis ve Chase Harton'a Roma'dan yazdığı 28 Nisan 1957 yılı tarihli mektubunda şöyle açıklık getirir: "Yazarın, romanın başkişilerinden biriyle kendini özdeşleştirdiği bir gerçek. Bu karaktere yalnız kendi kişiliğini değil, umutlarını da katar. Bu kişiye yazarın sözcüsü diyebiliriz. Benim bütün kitaplarımda böyle bir kişi bulabileceğiniz gibi, tanıdığım bütün yazarların kitaplarında da yazarı yansıtan kişiler var. Hemingway'in yapıtlarında bu gerçek öylesine apaçık ki! Asker, romantik, kimi yönlerden sakat... Bunlar onun sınırlandırmalarının imgeleri. Beni simgeleyen karakterse sanırım benim akıllı ve saygın bir kişi olmak düşlerimi yansıtıyor." (27)

Steinbeck *Bitmeyen Kavga*'da bir yandan bireyin bilincini aşan toplumsal devinimleri ele alıyordu, öte yandan bu toplumsal devinimlerden rahatsızlık duyuyordu. Bu bağlamda onda komünizmle ilgili kaygıların yansımalarını bulmak olasıdır. Yazarın bu konudaki görüşü *Bitmeyen Kavga*'da doktor Burton'un ağzından şöyle yansıtılır: "Evet. Toplanan, bir araya gelen insanlar daima bir çeşit mikroplanmanın etkisi altındadırlar. Bu belki de iyi bir şey değil. Ben görmek istiyorum, Mac. Bu toplanan, gruplaşan insanların davranışlarını yakından izlemek istiyorum. Çünkü artık onlar tek başlarına ol-

Steinbeck'in yapıtlarındaki dünyaların ortak bir betimlemesi.

dukları zamandan farklıdırlar. Bir topluluğun içinde bulunan bir insan bambaşka bir insandır. Artık kendisi olmaktan çıkmıştır. Nasıl vücuttaki hücreler insana benzemezse, o da kendisine hiç benzemeyen bir topluluğun içinde bir hücre gibidir. İşte ben bu grupların davranışlarını incelemek, neye benzediklerini anlamak istiyorum. İnsanlar, 'Halk yığınları çılgın gibidir. Ne zaman, ne yapacakları belli olmaz' derler. Acaba insanlar niçin bir kalabalığı ayrı ayrı insanlar olarak değil de bir bütün olarak görür?"(...) 'İnsan toplu halde harekete geçtiği anda kendisine bir bayrak yaratır. 'Tanrı kutsal toprağı geri almamızı istiyor' der. Ya da, 'Dünyada demokrasiyi kurmak için savaştık' der. Ya da 'Dünyadaki adaletsizliği komünizm ile yok edeceğiz.' der. Fakat şu var ki, toplanan, bir araya gelen insanların Kutsal Toprak, Demokrasi ya da Komünizm ile ilgisi yoktur. Belki de topluluk sadece harekete gelmek, dövüşmek istemekte, bu kelimeleri insanları gayelerinin doğruluğuna inandırmak için ileri sürmektedir. Belki de dava sadece budur, Mac." (28)

Yazar işçiler ve işveren arasında yansız kalmaya çalışmıştır, ama…

Steinbeck bu bakış açısıyla toplumsal ve iktisadi gelişmelerin insanların üzerindeki ya da toplumdaki etkilerini gösterecek biçimde çok derinlikli bir açıklama ortaya koymaz. Yazarın görevi elbette bilim insanının göreviyle aynı değildir. Ancak yine de sorun biraz yüzeysel ve soyutlayıcı bir bakış açısıyla işlenmiş görünmektedir. Ona bu yönde eleştiriler getirirken şunu göz ardı edemeyiz: Yapıtında işçileri gerçekten yansız bir gözle ele aldığı açıktır. Steinbeck sayısız haksızlıkları yansıtırken işçilerin üzerine ateş açmak gibi aşırı uygulamaları da yansıtmıştır. Örneğin *Gazap Üzümleri*'nde görülen bölge halkının batıdan gelen göçmen işçilere karşı aldığı tutumun benzeri bir tutum *Bitmeyen Kavga*'da da karşımıza çıkar: Vigilant'ların yarattığı insanlık dışı durumlar Mac'in ağzından şöyle dile getirilir: "Kasabanın en azılı serserileridir. Savaş sırasında asılları Alman olan Amerikalıların evlerini yakanlar da bunlar. Savaş sırasında zencileri linç edenler de bunlar. İşkence etmekten hoşlanırlar. Yaptıklarına daima güzel bir ad takmasını da bilirler. Bütün kötülükleri vatanseverlik ya da Anayasa'nın korunması için yaptıklarını ileri sürerler. Fakat aslında eskiden zencilere işkence eden insanlardan farkları yoktur. Mal sahipleri de onlardan faydalanırlar. Toplumu

Steinbeck, *Bitmeyen Kavga* (*In Dubious Battle*; 1936) ile birlikte yoksul işçi kesiminin sıkıntıları ve işveren karşısındaki duruşlarını konu edinmeye başlamıştır.

kızıllardan korumalıyız derler. Onları teşvik ederler. Evleri yaktırırlar, insanlara eziyet ettirirler, dayak attırırlar. Vigilant'lar bütün bu kötülükleri rahatlıkla yaparlar. Hiçbir cezaya çarptırılmayacaklarından emindirler. Çünkü arkaları kuvvetlidir. Zaten onlar da bütün bunları isteyerek, seve seve yaparlar. Arayıp da bulamadıkları şeydir. Vicdan diye bir şey yoktur onlarda. Gizlice adam öldürürler. Yalnız bire karşı on kişi oldukları zaman düşmanların üzerine saldırırlar. Bence dünyanın en kötü insanlarıdır." (29)

Steinbeck sonuçta yaşanan olayları tüm çıplaklığıyla yansıtmaya çalışır. Amacı bir sonuç ortaya koymak değil, nesnel biçimde yaşananları edebi bir dille ve kendi bakış açısıyla vermektir. Hatta Steinbeck 4 Şubat 1935'de Mavis McIntosh'a Pacific Grove'dan yazdığı mektupta işçilerin konuştuğu dili bile doğal biçimiyle yansıttığını dile getirir. Bununla birlikte nesnellik bağlamında düşündüğümüzde yazar aynı mektupta yapıtının ayrıksı yanının ahlaki bir görüş içermemesi olduğunu belirtir. (30) Ancak Steinbeck böyle dese de, çalışması ahlaki bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Örneğin Mac'in ölen ve yaralanan işçilerin durumlarından yararlanıp yandaş kazanmaya çalışması açıkça Steinbeck için ahlak açısından olumsuz durumdur. Çok açık olmasa da yazarın böyle bir yaklaşıma olumsuz baktığı sezilir. Zaten bir yazarın bakış açısını öğretici bir dille açıkça dile getirmesi yapıtı durağan ve sıkıcı kılacaktır.

Yazar için ancak yurt savunmasında her türlü araç siyaset için kullanılabilir. Örneğin Norveç'de Naziler'e karşı Belediye Başkanı Orden'in önderliğinde direnen bir kasabayı anlattığı *Ay Batti*'da (*Moon is Down*; 1942) ölmüş bir insan yurdunu işgalci güçlere karşı savunanlarca direnci arttırma yolunda kullanılır. Bu noktada Steinbeck haklı olarak yitirecek bir şeyi olmayan halkın her biçimde yurt savunması için çalışacağını ortaya koyar. Ancak Steinbeck'in burada bize düşündürdüğü ayrım *Bitmeyen Kavga*'da toplumsal devinim içinde insanın bireyseli aşan toplumsal sürüklenmenin içinde olması, oysa *Ay Battı*'da artık insanın özgürlüğünü ve yaşamını tamamen yitirme noktasına gelişiyle ilgilidir. Direnişin başında zor durumdaki Orden, karşısındaki Nazi Albayı Lanser'e şunları söyler: "Özgür insanlar savaş başlatamazlar ama, bir başlatıldı mı, yenik olsalar bile nasıl savaşacaklarını bilirler. İnsan sürüleri, bir liderin ardından kayıtsız şartsız gidenlerse; bunu yapamazlar. Bu yüzden her zaman küçük çarpışmaları kazananlar insan sürüleridir. Ama asıl büyük savaşlar, her zaman, özgür insanlar tarafından kazanılır. Bunun böyle olduğunu çok yakında siz de görecek ve buna tanık olacaksınız, efendim." (31)

Yazar siyaset yapmaya kalkınca, yazarlık verimi azalmıştır

Steinbeck'in genel bakış açısı gözlendiğinde alttan alta toplumsal devinimlerin özgür yapıyı bozabileceği kaygısı duyulur. Ancak insanın yurdunu ve özgürlüğünü koruması için yürütülecek toplumsal devinim her biçimiyle haklıdır. Burada belirtilmesi gereken önemli bir nokta Steinbeck'in son dönemlerinde yurt savunmasının söz konusu olmadığı bir durumda Vietnam Savaşı'nı destekler bir tutum almasıdır. *Mektuplarda Bir Yaşam*'da da belirtildiği gibi, Vietnam Savaşı'na verilen destek yazarın Lyndon B. Johnson'a 28 Mayıs 1966'da Sag Harbor'dan yazdığı mektubunda görülmektedir. Bu mektuptan Steinbeck'in ikinci çocuğunun bu savaşa gidişine olumlu baktığını da öğreniyoruz. *Mektuplarda Bir Yaşam*'da bu desteğin yazara olan eleştirileri de arttırdığı belirtilmektedir. (32) Yazarın bu bakışı, önceki alıntıya bakıldığında, açıkça onun geçmişteki bakışıyla çelişmektedir.

Yazarın son dönemlerindeki verimliliğinin gözle görünür biçimde azalmasında onun bu siyasi konuların içine fazlaca girmiş olması da etkili olmuş olmalıdır. Örneğin 1963'de Kennedy'nin önerisiyle Amerika'nın Moskova Büyükelçiliği'ndeki Kültür Ateşesi Leslie Brady kültür alışveriş programının yürütülmesi bağlamında Steinbeck'i Sovyetler Birliği'ne çağırdı. (33) O dönemdeki mektuplarında kendine 'kültür satıcısı' diyen Steinbeck katıldığı resmi toplantıların dışında Sovyetler Birliği'nin muhalif yazarlarıyla da toplantılara katıldı.

Steinbeck ailesi, Cuernavaca'da (Meksika) 1945: Soldan sağa, Mrs. Stanford Steinbeck, Gwyndolyn, Thom and John Steinbeck.

(34) Ayrıca yazar, son dönemlerinde başkana, hükümete özellikle iç ve dış siyaset konusunda çeşitli destekler ve görüşler aktarmaya çalışıyordu. Görülüyor ki Steinbeck, son döneminde yazma konusunda göstereceği çabayı uzmanı olmadığı ve iç yüzünü doğal olarak yeterince bilemeyeceği konulara harcıyordu. Onun siyasi konuların içine çokça girmesi üretkenliği üzerinde olumsuz bir etki yapmış olmalıdır.

Yeniden Steinbeck'in somut toplumsal sorunları ele aldığı çalışmalara dönelim. *Bitmeyen Kavga*'da genelde herhangi bir eleştirel yaklaşım söz konusu olmadan işçiyle işveren arasındaki sorunlar ortaya konulmuştur. Steinbeck'in hemen tüm romanlarında olduğu gibi, öykü havası içinde sürdürülen bu yapıt bitmemiş bir yapıt izlenimi verir. Belki Steinbeck'in klasik biçimde bitmiş görünen tek romanı *Tatlı Perşembe*'dir. Yani *Tatlı Perşembe* belli bir kültürü olan Doc ve ne kadar yürekli bir kadın olsa da çok ayrı bir dünyadan gelen fahişe Suzy'nin beklenen evliliğiyle biter. Ancak gerçekte böyle bir evliliğin romanın tümü okunduğunda pek de süremeyeceği görülmektedir. Bu bağlamda yine de romanın sonunu belirlemek okuyucuyu kalır. Steinbeck genelde romanın sonunu belirlemeyi okuyucuya bırakasa da, *Bitmeyen Kavga* ortaya konuş tarzıyla okuyucunun tamamlamasının hem zor olduğu hem de yazarın genelde öbür romanlarına göre insana umut verme çabası taşımayan bir romandır.

"Gazap Üzümleri" ortakçıların ve göçmen işçilerin sorunlarına yoğunlaşır

Oysa Steinbeck yine işçi sorunlarını ele aldığı *Gazap Üzümleri*'nde konuyu doğrudan mevsimlik işçilik yapmak zorunda kalan insanların açısından ele alırken, karamsarlık yaratan bir hava içinde de olsa, sonunda insanın olduğu yerde her zaman umut vardır gerçeğini duyurur. *Yukarı Mahalle*'de zor koşulların yarattığı dayanışık insan tipi *Gazap Üzümleri*'nde değişik bir ortamda ve değişik bir anlatımla yine karşımıza çıkar. Oysa Steinbeck *Bitmeyen Kavga*'da kısır siyaset içinde Mac'in insanları bütünleştirmek için zorla bir dayanışma yaratma çabasının üzerinde durmuştur. Ancak yazar *Gazap Üzümleri*'ni yazarken, önceden de belirttiğimiz gibi, göçmen işçilerin kamplarında kalmış ve onların yaşadığı zorlukları gözleriyle görmüştür. Yazar bu konuya kısır siyasetin içinden çıkarak, doğrudan insanların çektiği sıkıntıları ele alarak bakar. Yansız bakışı içinde o yapıtında iktisadi dizgenin getirdiği sıkıntıları açıkça ortaya koymuştur.

Steinbeck *Gazap Üzümleri*'ne Oklahoma'da kuraklık yıllarının getirdiği sıkıntıları yaşayan ortakçıların sorunlarını anlatarak girer. Toprak sahipleri bu kuraklık yıllarında bankalardan aldıkları kredileri ödeyemedikçe topraklarını birleştirmeye ve ortakçıları topraklarından çıkarmaya bakarlar. Özellikle yeni teknolojinin yani traktörün tarımda kullanılması toprakların toplu biçimde işletilmesini kolaylaştırmıştır.

Toprağa ve ürününe yabancılaşan ortakçı

Steinbeck bu romanında yalnız somut toplumsal bir sorunu ortaya koymakla kalmaz, aynı zamanda yaptığı işi içselleştiren ve duyumsayan insanın arasına teknolojinin girişini, bu durumun insan dünyasında yaptığı değişimi, insanın yaptığı işle bağını koparak onu işine yabancılaştırmasını anlatır. Yazar teknolojik ilerleme nedeniyle insanın ortaya koyduğu ürünle yabancılaşmasını şöyle açıklar: "Ortakçı düşünüyordu: 'Ne garip, insan bir mala sahip oldu mu, o mal artık onun kendisidir, parçasıdır ve ona benzer. İnsan üzerinde yürüyebiliyor, onu işleyebiliyor, iyi ürün vermezse üzülüyor, yağmur yağdığında seviniyorsa o mal onundur. İnsan ona sahip olduğu için kendisini büyük görür. Ürün almasa bile malıyla öğünür. Bunu böyle belle.' Ortakçı daha da derin düşündü. 'Diğer yandan bir

Steinbeck (ortada), Vietnam Savaşı'na verdiği desteği, dönemin ABD Başkanı Lyndon B. Johnson'ı (sağda) Beyaz Saray'da ziyaret ederek de göstermişti.

adamın görmediği, parmaklarını daldırmaya vakit bulamadığı ya da üzerinde yürümediği bir malı varsa; mal, ona sahiptir. Çünkü istediğini yapamaz, ne yapmak istediğini bilmez. O zaman mal insan demektir, ondan daha güçlüdür, insan küçüktür, büyük değil. Sadece malı büyüktür ve kendisi mallarının hizmetkârından başka bir şey değildir. Bunu da böyle belle.'" (35) Burada ürününe yabancılaşmış, nesneye baş eğmiş insan anlatılmaktadır.

Topraksız kalan ortakçının hesap sorabileceği kimse yoktur

Ortakçılar topraklarından çıkmak zorunda bırakılmış ya da zorla çıkarılmışlardır. Mal sahipleri üretimdeki verim düşünce borçlanmak zorunda kaldıkları bankalarla olan durumlarını bahane ederler. Yazar mal sahiplerinin bankaları bahane edişini şöyle dile getirir: "Banka-canavar- sürekli kâr ister. Bekleyemez ölür. Hayır olmaz, vergiler bir yandan işliyor. Canavarın büyümesi durursa ölür. Aynı boyda kalırsa yaşamını sürdüremez." (36)

Steinbeck yapıtında toprak sahiplerinin tekelleşmesini ve ortak fiyat belirlemelerini ortaya koyarken artık sıradan çiftçinin hesap soracağı kimselerin kalmadığını anlatır; mal sahibinin bahanesi hazırdır: "Biz

bunları biliyoruz, hepsini biliyoruz. Bu işi yapan biz değiliz, Banka. Banka insana benzemez. Elli bin dönüm toprağa sahip kişi de insana benzemez. O da canavardır." (37)

Artık insanın öfkesini boşaltacağı bir kimse yoktur. Başvurulabilecek somut insanların yerini soyut varlıklar ve kurumlar almıştır. İnsani değerlerin çöküp yapay değerlerin öne çıkışını anlattığı son romanı *The Winter of OurDiscontent*'de (*Mutsuzluğumuzun Kışı*) benzer bir temayı yan-kişilik Maggie ve başkişilik Ethen'in görüşmesinde buluruz: "'Bence boğa güreşleri cesur olmayan ama olmayı isteyen adamlara göre. Eğer görmüşsen ne demek istediğimi anlarsın. Pelerinle yapılan bütün o numaralardan sonra boğanın orada olmayan bir şeyi öldürmeye uğraştığını hatırladın mı?' 'Evet' 'Nasıl huzursuz olduğunu, kafasının karıştığını, bazen nasıl sadece durup bir cevap aradığını hatırladın mı? Eh, işte o zaman ona bir at vermeleri gerek, yoksa kalbi kırılır. Boynuzlarını somut bir şeye saplamalıdır yoksa ruhu ölür.'" (38)

Gazap Üzümleri'nde görüleceği gibi gerçekten topraklarından göçmek zorunda bırakılan insanlar ruhsal parçalanmışlık içinde haklarını arayacak somut kimseleri bile karşılarında bulamadılar.

İktisadi ve toplumsal yapıyla ilgili bildirimler de sunulur

Steinbeck sermayeci iktisadi dizgenin yapısını yukarıdaki alıntılardan görülebileceği gibi yalnız roman kurgusu içinde sunmakla kalmaz, ilk kez *Gazap Üzümleri*'nde kendisi için yeni olan bir yöntem uygular: Zaman zaman romanın akışını keserek değişik bölümlerde genel iktisadi ve toplumsal yapıyı açıklayacak ek bildirimler sunar. Örneğin yukardaki açıklamaların benzerini tüm ailesi batıya göçse de kendi yaşadığı çevreyi bırakamayan Mulley'nin ağzından yine duyarız. Göçmenliğe zorlanan insanları topraklarınızdan atanın somut biri olmadığını Steinbeck ek açıklamalarda dile getirirken Mulley bir kez daha somut bir örnekle durumu açıklar: "Eh buraya gelen adam çok tatlı konuştu. 'Çıkıp gitmeniz gerek, benim suçum değil' diyordu. Ben de sordum, 'Kimin suçu öyleyse? Gidip ona çatayım' dedim. 'Shawney Toprak ve Et Ürünleri Şirketi adındaki şirket. Ben onlardan emir aldım' dedi. 'Kimmiş bu Toprak ve Et Şirketi dediğin' dedim. Bir kimse değil, bir şirket.' İnsanı çıldırtırlar valla. Becereceğin kimse yok karşında." (39) Eleştirmenlerle pek arası iyi olmayan yazar, yapıtında kullandığı yöntemle ilgili olumsuz eleştiriler alacaktır. Eleştirilerle ilgili 17 Nisan 1939'da Elizabeth Otis'e şöyle yazar: "Eleştirmenlerin çoğu genel bölümleri sevmemiş. Gerçeğin doğrudan doğruya söylenmesinden hoşlanmadılar. Onlara göre bu gerçekler romanın içinde eritilmeliydi. Çok şükür ki eleştirmenler için yazıyor değilim. Okuyucular genelde o bölümleri beğenmişler. İlginç. Öyle sanıyorum ki eleştirmenlerin tutumu, alışık olmadıkları bir şeye tepki göstermek." (40)

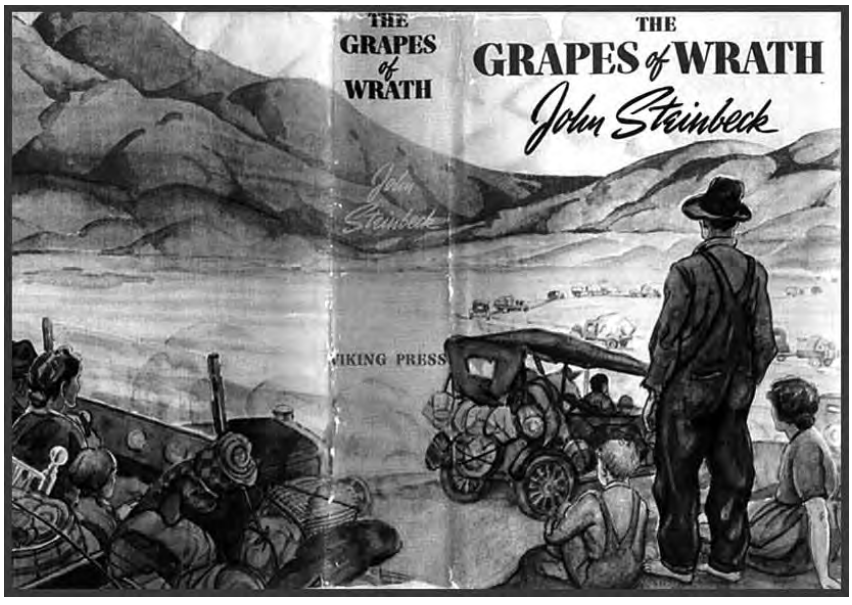
Aslında eleştirmenlerin yaklaşımı çok da haksız değildir. Çünkü Steinbeck romanın anlatımı içinde verdiği pek çok konuyu ek bildirim ve örneklemelerle verince, gereksiz yinelemeler yapmak durumunda kalır. Bu yapıt Steinbeck'in en iyi romanlarından biri olmasına rağmen gerçekten bu anlamda sıkıntılıdır.

Yazar *Cennet Yolu*'nda da benzer bir yöntem kullanmıştır. Ancak bu yapıttaki ek açıklamalar yinelemeler içermez. Ancak yine de bu yönteme çok olumlu bakmak zordur. *Cennet Yolu* da Steinbeck'in en iyi romanlarından birisi olmasına rağmen kullanılan bu yöntem yapıtının akıcılığını zedeler. Bununla birlikte bu yöntem *Gazap Üzümleri*'nde daha sıklıkla kullanılır. Böylece okuyucu roman kahramanlarının ortaya koyduğu durumlar dışında bir de genel çerçevede bazı belirlemelerle yüz yüze gelir.

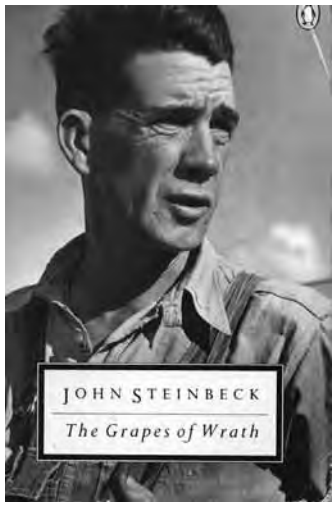
Steinbeck, "Gazap Üzümleri" basıldığında tehditler almıştır!..

Ancak eleştiriler elbette yalnızca yazarın edebi yaklaşımıyla ilgili değildi. Ekim 1939'da Los Gatos'dan Elizabeth Otis'e yazdığı bir başka mektupta Steinbeck Çiftçiler Birliği'nin kendisini komünistlik ve yalancılıkla suçladığından yakınıyordu. (41) Ancak o yıllar sonra Chase Hortn'a yazdığı bir mektupta bu eleştirilerin ötesinde çok zor bir durumda olduğunu yazar: "Sana bir öykü anlatayım: *Gazap Üzümleri* basıldığı zaman çok kimse bana ateş püskürüyordu. Santa Clara şerif

Steinbeck, ortakçıların ve göçmen tarım işçilerinin sorunlarına yoğunlaştığı *Gazap Üzümleri* (Grapes Wrath; 1939) basıldığında, tehditler almıştır!..

yardımcısı arkadaşımdı. Şunları söyledi bir gün: 'Bir otele yalnız başına gittiğin olmuyor mu? Her dakika ne yaptığını bir yere yaz. Çiftlikten ayrıldığın zaman yanında bir iki arkadaşın bulunsun. Otelde tek başına kalma.' Nedenini sorduğumda, 'Belki de tehlikeyi üstüme çekiyorum ama, bunlar senin için bir oyun hazırlıyorlar. Otele yalnız gittiğin bir gün odana bir kadın girecek. Giysilerini parçalayacak. Kendi yüzünü tırmalayacak haykıracak. İşte o zaman kendini temize çıkarmaya çalış bakalım. Kitabına dokunmazlar. Daha kolay yollar bulurlar seni yıkmak için.'" (42)

Steinbeck önceki mektuplarında da gördüğümüz gibi nice zorlukları yaşayacağını iyi bilmektedir. Gene de o göçmen işçilerin sorunlarını bu yapıtında nesnel bir biçimde dile getirirken yüreklidir.

Ortakçılar, tarım işçiliği yapmak için batıya göçmek zorundadır

Yeninden *Gazap Üzümleri*'ne dönersek, bu yapıtın başkahramanlarından Tom hapisten çıkıp Oklahama'ya döndükten sonra bir anda olumsuz koşullarla karşılaşır. Böylece Tom'la birlikte onun geniş ailesinin üyeleri de sözü edilen sıkıntıları yaşadıklarından batıya göçmek zorunda kalırlar. Yolculuk boyunca süren yeni bir yaşam kurma umudu artık yaşamını yitirmeme umuduna dönüşecektir. Ayrıca bu geniş aileye bir de yörenin eski pederi Casy katılır. Daha önce belirtmeye çalıştığımız gibi Casy, Steinbeck'in sözcüsü gibidir. *Bitmeyen Kavga*'da Steinbeck'in Doktor Burton'a söyleyeceklerini söyletip onu bir biçimde ortadan kaldırması gibi, bu romanda da yazar benzer biçimde Casy'ye söyleyeceklerini söyletir ve onu geri çeker. Steinbeck *Altın Kupa*'da nasıl bireysel olarak yaptığımız kötülüklerin sıkıntılarını vicdani açıdan bu dünyada çekeceğimizi Morgan'ın ağzından dile getirdiyse, genel bakış açısıyla vaizliği bırakan peder Casy'nin ağzından da dünyada yaratılan tüm olumluluk ve olumsuzlukların insanların işi olduğunu belirtir: "'Cehennemin dibine... Ne günah ne de sevap diye bir şey var. Sadece insanların yaptıkları gerçek. Hepsi bir bütünün parçası. İnsanların yaptıkları kimi şeyler iyi kimi şeyler değil.' İşte kişinin bundan başka bir şey söylemeye hakkı yoktu." (43)

Steinbeck *Gazap Üzümleri*'nde batıya göçenlerin yol boyu çektikleri sıkıntıları anlatır. Batıya ürün toplamaya ilanlarla çağrılan insanlar aynı sıkıntıların ve dolayısıyla aynı yazgının içinde kendilerini bulurlar. Bu insanların dayanışmasını Steinbeck romanda pek güzel yansıtır. Daha önce belirttiğimiz gibi yazar toplumsal devinimlerden tedirgindir. Bununla birlikte yine ara açıklamalardan birinde şu tabloyu çizer: "İki adam çömeliyor, kadınlar ve çocuklar dinleniyor. İşte düğüm noktası bu, değişimden nefret edenler ve devrimden korkanlar. Bu çömelen iki adamı ayırın, onları birbirinden nefret ettirin, korkutun ve kuşku duymalarını sağlayın. Sizin korktuğunuz şeyin çekirdeği budur. Zigot, yani döllenmiş hücredir bu. Çünkü bu noktada 'toprağımı kaybettim' sözü değişmektedir. Bir hücre bölünmekte, o bölünmekten de sizin nefret ettiğiniz şey oluşmaktadır. 'Biz toprağımızı kaybettik' (...) 'Bende biraz yiyecek var,' artı 'bende bir şey yok'; 'bizde biraz yiyecek var' sonucunu doğurursa, hareket başlamış ve yönünü bulmuş demektir. (...) Çocuklar üşümüştür. Dur şu battaniyeleri al, yündür, annemin battaniyesi idi, al da bebeğe ört. İşte bombalanacak şey budur. Bu başlangıçtır. 'Ben'den 'biz'e geçiştir. Eğer insanların sahip olmaları gereken şeylere sahip olan sizler, bunu anlayabilirseniz, kendinizi koruyabilirsiniz. Eğer nedenleri, sonuçlardan ayırabilirseniz ve eğer, Paine, Marx, Jefferson ve Lenin'in neden değil de sonuç olduklarını bilebilirseniz, yaşayabilirsiniz. Ama bilemezsiniz. Çünkü sahip olmak niteliği sizi sonuna kadar 'ben' olarak dondurur ve sizi sonuna dek 'biz'den koparmıştır." (44)

Steinbeck bir yandan yapıtında Tom'un öbür ailelerle dayanışmasını aktarırken toplumsal devinimlere çekinceyle yaklaşsa da, öte yandan bu zor koşullarda grevlerin ve sendikaların gücünün kırılışının iyilik getirmediğini gösterir. Bununla birlikte alıntıdaki anlatımı tutarlı değildir. Her düşünürün, ne büyük düşünür olursa olsun içinde bulunduğu iktisadi ve toplumsal koşullardan bağımsız düşünce üretmesi olanaksızdır, buna göre düşünceler elbette birer sonuçturlar. Örneğin işçilerin yaşam koşullarını iyileştirme çabası içinde olan düşünürlerin bu yönelimlerinin etkileri iyileştirici nedenler olabilmektedir.

"Gazap Üzümleri"nde Amerika'da yaşanan toplumsal bir sorun ortaya konmuştur

Yukardaki alıntında görüleceği gibi Steinbeck aldığı eleştirilerle ne derece komünistlikle suçlanırsa suçlansın, yapıtını olabildiğince yansız biçimde oluşturmaya çalışmıştır. Örneğin Tom ve Casy yaşlı bir adamla konuşurlarken yaşlı adam gördüğü toprak sahibi bir gazeteciyi

tanıtlar: “Bilemem, onun toprağı bu kadarmış. Biraz sığır besliyor. Kimseler girmesin diye her yana bekçiler koymuş. Kurşun geçirmez araba ile dolaşıyor. Onun resimlerini gördüm. Şişko biri. Ufak, hain hain bakan gözleri, eşek gerisine benzeyen ağzı var. Ölmekten korkuyor. Çeyrek milyon dönümü var ve ölmekten korkuyor.” (45)

Steinbeck’in burada özellikle zengin birini olumsuz göstermek gibi bir çabası yoktur. Daha çok o bölgede sıkıntı çekenlerin içten duygularını ve öfkelerini yansıtmaktır amacı. Bununla birlikte burada çizilen tip ilginç bir biçimde gazetecidir ve onun gözü doymaz biçimde bir mal edinme hırsı vardır. Böyle bir tip göçmen işçilerin sorunlarını hiçbir karşılık beklemeden yansıtmaya çalışan Steinbeck için oldukça kötü bir örnektir. Casy yine sözü edilen kişilikteki toprak sahibiyle ilgili olarak yazarın bakışını şöyle yansıtır: “Eğer kendini zengin hissetmesi için bir milyon dönüme ihtiyaç duyuyorsa, içten içe kendini yoksul hissediyor demektir. Ve aslında gönlü fakir olan kimse milyonlarca dönüm toprak almakla zenginleşmez ki. Belki de ne yaparsa yapsın, Wilson’ın Büyük baba öldüğünde çadırını verdiği zamanki gibi zengin olamaz hiçbir zaman. Burada vaaz vermeye çalışmıyorum. Ömrü boyunca aç itler gibi harıl harıl mal mülk toplayanların hiçbirinin mutlu olduğunu görmedim.” (46)

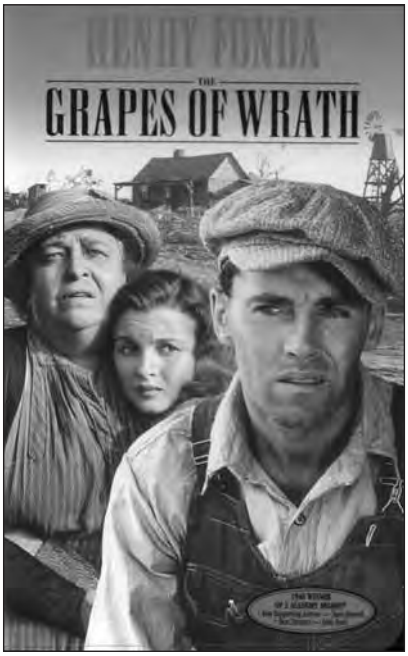
Steinbeck’in (soldan dördüncü), 1962 Nobel Edebiyat Ödülü’nü aldığı törenden.

Yine de Steinbeck soruna yansız bir bakışla bakarken bütün işadamlarını olumsuz biçimde ele almaz. Ancak yazarın nesnel bakışı içinde bu yapıtta insanı umutsuzluğa sürükleyen şey tüm varlıklıların olumsuz nitelikleri değil, tekelci iktisadi yapının daha insani tutum almak isteyen kişilerin önünü tıkamasıdır. Bu noktada Tom’un bulduğu geçici işin işvereni olan Thomas bu tekelci yapıyla ilgili şunları söyler: “İşte ben bu birliğe üyeyim. Dün gece bir toplantı yaptık. Bakın bu Çiftçiler Birliği’ni kim yönetiyor biliyor musunuz? Batı Bankası. Bu vadinin büyük bir bölümü o bankanındır. Kalan kısmının da senetleri vardır elinde. Dün gece bankayı temsil eden üye bana ‘Sen saatine otuz sent ödüyormuşsun. Bunu yirmi beş sente indirsen iyi edersin’ dedi. Ben de ‘ama işçilerim iyi çalışıyorlar’ dedim. Bana ‘sorun o değil’ dedi. ‘şimdi ücretler yirmi beş sent. Sen otuz sent ödersen huzursuzluğa neden olursun. Hem gelecek yıl tohum için yine borç almayacak mısın sen?’ dedi.” (47)

Bu tekelci yapıda küçük toprak sahibinin çok fazla yaşama şansı olmadığı görülmektedir. Ürünlerin fiyatı düşse de, büyük şirketler karın tokluğuna toplattıkları ürünleri, kurdukları konserve fabrikalarında yüksek fiyata satarlar. Sonuçta ürün toplanan yerdeki göçmen kamplarında kurulan dükkânlardan yakında başka dükkân olmadığı için bu ürünleri almak zorunda bırakılanlar, yine bu işçilerdir. İşçilere yüksek ücret vermek isteyenler de, bu düzenin dışına çıkamazlar.

Steinbeck yine bu yapıtında devletin kurduğu, ancak işçilerin özerk bir yönetim oluşturduğu devlet kamplarındaki olumlu dayanışmacı havayı yansıtır. Ancak dışardan gelen kışkırtmaların ve ortalık karıştırıcıların çabalarıyla bu devlet kamplarındaki olumlu dayanışmacı yapının da sürekliliği olmayacaktır. Doğdukları topraklardan kopmak zorunda kalan bu insanlar geldikleri yeni yerlerde hem aşağılanarak olumsuz karşılanıyorlar hem de ancak yaşamını yitirmemesini sağlayacak bir bedele kullanılıyorlar. Bu nedenle Steinbeck olabildiğince yansız bir bakışla işçi sorunlarını ele alsa da, hatta yapıtı insanın olduğu yerde umut var fikrini taşısa da, *Gazap Üzümleri* Amerika’da yaşanan bir toplumsal sorunu tüm açıklığıyla ortaya koyduğundan, genel olarak okuyucuyu kaçınılmaz biçimde karamsarlığa iter.

Gazap Üzümleri, birçok kereler beyaz perdeye ve tiyatroya uyarlanmıştır. Bir film afişi.

KAYNAKLAR

1) R. Gray, *A History of American Literature*, 2. b., Blackwell Publishing, USA, 2008.
2) M. Loeffelholz, Ed. J. Reidhead, *The Norton Anthology of American Literature*, 7. b., W.W. Norton&Company, New York, 2007.
3) J. Steinbeck, *Alev*, Çev. O. Azizoğlu, 3. b., Varlık Yayınları, İstanbul, Kasım 1958.
4) J. Steinbeck, *Al Midilli*, Çev. B. Çorakçı Dışbudak, Ad Yayıncılık, İstanbul, Kasım 1996.
5) J. Steinbeck, *Altın Kupa*, Çev. E. Mutlu, Bilgi Yayınevi, Ankara, Şubat 1985.
6) J. Steinbeck, *Aşk Otobüsü*, Çev. B. Koloğlu, Bilgi Yayınevi, Ankara, Ağustos 1991.
7) J. Steinbeck, *Ay Battı*, Çev. H. Zekai Yiğitler - A. Özhan Yiğitler, Oda Yayınları, İstanbul, Kasım 1991.
8) J. Steinbeck, *Bilinmeyen Bir Tanrıya*, Çev. M. Harmancı, Bilgi Yayınevi, Ankara, Nisan 1985.
9) J. Steinbeck, *Bir Numaralı Evde Olanlar*, Çev. T. Yücel, Varlık Yayınları, İstanbul, Haziran 1955.
10) J. Steinbeck, *Bir Savaş Vardı*, Çev. Ü. Tamer, 2. b., Varlık Yayınları, İstanbul, 1991.

11) J. Steinbeck, *Bitmeyen Kavga*, Çev. Ö. Süsoy, 7. b., Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, Ekim 1991.
12) J. Steinbeck, *Cennet Çayırları*, Çev. B. Çorakçı Dışbudak, Ad Yayıncılık, İstanbul, Kasım 1996.
13) J. Steinbeck, *Cennet Yolu*, Çev. D. Çizer - Ö. Candaş, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1973.
14) J. Steinbeck, *Fareler ve İnsanlar*, Çev. M. Reşit, 4. b., Varlık Yayınları, İstanbul, Ocak 1958.
15) J. Steinbeck, *Gazap Üzümleri*, Çev. N. Silahtaroğlu, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991.
16) J. Steinbeck, *İnci*, Çev. F. Kunt, 3. b., Varlık Yayınları, İstanbul, Ağustos 1955.
17) J. Steinbeck, *Kaçış*, Çev. F. Karabey, 2. b., Varlık Yayınları, İstanbul, Haziran 1955.
18) J. Steinbeck, *Kasımpatları*, Çev. M. Fuat, Yeditepe Yayınları, İstanbul, Mayıs 1953.
19) J. Steinbeck, *Kısa Süren Saltanat*, Çev. B. Çorakçı, Bilgi Yayınevi, Ankara, Ocak 1987.
20) J. Steinbeck, *Mektuplarda Bir Yaşam*, Çev. S. Raşa, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991.
21) J. Steinbeck, *Mutsuzluğumuzun Kışı*, Çev. F. Çiğdem Öztep, Bilgi Yayınevi, Ankara, Mart 1984.
22) J. Steinbeck, *Sardalye Sokağı*, Çev. O. Azizoğlu, Bilgi Yayınevi, Ankara, Aralık 1989.
23) J. Steinbeck, *Tatlı Perşembe*, Çev. O. Azizoğlu, 2. b., Bilgi Yayınevi, Ankara, Aralık 1989.
24) J. Steinbeck, *Yukarı Mahalle*, Çev. G. Aktaş, Oda Yayınları, İstanbul, Ocak 1987.
25) A. Timuçin, *Estetik*, 8. b., Bulut Yayınları, İstanbul, Ekim 2008.
26) A. Timuçin, *Düşünce Tarihi*, Bulut Yayınları, İstanbul, Şubat 2008.
27) M. Urgan, İngiliz Edebiyatı Tarihi, 4. b., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Kasım 2006.

DİPNOTLAR

1) J. Steinbeck, *Mektuplarda Bir Yaşam*, Çev. S. Raşa, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991, s.55.
2) Age, s.21.
3) Age, s.362.
4) J. Steinbeck, *Altın Kupa*, Çev. E. Mutlu, Bilgi Yayınevi, Ankara, Şubat 1985, s.25.
5) Age, s.26.
6) Age, s.146.
7) J. Steinbeck, *Bilinmeyen Bir Tanrıya*, Çev. M. Harmancı, Bilgi Yayınevi, Ankara, Nisan 1985, s.31.
8) J. Steinbeck, *Altın Kupa*, Şubat 1985, s.106.
9) Age, s.215.
10) J. Steinbeck, *Mektuplarda Bir Yaşam*, 1991, s.30.
11) Age, s.74.
12) J. Steinbeck, *Yukarı Mahalle*, Çev. G. Aktaş, Oda Yayınları, İstanbul, Ocak 1987, s.5.
13) J. Steinbeck, *Mektuplarda Bir Yaşam*, 1991, s.359.
14) J. Steinbeck, *Sardalye Sokağı*, Çev. O. Azizoğlu, Bilgi Yayınevi, Ankara, Aralık 1989, s.5.
15) J. Steinbeck, *Yukarı Mahalle*, Ocak 1987, s.105-106.
16) Age, s.121.
17) J. Steinbeck, *Sardalye Sokağı*, Aralık 1989, s.140.
18) J. Steinbeck, *Mektuplarda Bir Yaşam*, 1991, s.60.
19) Age, s.59.
20) Age, s.66.
21) Age, s.119.
22) Age, s.101.
23) Age, s.78.
24) J. Steinbeck, *Bitmeyen Kavga*, Çev. Ö. Süsoy, 7. b., Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, Ekim 1991, s.10.
25) Age, s.14.
26) J. Steinbeck, *Mektuplarda Bir Yaşam*, 1991, s.77.
27) Age, s.336.
28) J. Steinbeck, *Bitmeyen Kavga*, Ekim 1991, s.122-123.
29) Age, s.141-142.
30) J. Steinbeck, *Mektuplarda Bir Yaşam*, 1991, s.82.
31) J. Steinbeck, *Ay Battı*, Çev. H. Z. Yiğitler - A. Ö. Yiğitler, Oda Yayınları, İstanbul, Kasım 1991, s.137-138.
32) J. Steinbeck, *Mektuplarda Bir Yaşam*, 1991, s.495.
33) Age, s.452.
34) Age, s.466.
35) J. Steinbeck, *Gazap Üzümleri*, Çev. N. Silahtaroğlu, Cem Yayınevi, İstanbul, 1991, s.40.
36) Age, s.34.
37) Age, s.35.
38) J. Steinbeck, *Mutsuzluğumuzun Kışı*, Çev. F. Ç. Öztep, Bilgi Yayınevi, Ankara, Mart 1984, s.278-279.
39) J. Steinbeck, Gazap Üzümleri, 1991, s.50.
40) J. Steinbeck, *Mektuplarda Bir Yaşam*, 1991, s.136.
41) Age, s.141.
42) Age, s.140.
43) J. Steinbeck, *Gazap Üzümleri*, 1991, s.25-26.
44) Age, s.158-159.
45) Age, s.215-216.
46) Age, s.216.
47) Age, s.308-309.

GELECEK SAYIDA

Birey - toplum diyalektiğinde Steinbeck'in sanatı - 2:

Cennet Çayırları - Fareler ve İnsanlar - Aşk Otobüsü - İnci - Alev - Cennetin Doğusu - Pippin IV'ün Kısa Süren Saltanatı - Mutsuzluğumuzun Kışı...

öğretmen dünyası

Bağımsızlıkçı Aydınlanmacı Halkçı Öğretmenlerin 30 Yıllık Sesi

Nisan Sayısı Çıktı...

Özel Dosya: Köy Enstitüleri Yeniden Açılabilir mi?
Prof. Dr. Adil Türkoğlu / Zeki Sarıhan / Mustafa Aydoğan
Prof. Dr. Mahmut Âdem / Dr. Engin Tonguç Prof. / Dr. Şerafettin Turan
Yüksel Adıbelli / Erdal Atıcı / Tevfik Çavdar / Pakize Türkoğlu
Darwin, Bilim ve Evrim Prof. Dr. A. Nihat Bozcuk
Çocuğa Dönük Sanat Prof. Dr. Sedat Sever
Okullara Reklam Alınacakmış! Hüseyin Canerik
İz Bırakan Bir Eğitimci Prof. Dr. Cahit Kavcar Münevver Oğan
Dağlarca'dan Yeni Şiirler

Eğitimde gündemi yakalamak için...

DERGİMİZİN BULUNDUĞU KİTABEVLERİ
AMASYA-Merzifon: Ekin Kırtasiye (0358 513 82 65), ANKARA-Batıkent: As Renk Kırtasiye (0312 256 77 60), Renk Kırtasiye (0312 2508293), Kızılay: Dost, İlhan İlhan, Turhan, Deniz Kitabevi (0312 430 13 94), DİYARBAKIR: Diclem Sahaf (0 412 228 40 76), HATAY-İskenderun: Ferda Kitabevi, Antakya: Yener Kitabevi (0326 214 85 40), İSTANBUL-Beyoğlu: Mephisto Kitap Cafe, Kadıköy: Nezih Kitabevi (0216. 450 10 10) İZMİR - Yakın Kitabevi (0232 421 81 69), ORDU-Fatsa: Gülenç Gazete Bayi.

Telefon ve Faks: 0312 433 12 83 - 433 34 52
www.ogretmendunyasi.org
ogdunyasi@e-kolay.net

Abone Olunuz
Posta Çeki Numarası: 524189
Yıllık 12 Sayı 40 YTL/6 Aylık 20 YTL

KİTAPÇI RAFI

Bilim Devrimi ve Modern Bilimin Kökenleri

John Henry, Çev. Selim Değirmenci, Küre Yayınları, Mart 2009, 145 s.

Hıristiyanlığın doğuşundan bu yana gerçekleşen en önemli olay ve Batı Uygarlığının modern dünyadaki kültürel baskınlığının nedeni olarak görülen Bilim Devrimi, 16. yüzyılda başlamış ve 18. yüzyılın başlarında Isaac Newton ile çağdaşlarının çalışmalarında zirveye ulaşmıştır. Bu, modern bilimin tekniklerinin, önemli ilkelerinin ve dünya görüşünün ilk inşa edilmeye başlandığı bir dönemdir.

John Henry'nin çalışması, teknik ayrıntılar üzerinde durmak yerine bilimin şekillenmesinde etkili olan sosyal, kültürel ve entelektüel etkenlere vurgu yapmaktadır. Güncel çalışmaları da dikkate alan kitap, bu önemli tarihsel değişimlerin doğası ve anlamı hakkındaki en son düşünceleri sunmaktadır.

16. Yüzyılda Adriyatik'te Korsanlık ve Eşkiyalık

Catherine Wendy Bracewell, Çev. Mehmet Moralı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Mart 2009, 443 s.

Cahtherine Wendy Bracewell'in bu kitabı, okuru başka bir tarih yazımıyla karşı karşıya getiriyor. Bracewell, tarihin sadece imparatorlukların, kralların ve devletlerin tarihi olmadığını, bu tarihte eşkıyaların, korsanların, tarihin göz ardı ettiği "küçük insanlar"ın da payı olduğunu, Osmanlı İmparatorluğu'yla da savaşan Senjli uskokların hayatlarına odaklanarak, 16. yüzyılda üç imparatorluğun sınırlarındaki yaşamı, büyük bir canlılıkla anlatıyor.

Senjli uskoklar tarihte, 16. yüzyılda Osmanlı, Habsburg İmparatorlukları ve Venedik sınırlarında, Müslümanlara karşı "Hıristiyanlığın duvarı"nı oluşturma düşüncesiyle beslenen eşkıyalar ve korsanlar olarak biliniyorlar. Ancak, Müslümanların malları kadar Hıristiyan ve Yahudilerin de mallarını yağmalayan uskoklara karşı Osmanlı İmparatorluğu savaşırken, Habsburg ve Venedik İmparatorlukları bu korsanları kendi amaçları için kullanmaya çalışmıştır.

Mitolojiden Masallar

Müzehher Erim, İmge Kitabevi, Mart 2009, 219 s.

Mitolojiden Masallar Anadolu topraklarından doğup önce Yunanlılara, oradan da Romalılara geçen ve Antik zamanlardan günümüze kadar bütün sanatlar için, özellikle de edebiyat için bitmek tükenmek bilmeyen bir kaynak oluşturan tanrı ve tanrıçaların hikâyelerini kapsamaktadır.

Bu masallardaki derin bilgelik, mitoloji kahramanlarının hem zamana hem de mekâna dayanmasını sağlayan evrensel yanlarından biriydi. Onlar kusursuz tanrılar değillerdi, bizim gibiydiler. Bizim kadar kusurlu, bizim olmak istediğimiz kadar güçlüydüler. Sınırsız güçlerinin yanında hepsinin zayıf yanları da vardı. Onları sempatik yapan da, inandırıcı ve canlı kılan da işte bu zayıf yanlarıydı. Onlar insanın temel ve belki de hiç değişmeyecek özelliklerini dile getirdiler. Zeus'un çapkınlıklarını, Hera'nın entrikalarını ve kıskançlıklarını, Afrodit'in dillere destan güzelliğini, Narkissos'un kendine olan aşkını, Artemis'in "kadınsı" tutumlarını bugün çevremizde görmüyor muyuz? Yarın görmeyecek miyiz?

Descartes

Tom Sorell, Çev. Hakan Gür, Dost Kitabevi, Mart 2009, 139 s.

Kısa bir çalışma yaşamı olmasına karşın felsefe ve bilim dünyasında silinmez bir iz bıraktı Rene Descartes. Sezgi ve tümdengelim kavramlarını temel alan düşünce dünyası, "cogito" üzerinden maddi evrenin varoluşu prensibine uzanan bir zenginliğe sahipti. Fizik, matematik, optik, psikoloji gibi birçok farklı alanda fikir yürüten Descartes, bilimsel çalışmalarından metafiziği de dışlamadı. Bu kitap Descartes ve felsefesi üzerine genel bilgileri içeriyor.

Söylemek ve Yapmak : Harvard Üniversitesi 1955 William James Dersleri

J.L. Austin, Çev. R.Levent Aysever, Metis Yayınları, Mart 2009, 193 s.

J. L. Austin'in bu kitabı, sadece felsefe ve dilbilimde değil, bütün sosyal ve beşeri bilim alanında büyük yankı uyandıran "doğurgan" bir eser oldu. 1962'de yayımlanan bu kitapta geliştirilen kuram, edebiyat eleştirisinden iktisada birçok alanda yaratıcı çalışmalara esin verdi, Searle, Derrida, Ricoeur, Habermas ve Butler gibi düşünürler tarafından ele alınarak derinleştirildi. Austin'in "bir şey söylemek, bir şey yapmaktır" diye özetlenebilecek bu kuramından yola çıkan *Söylemek ve Yapmak* felsefeyle, dilbilim ve dil felsefesiyle, edebiyat kuramı alanında çalışanların ilgisini çekebilecek nitelikte bir kitap.

Berlin'de Üç Gün

Ahmet Mithat, Notos Yayınları, Mart 2009, 125 s.

"... bu kitap bir yadigâr-ı seyahat olduğundan kendi müşahedât ve ihtisasâtımdan başka şeyleri içermesini gönlüm caiz görmemektedir."

Yalnızca gördüklerini ve hissettiklerini yazdığını söyleyen Ahmet Mithat, acaba Berlin'de neler görmüş, neler düşünmüş, neleri özellikle göz önünde tutmuştur? Önceden düşünmediklerimizi, tasarlamadıklarımızı kolay kolay görebilir miyiz?

Berlin'de Üç Gün Ahmet Mithat'ın bin sayfayı aşkın Avrupa seyahatnamesinin Berlin'i anlatan bölümünü ilk kez Latin harfleriyle okuyucuya sunarken, "Doğulu" bir aydının, "Batı"yı nasıl gördüğünü, nasıl algıladığını, dahası bugün de aynı sorun ve soruları içeren "Batı" kurgumuzu gözler önüne seriyor.

Anadolu'da Bartok'un İzinde

Janos Sipos, Çev. Sanat Deliorman, Pan Yayınları, Mart 2009, 220 s.

Macar etnomüzikolog, araştırmacı ve derleyici Dr. János Sipos, bu kapsamlı araştırmasında, Macar halk musikisi ile Anadolu halk musikisi arasındaki benzerlikleri ele alıyor. Bu konuda çalışan ilk araştırmacı Béla Bartók olmuştu. Bartók 1936'da Türkiye'de halk musikisi ezgileri derlemiş, derlediği türküleri de tek tek notaya geçirip bunları o bildiği-

miz derin musiki bilgisiyle irdelemişti. Ne var ki bu eser, besteci öldükten yıllar sonra yayımlandı. Macarlarla Türklerin tarihöncesi çağları ve bu iki halkın musiki gelenekleri arasındaki bağlantıları derinlemesine ele alan bu eser etnomüzikoloji alanında başlı başına bir kilometre taşı.

Özneler Durumlar ve Mekanlar: Toplum ve Mekan

İ. Emre Işık, Yıldırım Şentürk, Bağlam Yayınları, Mart 2009, 264 s.

Bu çalışmada derlenen makaleler, mekânsal analizler üzerine yeni çözümlemeler getirmeyi hedefleyen "toplumbilimlerinde mekânsal açılımlar" adlı bir dizinin ilk adımı olarak düşünülmüş. "Güncel tartışmaların odağına oturmaya başlayan bir 'mekân' kavramıyla karşı karşıyayız. Son dönemlerde ortaya çıkan bu tartışmaları çok boyutlu olarak algılamamız gerekmektedir. Bunlardan ilki ve belki de en önemlilerinden bir tanesi kartezyen ayrımlar üzerine kurulu düşünsel bütünlere getirilen eleştiride yatar. Bu eleştirinin kökeninde post-yapısalcılık, yapı-bozmacılık ve post-modernizm gibi birbirine geçmiş çağcıl akımların rolü büyüktür: Sözün yazıya, ruhun bedene ve tabii ki zamanın mekâna karşı üstünlüğü. Böyle bir bakış açısından hareket eden düşünsel sistemlerin kültürden ekonomiye tüm yaşantımıza etkisi çok kapsamlı olmuştur ve modernliğin temelinde yer alan bu düşünüş biçimine getirilen eleştirinin bir sonucu da gittikçe artan bir biçimde düşüncede 'mekânlaşma' diyebileceğimiz bir dönüşümün gerçekleşmekte oluşudur."

Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori

Anthony Giddens, İletişim Yayınları, Mart 2009, 384 s.

Yaşayan en etkili toplumsal kuramcılardan Anthony Giddens, *Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori*'de sosyolojinin seyrini temelinden etkilemiş üç büyük ismi etraflı bir inceleme altına alıyor.

Marx, Durkheim ve Weber'in sosyolojik düşüncelerinin titiz ve kapsamlı bir analizini yapan Giddens, özellikle Marx'ın karakteristik görüşleri ile diğer iki yazarın görüşleri arasındaki bazı temel farklılıkları inceliyor. Egemen modern sosyal teori alanlarının çoğunun kaynağında yer alan bu üç yazarın sahip oldukları farklı dünya görüşlerinin iç bütünlüğünü sergilemeye, başka yazarlarla aralarındaki etkileşimi, tarihsel köklerini ortaya koymaya çalışıyor.

Giddens'ın bu açıklayıcı ve karşılaştırmalı çalışması sadece üç yazar arasındaki karmaşık entelektüel ilişkiyi ortaya koyması açısından değil, "Marksist sosyoloji" ile "burjuva sosyolojisi" arasındaki ilişki üzerine süregiden tartışmaları da kuşatıp, oldukça dolambaçlı iddiaları ve karşı-iddiaları açıklığa kavuşturacak fikirler içermesiyle de dikkat çekiyor.

Yeni Kapitalizmin Kültürü

Sosyolog Richard Sennett, Yale Üniversitesi'nde gerçekleştirilen Castle Konferansları kapsamındaki sunumlarından oluşan bu kitabında emek ve sermaye ilişkilerinin aldığı yeni biçimler üzerinde yoğunlaşıyor. Kitabın "Giriş" bölümünde, "İşyerindeki iktidar ve otorite ilişkisine geçmiştekinden daha fazla kafa yormam gerekti. Geçmişe bakmak beni ileri bakmaya, hem zihinsel emekteki hem de kol emeğindeki zanaatçılık ruhunu yeniden keşfetmeye yöneltti" diyor Sennett. Yeni Kapitalizmin Kültürü'ndeki temel tezini ise şöyle özetliyor: "Yeni kapitalizmin havarileri... iş, yetenek, tüketim konularını kendi ele alış biçimlerinin, modern topluma daha fazla özgürlük, akıcı bir özgürlük kattığını iddia ediyor. Bu insanlarla aramdaki çekişme onların 'yeni' yorumunun doğru olup olmadığı konusunda değil; kurumlar, beceriler ve tüketim kalıpları gerçekten değişti. Benim iddiam, bu değişimlerin insanları özgürlüğe kavuşturmadığı."

Bu kitap, keskin gözlem ve analizleriyle, okuru sarsan görüşleriyle ayrı bir Sennett klasiği niteliği taşıyor.

Richard Sennett, Çev. Aylin Onacak, Ayrıntı Yayınları, Mart 2009, 142 s.

Bir Kadının Yaşamından 24 Saat ve Bir Yüreğin Ölümü

Stefan Zweig, Çev. Gülperi Sert, Can Yayınları, Mart 2009, 124 s.

Bu kitapta, Stefan Zweig'ın psikolojiye ve Sigmund Freud'un öğretisine duyduğu ilgiyi yansıtan, insan ruhunun en karmaşık duygularından biri olan tutkuyu olanca canlılığıyla dile getiren iki öyküsü bir arada sunuluyor: *Bir Kadının Yaşamından 24 Saat*, duygularının peşinden korkusuzca giden bir kadının apansız yön değiştiren yaşamını konu ediniyor. *Bir Yüreğin Ölümü* ise, ruh ikizini Lev Tolstoy'un unutulmaz kahramanı İvan İlyiç'te bulduğumuz yaşlı bir adamın ailesinden ve yaşamdan uzaklaşmasını öykülüyor.

Düşsel ve tarihsel karakterler üzerine yazdığı biyografilerinde olduğu kadar öykülerinde de karakterlerini kendine özgü derin, incelikli ruh çözümlemeleriyle betimleyen Zweig'ın bu kitapta buluşturulan iki uzun öyküsü, edebiyat tarihinde Freud'un çözümlediği yapıtlar arasında yer alıyor.

Korkulu Ustalık

Turgut Uyar, Hazırlayan: Alâattin Karaca, Yapı Kredi Yayınları, Mart 2009, 728 s.

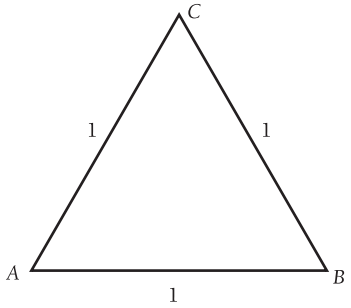
"Eskiden" demeli artık: Şairler, eskiden, sadece şiir yazmaz, başta kendi şiirleri olmak üzere şiir üstüne düşünür, bunun kavgasını da verirlerdi dergilerde; çünkü onların, yaşadıkları topraktan dünyaya, "insanlığa" diyecekleri vardı, ve belki bundan da önemli olarak kendilerine verdikleri bir "söz"leri vardı; bunun peşine düştüler.

Turgut Uyar, "bu söz"ün peşine en sık ve en ısrarlı şekilde düşmüş olmasıyla ayrılıyor kuşağının şairlerinden. *Dünyanın En Güzel Arabistanı* adıyla, dünya durdukça duracak bir "Şâh Şiir"in şairi olmakla yetinmeyip, şiire-şaire bugün de yol gösteren "Korkulu Ustalık", "İlkin Cesaret", "Dikiş Payı", "Ozanın İşi", "Efendimiz Acemilik" ve "Çıkmazın Güzelliği" adlı yazılarıyla, şairin, şiir yazmak dışında, başka, bambaşka sorumlulukları da olabileceğinin örneğini veriyor bize.

Hiç Kısalmadan Kısalan Yol

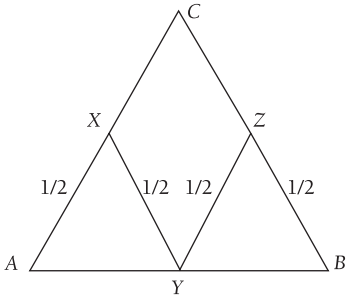
İki metrelik bir yol, hiç uzayıp kısalmadan, bir metrelik bir yola dönüşebilir mi? Bu yazıda yanıtın evet olduğunu göreceğiz. İki metrelik bir yol, hepimizin gözleri önünde, bir santimetre bile kısalmadan bir metrelik bir yola dönüşecek.

Her kenarı 1 metre olan aşağıdaki eşkenar üçgene bir göz atın önce.

Bu üçgende A noktasıyla B noktası arasındaki uzaklık 1 metredir. Eğer A'dan B'ye gitmek için en kısa yol olan AB doğru parçasını seçecek olursak 1 metre gideriz. Ama A'dan B'ye gitmek için C'den geçecek olursak, yani ACB yolunu izlersek, 2 metre yol alırız, çünkü AC ve CB doğru parçaları birer metredir. ACB yolunu hiç kısaltmadan AB doğru parçasına dönüştüreceğim. Herkesin gözü önünde...

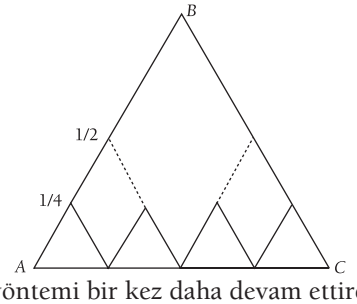
A'dan B'ye gitmek için aşağıdaki $AXYZB$ zigzag yolunu seçersek kaç metre gideriz?

Dört kez yarım metre gideceğimizden, yolumuz gene 2 metre olur.

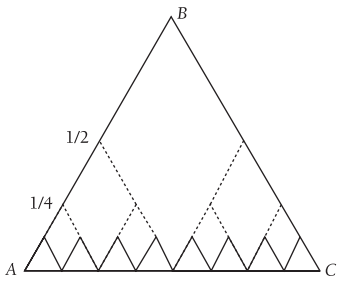
Ya aşağıdaki zigzagzigzag yolu izlersek kaç metre gideriz?

Gene iki metre gideriz, çünkü sekiz kez 1/4 metre yol kat etmek zorunda kalırız.

Aynı yöntemi bir kez daha devam ettirelim.

Aşağıdaki yola bakalım:

Bu yol da 2 metre, çünkü 16 kez 1/8 metre gidiyoruz.

Yollar gittikçe daha çok AB doğru parçasına yaklaşıyor, ama uzunlukları sabit (2 metre) kalıyor.

Görüldüğü gibi bu kırık yolların her birinin uzunluğu 2 metre.

Yukarda yaptığımızı hiç durmadan (sonsuza dek) sürdürebiliriz, yani bu işlemin limitini alabiliriz. Kırık yollar "sonsuzda" AB doğru parçası olur. Matematiksel bir deyişle kırık yollar AB doğru parçasına yakınsar. Ama kırık yolların uzunluğu hep 2 metredir. Her birinin uzunluğu 2 metre olan yollar, nasıl olur da uzunluğu 1 metre olan bir yola yakınsayabilir? Yoksa 1, 2'ye mi eşittir? Değilse, ki değil, 2 metrelik bir yol, nasıl oldu da hiç kısalmadan 1 metrelik bir yola dönüştü?

Burda neler olup bittiğini açıklayabilir misiniz?

Açıklanacak bir şey yok!

Uzunluğu 2 metre olan yollar, uzunluğu 1 metre olan bir yola bal gibi de yakınsayabilir! Hepimizin gözleri önünde yakınsamadı mı?

Yolların limitinin uzunluğu (örneğimizde 1), o yolların uzunluklarının limitine (örneğimizde 2) eşit olmayabilir. Yukarda olan da bu zaten.

Kırık yollara sırasıyla,

$$y_1, y_2, y_3, \ldots$$

adlarını verelim. A'dan B'ye giden düz yola da y diyelim. Her y_n'nin uzunluğu 2 (çünkü y_n yolu, uzunluğu $1/2n$ olan $2n+1$ kırık yoldan oluşuyor), öte yandan y'nin uzunluğu 1. Bu y_n yolları sonsuzda y'ye yakınsar, bundan hiç kuşku yok. Ama y_n'lerin uzunlukları y'nin uzunluğuna yakınsamıyor.

Bu, her ne denli şaşılacak bir şeyse de, matematikle çelişmiyor, herhangi bir "mantıksızlık" yok. Yukarda olan biten çelişse çelişse sezgiyle çelişir.

Matematikte kimi zaman işte böyle şaşılası, sezgiyle pek anlaşılamayacak şeyler olur. Sezgiyle doğru olduğunu sandığımız, hatta doğruluğundan emin olduğumuz olguları, işte bu yüzden matematiksel olarak kanıtlamak zorunluluğunu

Ali Nesin

İstanbul Bilgi Üniversitesi Matematik Bölümü Öğretim Üyesi

anesin@bilgi.edu.tr

duyumsarız. Sezginin yanıldığı olur. Yukarda olduğu gibi.

Kimi okur yukarda olanların nedenini şöyle açıklamış olabilir: "y_n yolları, kırık, köşeli yollardır. (1) O yollar yumuşak virajlı yollar olsalardı, böyle bir sorun olmazdı, y_n yollarının uzunluğu 1'e yakınsardı." Bu açıklama doğru değildir. y_n yollarını biraz onarımla yumuşak virajlı yollara dönüştürebiliriz ve bunu öyle yapabiliriz ki, yumuşak virajlı yeni yollar gene *AB* doğrusuna yakınsar ama yolların hiçbirinin uzunluğu değişmez, gene 2 metredirler.

"Kusur" elbette kırık yollarda. Ama kırık yolların kırıklığında değil kusur. Biraz önce de dediğim gibi, kırık yolları yumuşak yollar haline getirsek bile sezgimizle çelişebiliriz (ama matematikle çelişmeyiz.) Bu yolların ne "kusuru" var?

Bu, bir popüler matematik yazısı olduğuna göre, y_n yollarının "kusurunu" herkesin anlayabileceği bir dilde açıklayabilmem gerekiyor. Ne yazık ki bu pek kolay olmayacak. Hatta başaramayacağımı daha başından biliyordum. Burda olan biteni tam anlamıyla anlayabilmek için matematik bölümünün en az ilk iki yılını bitirmek gerekir.

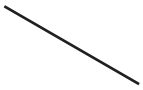
Tam açıklayamasam bile, sezgi gücümüzün matematikle yarışamayacağını gösteren güzel bir örnek bu bence.

Gene de açıklamaya çalışayım.

İki çeşit kırık yolumuz var. Aşağıdaki doğru gibi yukarıya çıkanlar:

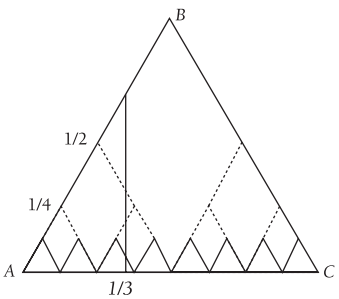

ve aşağıdaki doğru gibi aşağı inenler:

Birincisi gibi olanların eğimi $1/\sqrt{3}$, ikincisi gibi olanların eğimiyse $-1/\sqrt{3}$. Dileyen okur, bunları eğimin tanım olarak kabul edebilir. Her y_n yolu, eğimi $1/\sqrt{3}$ ve $-1/\sqrt{3}$ olan doğru parçalarından oluşmuştur. Öte yandan y yatay bir yoldur ve eğimi 0'dır.

İlk koordinatı 1/3 olan ve y_1'in üstündeki noktaya bakalım. Bu nokta eğimi $1/\sqrt{3}$ olan bir doğru parçasının üstündedir. (Aşağıdaki şekle bakın).

İlk koordinatı 1/3 olan ve y_2'nin üstündeki noktaya bakalım. Bu nokta eğimi $-1/\sqrt{3}$ olan bir doğru parçasının üstündedir. (Gene yukardaki şekle bakın.)

İlk koordinatı 1/3 olan ve y_3'ün üstündeki noktaya bakalım. Bu nokta eğimi $1/\sqrt{3}$ olan bir doğru parçasının üstündedir.

İlk koordinatı 1/3 olan ve y_4'ün üstündeki noktaya bakalım. Bu nokta eğimi $-1/\sqrt{3}$ olan bir doğru parçasının üstündedir.

Bunu böyle sürdürebiliriz. Okur, eğimlerin durmadan $1/\sqrt{3}$ ve $-1/\sqrt{3}$ olarak değiştiğine ikna olmuştur herhalde. Öte yandan y'nın eğimi 0'dır.

İşte y_n'lerin kusuru bu: y_n'ler y'ye yakınsıyor ama y_n'lerin eğimleri y'nin eğimine yakınsamıyor. y_n'lerin eğimleri kâh $1/\sqrt{3}$ kâh $-1/\sqrt{3}$ oluyor, ama y'nin eğimi 0.

Peki, ya y_n'lerin eğimi, y'nin eğimine yakınsaydı? O zaman ne olurdu? O zaman da böyle bir sorun çıkabilirdi. Böyle bir sorun çıkmaması için, yani y_n'lerin uzunluklarının limitinin y_n'lerin limitinin uzunluğu olabilmesi için, y_n'lerin eğiminin y'nin eğimine yakınsamasından başka, bu yakınsamanın düzgün bir "yakınsama" olması gerekirdi. "Düzgün yakınsama" konusunu ilerde, yakın gelecekte ele alacağız. Bizi izlemeye devam edin.

DİPNOT

1) Matematikçesi: y_n yollarının her noktada türevi yoktur.

Matematik
Dünyası

YENİ SAYISIYLA
NİSAN AYINDA
KİTAPÇILARDA

Yeni Avrupa Şampiyonu Evgeny Tomashevsky

Karadağ'da 5-19 Mart tarihleri arasında düzenlenen 10. Avrupa Bireysel Şampiyonası'nda 11 büyükusta birinciliği paylaştı. Birinciliği paylaşan büyükustalar: Ivan Sokolov, Ernesto Inarkiev, Arkadij Naiditsch, Evgeny Tomashevsky, David Navara, Vladimir Malakhov, Boris Grachev, Baadur Jobava, Mikhail Kobalia, Gadir Guseinov ve Tomi Nyback.

Daha sonra yapılan eşitlik bozma maçlarında ise final maçını Malakhov ve Tomashevsky oynadı ve maç Tomashevsky'in 2-1 galibiyetiyle sonuçlandı. Turnuvanın ilk 3 sıralaması şöyle oldu:

1. Evgeny Tomashevsky
2. Vladimir Malakhov
3. Baadur Jobava

Soldan sağa; Baadur Jobava (bronz), Evgeny Tomashevsky (altın), Vladimir Malakhov (gümüş).

Ayrıca, turnuvada ilk 22 dereceyi alan isimler Dünya Kupası'na katılmaya hak kazandı.

Turnuvada başarılı sonuçlar alan genç oyuncumuz Mustafa Yılmaz ise "Uluslararası Usta"lık için gerekli normlarını tamamlayarak 14. Uluslararası Ustamız oldu.

Tomashevsky, E - Shomoev, A
8. tur

1. c4 g6 2. e4 Fg7 3. d4 d6 4. Ac3 Af6 5. f3 O-O 6. Fe3 c5 7. Age2 Ac6 8. d5 Ae5 9. Ag3 e6 10. Fe2 exd5 11. cxd5 h5 12. O-O Ah7 13. Vd2 h4 14. Ah1 f5 15. Af2 Fd7 16. Şh1 a6 17. a4 Ke8 18. Kg1 g5 19. exf5 Fxf5 20. Kae1 Kc8 21. Ace4 Af7 22. Fd3 Ke5 23. Fc2 Vd7 24. g3 Şh8 25. gxh4 gxh4 26. Kxg7 Şxg7 27. Kg1+ Şh8 28. f4 Kxe4 29. Fxe4 Fxe4+ 30. Axe4 Vf5 31. Vc3+ 1-0

Soru-1 (Beyaz oynar, kazanır)

Shamkovich-Visier

Dünya Şampiyonluğu, 1934

1. e6 Kxg7 2. Axg7 Kxg7 3. Kxd5 cxd5 4. Kf8+ Şc7 5. Kf7

Soru-2 (Beyaz oynar, kazanır)

Adams-Gurevich

Wijk aan Zee, 2002

1. Axe5 Kd1+ 2. Axd1 Fxe5

Soru-3 (Siyah oynar, kazanır)

Bonner-Medina

Haifa, 1976

1. ... Ac3 2. bxc3 a4 3. cxd4 cxd4 4. c3 a3

Ayın 'söz'ü

Eğer içki çalışan kesimlerin laneti ve çalışmak içen kesimlerin lanetiyse, satranç da düşünen kesimin lanetidir.

J. Ross

İş Bankası Atatürk FIDE Kadın Ustalar Grand Prix Turnuvası

İstanbul'da 5-20 Mart tarihleri arasında düzenlenen turnuvayı, Humpy Koneru 8,5 puanla kazandı. Humpy Koneru, Judit Polgar'dan sonra en yüksek uluslararası kuvvet derecesine sahip. 2001 yılında Dünya Genç Bayanlar Şampiyonu olan Koneru aynı zamanda "en genç büyükusta olan bayan satranççı" rekorunu da Judit Polgar'ın elinden almıştı. Bu rekor, geçtiğimiz yıl Çinli oyuncu Hou Yifan tarafından tekrar kırıldı. 1994 doğumlu olan ve geçen yıl Dünya Bayanlar Şampiyonası'nda Alexandra Kosteniuk'a karşı final oynayan Hou Yifan ise turnuvayı 8 puanla üçüncü olarak tamamladı. Ermenistan'dan, Uluslararası Usta Elina Danielian ise yine 8 puanla turnuvada ikinci oldu ve büyükusta olma yolunda önemli bir adım attı.

Dünyanın en güçlü bayan oyuncularının katıldığı turnuvada yer alan tek oyuncumuz Betül Cemre Yıldız ise iki puan aldı.

Sebag, M - Koneru, H (11. tur)

1. e4 e5 2. Af3 Ac6 3. Fb5 a6 4. Fa4 Af6 5. O-O Fe7 6. Ke1 b5 7. Fb3 d6 8. c3 O-O 9. h3 a5 10. d3 a4 11. Fc2 Fd7 12. Abd2 Ke8 13. Af1 h6 14. Ag3 Ff8 15. Ah2 Ae7 16. Vf3 Ag6 17. Ag4 Axg4 18. hxg4 Fe7 19. Af5 Fg5 20. g3 Fxc1 21. Kaxc1 Vg5 22. Kcd1 Fe6 23. a3 Kad8 24. Ae3 Af8 25. d4 Ah7 26. Fd3 Fd7 27. Ve2 c6 28. d5 cxd5 29. Fxb5 Fxb5 30. Vxb5 dxe4 31. Kxd6 Ka8 32. Kd7 Af6 33. Kb7 h5 34. Vc4 Kf8 35. gxh5 Vxh5 36. Ad5 Ag4 37. Şf1 Vh2 38. Şe2 Vxf2+ 39. Şd1 Kad8 40. Kb5 Ae3+ 41. Kxe3 Vxe3 42. Şc2 Vf2+ 43. Şb1 Kfe8 44. Şa2 e3 45. Vb4 Kxd5 46. Kxd5 e2 47. Vxa4 Kb8 0-1

Danielian, E - Zhao Xue (11. tur)

1. d4 Af6 2. Af3 e6 3. e3 b6 4. Fd3 Fb7 5. O-O c5 6. c4 Fe7 7. Ac3 cxd4 8. exd4 d6 9. a3 O-O 10. d5 exd5 11. cxd5 Abd7 12. Ke1 Ke8 13. Ff4 a6 14. Ad4 Ff8 15. Kxe8 Vxe8 16. Af5 Ae5 17. Ff1 g6 18. Fg5 Aed7 19. Ah6+ Şh8 20. Vd2 Fg7 21. Ke1 Vf8 22. Vf4 Kc8 23. Vxd6 b5 24. Vxf8+ Fxf8 25. Axf7+ Şg7 26. Ae5 Axe5 27. Kxe5 Şf7 28. g3 h6 29. Fxf6 Şxf6 30. Ke6+ Şf7 31. Kb6 Fa8 32. Fh3 Kd8 33. Fe6+ Şg7 34. Kxa6 b4 35. Ka7+ Şh8 36. axb4 Fxb4 37. Ae4 Ff8 38. b4 1-0

Hızlı Okuma Merkezi

Çocuk ve gençlerin bilişsel gelişiminde öncü kuruluş

0505 41 0 41 51

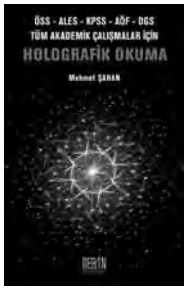
Bilişsel (Cognitive) gelişim yönünde yapılanan kuruluşumuz çocuklar ve gençler için

1- Algılama, holografik algı, hızlı algı, algıda organizasyon;
2- Geri besleme (feedback) eylemini günlük yaşamda algı ile eşleştirme, algı-feedback eşgüdümü;
3- Bu çerçevede bilgilenmeyi ve dolayısıyla okumayı, ezberlemeyi hızlandırma;
4- Anlamanın yeni tanımı, anlama süreçleri, hızlandırma, netleştirme;
5- Bellekte evreli güçlendirme çalışmaları;
6- Düşünmeyi sistemleştirme, ardışık, eşzamanlı, eşgüdümlü, zincir, ilintili, ilişkili düşünme çalışmaları;
7- Doğru zamanlama, doğru yer, doğru özne, doğru suje ile doğru feedback ve anlamlı tepki
8- Sorunsal ➜ varsayım ➜ çözüm sürecinde akılcı olanı bulma

çalışmaları çizgisinde hizmet vermektedir.

www.hizli-okuma.com — hizliokumamerkezi@gmail.com

HOLOGRAFİK OKUMA
(Akademik Çalışmalar İçin)

Retinanın %100 anlayarak dakikada 500 sözcükten daha fazlasını okuyamayacağı gerçeğinden kalkarak okuma olayına holografik boyut getiren bir çalışma. Kitabın, tüm kuramsal açıklamalar dahil, tamamı uygulama. Baştan sona uygulanabilir çalışmalarla dolu olan bu kitapla, ciddi çalışılırsa, okuma hızı ve algılama/anlama yüzdesi gerçekten artar, bellek oylumlanır ve çok daha iyi bilişsel aşamalara ulaşılır.
Alanında ilk ve tek.
Derin Yayınları. 250 sayfa. Mehmet Şahan

SU SESİ YANKIDI EVRENDE
(Roman)

Güneşin kütle çekimindeki atom altı değişmeler zamanda kırılmalar oluşturur mu? Oluştuğu varsayıldığında paralel evrenler arasında zihinsel değişimler/geçişler gerçekleşebilir mi? Zamanın boyutları var mıdır? Ya da zamanın kendisi bir boyut mudur? Zaman "her zaman" var mıydı ve hep var olacak mı? Bilimkurgu ile bilim felsefesinin ele alındığı, hızlı ritimli, duygusal gerilimli, güzel bir Türkiye ve güzel Türkçe tasarımının yapıldığı bir roman. Bir solukta okuyacaksınız.
Derin Yayınları. 467 sayfa. Mehmet Şahan

Kitaplar Bayazıt Sahaflar Çarşısından, D&R Satış Noktalarından, www.kitapyurdu.com, www.antoloji.com, www.idefix.com, www.dr.com.tr vb gibi internet sitelerinden sağlanabilir.

Şlem için aşağıdaki adımlar takip edilir:

1) Koz kontratlarında şlem için 31-33 toplam puan, sanzatu şlemi için 33-34 HCP,

2) Koz kontratlarında kontrollerin tamamlanması gerekir. (Kontrol, herhangi bir renkten üst üste 2 tane verilmemesi durumudur.)

3) Koz kontratlarında 2 key-card'ın dışarıda olup olmadığının araştırılması.

A87 = Kontrol var, iki tane üst üste kayıp yok, As kontrol ediyor.

8 = Kontrol var. Tek olduğu için ancak bir tane verir.

V4 = Kontrol yok, iki tane üst üste verir.

RD = Kontrol var , ikinci kâğıdımızı Rua durdurur.

R6 =Yarım kontrol, eğer açılış kendisine doğru yapılacaksa kontrol var.

EL NO: 97
Çok olasılıklı gibi ama hangisi yüksek?

Aşağıdaki el, İzmir'de yapılan Kış Dörtlü Takımlar Şampiyonası'nda, İzmir Büyükşehir Belediyesi ile Ankara Zabunoğlu takımları arasında yapılan final maçında oynandı. Her iki masada oyun battı. Deklarasyona bakalım.

♠J53
♥ADV104
♦A106
♣105

Güney (İrfan Doğan)	Kuzey (Z. Şengüler)
1♥	2NT(1)
2♦	Pass

K
B D
G

♠A97
♥98653
♦72
♣ARV

1) 4'lü Kör tutuşu 13+hcp

Kontrat: 4♥

Atak: ♦R

Bir Karo, bir Kör ve 2 Pik kaybı görünüyor. Kör empası geçerse, bir Karo ve 2 Pik vererek oyunu yaparız. Ya da Trefl empası yaparız, tutarsa yerden bir Pik kaybımızı atarız. Kör empası tutmasa da oyunu yaparız. Bunları düşünen İrfan Doğan Trefl empası yaptı tutmadı. Kör empası yaptı tutmadı ve oyun battı. Trefl empası ve Kör empası tutmazsa, kontrat nasıl yapılabilirdi ?

Yanıt: Eliminasyon tekniği ile. İlk tur Karoyu bağışlayıp ikinci Karo alınır. Yerden Kör ası çekilir, sonra Karo kupuyla ele gelinir. Trefl As-Rua ve Trefl kupundan sonra Körle çıkılır şimdi rakip elçaka-yerçaka veya Pik oynamak zorunda. Eğer Doğuda Pik onörünün yanında 10'lu Pik de varsa, oyun batar. Bunun haricinde oyunun batarı yok.

Tüm dağılım

♠J53
♥ADV104
♦A106
♣105

♠R103
♥7
♦RD985
♣D943

K
B D
G

♠D842
♥R2
♦V43
♣8762

♠A97
♥98653
♦72
♣ARV

EL NO: 98
Erken emniyet oyunu !

♠R103
♥72
♦ARDV107
♣105

G	B	K	D
1♠	2♣	2♦	P
2♠	P	4♠	P
P	P		

K
B D
G

♠AD9754
♥R6
♦652
♣R8

Batı Karo 8'lisini çıktı. Tek tehlike kozların 4-0 dağılımı olduğundan, yerden Pik Asına doğru küçük oynayıp Doğu uymazsa Batı'nın valesine empas yapmak düşüncesi, ortalama oyuncuların düşüneceği bir manevra. Böyle oynayan oyuncular Şikan'nın Batı'da olduğunu görünce ve üçüncü turda Pik 10'luya Doğu oturmazsa oyun batar. Doğru oyun nasıl olmalıdır ?

Yanıt: Erken emniyet oyunu! Yani yerden Pik 10'lu oynayıp bırakmak. Pik vale Batıda tek olsa bile oyun emniyettedir.

Tüm dağılım

♠R103
♥72
♦ARDV107
♣105

♠- - - -
♥A10853
♦84
♣AV7643

K
B D
G

♠V862
♥DV94
♦93
♣D92

♠AD9754
♥R6
♦652
♣R8

Kış Dörtlü Takımlar Şampiyonası sonuçlandı

6-11 Mart 2009 tarihleri arasında İzmir'de 82 takımın katılımıyla oynanan Kış Dörtlü Takımlar Şampiyonası'nı İzmir Büyükşehir Beyaz takımı kazanmıştır.

Dereceler:

1. Büyükşehir Beyaz - İzmir
2. Zabunoğlu - Ankara
3. Yılankıran - İstanbul

Not: Dergimizde Briç yazıları 4. yılını doldurdu. 100. sorumuzu Mayıs ayında yayımlayacağız ve bu sorumuzu doğru çözen üç briç severe *Spiral* baskılı briç kitabı hediye edeceğiz.

6. yaşımıza dostlarımızla girdik!..

23 Mart 2009 akşamı, Beyoğlu Galata Meyhanesi'nde Bilim ve Gelecek sofrasında, dostların arasındaydık… Eğlendik, sohbetler ettik; yeni projelerimizi anlattık. Biz Bilim ve Gelecek emekçileri çok mutlu olduk, coşku ve gurur duyduk. Bu yemekli dayanışma toplantısı, tüm dostlarımızın sıcaklığı ve içtenliğinden pay almıştı… Herkese teşekkürler.

O gece kimi dostlarımız, yaptığımız çekilişte kazandıkları armağanlarla ayrıldılar soframızdan. Bilim ve Gelecek ürünlerinin yanı sıra, Kamil Masaracı'nın serigraf baskı, imzalı bir karikatürü, Türkiye İş Bankası Yayınları Hasan Ali Yücel Klasikleri Dizisi'nden ve Versus Yayınları'dan kitaplar da armağanlar arasındaydı. Bir de tatlı niyetine, Yayım Yönetmeni'nden bir kavanoz vişne reçeli… En itibar gören armağan bu sonuncusuydu ve neyse ki, Ender Helvacıoğlu çekilişte düş kırıklığına uğrayan dostlarımıza reçel sözü verdi…

Prof. Dr. Tuncay Altuğ konuşmasında, *Harun Yahya Safsatası ve Evrim Gerçeği* kitabının biyoloji öğrencileri ve öğretmenlerine ulaştırılması için geliştirdiği projeyi paylaştı.

Solda evrimciler (Prof. Dr. Aslı Tolun ve Dr. Kenan Ateş), sağda ise matematikçiler (soldaki Doç. Dr. İsmihan Yusubov).

Prof. Dr. Metin Hotinli eşi Can Hotinli ile birlikte aramızdaydı.

Prof. Dr. Haluk Eyidoğan, etkinliklerimizde bizi yalnız bırakmaz...

Prof. Dr. Afşar Timuçin ve Ali Timuçin.

Prof. Dr. Zeki Tez ve Prof. Dr. Müjgan Tez.

Dostlarımız bizimleydi: Sol başta Versus Yn. sahibi Özgür Deniz, soldan dördüncü Suzan Yılmaz, sağ başta abonemiz, Av. Ökkeş Saruhan...

Sağda gecenin mimarlarından, abone şampiyonumuz, yazarımız Ahmet Doğan.

Dergi emekçileri: Sağ baştan Ender Helvacıoğlu, Baha Okar ve Nalân Mahsereci. Ali Ağrı'mız eksik... Ankara Kitap Fuarı'nda ter döküyor.

Abonemiz İsmail Hakkı Demircioğlu gecemize gelerek bizi çok mutlu etti. Kitap kazandı, ama türkü borçlandı.

Sarper Özsan'ın vefalı dostluğuyla kıvandık.

Yazarımız Ömer Tuncer, eski dostu abonemiz Mehmet Şahan'la yıllar sonra Bilim ve Gelecek sofrasında bir araya geldi...

Dergimizin kurucularından Ruken Kızıler, Kamil Masaracı ve Prof. Dr. Mehmet Sakınç.

Darwin, ilkeler, yorumlar

Konumum gereği sık sık "zehir gibi" akıllı öğrencilerle karşılaşıyorum. En eski bilimlerden biri olan biyolojinin, göreli olarak genç bir alanında, her yıl yeni bilgiler sunmaya çalışırken, bir yandan da bunların temel aldığı deneyleri ve çalışmaları anlatmak, tartışmak ve öğrencileri ikna etmek gibi bir konumum var.

Ne denli bilimin ideolojiden farklı olduğunu belirtmeye çalışsak da, günlük iletişim araçları ve kamuoyunun bir kesimi tarafından bilimsel olmayan yöntemlerle yanlışlanmaya çalışılan evrim kuramından çekinen öğrencilerle karşılaşıyoruz.

Dünyada ve 1983 yılından bu yana Türkiye'de bir ideolojinin parçası olarak pompalanan bu kabuller, pek çok öğrenciyi son derece özel bir alan olan inançla bağlantısından dolayı zorluyor, çelişkilere sürüklüyor. Bu öğrencilerimize bilimsel düşünceyle ilahi düşüncenin aynı düzlemde incelenemeyeceğini açıklamaya çalışıyoruz.

Sonuçta soru, yanlışlama ve ikna, bilimsel düşüncenin, eğitimin ve tartışmanın doğasında var. Bu nedenle sorular ve tartışmalar her zaman sağlıklı.

Bir de Darwin'in evrim kuramını anladığını düşündüğümüz öğrencilerimiz var. Kuramı tartışma düzlemleri ön kabuller içermiyor. Deneylere ve verilere bakarak konuya yaklaşıyorlar. Onlara Darwinizm adı altında bir akımın olamayacağını, Darwin'in tıpkı Wallace gibi bu kuram üzerinde çalışan, topladığı örneklerle ve verileriyle çıkarımlarda bulunan bir bilim insanı olduğunu anlatıyor, bilimsel düşünce içinde Darwincilik, Einsteincilik gibi doktrinler olamayacağını vurguluyoruz.

Bilimin toplumsal gerçeklerle bağlantılandırılması, doğal popülasyonların toplumlarla karşılaştırılması ve benzerlikler kurulması bazı konuların açıklanabilmesi açısından pek çok yazar tarafından uygulanan bir yöntemdir, yararlı olabilir; ancak aralarında doğrudan benzerlikler bulmaya çalışmak kişiyi yanıltabilir.

İşte bu noktada "zehir gibi" akıllı öğrencilerin, yani bağlantı kurabilen, deneylerle ikna olup, değerlendirme yapabilen bu öğrencilerin kafaları karışıveriyor: Evrim kuramının temel prensibini özetleyen Darwin'in aşağıdaki sözünün öğrenciler tarafından bir yaşam felsefesine dönüşüverdiğini üzülerek gözlüyorum: "Ayakta kalanlar türlerinin en güçlü ya da en akıllı olanları değil, değişime en kolay uyum sağlayanlarıdır."

Burada, ilke ile beslenmeyen aklın yeterli olmadığı ve yol açabileceği dejenerasyon net olarak karşımıza çıkıyor. 1985 sonrası Türk gençliği, kısa yoldan "köşeyi dönme"ye çalışan, fırsatları buna göre çok iyi değerlendiren, ayakta kalmak için uyum sağlamaktan ve duruma göre değişmekten başka çare düşünemeyen, bu nedenle inandığını savunmamayı seçen, toplumsal tecride uğramamak için baskın güce boyun eğen bir konumu kolaylıkla benimseyebiliyor. Çünkü önündeki pek çok örnekte bunu görüyor, öğreniyor.

İşte bu noktada "zehir gibi" öğrencilerin Darwin'in evrim kuramını anlamalarına karşın, Darwin'i bilim insanı ve birey olarak hiç anlayamadıklarını görüyoruz. Darwin, eğer bu görüşün insan için de geçerli olduğunu düşünseydi, yaşadığı dönemin toplumsal ve dinsel baskı ortamında ezilmemek için kuramından söz etmekten korkup ayakta kalabilmek için ortama uyum sağlayıp susmayı seçerdi. Darwin kendi dönemindeki statükoya karşın, bilimsel olarak kanıtlarını gösterebildiği bir kuramı, her şeye karşın, savunmayı seçti.

Demek ki, "zehir gibi" akıllı gençlerin bazı konuları yorumlayabilmeleri için önlerinde gördükleri örneklerde bir sorun var. Demek ki "zehir gibi" akıllı bu gençlerden Türkiye'nin geleceği için bir şey bekleyemeyeceğiz; Çünkü var olan ortama uyum sağlayamadıklarında eleneceklerinden çok korkuyorlar.

"Zehir gibi" bu gençlerin "ilkeli olmak" gibi, maalesef, geçmişte kalmış gibi görünen bir özelliği tanımaya gereksinimleri var. Bu da ancak önlerindeki ilkeli örnekleri görerek gerçekleşebilir.

Ancak o zaman, Darwin'in bu söylediklerinin doğal popülasyonlardaki bireylerin mutasyon hızlarıyla ilgili olduğunu görebilirler. Ancak o zaman bu sözün boyun eğip uyum sağlamakla ilgili değil, tam tersine, mutasyonlarla gelen çeşitliliğin ve farklılığın doğanın temel prensibi olduğunu, "tek-tipleşen" toplumların hep birlikte elenebileceklerini anlatmaya çalıştığını kavrayabilirler.

Bugünün Türkiyesi'nin karşısındaki tek sorun irtica değil, modern görünüp anti-demokratik uygulamalarla ortalığı kasıp kavuran "gizli irtica odakları"dır. Mesele bunları seçip ayırt edebilmektedir. Sadece genç insanları suçlamak, aynaya bakmamakla eşdeğerlidir.

(Bu yazı 7 Mart 2007 tarihinde *Cumhuriyet* gazetesinde de yayımlanmıştır.)

Doç. Dr. Benan Dinçtürk

Site sansürcüleriyle mücadele

"Toplumun önemli bir kesiminin kutsal kabul ettiği dinsel değerleri eleştirmek, hakaret etmek demek değildir. Dinlere ve kutsal kabul edilen değerlere yapılan eleştirilerin hakaret olarak algılanması da, muhafazakâr-dindar çevrelerde sık gözlenen bir tepkidir. Eleştirilerimizin anayasal dayanağı ifade özgürlüğüdür. Uluslararası alanda ise İnsan Hakları Beyannamesi'dir.

"Gerek bu forumun üyelerine gerekse de tarihsel, politik şahsiyetlere, çeşitli kurumlara; başka din, mezhep, ırk ve cinsiyetteki kişilere yönelik, onlar burada olmasa bile hakaret, aşağılama, kişilik hakkı ihlali içeren söz ve ifadelerde bulunulamaz. Bu tür mesajlar yöneticiler tarafından silinecek, ifade tarzına göre gerekli görülürse disiplin cezası verilebilecektir.

"Bu sitenin dinlere karşı bir site olması, ateist veya din karşıtı üyelerimizin İslam'a, Muhammed'e veya başka dinlere hakaret etme serbestisini getirmez. Eleştirmek ve hakaret etmek farklı şeylerdir. Saygı temelinde dinlerin eleştirilmesinden yanayız. Dinlere

hakaret içeren yazılara sitemizde yer verilmeyecektir. Böyle yazılar tarafımızdan silinecektir."

Alıntıladığımız bu pasajlar gerici güçlerin sırtından vurduğu Turan Dursun adına kurulmuş bağımsız sitemizin tüzüğünden. Bunlar uyulması için özen gösterdiğimiz ilkelerimizden olmasına rağmen, çok katılımlı bir site olarak forum alanlarında istemediğimiz, kabul etmediğimiz mesajlar oluyor ve dahası bu mesajların bazıları yöneticilerin gözlerinden de kaçabiliyor.

Kurulduğundan beri sürekli interaktif korsan saldırılarına uğrayan sitemize zaman zaman Harun Yahya avukatlarından da mahkeme tehditleri alırız. Ve bu tehditlere ilkelerimiz ışığında cevap vermekten kaçınmayız.

Son olarak 2008 Ağustos ve Eylül aylarında Harun Yahya'yı konu alan bazı eski tarihli başlıklar yeni bir üye tarafından cevaplar yazılarak güncellendi. Bu üye akıllı tasarımı ve H. Yahya ekolünü savunan mesajlarla güncellenen başlıklarda tartışmalara katıldı.

25 Eylül 2008 tarihinde de siteye mahkeme kararı ile erişim engellenmesi uygulandı. Avukatlarımızın ve dostlarımızın yardımıyla kararı veren mahkemeye ve karara ulaştığımızda engelleme kararının H. Yahya'nın avukatlarının "kişilik haklarını" ihlal eden mesajlar nedeniyle sitemiz aleyhine açılmış engelleme talebi üzerine alındığını öğrendik. Ve tahmin edeceğiniz gibi avukatların kişilik hakları ihlali iddiasında bulundukları sekiz başlıktan altısı son bir ay içerisinde güncellenen başlıklardı.

Hakaret ve kişilik hakları ihlali iddiasında bulundukları başlıklarla ilgili tarafımıza herhangi bir uyarı veya düzeltme talebinde bulunmadan sitemizi Türkiye'den erişime engelleyiciler. Karar ve kararı veren mahkemeyle ilgili hiçbir bilgi içermeyen "Bu siteye erişim mahkeme kararı gereğince engellenmiştir" uyarı yazısı dört ayı geçen bir süre sitemize ulaşmak isteyen okuyucuları karşıladı.

Nihayet 3 Şubat 2009'da yapılan ilk duruşmada avukatlarımızın itirazlarını haklı bulan mahkeme engelleme kararını kaldırdı.

Bu mihraklardan yapılan girişimlerle engellenen onlarca site var. Bu sitelerin birçoğu kişisel çabalarla oluşturulmuş yapılar. Mali güçleri ve mahkemelerde kendilerini savunacak mekanizmaları da yok. Dahası hukuki süreçte kimliklerinin deşifre olması tehlikesini de göze alamıyorlar.

Ama tüm ülkeyi muhafazakâr bir dinsel anlayışla ahtapot gibi kuşatmaya çalışanlara karşı bulunulan her alanda direnme mevzileri yaratmak zorunluluğu olduğuna inanıyoruz. Çağdaş, demokrat ve bağımsız bir ülke hayalinde olan tüm güçlerin bu mücadelede yapması gereken çok şeyler var. Çağrımız, özel bir ihtisas alanı olarak mahkemelerde sansürcülerle mücadele etme sorumluluğunu üstlenmesi gereken demokrat avukatlara. Sizlerin bu türden davaları gönüllü üstlenmeniz durumunda Harun Yahya gibileri sansürcülükte istedikleri gibi at oynatamayacaklardır.

Turan Dursun Sitesi Yönetim Kurulu

FELSEFE GÜNLERİ 3

16-17 Nisan 2009

FELSEFE SORUNU OLARAK GÜZEL VE İYİ SEMPOZYUMU

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ

PROGRAM

16 Nisan 2009 Perşembe
10:30-11:00 Açılış Konuşmaları

Prof. Rahmi AKSUNGUR
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Ömer Naci Soykan
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Felsefe Bölümü Başkanı

I. OTURUM:
11:00-12:15
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Doğan Özlem

Prof. Dr. Afşar Timuçin: "İyi ve Güzel"
Prof. Dr. Sabri Büyükdüvenci: "Güzel ve İyi Üzerine Güzellemeler"

12: 15-13:15 Öğle Yemeği

II. OTURUM:
13:15-15:15
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Afşar Timuçin

Prof. Dr. Ö. Naci Soykan: "Bütünsel Bir Bilgibilime Doğru: Güzel İyi Doğru Birliği Üstüne"
Prof. Dr. Harun Tepe: "İyi ve Kötü Kaçınılmaz mıdır?"
Yrd. Doç. Dr. Engin Delice: "Bilincin Kendini Kurması Olarak Güzellik ya da Varlıktaki Estetik Yıkım ve İnşa"

III. OTURUM:
15:30-17:30
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ömer Naci Soykan

Prof. Dr. Doğan Özlem: "Güzel ile İyi'nin Birlikteliği ve Ayrılığı Üstüne Bazı Tarihsel Notlar
Prof. Dr. Melih Başaran: "Kant'ta Yüce Estetiği" ve Değerlendirmeler"
Doç. Dr. Aysel Doğan: "Kant ve Rawls'da İyilik Kavramı"

IV. OTURUM:
17:45-19:00
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Melih Başaran

Yrd. Doç. Dr. Uğur Erken: "Franz Brentano'da Duygusal Değerler Olarak İyi ve Güzel"
Yrd. Doç. Dr. Erdal Yıldız: "Heidegger'le Sanat ve Mekan Arasında"

17 Nisan 2009 Cuma

V. OTURUM:
10:30-12:30
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hakan Poyraz

Prof. Dr. Ayhan Bıçak: "Değerlerin Kökeni ve Değer Sistemleri Üzerine Bir Deneme"
Yrd. Doç. Dr. Ömer Aygun: "Platon'da İyilik ve Paideia"
Prof. Dr. Sara Çelik: "'İyi'nin Varlığı ve Anlamı Üzerine Nesnel-Doğalcı Yaklaşım ve Karşı Çıkışlar"

12:30-13:30 Öğle Yemeği

VI. OTURUM:
13:30-15.30
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Harun Tepe

Doç. Dr. Attilla Erdemli: "Güzel Beden"
Prof. Dr. Sevgi İyi: "Etik Bağlamında Güzel Kavramı"
Prof. Dr. Hakan Poyraz: "Ahlaki Güzelleştirmek"

VII. OTURUM:
15:45-17-45
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Ayhan Bıçak

Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul Rufayi Turan: "Ürkünç Güzellik"
Yrd. Doç. Dr. Cemil Güzey: "Sanatta Körü ve Güzel"
Doç. Dr. Erdal Cengiz: "Kitsch'in Masumiyeti ya da Müze'nin Gösterileni

VIII. OTURUM:
17:45-19:00
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Sabri Büyükdüvenci

Doç. Dr. Kubilay Aysevener: "İyi Olanın Olanaklılığı: Çevre ve Gelecek Üzerine Düşünmek"
Doç. Dr. Hülya Yetişken: "Güzelin Hakikati, Hakikatin Güzeli"

FELSEFE GÜNLERİ 3

16-17 Nisan 2009, Saat 10:30-19:00
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Sedad Hakkı Eldem Oditoryumu
Fındıklı-İstanbul

İnsan evriminin genetik tarihi aydınlanıyor

Kuzeybatı Hırvatistan'daki bir mezarda bulunan 38.000 yıllık kemikler üzerinde Hırvat jeolog Ivan Guiç'in yaptığı çalışmalar, *Neandertal*lerin genomuyla ilgili önemli bilgilere ulaşılmasını sağladı. Araştırmacılar Guiç'in bulgularını açıkladılar: 3 milyar bazlık *neandertal* DNA'sı ile ilgili ilk veriler. Her ne kadar hâlâ belirsizlikler mevcutsa da çalışma sonucu hayranlık uyandırıcı.

Homo neanderthalensis, insan ailesinin bir üyesi olduğu için bize şempanzelerden daha yakındır ve bu nedenle *Neandertal* DNA'sı ile insan DNA'sı karşılaştırıldığında insanı tanımlayan genetik değişiklikler ya da insan "olmanın" farklı yolları ortaya çıkacaktır. Leipzig Max Planck Evrimsel Antropoloji Enstitüsü'nden paleogenetikçi Svante Pääbo, insan soyunda ortaya çıkan nükleotid değişikliklerine dair ham verilere sahip olduklarını söylemektedir. Max Planc Enstitüsü'nden paleoantropolog Jean-Jacques Hublin, bu değişikliklerin türümüzü eşsiz kılan özelliklere ışık tuttuğunu belirtmektedir. Modern insana ait 3 milyar bazla yapılan ilk karşılaştırmalar sadece 1000 ila 2000 aminoasitlik farklılık olduğunu göstermektedir ki, bir kıyaslama yapılacak olursa, bizleri şempanzelerden ayıran farklılıklar 50 bin nükleotid değişikliğini içermektedir.

Felsefi bir dönüm noktası

Barcelona Üniversitesi'nden paleogenetikçi Carles Lalueza-Fox, bu değişikliklerin basitçe şempanzelerinkine eklenmiş birkaç genom olmaktan çok, kendimizi ve evrimimizi anlamamızı sağlayan felsefi bir dönüm noktası görevine sahip olduğunu vurgulamaktadır. Pääbo, ilk kez on yıl önce Avrupa'da 350.000-30.000 yıl önce yaşayan *Neandertal*lerin fosillerinden DNA elde etmenin mümkün olacağını ileri sürmüştü. Genom, Vindija Mezarlığı'ndan iki kadının bacak kemiğine ait üç kırık parçadan elde edildi. Pääbo, yeni verilerin insan ve *Neandertal* soylarının 800.000 yıl önce birbirinden ayrıldığını gösterdiğini söylemektedir. Yapılan ilk analizlerde modern genlerin *Neandertal* genlerinin içine girdiğine dair bir delil bulunamamıştır, bu da *Neandertal*lerin ve modern insanların Avrupa'da aynı yaşama alanlarını paylaştıkları binlerce yıl boyunca, türler arası bir çiftleşmenin olmadığı görüşünü desteklemektedir.

Şimdilik araştırmacıların elinde *Neandertal*lerin gen yapısını sadece kaba hatlarıyla belirleyebilecek kadar malzeme mevcuttur. 3 milyar bazın sıralanışı belirlenmiştir ancak bu, tüm genomun oluşturulabilmesi için yeterli bir uzunluk değildir. Pääbo genomun yaklaşık yüzde 60'ını ortaya çıkardıklarını açıklamaktadır. Oxford Üniversitesi'nden genomist Chris Ponting, araştırmanın diğer fosillerden elde edilen DNA dizileriyle desteklenmesi gerektiğini söylemektedir. Bu nedenle *Neandertal* DNA'sı üzerinde çalışmalar yapan farklı araştırma ekipleri de mevcuttur. Ayrıca modern insan DNA'sı *Neandertal* DNA'sına oldukça büyük benzerlik gösterdiğinden, çalışmalar sırasında insan DNA'sının *Neandertal* DNA'sına kolaylıkla karışma ve sonuçları bozma ihtimali bulunmaktadır.

Genom çalışmalarının kısa tarihi

Tarihi DNA'ların karmaşık bir geçmişi vardır. Organizmalar öldüğünde genetik materyal çürümeye başlar. Kromozomlar parçalanır ve bazı bazlar dönüşüm geçirir. Mikroplar çürüyen organizma içine yerleşir ve oraya kendi genetik materyallerini bırakırlar. Ayrıca bu fosilleri bulan ve toplayan insanlar da deri, tüy gibi dokular aracılığıyla kendi DNA'larını fosil DNA'sına karıştırmış olurlar. Geçen 20 yılda Pääbo ve diğer araştırmacılar bu tür kontaminasyonların etkisini azaltmak için uğraştılar. 1997'de Pääbo öğrencisi Matthias Krings ile birlikte *Neandertal* mitokondrial DNA'sının 400 bazını belirlemeyi başardı. (11 Temmuz 1997, *Science*) Bu bulgular insan mitokondrial DNA'sı ile karşılaştırıldığında, *Neandertal*lerin *Homo sapiens*'ten farklı bir tür olduklarını gösteriyordu. Hücre içinde pek çok mitokondri bulunabildiğinden ve mitokondrial DNA miktarı hücre çekirdeğindeki DNA miktarından 500 hatta 1000 kat fazla olabildiğinden, bu alan verimli bir çalışma alanıydı. Fakat izleyen yıllarda tarihi kalıntılardaki DNA çalışmaları içinden çıkılmaz bir hal aldı. Kehribar içindeki arı DNA'sına, hatta dinozor DNA'sına bile insan DNA'sının kontamine olduğu, bulaştığı anlaşıldı. Bu nedenle tarihi kalıntılardaki DNA'ların bir kontaminasyon olmaksızın izole edilmesinin neredeyse mümkün olmadığı düşünülmeye başlandı ve 2005 yılına kadar teknolojik gelişmeler saf DNA elde etmeye yardımcı olamadı.

Pozitif seleksiyonun peşinde

2005 yılında Pääbo ile birlikte çalışan DOE Gen Enstitüsü'nden (US Department of Energy Joint Genome Institute) James Noonan ve Edward Rubin, ortamdaki mikrobiyal DNA'ları belirlemek için kullanılan bir yöntem aracılığıyla, bir kazı alanında bulunan çok eski zamanlardan kalma bir ayının DNA'sının 27.000 bazını belirlemeyi başardılar. (3 Haziran 2005, *Science*) 6 ay sonra McMaster Üniversitesi'nden Hendrik Poinar ve meslektaşları ileri bir teknoloji kullanarak bir mamutun DNA'sının 28 milyon bazını tespit ettiklerini açıkladılar. (20 Ocak 2006, *Science*) Bu gelişmelerden yararlanan Pääbo ve araştırma ekibi Avrupa, Orta Asya ve Güney Sibirya'dan topladıkları 70 kadar örnek üzerinde çalışmaya başladı. Ellerindeki parçalardan Hırvatistan'daki Vindija Mezarı'ndan alınan tanımlanamamış üç tanesinde çok eski insan DNA'larının bulunduğu anlaşıldı. Özellikle birinde yüzde 4 oranında *Neandertal* DNA'sı bulunuyordu. Bunlar 38.000 yıllık geçmişleriyle, bilinen en yeni *Neandertal* kemikleriydi ve anatomik olarak bedenin neresine ait oldukları anlaşılmıyordu. Pääbo, kalıntıları Rubin ile paylaştı ve diziler üzerinde iki ekip farklı yöntemlerle

birbirinden bağımsız iki ayrı çalışma yürüttüler. Sonuçta her ikisi de başarılı oldu ve Rubin'in ekibi 65.000, Pääbo'nun ekibi ise 1 milyon baz belirlemeyi başardı. (17 Kasım 2006, *Science*) Ancak iki çalışmanın sonuçları arasında farklılıklar bulunuyordu. Öyle ki Rubin, *Neandertal* DNA'sında modern insan DNA'sından hiçbir iz bulunmadığını söylerken, Pääbo ve ekibi, atalarımızın DNA'larının *Neandertal* DNA'ları ile karışmış olabileceğini öne sürmüşlerdi. 11 ay sonra San Francisco'dan Jeffrey Wall ve Sung Kim bir uyarıda bulundular: Her iki ekibin verilerini de incelemişler ve Rubin'in çalıştığı parçaların 325.000 yıllık olduğunu, Pääbo'nun parçalarının ise 35.000 yıllık olduğunu ve DNA dizi parçalarının modern insanlardan kaynaklandığını düşündürtecek şekilde daha uzun olduğunu açıkladılar. Ve Pääbo da kendi örneklerinde bir kontaminasyon sorunu yaşanmış olabileceğini düşündüğünü belirtti. Bunun üzerine çalışmalarına bu sorunu en aza indirecek, daha ayrıntılı ve ileri yöntemler ekleyerek devam ettiler. Bu yöntemlerden en başarılı olanı, *Neandertal* DNA'larına 4 bazlık yapay bir ekleme yaparak işaretlemekti. Böylelikle bu eklentiye rastlanmayan DNA parçalarının, ortamdan ya da çevreden bulaşmış ve dışlanması gereken parçalar olduğu anlaşılıyordu.

Pääbo çalışmasının ilk ürünlerini geçtiğimiz yaz toplamaya başladı. *Neandertal* mitokondriyal DNA'sının 16.500 bazını belirlediler. *Cell* dergisinin 8 Ağustos 2008 sayısında yayımlanan çalışmada, bu bazlardan 200 tanesinin, insan ve *Neandertal*in farklı türler olduğu görüşünü destekleyecek şekilde modern insan genomundan farklı olduğunun tespit edildiği açıklandı. Bu ilk sonuçların şaşırtıcı bir yanı vardı, çünkü kalıntıların iki kadına ait olduğu anlaşılmıştı. Yani elde edilen bazlar Y kromozomu hakkında bir bilgi içermiyordu. Ekip şimdi belirledikleri *Neandertal* genomuyla insan genomunu karşılaştırma üzerinde çalışıyor. Tespit edilebilecek farklılıkların insanın yakın geçmişindeki pozitif seleksiyonu aydınlatmaya yardımcı olacağı belirtiliyor.

Genlerin işlevleri

Paleogenetikçiler *Neandertal* DNA'sındaki bazı genlerin işlevlerini belirlemeyi başardılar. Örneğin mc1r adı verilen bir genin açık renk ten ve kızıl saçlardan sorumlu olduğu, FOXP2 geninin ise modern insandakine benzer şekilde *Neandertal*lerin de dil işlevlerinin olabileceğini gösterdiği açıklanmaktadır. Her ne kadar değişikliğinin nasıl bir işlev farklılığına yol açtığı bilinmese de, şempanze ve insan karşılaştırmalarında evrimsel bir köşe noktası kabul edilen siyalikasidin de araştırılması planlanmaktadır.

Temel olarak üzerinde durulan sorulardan biri, modern insanla *Neandertal* arasında bir melezleşme olup olmadığıdır. Şimdiye dek yapılan genetik karşılaştırmalar bu iki türün birbirinden farklı olduğunu ve aralarında genetik bir geçiş gerçekleşmediğini göstermektedir. Bazı araştırmacılar beyin gelişimiyle ilgili bir gen olan ve modern insanda sadece 37.000 yıldır mevcut olduğu düşünülen Mikrosefalin geninin ilk olarak büyük beyinli *Neandertal*lerde evrildiğini ardından melezleşme yoluyla modern insanlara geçtiğini ileri sürmektedir, ancak Pääbo ve ekibi bunu kanıtlayacak bir delili bulamamışlardır. Tüm bu çalışmalarda, örneklere başka DNA'ların karışması, kalıntılardaki DNA'ların baz dizilimlerinin uzun yıllar içinde değişmiş olabileceği gibi sorunların etkisi göz önünde bulundurulmaktadır.

Pääbo ve ekibi şimdiye kadarki çalışmalarıyla henüz *Neandertal*lerin modern insanınkilere göre daha büyük burunlu, geniş vücutlu ve kısa bacaklı olmasını açıklayacak genetik değişiklikleri belirleyemediklerini ve yolun daha çok başında olduklarını söylemektedir.

Kaynak: *Science,* 19 Şubat 2009. 2 Mart tarihli *Birgün* gazetesinden alındı.

Hasan Basri Gürses (1949-...)

O Sosyalist Annemizin bu topraklarda doğan
en güzel çocuklarındandı.

Ömrünü sevdayla yoksulların davasına sunanların neslinden geliyordu. **Mazlumların** vicdanı ve adalet timsali olarak yaşadı.

Hiç baş eğmedi. Yeryüzündeki her türlü haksızlığın amansız düşmanı, tepeden tırnağa **isyancı**, bir dünyalı ama ayakları bu topraklara sağlam basan katıksız bir enternasyonalistti.

Hasan Basri Türk'tü, Kürt'tü, Ermeni'ydi, Acem'di, Arap'tı... Türkiye sevdalısı başı dik bir üçüncü dünyalıydı. Yaşadığı müddetçe kalbi ezilen dünyanın isyanını başlatacak bir **enternasyonal** için çarptı.

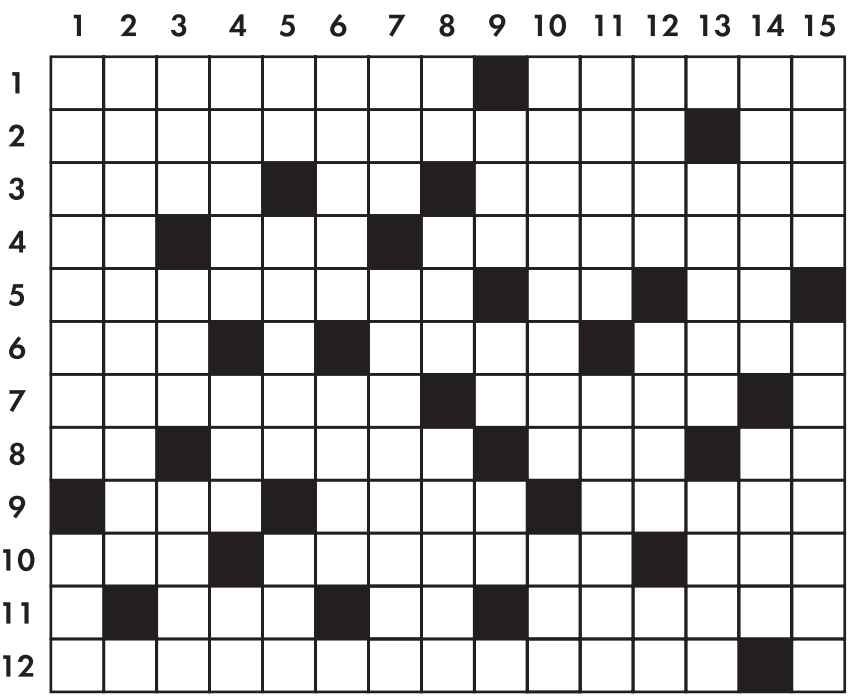
O, bu topraklara özgü bir **sosyalizm** anlayışının ve **Doğu Birliği**'nin yılmaz savaşçısıydı.

Yaşamın ve davan ülkemizin gelecek kuşaklarına en büyük mirastır.

Arkadaşları

Mehmet Güneş, Aytunç Altay, Bülent Parmaksız, Resul Kocatürk, Eren Yıldız, Mustafa Kocatürk, Adnan Öztel, Sadık Sabancılar, Hasan Yıldız, Ergun Adaklı, Mehmet Saltoğlu, Yelda Eroğlu, Suat Bozkuş, Mehmet Yücel, İbrahim Horoz, Zeki Kılıçarslan, Ender Helvacıoğlu, Baha Okar

Hikmet Uğurlu

Soldan sağa

1) *Zic-i Uluğ Bey Şerhi, Risaletü'l Fethiyye, Şerh-i Cedid* gibi yapıtları da üretmiş, kitapları Türkiye'de Batılı bilim anlayışının yerleşmesinden sonra da uzun süre okutulmuş, 15. yüzyılda yaşamış ünlü Türk astronomi ve matematik bilgini.- Rize yöresinde "abartılı konuşma" anlamında kullanılan bir sözcük.
2) Esmer suyosunları takımı.- Düzen, tuzak.
3) Eski dilde "yorma, yorulma, zahmet verme".- Bizmut'un simgesi.- Anlayışları, görüşleri, gidişleri bir olan kimselerden her biri.
4) Bir nota.- Soyundan gelinen kimse.- İlkbaharda, mart ayında belli günlere rastlayan soğuk havalara verilen ad.
5) Tipi sırasında savrulan ince kar.- "… *Kedi, Kara Kedi*" (Emir Kusturica'nın bir filmi).- İlgi eki.
6) "Doğar aç midelerden … topu ihtilaller." (Faruk Nafiz Çamlıbel).- Seçkin.- Hindistan'da yaşayan bir antilop.
7) Başı su altında tutarak yüzmeyi sağlayan soluk alma borusu.- Geceleri uyuyamama hastalığı, uykusuzluk.
8) Bayram.- Herkesin anlayamayacağı ince, zarif, manalı sözler.- Çorum, Yozgat yörelerinde "sürme, rastık" anlamında kullanılan bir sözcük.- "Kızım pencereden bakar / Büyüyünce cihan yakar / … sütler akar / Nenni kızım, nenni kızım." (Erzurum yöresinde kızlara söylenen ninni.)
9) Yapma, etme.- Ana, başlıca.- Çizelge, dizelge.
10) Defne ağacı.- Billur.- "… *Sokağı Çocukları*" (Ferenc Molnar'ın bir romanı.)
11) Asya'da bir ırmak.- Olumsuzluk bildiren bir önek.- Melih Cevdet Anday'ın bir yapıtı.
12) 1949 yılından beri çocuk piyesleri, temsiller ve TV dizilerinde gerek yönetmen gerek başrol oyuncusu olarak görev yapmış, eşi Gönül Ülkü ile birlikte kurdukları tiyatroda başarılı oyunlar sergilemiş, geçenlerde yitirdiğimiz sanat insanımız.

Yukarıdan aşağıya

1) Amipli dizanterinin ilacı üzerine ilk monografiyi yazmış, *Tuhfe-i Aliyye* adlı kitabında sıtma ilacı olarak kullanılan kınakına bitkisinin özelliklerini anlatmış, *Bidaatü'l Mübtedi* adlı yapıtında da çeşitli ilaçlar hakkında bilgi vermiş, 17. yüzyıl sonlarıyla 18. yüzyıl başlarında yaşamış, "Bursalı" lakaplı Osmanlı hekimi.- Gülüt.
2) İlkel yöntemlerle ve düşük verimle işletilen geniş tarım alanları.
3) Dolaylı olarak sezdirme, anıştırma.- "İdrar, idrar yolu" anlamında konuyla ilgili birtakım tıbbi terimleri oluşturan bir önek.- Bunalım.
4) "… *Feyzo*" (Atıf Yılmaz'ın bir filmi).- Hücre yapısında bulunan ve proteinlerin oluşturulmasında önemli rol oynayan asit grubunun kısaltması.- Lantan'ın simgesi.
5) "… ufak olmak" (Çok küçük kırıntılar haline gelmek).- "Eğer sen yenilirsen, özgürlük / Elveda artık serbest zamanlar, deniz …leri / Çevirecek şiirimizin dört yanını / Gamalı Haç markalı telörgüleri." (Hasan İzzettin Dinamo).- "Çin" de denilen efsanevi çin kitharası.
6) Kemal Sunal'ın tiplemelerinden biri.- Borsada kesin vadeli değerlerin kuru ile pirimli değerlerin kuru arasındaki fark.
7) Hint söylencebiliminde Güzellik, Tarih ve Mutluluk Tanrıçası.- Bir sinema filmini televizyonda göstermeye yarayan aygıt.
8) Korku, acı, acıma bildiren bir ünlem.- Yangına uğramış bir yapının kalıntısı.- Plan.
9) Marangozlukta kullanılan bir tropikal Afrika ağacı.- Duman kiri.- Litvanya'nın plaka imi.
10) İyice olamamış ekin.- Sunma, sunu.
11) "… *Sökerken*" (Cüneyt Arkın'ın bir filmi).- "…-ı Mansur" (Enelhak -'Ben Tanrıyım'- dediği için öldürülen, 858-922 yılları arasında yaşamış İranlı sufi kelamcı).
12) Uzak.- Çabuk, hızlı.- Güney Afrika Cumhuriyeti'nin plaka imi.
13) Senegal'in başkenti.- Bir elektronun ya da başka bir taneciğin kendi üzerinde dönerek kazandığı kinetik moment.
14) Eğitim ve öğretim sistemi.- "Cahit …" (*Pusuda, Karaların Memetleri, Sultan Gelin* gibi oyunların yazarı).
15) Bir ilimiz.- Bir yapıtın genel planı.

GEÇEN SAYININ YANITI

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	A	L	İ	C	E	M	A	L	İ	E	F	E	N	D	İ
2	L	E	K	E	L	E	M	E	K	■	A	L	■	R	M
3	İ	Z	A	F	İ	■	İ	Z	İ	N	N	A	M	E	■
4	E	Y	■	A	F	A	R	A	■	A	G	■	A	N	A
5	F	O	Ş	■	İ	L	■	R	A	■	R	A	N	■	Ş
6	E	N	İ	Ş	■	A	R	■	D	A	İ	■	Y	E	L
7	N	■	N	U	R	■	U	Z	A	K	■	Y	A	R	A
8	D	İ	A	■	İ	M	Z	A	L	A	M	A	K	■	M
9	İ	K	M	A	■	A	N	■	E	R	İ	K	■	G	A
10	■	T	E	K	A	D	A	M	■	P	A	M	İ	R	■
11	B	U	K	A	L	E	M	U	N	■	M	A	N	İ	A
12	O	■	İ	R	E	N	E	M	E	L	İ	K	O	F	F

Mart sayımızdaki bulmacayı doğru yanıtlayan okurlarımızdan **Yusuf Ahmet Kara (Edirne), Ertan Şenlikli (Zonguldak), Kerim Tezel (İstanbul)** Bilim ve Gelecek Kitaplığı'ndan çıkan *Harun Yahya Safsatası ve Evrim Gerçeği* adlı kitabı kazandı. Nisan bulmacamızı doğru yanıtlayacak okurlarımız arasından belirleyeceğimiz 3 kişi, Kemal Arı'nın Yakın Yayınları'ndan çıkan *Atatürk ve Aydınlanma* adlı kitabını kazanacak. Çözümlerinizin değerlendirmeye girebilmesi için, en geç 20 Nisan tarihine kadar posta, faks veya e-posta yoluyla elimize ulaşması gerekiyor. Kolay gelsin…

